

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI.

SENTENTIARVM LIBRI III.
EMENDATI, ET NOTIS ILLUSTRATI
Per Garsiam Loaysa:

G. r.
TAVRINI, Apud Io. Baptistam Beuilaquam, MDXCIII.
Ex Sacrosanctæ Inquisitionis permissu.

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

151 D R

PHILIPPO
HISPANIARVM
PRINCIPI.

Gasias Loaysa. S. P. D.

CIENTIAM morum, quam ^{idixi} Graci appellant, à iuuenilis ætatis ardore, & inconstantia alienam esse sapientes physici docent, verum in vi-

ris principibus alia est conditio: is enim virtus ante diem contingit, præsertim Christiana fide, & religione imbutis, qua appetitiones rebellantes, in adolescentia flore molliuntur, & humani mores, diuinis institutis, in officio retinentur. Nouerat id aptius is, qui adolescenti scripsit, iuuenilia desideria fuge, sectare vero iustitiam, si-

Paulus 1.
ad Tim. c. 3.

dem, charitatem, & pacem, cum ijs, qui inuocant dominum, de corde puro. Unde iucundissime Princeps hos libros sententiarum, à D. Isidoro, sanguine Gotto Regio orto Episcopo Spalensi conscriptos tibi in hac aetate dicandos censui, quos adhibitis M. S. S. CC. emendavi, & notis obscuris locis aliquam lucem, & nouis erratis vetustatem dedi. In illis vniuersum officium Christianum leges, quo animum ad omne virtutis genus informabis; ut adolescentiam honestè, & splendide possis agere, à libidinibus arcere, & in labore, & animi patientia literarumq; meditatione sedulo exercere, ut in prouida senectâ, in amore rerum diuinarum summa cum autoritate, & expectatione conquiescas. Duae cum sint viae, quibus ad sapientia regiam tendimus vox, & lectio, in utraque te laborare cupio. Cum enim sis ad humani imperij fastigium vocatus, principatu adepto, debes orbem tibi subditum difficili disciplina regendi, ad tranquillam viuendi rationem, seu in portum tutissimum dirigere; quod praesidio diuino fretus, consequeris, si ad præceptoris

vocem, & librorum lectionem, quod potissimum est usum rerum addideris, quem à sapientissimo, potentissimoque patre tuo, veluti à regendi peritissimo artifice cognoscas; cui melius, quam Portio conuenit illa nobilis M. Ciceronis exclamatio. O te felicem, à quo rem improbam petere nemo audet, simulque addisces fortuna amplitudine, hoc vno animum mutari, ut prodesse populis, tantum possis, quantum optimo imperio velis. Vale.

INDEX CAPITVM

QVÆ IN PRIMO LIBRO

CONTINENTVR.

1	 VOD Deus summus, & incommutabilis sit. Cap. 1. fol. 1	
2	 Quod immensus, & omnipotens sit Deus. Cap. 2. fol. 3.	
3	Quod inuisibilis sit Deus. Cap. 3.	5
4	Quod ex creatura pulchritudine agnoscatur creator. Cap. 4.	6
5	Quod ex usu nostro quadam species ad Deum referantur. Cap. 5.	7
	Quod ex rerum inferiorum similitudine, & humanis motibus figuratur Deus. Cap. 6.	8
	Quod non secundum essentiam, sed secundum similitudinem species dicuntur ad Deum: neque pro substantia proprietate sed pro efficientijs causarum rerum species in ipso describuntur. Cap. 7.	10
6	Quod Deo nulla temporum successio ascribatur. Cap. 8.	11
7	De temporibus. Cap. 9.	12
8	De mundo. Cap. 10.	13
9	Vnde malum. Cap. 11.	18
10	De Angelis. Cap. 12.	21
11	De homine. Cap. 13.	29
12	De Anima ceterisque sensibus. Cap. 14.	31
13	De sensibus carnis. Cap. 15.	33
14	De Christo. Cap. 16.	36
15	De sancto Spiritu. Cap. 17.	41
16	De lege. Cap. 18.	44

10	De ecclesia, & haeresibus. Cap. 19.	47
	De haereticis. Cap. 20.	49
17	De gentilibus. Cap. 21.	51
20	De differentia testamentorum. Cap. 22.	53
21	De symbolo, & oratione. Cap. 23.	54
22	De Baptismo, & communione. Cap. 24.	55
19	De septem regulis. Cap. 25.	57
23	De martyrio. Cap. 26.	63
24	De sanctorum miraculis. Cap. 27.	64
25	De Antichristo, & eius signis. Cap. 28.	66
26	De Resurrectione. Cap. 29.	68
27	De iudicio. Cap. 30.	69
28	De Gehenna. Cap. 31.	72
29	De penis impiorum. Cap. 32.	73
30	De gloria sanctorum. Cap. 33.	75
	Nota, & emendationes in librum primum sententiarum Diui Iffidori.	76

INDEX CAPITVM

Libri Secundi.

1	D E sapientia. Cap. 1.	146
2	De fide. Cap. 2.	148
3	De Charitate. Cap. 3.	151
4	De spe. Cap. 4.	152
5	De gratia. Cap. 5.	153
6	De praedestinatione. Cap. 6.	156
7	De Conuersis. Cap. 7.	158
8	De Primordijs Conuersorum. Cap. 8.	161

De

9	De confictu Conuerforum. Cap. 9.	163
10	De remiffa conuerforum. Cap. 10.	164
11	De exemplis Sanctorum. Cap. 11.	166
12	De compunctiōe cordis. Cap. 12.	169
13	De confeffione peccatorum, & penitentia. Cap. 13.	171
14	De defferatione peccantium. Cap. 14.	175
15	De his qui à Deo defferunt. Cap. 15.	177
16	De his qui ad deffectum poft iudicium reuerfunt. Cap. 16.	179
17	De peccata. Cap. 17.	180
18	De leuioribus peccatis. Cap. 18.	182
19	De grauioribus peccatis. Cap. 19.	183
20	De manifestis, occultisq; peccatis. Cap. 20.	185
21	De peccati amore. Cap. 21.	186
22	De peccandi neceffitate. Cap. 22.	188
23	De peccandi confuetudine. Cap. 23.	188
24	De peccati recordatione. Cap. 24.	191
25	De cogitatione. Cap. 25.	192
26	De confeientia. Cap. 26.	194
27	De intentione memis. Cap. 27.	195
28	De fenfib; carnis. Cap. 28.	196
29	De fermone. Cap. 29.	197
30	De mendacio. Cap. 30.	201
31	De iuramento. Cap. 31.	203
32	De viris. Cap. 32.	205
33	Quod ex viris, uis, & ex uirginibus, uirgines oriuntur. Cap. 33. fol. 206.	
34	De male uis uirtutibus. Cap. 34.	208
35	De fimilatis uirtutibus. Cap. 35.	209
36	De appetitu uirginum. Cap. 36.	211

37	De pugna virtutum aduersus vitia. Cap. 37.	213
38	De superbia. Cap. 38.	215
39	De fornicatione. Cap. 39.	217
40	De continentia. Cap. 40.	223
41	De cupiditate. Cap. 41.	226
42	De gula. Cap. 42.	228
43	De ebrietate. Cap. 43.	233
44	De abstinencia. Cap. 44.	234
	Notæ, & emendationes in librum secundum sententia- ram Diui Ildori.	238

INDEX CAPITVM

Libri Tertij.

1	D E flagellis. Cap. 1.	263
2	De gemina percussione Dei. Cap. 2.	264
3	De infirmitate carnis. Cap. 3.	267
4	De tollerantia diuine correptionis. Cap. 4.	269
5	De tentationibus Diaboli. Cap. 5.	270
6	De tentamentis somniorum. Cap. 6.	280
7	De oratione. Cap. 7.	284
8	De lectione. Cap. 8.	297
9	De assiduitate legendi. Cap. 9.	293
10	De doctrina sine gratia. Cap. 10.	295
11	De superbis lectoribus. Cap. 11.	296
12	De carnalibus lectoribus, & harenicis. Cap. 12.	297
13	De libris gentilium. Cap. 13.	298
14	De collatione. Cap. 14.	301
15	De contemplatione, & actione. Cap. 15.	303

16	De contemptoribus mundi. Cap. 16.	306
17	De Sanctis, qui se à consortio seculi separant. Cap. 17.	308
18	De preceptis altioribus monachorum. Cap. 18.	309
20	De professione monachorum. Cap. 19.	310
19	De humilitate monachi, vel opere. Cap. 20.	311
21	De monachis, qui curis seculi occupantur. Cap. 21.	312
22	De his, qui à Deo mundi amore praeiunguntur. Cap. 22.	314
23	De iactantia. Cap. 23.	316
24	De Hypocrisi. Cap. 24.	319
25	De inuidia. Cap. 25.	321
26	De simulatione. Cap. 26.	323
27	De odio. Cap. 27.	323
28	De dilectione. Cap. 28.	325
(amicitiis) 29	De amicis fictis. Cap. 29.	326
30	De amicitia ex munere orta. Cap. 30.	327
31	De concordia malorum. Cap. 31.	328
32	De correptione fraterna. Cap. 32.	329
33	De Praepositis Ecclesiae. Cap. 33.	331
34	De indignis Praepositis. Cap. 34.	332
35	De indoctis Praepositis. Cap. 35.	334
36	De doctrina, & exemplis Praepositorum. Cap. 36.	335
37	De his, qui bene docent, & malè viuunt. Cap. 37.	336
38	De exemplis prauorum Sacerdotum. Cap. 38.	338
39	De Praepositis carnalibus. Cap. 39.	339
40	De iracundis Doctores. Cap. 40.	341
41	De superbis Doctores. Cap. 41.	341
42	De humilitate Praepositorum. Cap. 42.	343
43	De doctrina discretionis. Cap. 43.	344
44	De silentio Doctores. Cap. 44.	346

45	De prabenda Sacerdotali protectione in plebe. Cap. 45.	347
46	De disciplina Sacerdotum in his, qui delinquunt. Cap. 46.	349
47	De subditis. Cap. 47.	353
48	De Pralatis. Cap. 48.	354
49	De iustitia Principum. Cap. 49.	357
50	De patientia Principum. Cap. 50.	359
	De delictis Principum sine exemplis. Cap. 51.	360
51	Quod Principes legibus teneantur. Cap. 52.	361
	De potestate Principum in Ecclesia. Cap. 53.	362
52	De iudiciis. Cap. 54.	363
	De pravis Iudiciis. Cap. 55.	364
	De verbosis, & elatis Iudiciis. Cap. 56.	366
53	De Iudiciis, qui acceptione personarum, & causa amicorum subvertunt iudicium. Cap. 57.	367
54	Quibus rebus pervertitur iudicium. Cap. 58. <i>Non minus</i>	367
55	De falso testibus. Cap. 59.	369
56	De Causidicis. Cap. 60.	370
	De oppressoribus pauperum. Cap. 61.	371
57	De tribulatione iustorum. Cap. 62.	374
58	De amatoribus mundi. Cap. 63.	376
59	De diuitijs, & elemosinis. Cap. 64. <i>amatoribus misericordiae.</i>	379
60	Quod tantum in uita est licitum operari bonum. Cap. 65.	384
61	De exitu. Cap. 66.	385
62	Notae, & emendationes in librum tertium Diui Iosephi.	388

*De breui
vitae*

100	100
101	101
102	102
103	103
104	104
105	105
106	106
107	107
108	108
109	109
110	110
111	111
112	112
113	113
114	114
115	115
116	116
117	117
118	118
119	119
120	120
121	121
122	122
123	123
124	124
125	125
126	126
127	127
128	128
129	129
130	130
131	131
132	132
133	133
134	134
135	135
136	136
137	137
138	138
139	139
140	140
141	141
142	142
143	143
144	144
145	145
146	146
147	147
148	148
149	149
150	150

I
SANCTI ISIDORI

Iunioris Hispalensis Episcopi.

DILIGENTIA GARCIAE LOAISA

Emendati, & notis Illustrati.

Sententiarum

LIBER PRIMVS.

Quod Deus summus, & incommutabilis sit.

C A P. I.

V M M V M bonum
Deus est, quia in-
commutabilis est, &
corrûpi omninò non
poreft. Creatura verò
bonū, sed non sum-
mum est; quia mu-
tabilis est: & dum fit
quidem bonum, non

tamen esse poreft & summum.

Quid est Dei immortalitas, nisi eius incom-
mutabilitas? Nam & Angeli, & animæ immor-
tales sunt, sed immutabiles non sunt. Ideoque
Deus solus dicitur immortalis, quia solus in-
commutabilis est. Nam anima moritur, dum

Augusti lib.
de fide ad
Petrum c. 3.
& in Enchi-
rid. ad Lau-
rent. cap. 13.

Ex D. Greg.
lib. Moral. 12
cap. 17.

1 sic & Angelus dum des-
serente Deo est
lapsus

deserente Deo de bono in malum mutatur: ¹sic
& Angelus ~~est mutatus~~, dum deserto Deo est
lapsus.

Augusti. lib.
8. super Gen.
ad liter. c. 20.
2 *nude*

³ Quod materiam habet, unde existat, muta-
bile est; quia de informi ad formam transit.
Quod verò non habet materiam, immutabilis
est, sicut Deus utique est. Itaq; benè, ac sub-
stantialiter sunt ista in Deo, id est, incorruptio,
immortalitas, incōmutabilitas, ²inde & meritò
cunctæ præponitur creaturæ.

Ex Greg. lib.
16. Mora. c. 4

4 Opus non consilium apud Deum credimus
mutari; nec variari eum, quia per varia tempo-
ra diuersa præcipit; sed manens idem incom-
mutabilis, & æternus, quid cuiq; congruum es-
set tempori, ³ab ipsa æternitate in eius mansit
dispositione consilij.

3 *absolutam æ-*
ternitatem

D. Grego. li.
18. Moral. c.
28. & Augu-
stin. lib. 6. de
Trinit. c. 6. &
lib. 7. c. 8.

5 Non vsu nostro aliud Deum putare, aliud
pulchritudinem eius, atq; aliud magnitudinem
ipsius debemus: sicut aliud est homo, aliud
pulchritudo eius; quia desistente pulchritudine
homo manet. Ac per hoc, qui ita intelligit Deū,
corporeum esse credit: dum pulchritudo, & ma-
gnitudo Dei ipse Deus sit.

4 *ordinati*

6 Ideo Deus dicitur simplex, siue non amitten-
do quod habet, seu quia non aliud est ipse, &
aliud quod in ipso est. ¹Inordinatè dici, seu con-
ferri vitij ea, quæ ordinata sunt in Deo, patet:
utpotè simplicitas, quæ aliquando dicitur pro
stultitia, & non est in Deo. Apud Deum verò

summa simplicitas est. Iuxta hanc regulam, & cetera æstimanda sunt.

Quod immensus & omnipotens sit Deus.

C A P. II.

1 **ON** ideo cœlum, & terram implet Deus, ut contineant eum; sed ut ipsa potius contineantur ab eo. Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem vnus, vbiq; tamen est totus. / ^{on} Nec ita putandus est esse in omnibus Deus, ut vnaquęq; res pro magnitudine portionis suę capiat eum; id est maxima maius, & minima minus; dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

2 Omnipotentia diuinę maiestatis cuncta potestatis suę immensitate concludit, nec euadendi potentiam eius quisquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circumquaq; constringit. Cuncta enim intra diuini iudicij potetiam coarctantur; siue quę continenda sunt, ut salua sint, siue quę amputanda sunt, ut pereant. Nullatenus ergo dicimus posse effugere Deū quempiam: Qui enim eum non habet placatum, nequaquam euadet iratum.

3 Immensitas diuinę magnitudinis ista est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclu-

Jerem. 23.

1 Non
August. lib.
de fide ad
Petrũ. c. 3. &
super Gene.
ad he.
Ad Eph. c. 4.

Greg. lib.
Mora. 16. c. 3
August. li. de
contemp. s. 2
c. 1.

2 omnipotentia

Augu. ad ver-
bũ li. de cõ-
tẽp. s. 2. c. 1.

Ex Augu. ad
verba in spe-
cul.

Caes. Greg.
lib. 2. Moral.
c. 16.

1 in artem scri-
pta

Aug. de spe-
cul. c. 7.

Augusti. lib.
de cognitio.
verz. vii. l.
c. 19.

Augustin. in
epist. ad Hie-
ron. de origi-
ne animæ.

2 Cum
Augustin. ad
verbi lib. de
specul. c. 13.
Gregor. lib.
Mor. 10. c. 7.

Ad Ephes.
cap. 3. v. 6.

sum; extra omnia, sed non exclusum: Et ideo
interiorem, ut omnia contineat; ideo exte-
riorem, ut ¹ incircumscripta magnitudinis suæ im-
mensitate omnia concludat. Per id ergo, quod
exterior est, ostenditur esse creator; per id vero
quod interior, gubernare omnia demonstratur.
Ac ne ea, quæ creata sunt, sine Deo essent, Deus
intra omnia est: Verum ne extra Deum essent,
Deus exterior est, ut omnia cōcludantur ab eo.

4 ~~De~~ cōsummatione alicuius facti dicitur per-
fectio: Deus autem qui non est factus, quomo-
do est perfectus? sed hunc sermonem de usu no-
stro sumit humana inopia, sicut & reliqua ver-
ba: quatenus id quod ineffabile est, utrunq; dici
possit: quoniam de Deo nihil digne humanus
sermo dicit.

5 Dum localis non sit Deus, localiter tamen in
suis ambulat Sanctis, dum de loco in locum præ-
dicatur ab eis. Nam Deus qui nec loco moue-
tur, nec tempore, in seruis tamen suis & tem-
pore, & loco mouetur, quoties ab eisdem loca-
liter prædicatur.

6 ² Dum de Deo nec secundum quantitatem, nec
secundum qualitatem, nec secundum situm, nec
secundum habitum, aut motum aliquid dignè
dicatur, inest tamen ei quodammodo latitudo
charitatis, qua nos & ab errore colligit, & conti-
net in veritate. Inest ei & longitudo, qua nos
longanimiter malos portat, donec emendatos

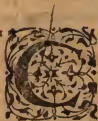
patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per quam omnem sensum suæ scientiæ immensitate exuperat. Inest ei & profundum, quo dam-
nandos inferis ⁴iuxta æquitatem disponens, prædestinat.

5 inferior
6 iuxta æqui-
tate

13/11/10

Quod inuisibilis sit Deus.

C A P. III.

VM de Deo loquens scriptura
plerunque dicit: Ecce Deus; non
quasi visibilem ostendit, sed ubiq;
esse præsentem significat. Per id
quod dicit: Ecce Dominus; vel
quod magnitudinem diuinitatis eius nullus pos-
sit sensus attingere, etiã nec angelicus: quam-
uis vsq; ad parilitatem angelicam humana post
resurrectionem natura proficiat, & ad contem-
plandum Deum indefessa consurgat: videre ra-
men eius essentiam plenè non valet, quam nec
ipsa perfectio angelica in totum attingit scire;
secundum Apostolum, qui ait: Pax Dei, quæ
exuperat omnem sensum, ut subaudias etiam
Angelorum. Sola enim Trinitas sibi integrè
nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ
tertia est in Trinitate persona.

1 Dum
Gregor. 27.
Moral. c. 4.

100

110

2 id diuersa
consurgat:

Ad Philip. 47.

11

3 Fortè, qui, vel
quæ humani-
tas, ut præ-
terea, sit
Gregor. lib.
Moral. 5. c.
20. & lib. Mo-
ral. 27. c. 2.

- 2 Intelligibiliter quodam miro modo Dei essen-
tia sciri potest, dum esse creditur. Opus verò

cias,

Gregor. lib.
dialog. 2. c. 15

eius, quod utique æquarici non potest, atque iudicia à nullo penitus sciuntur. Dei secreta iudicia non posse sensu penetrari vel angelico, vel humano constat: & ideo quia occulta, & iusta sunt, tantundem venerari ea opus est, & timere, non discutere aut inquirere, secundum Apostolũ, qui ait: Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Quòd ex creatura pulchritudine agnoscatur creator:

C A P. IIII.

Ex Gregor.
li. Moral. 16.
c. 8.

1 *comparatur,*

1 **S**EPE ad incorpoream creatoris magnitudinem creaturarum corporea magnitudo ^{on} comparatur, ut magna considerentur ex paruis, & ex visibilibus inuisibilia æstimentur, atque ex pulchritudine factorum effector operum agnoscatur; non tamen parilitate consimili, sed ex quadam subdita, & creata specie boni.

2 *Sicut ars*

2 *Sicut opus, vel ars* in artificem retorquet laudem, ita rerum creator per creaturam suam laudatur; & quanto sit excellentior, ex ipsa operis conditione monstratur. Ex pulchritudine circumscriptæ creaturæ pulchritudinem suam, quæ circumscribi nequit, facit Deus intelligi: ut ipsi vestigijs reuertatur homo ad Deum, qui-

bus

bus auersus est; ut quia per amorem pulchritudinis creaturæ, à creatoris forma se abtulit, rursum per creaturæ decorem ad creatoris reueratur pulchritudinem. Quibusdam gradibus intelligentiæ per creaturam progreditur homo ad intelligendum Deum creatorem; id est, ab insensibilibus surgens ad sensibilia; à sensibilibus surgens ad rationabilia; à rationabilibus surgens ad creatorem. Intelligibilia per se collaudant Deum; irrationalia, & insensibilia non per se, sed per nos, dum ea considerantes Deum laudamus. Sed ideò dicuntur laudare & ipsa, quia eandem laudem earum parturit causa.

Augustin.
psal. 144.

- 3 Dixerunt antiqui quod nihil tam hebes sit, quod non sensum habeat in Deum. Hinc est illud, quod ex silice duro scintilla excutitur; & si ignis in saxo, utique ibi sentitur sensus, ubi se vita non sentit.

Quod ex usu nostro quadam species ad Deum referantur.

C A P. V.

1

NOSTRO usu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuum apud Deum perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est. Non ita est præcipitanda mentis sententia, ut credamus

Gregor. lib.
20. Moral. c.
23. August.
lib. quærit ad
simplic. q. 1.

1 decidere

2 iram

3 consulit.
Ex August.
in spec. c. 12.

mus posse Deo furoris, vel mutationis accedere perturbationem; sed ipsam æquitatem iustitiæ, qua reos punit, firacundia sacra lectio nominavit: quoniam quod iudicantis æquum est, furor est, & indignatio patientis. Ita ergo intelligere opus est & alias passiones, quas de affectione humana ducit scriptura ad Deum; ut & iuxta se incommutabilis sit credendus, & tamen pro causarum effectibus, ut facilius intelligatur, nostræ locutionis, & mutabilitatis genere appelletur.

- 2 Tam clementer Deus humanæ infirmitati consulit, ut quia eum, sicut est, non possumus agnoscere, nostræ locutionis more se ipsum nobis infinet. Vnde & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum condescendit nobis, confurgeremus ei.

*Quod ex rerum inferiorum similitudine,
& humanis motibus figuratur Deus.*

C A P. VI.

Ex August.
de spec. c. 22.

ULTIS modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se trahit: quem re vera iuxta propriam substantiam invisibilem esse, & incorporeum constat. Pie-

rumque

Titulus hic in
veteribus mss.
omittitur, sicut
& sequens ca-
put, duobus
capita cum su-
periori comen-
tatur.

equia

4 / m

rumque de corporibus ad Deum sumuntur qualitatibus species, quæ tamen in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & incircumscriptus, sed pro efficientijs causarum in ipso species scribuntur; ut quia omnia videt, dicatur oculus: & propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod aueritur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliuiscens, & memorans. Hinc est, quod Propheta dicit. Iuravit Dominus exercituum per animam suam. non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura & vermibus, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilius significationibus figuretur: qui usque ad nostrarum passionum seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Nam & Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur. Nam & in Propheta plautri portantis fœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideò per figuram Christus, quia nihil est eorum ad proprietatem substantiæ eius.

B

Quod

Greg. lib. 32.
c. 6.

Jerem. 51. 14

1 Domini

Psal. 17. >
Habacuc. 2.

2 qui usque ad
nostras passionem
sua carnis con-
tumelias

Amos 2. Gre
gor. lib. Mo-
ral. 32. c. 5.

2 quam et sora-
tuxa propria
substantia in-
visibilem esse,
et incorporeum
constat. Desunt
hæc in m. ff. li-
cet in excusis
legantur, vide
scholia.

113
119
Equit

hic titulus re-
dixi deest in
m. ff. omniaq. 1
qua sequuntur,
cum superiori
huius uno ordine
consecutur.

*Quod non secundum essentiam, sed secun-
dum similitudinem species dicuntur ad
Deum: neque pro substantia proprietate
sed pro efficientijs causarum, rerum spe-
cies in ipso describuntur.*

CAP. VII.

Ex Augusti.
in specul. c. 13
Genes. 1.

1 quod est
2 quod est,

3 sacris.
Augusti. lib.
de essent. di-
uin. Gregor.
lib. Moral. 24
cap. 3.
Psalm. 79.

4 ita pro Dei
verbo, aspon-
tur.

FACIUNTUR quidam stultorū,
dum legunt, ad imaginem Dei
factum esse hominem: arbitran-
tes Deum esse corporeum, dum
non caro, ~~sed~~ est, corpus, sed ani-
ma, ~~sed~~ est, spiritus Dei imaginem habeat. Non
ergo esse corporis formam in Deo credamus,
qui hominem ad imaginem suam fecit: quia
mentem, non carnem ad similitudinem suam
creavit. Cogita igitur quale corpus habeat ve-
ritas, & dum non inueneris, hoc est Deus.

2 **F**acies Dei in scripturis ^{sanctis} ~~sanctis~~, non caro, sed
diuina cognitio intelligitur; ea quidem ratione,
qua per faciem conspectam quisque cognosci-
tur. Hoc enim in oratione Deo dicitur: Osten-
de nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis
cognitionem tuam.

3 **O**s Dei vnigenitus eius est. Nam sicut pro
verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa,
& illa lingua: ^{ita} ~~ita~~ pro ^{Dei} ~~Dei~~ verbo, os Dei ponitur:

quia

quia mos est; ut verba ore formentur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare, quod is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, bene os pro verbo ponis; sicut linguam pro verbis: sicut manus pro literis.

- 4 Vestigia Dei sunt, quibus nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum vero omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis presentabitur; ut ipsam specie contemplentur, cuius nunc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, quod per speculum videri Deus dicitur. Sic & cetera.

1. Corinth. 13

12.

*Quod Deo nulla temporum successio
ascribatur.*

C A P. VI.

1

OMNIA tempora praecedit diuina aeternitas: nec in Deo praeteritum, praesens, futurumue aliquod creditur: sed omnia praesentia in eo dicuntur, quia aeternitate sua cuncta complectitur: Alioquin mutabilis est Deus credendus, si ei successiones temporum ascribantur. Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed essent aeternitas: nec mutarentur tempora, sed starent.

Ex Augusti.
in dialog. ad
Oros. & Gre
gor. li. 20. Mo
ral. c. 23.
1 dicitur.

August. lib.
de ciuit. Dei
11 c. 6.
2 ascribuntur.

122/d

- 2 Praesens, praeteritum, & futurum nostrum

est habere, non Dei. verbi causa dicimus pro
præsenti, teneo codicem; pro præterito, tenui;
pro futuro, tenebo. Vniuersitatem verò Deus
tenet: & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur.

3 Sed nec ipsorum Angelorum discessio, ac-
cessio est temporum. Nam duas esse in crea-
turis res, quibus vicissitudo temporum non
valet, Angelis scilicet, propter quod incom-
mutabili inhaerent creatori, siue materiæ illi
informi, priusquam ex ea omnia ista, quæ tem-
poraliter iam voluuntur, formarètur, nec ipsi
utique valebat tempus. Tempus igitur non ad
eas creaturas, quæ super cælos sunt; sed ad
eas, quæ sub cælo sunt, pertinere cognoscitur.
Non enim Angelis accedunt tempora, vel suc-
cedunt, sed nobis, qui sub cælo versamur, in
hoc infirmo mundo.

De temporibus:

C A P. IX: VII

Ex Augusti
lib. 1. super
Genes. ad lit.
c. 5.
1 tamen mudi

1 Nulla ante principium mundi fuisse
tempora manifestum est: quia dum
sit ipsum tempus creatura, in prin-
cipio ^{iam} cum mundo factum esse cre-
dendum est. Ideo ergo principium dicitur, quod
ex ipso cœpit rerum vniuersarum exordium.

2 Nullum spatium corporaliter habent tem-

pora,

pora, quia ante abscedunt penè, quam veniant. Ideoque in rebus nullus status est temporum, quia celeri creaturæ motu mutantur. Nec centum anni, vnum tempus est: nec vnus annus, est vnum tempus: nec vnus mensis, vnum est tempus: nec dies, nec hora: quia dum hæc omnia particulis accedunt suis, & decedunt, quo modo vnum dicendum est, quod non simul est?

3 Vtrum sit præteritum, futurumvè tempus, sicut præsens, & si est, scire oportet/~~qualiter~~ ~~et~~ vbi est: sed aduerte / cuncta & futura & præterita, & præsentia in animo ³potius requirenda.

4 Tria ista: præterita, præsentia, & futura in animo tantum inueniri constat: præterita reminiscendo, præsentia contuendo, futura expectando: speramus igitur aduenientia, intuemur præsentia, recolimus transeuntia. Hæc non ita in Deo sunt, cui simul omnia adsunt.

Augustin. lib. confess. 11. c.

10.

2 quod cuncta

3 sunt potius
requ.

De mundo.

C A P. X. VIII

Vndus ex rebus visibilibus, sed tamen inuestigabilibus cōstat. Homo autem ex rerum vniuersitate compositus, ~~quæ~~ alter in breui quodā modo creatus est mūdus.

2 Ratio mundi de vno consideranda est homi-

ne. Nam sicut per dimensiones atatum ad finem homo vergit: ita & mundus per hoc quod distenditur tempore, deficit: quia vnde homo, atque mundus crescere videtur, inde vterque minuitur.

Augustin. de
Civit. Dei li.
11. c. 6. & lib.
5. super Ge-
nes. c. 5.

- 3 Frustra dicitur per tanta retrò tempora Deo vōcanti nouam pro mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo æterno maneret consilio huius mundi constructio: nec tempus ante principium, sed æternitas fuit. Tempus verò à substitutione creaturæ, non creatura cœpit à tempore.

Augusti. li. 3.
contra Ma-
xim. c. 2.

- 4 Quidam aiunt: Quid faciebat Deus antequam cœlos faceret? Cur noua volūtas in Deo, ut mundum conderet orta est? Sed noua voluntas in Deo exorta non est; quia & si in re mundus non erat, in æterna tamen ratione, & consilio semper erat.

1 iam non.

Augusti. lib.
de Gen. con-
tra Manich.
c. 2.

- 5 Dicunt quidam: Quid subitò voluit Deus facere mundum, quem ante non fecit? voluntatem Dei immutari arbitantes, qui aliquando voluit, quod aliquando non voluit. Quibus respondendum est. Voluntas Dei Deus est; quia non ipse aliud est, aliud voluntas eius; sed hoc est illi velle, quod ipse est: & quod ipse est, vti-que æternum, & incommutabile est. Hæc est ergo voluntas eius.

Augusti. lib.
12. conf. sc.
29. & lib. 1.

- 6 Materies ex qua formatus est mundus, origine non tempore res à se factas præcessit, ut so-

nus cantum. Prior enim est sonus cantu: quia suauitas cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suauitatem: ac per hoc vtrumque simul sunt, sed ille, ad quem pertinet cantus, prior est, idest, sonus.

super Gene.
ad lit. c. 14.

7 Materia, ex qua cælum, terraque formata est, ideo informis vocata est, quia nondum ex ea formata erant, quæ formari restabant; verum ipsa materia ex nihilo facta erat.

Genes 1.

8 Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inseruit: fieri autem posse est, quod extra cursum inditum naturarum, creator, ut faceret, quando voluit sibi reseruauit.

1. ad 1. 1. 1.

9 Non ex hoc substantiam habere credendæ sunt tenebræ: quia dicit Dominus per Prophetam. Ego dominus formans lucem, & creans tenebras: sed quia Angelica natura, quæ non est præuaticata, lux dicitur; illa autem quæ præuaticata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde & in principio, lux à tenebris diuiditur. Sed quia & hos, & illos Deus creauit, & ideo dicitur: Formans lucem, & creans tenebras. Verum tamen bonos Angelos non tantum creans, sed etiam formans; malos verò tantum creans, non formans. Hoc & de hominibus bonis, malisque accipiendum est.

Ex Augusti.
lib. 11. de ci-
uit. Dei. c. 9.
Esai. 45.
Augusti. lib.
de Gene. ad
lit. 1. 1. 1.

3 inde

Esai. 45. >

10 Post annumeratam cæli terræque creaturam, ideo nominatur in Genesi Spiritus Sanctus

Gen. c. 10.

ut quia ſuperferreum dici oportebat, ante illa nominarentur, quorum creator Spiritus Sanctus ſuperferri diceretur. Quod & Apoſtolus indicat, dum ſupereminentem viam charitatis demonſtrat.

Ad Ephel. 3.

Ex Auguſti.
lib. 3. confeſſ.
c. 9.

Auguſt. ibid.

Auguſti. lib.
1. ſuper Gen.
c. 55. & Eu-
cherius. Gen.
1.

4 Quia

5 eandem

Auguſti. lib.
11. de ciuit.
Dei. c. 9. & li.
4. ſuper Gen.
ad lit.

- 1 1 Ideo ſuperferri aquis Sanctus dicitur Spiritus, quia donum eſt Dei, in quo ſubſiſtentes requieſcimus, atque protegendo nos ſuperfertur nobis.
- 1 2 Vnaquæque natura ſuo pōdere nititur. Ignis autem & oleum meritō ſuperiora ſemper appetunt, quia per ipſorum figuram ſuperferri vniuerſæ creaturæ Spiritus Sanctus probatur.
- 1 3 Dies prior factus Angeli ſunt, quorum propter vnitatem inſinuandam non dies primus, ſed dies dictus eſt vnus; & iccirco ipſe repetitur ſemper in executione creaturæ. 4 Qui dies, hoc eſt natura Angelorum, quādo creaturam ipſam contemplabatur, quodam modo veſperascebat: non autem permanendo in eius creaturæ contuitu, ſed laudem eius ad Deum referens, 5 eamque melius in diuina ratione conſpiciens, continuo manē fiebat. Si verò permaneret neglecto creatore in creaturæ aſpectu iam non veſpera, ſed nox vtique ſeretur.
- 1 4 Dum ſe creatura melius in Deo, quam in ſe ipſa nouerit, ipſa ſui cognitio, quæ maior in Deo eſt, dies & lux dicitur. Cognitio verò ſua in ſe ipſa, ad compensationem cognitionis illius, quæ eſt in Deo, quia longè inferior eſt, veſpera

nomi-

nominatur. Ideoque post vesp̄eram mane fiebat. Quia dum suam in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, vt se plenius nosse potuisset, ad Deum sese referebat creatura, in quo se diem agnoscendo melius fieret.

Genes. 1.

- 15 Non sic quemadmodum nos transitoriè dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit; Fiat cœlum in principio. Illud enim sempiternè in verbo vnico dictum est. Si transitoriè dictum est à Deo, fiat, erat vtique creatura aliqua vnde iam talis fieret vox. Sed quia antequam diceret, fiat: nulla extitit creatura, ipsum fiat, quod dictum est, in æternitate verbi, non in vocis sono enunciatum est.

Genes. 1.

August. lib.
1. de Gen. ad
lit. c. 1. & 9.

- 16 Non septies à Deo visa, septiesque laudata est creatura, quæ antequam fieret, perfectè ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus, fit tanquam ipse videat, laudetque per nos, sicut est illud: Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Proinde sicut ipse & per nos loquitur, ita videt, & laudat per nos: sed per se perenniter, ac sempiternè, videt per nos verò temporalitèr.

August. lib.
de Gen. con
tra Monichos
c. 8.

6. 8.

Math. 10.

- 17 Attende vniuersalitèr creaturam in principio valdè bonam vocari, singularitèr verò tantum bonam: quia & membra corporis, cum sint singula bona, maius tamen bonum faciunt, dum singula omnia valdè bonum corpus efficiunt.

Ex Augusti
super Genes.
4. ad lit. c. 24.

- 18 Decor elementorum omnium in pulchro, &

apto consistit. sed pulchrum est, quod per se ipsum est pulchrum; ut homo ex anima, & membris omnibus constans. Aprum vero est, ut vestimentum, & victus. Ideoque hominem dici pulchrum ad se, quia non vestimento, & victui est homo necessarius, sed ista homini. ideò autem illa apta, quia non sibi sicut homo, pulchra, aut ad se, sed ad aliud, idest, ad hominem accommodata, non sibi nec necessaria. Hoc & de cæteris elementorum naturis dicendum est.

Cuncta quæ sunt, & facta sunt, mira valde sunt, sed consuetudine viluerunt. Ideoque sic diuina scrutare opera, ut semper ea cogites immensa.

Vnde malum.

C A P. / X 1.

Ioan. 1.

MALUM à Diabolo non est creatum, sed inuentum, & ideò nihil est malum, quia sine Deo factum est nihil: Deus autem malum non fecit. Non quia alicubi, aut aliquando erat malum, vnde fieret Diabolus malus; sed quia vitio suo dum esset Angelus bonus, superbiendo effectus est malus: & ideo rectè dicitur ab eo inuentum malum.

1 effectus.

Nullam

2 Nullam esse creaturam malam constat, quia natura omnis aut incommutabilis est, ut Deus; aut commutabilis est, ut creatura. Malum verò idcirco natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam, quod cum discedit, natura manet, & malum, quod inerat, nusquam est. Ex eo quod vitium nocet naturæ, agnoscitur vitium naturam non esse; quod nihil, quod naturale est, nocet.

Ex Augustin.
lib. de natura
boni.

3 Dum natura bona damnatur propter voluntatem malam, ipsa voluntas mala testis est naturæ bonæ: quæ in tantum testatur eam esse bonam, ut illam Deus pro malo non relinquat inultam.

4 Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à Diabolo fuisse creata, unde & ab ipsis duæ naturæ, bonæ, & malæ putantur. sed vitia natura non sunt; & dum verè à Diabolo fiunt, non tamen creatæ sunt. *est.*

5 Quam ob causam permiserit Deus malum aboriri statim, nisi ut ex contrariis malis bonæ naturæ decor emeretur? Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Qui modus antitheton Græcè dicitur, quod latinè oppositum, vel contrapositum nominatur, & fit pulchra locutio, quando mox contraria / prosperis proferuntur. Ita & in rebus permixtum est malum, ut naturæ bonum ad comparationem excelleret mali.

Augustin. in
Enchir. c. 11.

2 elocutio.

3 positus forte.

6 Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo natura malum, quando & ipsa, quæ in creaturis

Gen. 1.

videntur esse pœnalia, si bene vtantur, & bona & prospera sunt, si malè vtantur, nocent. Ita ergo *spensanda* est creatura ex nostro vsu non bona; nam ex sua natura valdè bona.

7 Si radas supercilium hominis, paruam rem *demis*, sed totius corporis ingeris fœditatem: Ita & in vniuersitate creaturæ est; si extremum vermiculum natura malum dixeris, vniuersæ creaturæ iniuriam facis.

8 Cuncta mala per peccatum primi hominis, pro pœna sunt translata in vniuersum genus humanum: Proinde quæcunque videntur mala, partim nobis sœuiunt origine, partim culpa.

9 Mala dicunt multa in creaturis peruersi, vt ignem, quia vrit; vt ferrum, quia occidit, vt feram, quia mordet: sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis, quod sibi debet potius *imputare*: cuius pro peccato ista effecta sunt noxia, quæ illi omni ex parte fuerunt ante peccatum subiecta. Nostro vitio, non sua natura nobis mala sunt ea, quæ nobis nocent. Nam lux, *7* dum sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc oculorum vitium, non lucis est, sic & cætera.

10 Cum creaturarum stimulis, & elementorum aduersitatibus homo verberatur, peccati hoc exigit pœna, vt Deo superbiens homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiatur aduersa. Vnde & in sapientia legitur pro Deo. *Pugnabit cum eo*

orbis

Spensanda

4 *perpiderenda.*

5 *dimitti.*

Gregor. lib.
super. 4. Reg.
cap. 3.

6 *imputari.*

7 *dom.*

Ex Gregor.
lib. Moral. 6.
cap. 5.

Sapient. 5.

orbis terrarum contra insensatos. Merito ergo peccatorum hoc actum est, ut naturaliter prospera mutantur homini in aduersa. Vnde & Salomon dicit: Creatura exardescit in tormentum, aduersus iniustos, & leuior est ad bene faciendum his, qui in Deo confidunt.

Sapient. 16.

- 11 Non erit caro subiecta animæ, nec vitium rationi, si animus non est subditus conditori. Tunc autem rectè subijciuntur nobis omnia, quæ sub nobis sunt; si nos subijcimus ei, à quo nobis illa subiecta sunt: Nam & quæ videntur subiecta esse ei, qui Deo subiectus non est; ille potius subiicitur eis, qui suam voluntatem subiugat amoris eorum, quæ sibi esse subiecta existimat.

De Angelis.

CAP. XII.

- 1 NGELORVM nomen officij est, non naturæ: Nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de cœlis ad annuncian- dum hominibus mittuntur, ex ipsa annunciatione Angeli nominantur: natura enim spiritus sunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

Ex Gregor.
hom. 34. in
Euang.

- 2 Natura Angelorum mutabilis est, quia inest illis mutabilitas in natura: sed facit eos incorru-

Gregor. lib.
Moral. 9. ca.
19. & lib. 15.
cap. 4.

ptos

1 *Claritas.*

ptos /charitas sempiterna. Gratia dicimus, non natura esse incommutabiles Angelos: Nam si natura incommutabiles essent, Diabolus non utique cecidisset. Mutabilitatem itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris: inde & priuatus est apostata Angelus; dum fortitudinem suam, non à Deo, sed à se voluit custodiri.

Ex D. Augu.

Gen. 1. & Eccl. 1.

2 *genita.*

3 Ante omnem creaturam Angeli facti sunt, dum dictum est, Fiat lux: De ipsis enim dicit scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ingenitæ inhærendo sapientiæ. Et dum sunt mutabiles natura, non tamen finit eos contemplatio mutari diuina.

2 *creationem.*
Gregor. lib.
Moral. 32. c.
18.

Iob. 40.

4 Ante omnē ^{conditum} creaturam mundi creati sunt Angeli: & ante omnem creationē Angelorum Diabolus conditus est; sicut scriptum est, Ipse est principium viarum Dei. Vnde & ad comparisonem Angelorum Archangelus appellatus est. Primus enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

Ex Gregor.
ibid.

4 *aduuciat.*
Ezech. 31.

5 Primatum habuisse inter Angelos Diabolū, constat excellentia prælationis, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laberetur. Cuius prælationis excellentiam Propheta his verbis enunciat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitatem illius: Omne lignum paradisi non est assimilatum illi: quoniam speciosiores fecit eū Deus.

Distat

6 Distat conditio angelica à conditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem conditus est; Archangelus verò, qui lapsus est, Signaculum Dei similitudinis appellatus est; testante Domino per Ezechielem: Tu signaculum similitudinis; plenus sapientia, perfectus decore, in delitijs paradisi Dei fuisti. Quantò enim subtilior est eius natura, tantò plenius exitit ad similitudinem diuinæ / veritatis expressa.

7 Prius de cælo cecidisse Diabolum / creditur) quàm homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit; & præcipitatus est de cælo. Nam iuxta veritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non stetit; quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim à veritate est lapsus.

8 Vno superbix lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, & homo cecidit, & Diabolus; sed homo reuersus ad pœnitentiam Deo se inferiorem esse / cognouit; Diabolus verò non solum hoc contentus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se / fecit; secundum Apostoli dictum, qui ait de Antichristo, qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

9 Diabolus ideo non / petit veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam: membra verò eius per hypocrisim deprecantur, quod ta-

men

Ex Gregor.
ibid.

Ezech: 28.

9 Sic in omni
bus M. ff. antea
virtutis.
Augusti. 1. 1.
de Gen. ad li
teram.

Ioan. 8. ibid.
August.

6 cognouit.

7 in hoc.

8 dicitur.
1. Thess. 1.

/13

/14

/15/50

/16 li.

/17

ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum ¹¹supplebitur; qui numerus soli Deo est cognitus.

12 cōplebitur.

14 Inter Angelos distantia potestatum est, & pro gradu dignitate ministeria eisdem sunt distributa; alijque alijs præferuntur, tam culmine potestatis, quàm scientiâ virtutis: subministrant igitur alijs aliorum præceptis, atque obediunt iussis. Vnde & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcunq; annunciare debeat, ¹³præcipit.

Gregor. lib. 4. Moral. ca. 11.

idē homil. 34. in Euāg.

Zachar. 1.

15 Nouem esse distinctiones, vel ordines Angelorum; sacræ scripturæ testantur, idest; Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim & Seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel Propheta ¹⁴describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatę Angelī loqueretur, Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum; sardius, topazius, & iaspis, chrysolitus, & onyx, berillus, saphirus, & carbunculus, & smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apostata Angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit: ad quorum comparationem, dum se clariorem cunctis asperxit, confestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit.

13 præcipit. Ex Gregor. homil. 34. in Euang. & li. 32. Moral. c. 18.

14 descriptus.

Ezech. 18.

15 Angeli be-

16 Angeli semper in Deo gaudent, non in se:

malus verò ideo est diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisivit. Nulla autem maior iniquitas, quàm non in Deo, sed in se velle quæpiam gloriari.¹⁶

17 Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequàm in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura sunt, Angeli iam reuelante Deo, nouerunt: præuaticatores Angeli etià sanctitate amissa, nō tamen amiserunt viuacem creaturæ Angelicæ sensum: Triplici enim modo præsciētia acuminē vigent; scilicet, subtilitate naturæ, experientia temporū, reuelatione superiorū potestatum.

18 Quoties Deus quocunque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatæ Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate cōcrecentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt. Boni autem Angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, vt. curas administrarent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo: Non ne omnes, inquit, sunt administratori spiritus in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.²

19 Angeli corpora, in quibus hominibus apparent, de superno aëre sumunt, solidamque speciem ex cœlesti elementō induunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrentur.

20 Singulæ gentes præpositos Angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego inquit, veni, vt tui nū-

ciarem

16 Ad diuini
quibusdam bonis
autem præter
ipsius operari.
Augustin.
idem lib. 13.
de ciuit. c. 1.

17 id est.

18 tamen.

19 omnia iussa
Alias animas
iussa.
Hebræor. 1.

Augusti. lib.
15. de ciui-
tat. c. 23. &
li. de mirab.
sacræ scriptu-
re lib. 3. &
Grego. li. 12.
Moral. c. 2.
Gregor. lib.
Moral. 17.
c. 28.
Daniel. 10.
20 manifestum.

3 id est

4 tamen

25

6

ciarem tibi: sed princeps regni Perlarum restitit
mibi. Et post alia, Non est, qui me adiuuet, nisi
Michael princeps vester.

21 Item omnes homines Angelos habere pro-
bantur, loquente Domino in Euangelio, Amen
dico vobis, quia Angeli eorum semper vident
faciem patris mei, qui in cœlis est. Vnde & Pe-
trus in Act. Apost. cum pulsaret ianuam, dixe-
runt intus Apostoli, Non est Petrus, sed Ange-
lus eius est.

22 Si Deum Angeli contuentur, & vident, cur
Petrus Apostolus dixit, In quem desiderant An-
geli Dei conspiceret? Iterum, si eum non con-
tuentur, nec vident, quomodo iuxta sententiam
Domini, Angeli eorum semper vident faciem
patris qui in cœlis est? sed bene vtrumque est. Nā
veraciter credimus, quòd Deum & Angeli/vi-
dent, & videre desiderant, & habent, & habere
festinant, & amant, & amare nituntur. Si enim
sic videre desiderant, ut affectu desiderij non
perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet;
necessitas ista pœnalis est: sed à beatis Angelis
omnis pœna longè est, quia nunquam sinit pœna
& beatitudo conueniunt. Rursùm si eos dici-
mus Dei visione satiari, satietas fastidium ha-
bere solet; & scimus illos Dei visionem, quàm
& desiderant, fastidire non posse: quid ergo est,
nisi ut miro modo, simul vtrumque credamus,
quia & desiderant, & satiantur? sed desiderant

21 noster.
Augus. serm.
68. ad fratres
in eod. Ma-
th. 18.

Act. 15.

Ex Gregor.
vera senten-
tia li. 18. Mo-
rale. 28.
22. item.
1. Petr. 1.

Math. 18.

23 Deum An-
geli, & vident
& videre, si-
cut Gregor.

24 Omnes cœ-
lestes.

/27/e

/28

/mul

sine labore, & satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum, ne sit in satietate fastidium; satiari desiderant. Vident ergo Angeli faciem patris per satietatem; sed quia satietas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eo prospicere semper.

August. libr.
2. de Trinit.

23 Vbiunque in scripturis sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non pater, non Spiritus Sanctus: sed pro incarnationis dispensatione, solus filius intelligitur.

Gregor. libr.
27. Moral.
cap. 8.
25 infer. 6.

24 Ante dominicæ incarnationis aduentum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus pacem in se, & Angelis, & hominibus fecit. Eo quippe nato clamauerunt Angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quod salutati in veteri testamento ab hominibus Angeli despiciunt se salutari ab eis, quod in nouo testamento à Ioanne factum non solum reuerentè Angelus non suscipit, verum etiam ne faciat, interdicat.

Apocalyp.
19. & 22.

25 Ob hoc homo in veteri testamento despicitur, nec resalutatur ab Angelo, eo quod homo adhuc modum transisset in Deum.

26 Suscipitur autem homo à Deo, & reuerentè

salutatur

salutatur ab Angelo. Nam & Mariam Angelus Gabriel legitur salutasse; & Ioanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur; Vide ne feceris; conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam pacem hominibus fuisse, & Angelis redditam.

De homine.

C A P. XIII.

OMNIA sub cœlo propter hominem facta sunt, homo autem propter se ipsum: inde & omnia per figuram ad eius similitudinē referuntur. Communia homini

omnia naturalia esse, cum omnibus rebus, quæ constant, & in homine omnia contineri, atque in eo omnium rerum naturam consistere patet. Vniuersitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantòque gradu est cæteris excellentior, quantò imagini diuinæ vicinior. Quantum cæteris creaturis præstet homo dignitate virtutis, ex ipsa reuerentia discitur creationis, dùm per omnia dixit Deus: Fiat, & facta sunt. Creare verò hominem cum quadam æterni consilij deliberatione voluit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Quia

Luc. 1.

Apocal. 19.

Gregor. homil. 29. in Ascensione Domini.

Gregor. lib. Moral. 9. cap. 36. *De Ang.* super Gen. in lib. imperfecto. Genes. 1.

Genes. 1. 1. voluerit,

131 / en

2. 2^a.

1 Quia enim boni sumus naturaliter conditi, culpæ quodam modo meritò contra naturam mali sumus effecti.

2 Sicut præsciuit Deus hominem peccaturum: ita & præsciuit qualiter illum per suam gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

Genes. 1.

3 Originaliter Adam, & Eva simul creati sunt, specialiter verò, postea mulier de latere viri formata est. Pariter ergò conditi sunt vterque, rationis ordine, non pariter temporis vnitare.

Ad Rom. 7.
& ad Ephes.

4 Vir ad imaginē Dei factus est, mulier ad imaginem viri formata est: Vnde & illi lege naturæ subiecta est.

1. ad Corint.
11. Genes. 2.

5 Item vir propter semetipsum factus est, mulier ad adiutorium viri creata est.

Gene. 2.

6 Homo propter peccatum tunc traditus est Diabolo, quando audiuit: Terra es, & in terram ibis. Tunc enim dictum est & Diabolo: Terram māducabis. Vnde & Propheta ait serpenti: Pulvis est panis eius. Serpēs enim Diabolus est: pulvis, impij: & ipsi sunt cibus Diaboli.

Esai. 65.

7 Quia praua volūtate ad ima collabimur, rectè ad benè agendū cum labore consurgimus: quod non ita esset, si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad benè viuendum tantū velle sufficeret; & sine difficultate statim actio obtemperaret.

Augusti. lib.
4. de ciuit. c.
15.

8 Diuisio, & pugna vt sit in hominis animo, pena peccati est, ex primo homine in omnes eius

filios

filios propagata, ut qui noluit cum Deo esse virtus, esset in se ipso diuisus: & qui imperanti Domino noluit esse subiectus, fieret sibi metipso rebellis, atque contrarius. Vnde nec sibi poterit subiugari, si prius Deo non fuerit subiugatus: sibi quē seruiet nolens, qui Deo noluit volens.

9 Quam variē per diuersa humanum defluxit genus, dum se ab vna stabili semper quē manente diuinitatis soliditate subtrahit. Nam dum opus quodlibet appetit, quasi ibi iam requiem mentis infigit. Sed dum ei non sufficit, mutata intentione ad alias atque alias actiones transit: dumque per diuersa requiem solidam quærit, nec inuenit, in labore miser, & varietate viuit, & vacuus à requie manet. Quamuis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primæ præuicationis illi accessit; iam tamen naturalis facta, quia originaliter à primo homine, sicut & mors, in omnes homines transit.

3 defluxit.
Gregor. 26.
Moral. c. 36.
& cap. 11. &
27.

De Anima caterisq; sensibus.

C A P. XIII.

ITA corporis, anima: vita anima, Deus: Et sicut corpus mortuū est sine anima; ita anima mortua est sine Deo.

Ex Augusti.
de spiritu &
anima.

21 Anima hominis, non est homo: sed corpus,

quod

1 ipso partici-
pio.

2 ad Corint.

4. & ad Eph.

4. & ad Coll.

3.

quod sex humo factum est, id tantum homo est. In habitando autem in corpore anima ex ipsa participatione carnis, hominis nomen accepit: sicut Apostolus, interiorem hominem dicit animam, non carnem conditam esse ad Dei imaginem. Male ergo à quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quæ per id ad Dei imaginem facta est, ut si non incommutabilis, ut Deus, esset tamen incorporea ut Deus existeret.

3 Sicut Angeli, ita & animæ habent initium, finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia sunt, quædam perpetua, quædam verò sempiterna. Temporalia sunt quibus inest ortus, & obitus. Perpetua, quibus ortus, non terminus. Sempiterna, quibus, nec ortus, nec terminus.

4 Animam non esse partem divinæ substantiæ, vel naturæ, nec esse eam priusquam corpori miscetur, constat; sed tunc eam creati, quando & corpus creatur, cui admisceri videtur. Philosophorum sententiæ dicunt esse animam, priusquam nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indicijis. Nam utrum antea fuisset, nec ipsi novimus, nec quis hominum dicat, habemus. Non est ergo querendum, quid querendo magis est irridendum.

5 Gentiles & hæretici de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid rectè sentire possunt, qui auctorem, ad cuius imaginem

facta

facta est, non nouerunt? Et ideo multa errore digna dixerunt.

Mutabilis est anima, non localiter, sed temporaliter suis affectionibus. Corpus autem & loco & tempore mutabile est: quia & tempore mutatur, & loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est, ad animam mutabilitas cogitationum. Quae varietas malae motionis tunc menti inhaesit, quando ab aeternorum contemplatione primus homo recedens in illo stare noluit, à quo male recessit; & iusta damnatione inconstans, per rerum raptus varietatem defluxit.

Multum ex sua natura splendorem possidet anima; sed fuscatur commixtione carnis, qua detinetur inclusa. Ex eius enim parte vertitur ad peccandi infirmitatem, Salomone docente: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimat terrena habitatio sensum multam cogitantem.

De sensibus carnis:

C A P. XXIII

ON virtute, non sensu corporis: sed ratione mentis excellimus animalibus ceteris.

Pro rebus corporis vtendis sufficit sensus carnis, non pro spiritualibus capiendis.

Gregor. lib.
25. Moral. c.
3. *De gustu*
in de veris vi
tz cognitio-
ne. cap. 5.
2. mouetur.

3. retinetur.

Sapient. 9.

4. corruptibile.

5. inhabitatio.

Ex Augusti
lib. confessio.
c. 35.

40/ter/vr

1 aliter.
2 præterquam
quod.
3 ita sibi in ip-
sis virtutes sen-
tiendi. N. am.

4 excedit.

5 vide.

6 sed se.

7 certum.

Augusti. cō-
fess. 10. c. 8.

8 mēte sibi eas
figenti.

Ille cti autem homines vsu corporcarum rerum nihil putant saluū esse, *præter/quod carnis sen- su concipiunt. Sicut præcellunt sibi corporei sen- sus diuersitate locorum : 3 ita sibi met virtute sen- tiendi præcellunt. Nam sicut præstantior est odo- ratus sapore, & positione loci, & sentiendi lon- ginitate : sic auris odoratu. Longiùs enim au- dimus, quàm odoramus : & sic. oculi, auribus : longiùs enim videmus, quàm audimus. Animus autem & loco, & merito, his vniuersis sensibus superfertur. In arce enim capitis cōstitutus, quod illi corporalitèr non attingunt, iste intellectu- tèr contuetur. Amplius 4 excellit oculorum sen- sus cæteris sensibus : quādoquidem quæ ad alios pertinent sensus 5 inde dicamus, veluti cum dici- mus : Vide, quomodo sonat ; vide, quomodo sapit. &c.

3 Quemadmodum oculus, ita & animus cæ- tera videt, 6 sese non intuetur. Aliarum enim re- rum origines, species, & magnitudines perspi- cit; de se autem tanta veri ignorantia inficitur, vt in his omnibus nihil 7 incertius contempletur.

4 Homo, qui miraris syderum altitudinem, & maris profunditatem, animi tui abyssum intra, & mirare si potes. Multa cogitantes sine sensu carnis, & sine imaginibus viuis, animo tantum cernentes intuemur, memoriaq; mentis 8 sibi eas figente, tenemus. Multa quoq; intelligimus sen- su, quæ lingua explere non possumus.

5 Innosios esse infantes opere, nō esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, non dum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutum enim voluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis; nec adeo opere nocere possunt, sicut cogitatione mouentur.

6 Ex causa vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim, ^{animam} animam reminisci quod memorię commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum omnium thesaurus, memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis: de qua ad li- quidum difficile est aliquē disputare, quia grandis eius perplexitas est, & animus ipsa est.

9 animus.

7 Imago à sensibus corporis remota, suę speciei similitudinem relinquit in memoria: beatitudinem autem non per imagines sicut cætera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem ~~et~~ memoramus, non per se ipsam adest. Quod si per se ipsam adesset, utique non obliuisceremur.

Ex Augusti.
libr. 10. con-
fess. c. 21.

8 Communem hominis, animaliumque esse memoriam, nullum autem animalibus irrationalibus intellectum inesse, nisi homini tantum prædito ratione. Cæteris enim in ipsa qualitate considerationis suę, sensus carnis, non intelligentia mentis est.

10 memora-
mur.

De Christo.

C A P. XIV.

Ex Gregor.
li. Moral. 29.
c. 1.

1 **I**LLI Dei perfecta natiuitas, nec cepit esse, nec desijt: ne præterita sit, si desijt, & ne imperfecta sit, si adhuc sit: sed sit æterna, sic & perfecta, quatenus in ea natiuitate æternitas, & perfectio habeatur.

Ioann. c. 12.

2 Ex utero virginis minor dicitur patre Christus, videlicet iuxta humanam assumptionem, non iuxta diuinitatem.

3 Christus & in forma serui seruus, & in serui ~~hominum~~ Dominus. Christus in forma serui propter conceptionis excellentiam, Dominus est ~~hominum~~: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

1 omnium.

2 omnium.

Ex Gregor.
libro Moral.
18. c. 36. Au-
gust. 18. Me-
dit. c. 16.

4 Mediator Dei, & hominum; homo Christus Iesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in vtraque natura idem vnus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec postea meritum vt Deus esset, accepit: sed Deus verbum manente incommutabili essentia, quæ illi cum patre, & Spiritu Sancto est cœterna, assumpsit carnem pro salute humana, in qua & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus ante sæcula temporalis posset ostendi.

Media-

5 Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, quamvis *faliud*/ex patre, aliud ex virgine, non tamen alius ex patre, alius ex virgine: sed ipse æternus ex patre, ipse temporalis ex matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre: ipse conditoris templum, ipse conditor templi: ipse auctor operis, ipse opus auctoris: manens vnus de vtroque, & in vtraque natura; nec naturæ copulatione confusus, nec naturæ distinctione geminatus.

6 Ideò Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed vnde nobis *4* consuluit, inde despectionem tulit: quia infirmitatem, quam pro nobis suscepit, homo superbùs despexit. Ob hoc infirma, & stulta mundi elegit, vt fortia & sapientiora, per quæ non cognoscebatur, confunderet.

7 Sicut cibum fortem inualidus infans capere non potest, nisi à matre prius editus, in lactis succum vertatur, vt *5* quod in cibo non potuit vti, sugendo potetur in lacte per carnem: ita & nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, vt enutriti per carnem, fortioresque effecti, cibum *6* solidum, idest, *7* verbum Domini cum patre sempiternum contemplando, vt Angeli sariemur.

8 Prima Dei dona esse, quibus nos nobis reos

esse

Ex Gregor.
vbi supra.
3 aliud sit ex

/12/ vit

/13/ an
(an)

Ex Gregor.
19. Mor. c. 1.

4 *consuluit.*

1. ad Corint.
1.

5 *quo.*

6 *validum.*
7 *verbum Dei.*

esse ostendit. Qui dum iaceremus sub reatu culpæ, iustos nos esse credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, composuit semetipsum, & de sua morte nobis medicinam aptauit, ut nō esset ostensor tantū vulneris, sed & sanator.

— *Matth. 15.*

9 Primū ad Israël venit Christus, sicut & ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. Ad populum enim Israël prius venit, sed quod non essent credituri, Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicet; adsum: & Hierusalem Euangelistam dabo; & vidi, & non erat neq; extitit quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad gentes transiit, sequitur: Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.

— *Esai. 41.*

— *Esai. 42.*

— *Ex Gregor. lib. Mora. 33. c. 10.*

10 Quamuis ordinē nostræ liberationis nescirit diabolus, sciuit tamen quod pro saluatione hominum Christus aduenit: sed quod sua idem nos morte redimeret, ignorauit: vnde & eum occidit. Nam si ille Christum per mortem redimere humanum genus scisset, non eum utique peremisset.

— *Grego. ibid.*

11 Quod nouerit Diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Euangelij testimonio docetur; quem ut vidit, cognoscendo pertimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei? venisti ante tempus perdere nos.

Christus

Grego. lib. 3.
Moral. c. 11.

8 commiserat.

Ex Gregor.
lib. Mora. 33.
c. 10.1. ad Corint.
11.

Luc. 1.

9 idcirco.

12 Christus, sicut peccatum, quod pœna dignum est, non admisit; ita pœnam peccati nostri suscepit: ut per indebitam pœnam suam, debitam ablueret culpam nostram: ut per hoc amitteret Diabolus, qui reos tenebat, dum vnũ interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoq; quos quasi iustè tenuit, amisit: quia iniustè redemptorem nostrum occidit.

13 Illusus est Diabolus morte Domini, quasi amicus. Nam ostensa Christus suæ carnis mortalitate, quam interimendâ ille appetebat, abscondit diuinitatem; ut laqueum quo eum velut auem improuidam prudenti irretiret decipula. Nam si innoxius Christus non occideretur, homo Diabolo addictus per præuaricationem non absolueretur.

14 Diabolus dum in Christo carnem humanitatis imperit, quæ patebat, quasi hamo diuinitate eius captus est, quæ latebat. Est enim in Christo hamus, diuinitas: esca autem caro: linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur: Tenens verò hanc lineam Deus pater est; de quo Apostolus: Caput Christi Deus. Et Lucas lineam generationis Christi ab imis ad summa contexens inchoat à Ioseph, & consummat in Deum, dicens: Qui fuit Heli, & perficiens lineam generis, ait: Qui fuit Dei.

15 Idcirco Dominus in inferno descendit, ut his qui ab eo non pœnaliter detinebantur, viam ape-

rret

Isai. c. 51.

10 quando.

Ex Gregor.
lib. Moral. 4.
c. 33.

Matth. 28.

Hic in editis
sunt sed in no-
stris Isid. desin-
derantur.11 Vbi scri-
tan percontat-
tur quispiam
quid sit, quod
requirit: Nemo
ascendit in ca-
lum nisi quis descendit de caelo, filius hominis, qui est in caelo. Quomodo promittitur hominibus calorum
ascensio, & magis dum ipse dicat: Pater volo, ut vbi sum ego, & ipsi sint mecum, si tantum ipse, solus
ascendit in caelum? Sed si membra conueneris capiti, tuus in se, & in nobis Christus. Responde ergo &
ipse ascendit solus, quia & nos in ipso ascensuri sumus.

raret reuertendi ad cœlos, iuxta testimonium
Isaiæ dicentis: Posuisti profundum maris viam,
ut transirent liberati. Viam quippe Christus in
profundum maris posuit, ~~reum~~ in infernum
descendens, sanctis iter ad cœlos reuertendi
monstrauit.

16 Sancti ex tempore resurrectionis Christi, sta-
tim ut de corpore exeunt, mox ad cœlestem ha-
bitationem ascendunt, quod antiquis patribus
non dabatur. Nam ante aduentum Saluatoris,
quanquam sine pœna supplicij; tamen non in
cœlo, sed in inferno Sanctorum animæ teneban-
tur: pro quibus absoluendis Dominus in infer-
num descendit.

17 Christus in cœlum ascēdens, discessit quidem
carne, sed præsens est maiestate, secundum illud,
quod ipse ait: Eccē ego vobiscum sum vsque ad
consummationem sæculi.

18 Sed & Christus ad dexteram patris, non ut
dexteram corpoream habeat pater: sed dextera
patris beatitudo est, sicut sinistra miseria.

De Sancto Spiritu.

CAP. XVII

1 PIRITVS Sanctus creator est, sicut pater, & verbum; testante Propheta: Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis viuificauit me.

2 Spiritus Sanctus patris, & filij est: & inde vnū sunt pater, & filius: quia nihil habet pater, quod non habet filius. Non enim res vna, & duorum consubstantialis poterit simul ab eis procedere, & simul inesse, nisi vnū fuerit, à quibus procedit.

3 Spiritus Sanctus pignus accepit Ecclesia; vt per eum in vno corpore vnum fierent credentes, per quem pater, & filius vnum essentialiter sunt, ipso Salvatore ad Patrem dicente: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

4 Christus non tantum à patre, sed etiam à Spiritu Sancto se missum testatur, dicente Propheta: Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum ex tempore, antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus misit me, & spiritus eius.

5 Spiritus Sanctus, pro eo quod consolator sit, paracletus nuncupatur. Nam latinè paracletus, consolatio dicitur. Et re vera dum dona sacramentorum distribuit, consolationē animæ præ-

Ex Augusti.
in episto. ad
Donatū 106.
Iob 33.

Ioan. 17.

Esaï 48.

1. Ioh. 14.

bet. Credo equidem, quod magnam lætitiā sentit, qui aliquid reuelante spiritu, ² dicit.

6 Donum Sancti Spiritus in membris Ecclesiæ sigillatim diuiditur; & in singulis singula dona tribuuntur. Christus autem omnem plenitudinem gratiarum habuit, de quo ita legitur: Plenus gratia, & veritate. In Christo ergo omnis plenitudo gratiarum est; Nam singulis electis, singula dona tribuuntur.

7 In Spiritu Sancto omnis gratia donorum consistit. Ipse enim, prout vult, gratiarum dona largitur, alijs dans sermonem sapientiæ, alijs fidem: atque ita vnicuique virtute Spiritus Sancti diuisio gratiarum tribuitur, & in omnibus idem vnus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ proferre humanus sermo non potest.

8 Ante aduentum Domini tantum Prophetæ, & pauci ex omni populo iusti, donum Sancti Spiritus merebantur: post aduentum autem Domini Spiritus Sanctus cunctis est credentibus distributus: iuxta quod per Prophetam Dominus loquitur; dicens: Et erit in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Cunctis enim nunc gentibus gratia Sancti Spiritus tradita est, neque in paucis, vt in populo Israël, sed in omni credentium multitudine Spiritus Sancti gratia manet.

9 Aliquando non dignis, & reprobis dona

Spiritus

2. dicit.

Ex Gregor.
lib. 14. Mora.
c. 10.
3 distribuitur.

Ioan. 1.

Pau. 1. ad Co
rinth. 12. ad
Galat.

4 & Patriar-
cha,

Ioel. 2.

5 sed & repro-
bis.

2. dicit.

Spiritus Sancti conferuntur, sicut Saulo data est prophetia, & Balaam. Vnde & multi in fine dicturi sunt: Domine virtutes in tuo nomine fecimus, quibus dicturus est Dominus: Nescio vos

vnde *Ps. 138.*

Christi aduentum non tantum plebis Iudee, sancti prophetantes expectauerunt, sed fuisse etiam in nationibus plerosque sanctos viros prophetiae donum habentes, quibus per Spiritum Sanctum Christus reuelabatur, & a quibus eius expectabatur aduentus, sicut Iob, sicut Balaam: qui Christi utique praedicauerunt aduentum.

Conuersio gentium veteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei erat, ut fieret: & iam tunc a Sanctis Prophetis occulte per Spiritum Sanctum praedicabatur aduentus Christi, sicut dicit Propheta: Cum appropinquauerint anni cognoscens, dum aduenerit tempus, ostenderis. Nunc vero reuelatum patet, quod tunc carnalibus latebat, spiritualibus vero notum erat, nondum tamen manifeste dicebatur, eo quod tempus ostensionis non esset.

Ex Gregor.
lib. 7. Moral.
c. 1.

1. Reg. 10.

Num. 11.

Math. 7.

Luc. 13.

6 suis.

De lege.

C A P. XVII.

- 1 **V**IA per quam itur ad Christū, lex
est; per quam vadunt ad seum
hi, qui, ut est, intelligunt eam.
2 Sanctarum scripturarum al-
titudo, quasi mōtes pascuæ sunt:
ad quos dum quisq; iustorum conscēdit, & pa-
scuæ indeficientis refectiōe inuenisse cōgaudet.
3 In scripturis sanctis, quasi in montibus ex-
celsis, & viri perfecti habent sublimia intelli-
gentiæ, quibus gressus contemplationis quasi
cerui erigant: & simplices quasi parua animalia
inueniunt modicos intellectus, ad quos hu-
miles ipsi refugiant.
4 Scriptura sacra infirmis, & sensu paruulis,
secundum historiam humilis videtur in verbis:
cum excellentioribus autem viris altius incedit,
dum eis sua mysteria pandit: ac per hoc vtrisque
manet communis, & paruulis, & perfectis.
5 Scriptura sacra pro vniuscuiusque lectoris in-
telligentia variatur, sicut manna, quod populo
veteri pro singulorum delectatione variū dabat
saporem. Iuxta sensuum capacitatem singulis
sermo Domini congruit. Et dum sit pro vnius
cuiusque intellectu diuersus, in se tamen perma-
net vnus.

1 Deum.

1 eum.

Ex Gregor.
lib. 30. Mora.
c. 19.Grego. lib. 1.
Moral. c. 21.
& Augustin.
lib. 1. super
Genes. ad li-
teram c. vii.
mo.Grego. lib. 1.
super Ezech.
homil. 6. &
lib. 31. Mora.
c. 12.3 sensus eorum
capacitate.
4 dominicus.

Grego. lib. 1.
Moral. c. 27.

exercitium.

Ex Gregor.
Moral. li. 34.
c. 7.
Psalm. 68.

6. omnia.

7 prophetia.

Psalm. 32.

6 Ideo in libris sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur, ut intellectus lectoris, & studium augeatur. Nam si cuncta paterent, statim intellecta vilescerent. Rursus si cuncta clausa existerent, confestim diffidentiam gignerent. Ne ergo de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, satiant; & ne de intellectis fastidium existat, ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nam pleraquæ quanto magis latent, tantò magis desiderium præbent.

7 In scripturis sanctis sæpe ea, quæ futura sunt, quasi facta narrantur, sicut est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura quasi præterita scribuntur; nisi quia ea, quæ adhuc facienda sunt in opere, iam facta sunt in diuina prædestinatione? Nobis igitur temporalitèr accidunt, quæ à conditore somnibus sine tēpore prouidentur.

8 Propterea Prophetæ rerum futurarum gesta præsentibus miscet rebus, ut ita credantur illa futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per præsentia, de futuris loquitur: sicut in persona Ierusalem de Ecclesia: Et sicut in persona Effraim de hæreticis.

9 Pro factis diuinis plerumque & dicta ponuntur; idcirco, quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, sicut scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.

10 Quod in scripturis sacris vna bis repetitur

sententia, aut confirmationis causa est, aut mysterij: sicut lex, & gratia: sicut initium, & perfectio: sicut bonum, & melius.

8 prophetis.

11 Lex diuina tribus distinguitur partibus: historia, præceptis, & prophetia. Historia est in his, quæ gesta sunt. Præcepta, in his, quæ iussa sunt. Prophetia in his, quæ futura pronuntiata sunt.

9 scientiam.

12 Lex diuina triplici sentienda est modo. Primo, ut historicè: Secundo, ut tropologicè: Tertiò, ut mysticè intelligatur. Historicè namque iuxta literam: tropologicè, iuxta moralem sententiam: mysticè, iuxta spiritalem intelligentiam. Ergò sic historicè oportet fidem tenere, ut tam & moralitèr debeamus interpretari, & spiritualitèr intelligere.

10 decem præcepta sunt.

Ex Augusti. lib. de decem chordis. c. 5.

11 ad Deum.

13 Tria, & septem præcepta sunt; sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria, quæ ad amorem Dei pertinent, in vna tabula scripta fuerunt, reliqua septem in secunda. In prima tabula trium mandatorum hoc primū est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hinc est, quod Saluator scribæ interroganti, quod præceptum est primum in lege? ait: Audi Israël; Dominus Deus tuus Deus vnus est, hoc primum est. Secundum verò simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Vnum namque præceptum de prima tabula dixit, quod ad Dei

pertinet

Matth. 23.

pertinet amorem; alterum verò de alia tabula,
quod ad hominis pertinet dilectionem.

De Ecclesia & hæresibus.

VI

C A P. XIX.

EMINA est Ecclesiæ pulchritudo: vna, quam hic benè viuendo consequitur: altera, per quā illic ex retributione glorificabitur.

Ex D. Greg. Moral. lib. 9. c. 9.

Ecclesiæ propter Christum geminæ tribulationes existunt: id est, siue quas à paganis pertulit in martyribus: siue quas ab hæreticis perferit in diuersis concertationibus. Vtrasque autem per gratiam Dei exsuperat, partim ferendo, partim resistendo.

Gregor. ibid.

Sancta Ecclesia catholica, sicut malè viuentes in se patientèr tolerat: ita malè credentes à se repellit.

Sancta Ecclesia contra gentiliū, atque hæreticorū per ināciam summoperè sapiētiā, & patientiā opponere studet: sed exercetur eius sapientiā, cum tentatur verbis: exercetur patientiā, cum tentatur gladijs. Nunc enim persecutionibus appetitur, nunc falsis assertionibus lacesitur.

Apud Greg. lib. 18. Moral. c. 1. & 19. c. 8. *per ināciam.*

Causa prauitatis hæreticæ, doctrinis est pro-

Ex Greg. li. 7. epistolæ Anastasii.

pagata Ecclesia; nam antea simplici tantum fide vigeat. Hæreticorum igitur occasione propagati sunt doctores in fide: & per acumina hæresum Ecclesiæ magistri creuerunt. Nam tunc clariùs manifestatur veritatis assertio, quando patuerit quælibet dissensio.

6 Sancta Ecclesia ideò dicitur Catholica, pro eo quod vniuersaliter per omnem sit mundum diffusa. Nam hæreticorum Ecclesiæ in partibus mundi coarctantur: hæc verò in toto orbe diffusa expanditur: Paulo attestante Apostolo: Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Hæreses autem in aliquo angulo mundi, aut in vna prouincia inueniuntur versari. Ecclesia verò catholica, sicut per totum mundum extenditur; ita & omnium gentilium societate construitur.

7 Qui sunt hæretici; nisi qui relictæ Dei Ecclesiæ priuatas elegerunt societates? de quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

8 Causa hæresis ob quam rem fit? ad exercitationem fidei. Via verò per quam fit, obscuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes hæretici aliud, quàm se res habeat, intelligunt: necesse possunt, quia id ipsum quod existunt,

hæreses

Ad Rom. 1.

2 mundi sunt.

3 gente.

4 gentium.

Ierem. 13.

5 quia id ipsum quod existunt hæreses iam non sunt, mali enim sunt, unde istam non acqui-
runt.

117 10
Scientia
non adgu
runt

hereses iam non sunt. Male enim sciendū esse iam desierunt, ad nihilum enim tendunt.

9 Hæretici ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehemēti, ne in unitatem Ecclesiæ veniant, decertant: de quibus per Prophetam congruē dicitur; Docuerunt linguam suam loqui mendacium, & ut iniquē agerent, laborauerunt.

Jerem. 9.

10 Dū vicissim hæretici mutuo se lacerant, quando alterutrum se in proprias sectas inducunt: sic tamen inuicem se collidunt, ut contra Ecclesiā pari erroris spiritu decertent. Et qui inuicem diuisi sunt, in aduersitate Ecclesiæ simul existunt: vnusque eisque, qui pro eo quod tantum valeant hereses, videntur habere veritatem, hoc respondendum est: Non ideo saluti præponendi sunt morbi, quia plerumquē ita generalitèr mundum occupant, ut parum saluti loci relinquunt.

6 sfs.

7 ab inuicem.

8 poi.

9 lorum.

De hæresicis:
C A P. XX.

1 Nō posse hæreticos habere veniam, nisi per Ecclesiam catholicam constiterit: sicut & amici Iob non per se placare Deum potuerunt, nisi pro eis Iob sacrificium obtulisset.

Ex D. Greg.
lib. 35. Mora.
c. 3.

1 sibi Deum.

Augustin. de
fide ad Petrum.

2 Opera bona, quæ hæretici faciunt, & iustitia

si unius
Non posse
non va
Copo

119

Isa. c. 57. 11.
et 12.

Isa. c. 57. 11.
et 12.

3 contendunt.

4 qui

Cyprian. de
unitate Eccl.
August. li. 18.
de ciuit. Dei.
c. 6.
Jerem. 9. 3

Ezech. 16. 22.

Paul. ad Ro.
8.

illorum, nihil eis prodest, testante Domino per Esaiam: Quia mei oblitus es; ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi. 3 Hæretici, quamuis legem, & Prophetas adimpleant, ex eo tamen quod Catholici non sunt, non est Deus in eorum conuentibus, ipso Domino testante: Siste terit Moyses; & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eijce eos a facie mea, & egrediantur. Per Moysen quippe, & Samuelem, legem accipe, & Prophetas: quos quamuis hæretici opere impleant, contendunt, propter erroris tamen impietatem a vultu Dei proijciuntur; & à iustorum cælibus separantur. 4 Paganus, & hæreticus ille, qui nunquam fuit cum Dei populo: iste, quia recessit à Dei populo. Vterque recedentes à Christo ad Diaboli pertinent corpus.

5 Qui ab idolatria ad iudaismum, vel hæresim transeunt, iuxta Prophetam, de malo ad malum egressi sunt, & Dominum non cognouerunt: quia de infidelitatis errore in errorem alium transierunt.

6 Cuius doctrinam quisque sequitur, huius & filius nuncupatur, sicut & per Prophetam Amorem patrem & Gethzæ matrem esse Israel Dominus dicit, non utique nascendo, sed imitando. Sic & in meliorem partem filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei custodiunt. Vnde &

nos, non naturas, sed adoptione clamamus dicentes: Pater noster, qui es in coelis.

7 Non solum tantam naturam, sed etiam imitatione filios posse alacrius vocari. Nam Iudæi secundum carnem filij Abraham, secundum vero conuersationem filij Diaboli nuncupantur: ac illi per hoc illi sunt semen Abraham, qui eius imitatur fidem, non qui ex eius generati sunt carne.

8 De errore auctoris, trahitur a quibusdam & nomen, & culpa: ut ipsius vocabulo censeatur, cuius & errorem insequitur, sicut Ecclesiæ. Per gami in Apocalypsi dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, & Iezabel. Doctrinam igitur Balaam dicitur habere, propter imitationem non propter presentiam corporalem.

De gentilibus.

G A P. XXI.

1 Philosophi gentium, non sicut oportet, Deum querentes, in Angelos inciderunt peruicaces: factusque est illis mediator diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad vitam.

2 Mulcum mundi Philosophi, prædicantur in dimensione temporum, cursuque syderum, ac discussione elementorum; & tamen hoc non nisi

5 Deo.

Matth. 3.
Ioan. 3.
Act. 13.

6 conuersationem.

7 de erroris auctore,
Isidorus lib. etym. 8. c. 5.
8 Per gami in Apocal. Habes illuc, &c.
Apocal. 2.

1. 10. 3. d. 1. 1. 1.

Gregor. lib. Moral. 25. c. 12.

1 ceciderunt.

2 superbi.

3 immerſas,
dumergentes.Ad Rom. 1.
euanuerūt in
cogitationi-
bus.Pſal. 6. Ro. 1.
7. 1.

4 erroris.

à Deo habuerunt. Volando enim / ſuperbe, vt
aues aërem; & / mergentes in profundu, vt piſces
mare; & vt pecora gradientes, terram deſcripſe-
runt: verum tamen totā mēte auctorem eorum
intelligere noluerunt.

3 Quare non poſſunt animalia bruta interro-
gare? quia neſciunt ratiocināre. Ideo non diſſi-
miles gentiles homines animalibus extiterunt;
qui talia non conſiderantes, & ipſa amplius di-
ligentes vſque ad eorum cultum euauerunt.

4 Via Chriſtus eſt: ſiquis in ea non graditur, nō
eſt quo modo veniat ad Deum. Philoſophi au-
tem mundi vtique Deum cognouerunt, ſed
quia diſplicuit illis hūmilitas Chriſti, in inuio
tranſierunt, & non in via. Ideoque euaneſcen-
tes gloriam Dei in mendacium mutauerunt: &
reſtitudinem viæ relinquentes, in anfractibus
inciderunt errorum.

5 Primū vnique eſt ſcire, quid appetat: ſe-
cundum vero eſt, vt id quod appetit, apprehen-
dat: Imperfecta quippe ſapientia eſt, quō ten-
das ſcire: & neſcire iter, per quod expediat, ire.
Quid enim prodeſt, ſiquis famis tempore vber-
tatis regionem videat; & viam per quam ad il-
lam pergat, ignorat? ecce patriam quiſque que-
rit, ſed qui viam perdidit, errando graditur, non
proſcendendo; quātoque plus ambulat, tantō ma-
gis ab eo, quod quaerit elongatur.

6 Qui viam regiam, hoc eſt, Chriſtum deſerit;

& ſi

& si videat veritatem, à longè vider: quia nisi per viam, non est, quomodo ad eam appropinquet. Quod si gradiens per desertum, leonem incurrerit, semetipsum redarguat, dum in Diaboli faucibus hæserit.

De differentia testamentorum.

CAP. XXII

VIDA M/hæretici ideò non recipiunt vetus testamentum, pro eo quòd aliud in tēpore prisco, aliud agatur in nouo. Non intelligentes quòd Deus quid cuique cōgruerit tempori / *incognita* quadam distributione concesserit: sicut in lege imperat nuptias; in Euangelio virginitatem commendat: in lege oculum pro oculo auferre; in Euangelio alteram præbere percutienti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, ista vetò perfecto; utrique tamen pro tempore suaqueque conuenientia commodans. Et tamen pro ista mutatione non est credendus Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuique (vt diximus) tempori commodum fuit, magna cum distributione concessit.

2 Sub veteri testamento minoris culpæ erant

peccata

Augusti. lib.
conf. 3. c. 7.
& quinto ser
mone de ad
uentu.

1 magis

Deuter. 25.
Matth. 19.
Deuter. 19.

Matth. 5.

qui va
illegis
De lege
Stth. p. 10
44

ex p. d.
re p. p.
cy p. p. 55

19

110
magna

peccata; quia in eo non ipsa veritas, sed vmbra veritatis aderat. Nam in testamento nouo/præceptis altioribus ~~veritate~~ manifesta facta quædā, quæ in illo populo vmbre veritatis deseruierant, deferenda nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio iniuriæ permissa sunt, nec nocebant; in testamento autem nouo graui animaduersione damnantur, si admittantur.

De symbolo, & oratione.

C A P. XXI

IDEI/ symbolū, & dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesię ad cœlorum regna sufficit capeffenda. Omnis enim latitudo scripturarum in eadem oratione dominica, & symboli breuitate concluditur. Vnde & Prøpheta Esaias dicit: Abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum, super vniuersam terram: Attendite, & audite eloquium meum. Sed hæc abbreviatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem legem, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis Dei, & proximi pendere: aut propter ipsam orationem dominicam, vel symboli breuitatem; in quibus (ut prædictum est) omnem scripturę coarctari cernimus latitudinem.

scripturarum

De baptismo & communione.

C A P. XXIII.

1 **SOLA** Ecclesiam catholicam habere
baptismū ad salutem Zacharias Pro-
pheta testat. In die (inquit) illa erit fons
patens domui Dauid, & habitantibus in Ierusa-
lem, in ablutionem peccatoris, & menstruata.
Domus quippe Dauid, & Ierusalem Christi Ec-
clesia est, in qua manat fons in ablutionem pec-
catorum. Hæretici autem id solum imaginaria
ostentatione faciunt, ideoque illis baptismus
non ad remissionem peccatorum, sed ad sup-
plicij testimonium datur.

2 Pro solo reatu originali luunt in inferno nupèr
nati infanti peccatas, si renouati per lauacrū nō
fuerint. Proinde Adæ causa nuper natus infans,
si non regeneratur, damnatur, quia originis
noxietate perimitur.

3 Cūr paruuli peccato originali carentes per
baptismum, & nec dum proprium habentes de-
lictum, a bestiis, pœnisque cæteris laniantur.
Hæc igitur causa est. Baptismus enim a pœna
æterna, non a præsentis vitæ supplicio liberat.
Quòd si a pœna præsentis homines liberarentur
per baptismum, ipsum putarent baptismi præ-
mium, non illud æternum. Ergò soluto reatu

Zachar. c. 13.

1 originali.

peccati,

peccati, manet tamen quædam temporalis poena; ut illa vita feruentius requiratur, quæ erit à poenis omnibus aliena.

4 Nullus negat fidelium etiam post baptismum, quo peccata delentur, quotidie quandiu in isto sæculo sumus, ad Deum nos debere conuerti. Quod quamuis sine intermissione sit quotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficit.

5 Qui in maternis vteris sunt; ideo cum matre baptizari non possunt; quia qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci secundum Christum non potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non præcessit.

6 Qui intra Ecclesiam non ex dignitate Ecclesiæ viuunt, sed fidem, quam verbo tenent, operibus destruunt, de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum, ut subaudias in regno prædestinatorum.

7 Qui sceleratè viuunt in Ecclesia, & communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari: discant nihil ad emendationem proficere sibi, dicente Propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? & Apostolus: Prober, inquit, se ipsum homo & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

De consecr.
D. 4. c. qui in
maternis.

Psal. 39. ibi
Gregor.

De consecr.
D. 1. cap. Qui
scelerate.

Jerem. 11.

1. Corint. 11.

De septem regulis.

C A P. XX.

1 PTIEM esse, inter cæteras, regulas locutionum sanctarum scripturarum quidam sapientes dixerunt.

1 cæteras.

/33

2 Prima regula est de Domino, & eius corpore; quæ de vno, aut ad vnum loquitur: atque in vna persona, modo caput, modo corpus ostendit, sicut Esaias ait: Induit me vestimento salutari quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornata monilibus suis. In vna enim persona duplici vocabulo nominata caput, id est, sponsum & Ecclesiam, id est, sponsam manifestavit. Proinde notandum in scripturis, quando specialitèr caput describitur, quando & caput, & corpus: aut quando ex utroque transeat ad utrumque; aut ab altero ad alterum: sicque quid capiti, vel corpori conveniat, prudens lector intelligat.

Esai. 61.

2 quid.

/quid

3 Secunda regula est de Domini corpore vero, & permixto. Nam videntur quædam vni convenire personæ, quod tamen non est vnus, ut est illud: Puer meus es tu Israël, ecce deleui, ut nubem, iniquitates tuas, & sicut nebulam peccata tua: converterte ad me, & redimam te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars est, cui

Osee. 11.

/34

peccata delcuit, cum dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dixit: Conuertere ad me, & redimam te. Qui si conuertantur, eorum peccata delentur. Per hanc enim regulam, sic ad omnes loquitur scriptura, vt & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur ~~secum~~ cum bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit, discet.

4 Tertia regula est de litera, & spiritu, id est, de lege, & gratia: lege, per quam praecepta facienda admonemur; gratia, per quam, vt operemur, iuamur. Vel quod lex non tantum historicè, sed etiam spiritualiter sentienda sit. Namque & historicè oportet fidem tenere, & spiritualiter legem intelligere.

5 Quarta regula est de specie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti si vni ~~populo~~, vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: sicut in psalmis: Et adorabunt, inquit, cum filiae Tyri in muneribus, filiae Tyri, filiae gentium, ab specie ad genus: per Tyrum enim vicinam tunc huic terrae, vbi prophetia erat, significabat omnes gentes credituras Christo: vnde & bene sequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites terrae. Sic & per Isaiam Prophetam dum aduersus Assyrium dominus comminatur dicens: Vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum. Et erit Babylon illa gloriosa, & regnis

inclyta

3 pro.

4 genti.

Psalm. 44.

Isai. 14.

Idem. 13.

incluta, sicut subuertit Dominus Sodomam, &
 Gomorram. Nam licet aduersus vnā ciuita-
 tem Babylonem, per Esaiam Dominus com-
 minetur, tamen dum contra eam loquitur, tran-
 sit ad genus de specie, & conuertit generalitèr
 contra totum mundum sermonem. Certè si
 non diceret aduersus vniuersum orbem, non
 adderet infrā generalitèr: Et disperdam omnem
 terram, & visitabo super orbem mala, &c. quæ
 sequuntur ad internecionem mundi pertinen-
 tia: vnde & adiecit: Hoc est consilium, quod
 cogitavi super omnem terram, & hæc est ma-
 nus eius extensa super omnes gentes. Item, dum
 sub persona Babyloniz arguit vniuersum mun-
 dum dicens: Disperdam omnem terram, & vi-
 sitabo super orbis mala, & cetera, quæ sequun-
 tur, ad internecionem mundi pertinentia: rur-
 sus ad eandem quasi de genere ad speciem reuer-
 titur, dicens quæ eidem ciuitati specialitèr con-
 tingerent. Ecce ego suscitabo super eos Medos.
 Nam regnante Balthasar, à Medis est obtenta
 Babylonia. Sic & onus Aegypti ex persona eius-
 dem, totum vult intelligere mundum, dicendo:
 Et cōcurrere faciam Aegyptios aduersus Aegy-
 ptios, regnū aduersus regnū: cūm Aegyptus non
 multa regna, sed vnū habuisse describitur regnū.

ibid.

ibid.

Isa. 19.

- 6 Quinta regula est de temporibus, per quam
 aut pars maior temporis per partem minorem:
 aut pars minor temporis per partem maiorem

inducitur; sicut est de triduo dominicæ sepulture: dum nec tribus plenis diebus, ac noctibus iacuerit in sepulcro: sed tamen à parte totum triduum accipitur. Et toto ~~part~~, ut est illud: Et erunt dies vitæ hominis anni centum viginti: dū tantum centum vsque ad diluuium inueniantur, ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel sicut illud; quod quadringentis annis prædixerat Deus, filios Israël in Aegypto seruituros, & sic inde egressuros; qui ~~tamen~~ dominante Ioseph, Aegypto dominati sunt, ~~nos~~ statim post quadringentos annos egressi sunt, ut fuerat repromissum; sed quadringentis triginta peractis ab Aegypto recesserunt. Ad hanc temporum regulam pertinent illa quæ dum adhuc futura sunt, quasi iam gesta narrantur, ut est illud: Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea; & diuiserunt sibi vestimenta mea, & his similia. In quibus futura, tanquam iam facta sunt, ita dicuntur. Sed ~~est~~ quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur. Quia quæ nobis adhuc futura sunt, apud Dei æternitatem iam facta sunt. Quapropter, quando aliquid faciendum esse pronunciat, secundum nos dicitur: quando verò quæ futura sunt, iam facta dicuntur, secundum Dei æternitatem accipienda sunt, apud quem ~~iam~~ omnia facta sunt, quæ futura sunt.

7 Sexta regula est de recapitulatione. Recapitulatione

5 in quib. quæ
adhuc faciendæ
erant, iam facta
dinumerantur.
Psal. 11.

Item pag. a

3/a

ubi ita
parte tota
cingitur,
et non
tamen
14 per.

5

1. Sed

quia quæ nobis
adhuc futura sunt
iuxta Dei prædictionem
iam facta
sunt.

tulatio enim est, dum scriptura rediit ad illud, cuius narratio iam transierat: sicut cum filios filiorum Noë scriptura commemorasset, dixit illos fuisse in linguis, & gentibus suis: & tamen postea, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur, Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus erat. Quomodo ergo secundum suas linguas erant, si vna lingua erat omnibus: nisi quia ad illud, quod iam transierat, recapitulando est reuersa narratio. Recapitulatio enim est, dum rerum præteritarum causæ futuris miscentur gestis, sicut & in Genesi, dum sexto die hominem dicit factum fuisse, de nouo recapitulat formatū dicens: Formauit Deus hominem ad imaginem suam: Nec non & ubi expletis omnibus operibus, dum Deum dicit septimo die requieuisse, recapitulando subiungit: Iste generationes cœli, & terræ, quando creatæ sunt, in die quo creauit Deus cœlum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur super terram. Nondum enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans vniuersam superficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris nectuntur; cum intrā sex dies etiam hæc patrata videantur.

8 Septima regula est de Diabolo, & eius corpore; quia sæpe dicuntur ipsius capitis, quæ suo

magis

Gen. 10.

*Hæc quamvis
in excussis le-
gantur, tamen
in omnibus M.
ss. nostris deerrāt.*

Gen. 2:

15 / Aug.
te, et
17

magis conueniunt corpori: ſæpè verò eius videntur dicta membrorum, & non niſi capiti congruunt. (Sicut in Eſaia, vbi dum contra Babylo-
niam, hoc eſt contra Diaboli corpus multa dixiſ-
ſet ſermo propheticus; rursus ad caput, id eſt ad
Diabolum, oraculi ſententiam deriuat dicens: Quo modo cecidiſti de cælo Lucifer, qui manè
oriebaris?) Ex nomine quippe corporis intelli-
gitur caput, vt eſt illud in Euangelio de zizanijs
tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus ho-
mo hoc fecit, hominem ipſum Diabolum vo-
cans, & ex nomine corporis caput designans.
Item ex nomine capitis ſignificatur corpus, ſicut
in Euangelio dicitur: Duodecim vos elegi, ſed
vnus ex vobis Diabolus eſt, ludam vtique indi-
cans, quia Diaboli corpus fuit. Apoſtata quip-
pe Angelus omnium caput eſt iniquorum, &
huius capitis corpus ſunt omnes iniqui: Sicque
cum membris ſuis vnus eſt, vt ſæpè, quod cor-
pori eius dicitur, ad eum potius referatur: rur-
ſum quod illi, ad membra iterum ipſius de-
riuetur.

De Martyrio.

CAP. XX^{II} I.

1 **E**I seruus aduersitate ¹vlla non frangitur, sed se pro veritatis defensione vltro certamini offert, nec vnquam pro veritate diffidit.

2 **S**æpe ex discipulis ad martyrium eliguntur, qui suos doctores ad coronam præcedunt: & qui sunt ordine postremi, fiunt nonnunquam in certamine primi.

3 **V**ir sanctus vltro se ~~in~~ agone pro certaminis ~~non~~ debet offerre iustitiæ: sed tamen; ~~in~~ agonis fructum videt vberimum, non debet declinare laboris periculum. Quod si maior est labor, quàm animarum lucrum, declinandus est labor, quem minimum comitatur augmentum. Vtrumque enim fecit Apostolus, qui & periculis se vltro dedit, vbi maximum animarum lucrum vidit; & sapienter se periculo abstulit, in quo potiozem laborem, quàm lucrum esse perspexit. Vltro se Paulus ²ad Ephesum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damasci autem ideo periculo subtraxit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

4 **D**isce quomodo se ad martyrium offerat quisque

1 nulla.

2 pro agone certaminis debet offerre. Vide scholia.
3 agonis fructum videtur.

4 praesentia.

5. ad.
Act. 17.
2. Corint. 11.

Al capo
alla pag.

119/120
120

79

Ioan. ultimo

quisque ultro, vel quomodo iuxta sententiam Dei cingatur ab altero, & quò non vult ipse ducatur, nisi quod & propter gloriam futuram de certamine iustus gaudet, & propter passionis violentiam refugit subire, quod dolet.

5 Accipe exemplum adeundi sub trepidatione martyrij de vlu bellandi, in quo exercitatus quisquè in prælio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione mouetur.

6 Item accipe exemplum martyrij, de reparatione humani corporis ad salutem; dum quisque & de spe reparationis gaudet, & de incisionibus ~~maiorum~~ ceu amarissimis poculis moeret.

De Sanctorum miraculis.

C A P. XXII.

Ex Gregor.
homil. 29.

1 **E**TSI si Apostolis virtus data est signorum, propter fidem gentium nutriendam; Ecclesiæ tamen data est virtus operum, propter eandem fidem ornandam. Et tamen in ipsis Apostolis plus erat mirabilis virtus operum, quam virtus signorum. Ita & nunc in Ecclesia plus est bene viuere, quam signa facere.

2 Quod nunc Ecclesia non ea miracula faciat, quæ sub Apostolis faciebat, ea causa est;

quia .

quia tunc oportebat mundum 'miraculis credere, nunc verò iam credentem oportet bonis operibus coruscare. Nam ideò tunc signa fiebant exterius, vt interius fides roboraretur.

3. Iam fide miracula quicumque requirit, vana nam gloriam vt laudetur, querit. Scriptum est enim: linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est fidelibus necessarium, qui iam crediderunt, sed infidelibus, vt conuertantur. Nam Paulus pro non credentium infidelitate patrem Publij de infirmitate febrium virtutibus curat: infirmantem verò Timotheum fidelem, non oratione sed medicinaliter ~~reparat~~; vt noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

4. Antequam Antichristus appareat, virtutes ab Ecclesia, & signa cessabunt; quatenus eam quasi abiectiorem persequatur audacius. Ob hanc vtilitatem cessabunt sub Antichristo ab Ecclesia miracula, & virtutes; vt per hoc Sanctorum clareat patiētia, & reproborum, qui scandalizabuntur, leuitas ostendatur, & persequen-
tium audacia ferocior efficiatur.

1 per miracula.

2 corroborare-
tur.Ex Gregor.
li. 27. Moral.
C. 14.

1. Corint. 14.

A. Cor. 18.

Ex Gregor.
li. 34. Moral.
C. 1.

De Antichriſto, & eius ſignis.

C A P. XXV

1. ſormam.

1. ad Theſſ. 2.
2. Apoſtoli ſen-
tentiam. alius
M. Apoſtoli
reſurrexerunt.

Ex Gregor.
libr. 33. Mo-
ra. c. 24. Mat-
th. 24.

1. MNIS qui ſecundum Chriſtia-
næ profeſſionis normam aut
non viuit, aut aliter docet, Anti-
chriſtus eſt.

2. Plerique autem Antichriſti
tempora non viſuri ſunt, & tamen in membris
Antichriſti inueniendi ſunt.

3. Antequàm veniat Antichriſtus, multa eius
membra præceſſerunt, & prauæ actionis merito
caput proprium præuenerunt, ſecundum Apo-
ſtolum, qui iam iniquitatis myſterium operari
illum affirmat, etiam antequàm reueletur.

4. Magnitudo ſignorum fiet ſub Antichriſto, vt
electi, ſi fieri poteſt, in errorem mittantur. Sed
ſi electi, quomodo ſunt in errore mittendi? Ergo
ibunt in errorem titubationis ad modicum, præ
multitudine prodigiorum, non tamen deiſcien-
di ſunt à ſtabilitate ſua terrorum impulſu, atque
ſignorum. Vnde & ideò ponitur, ſi fieri poteſt:
quia electi non perire poſſunt, ſed citò reſipien-
tes cordis errorem religione coërcebunt: ſcien-
tes prædictum à Domino eſſe, vt dùm hoc fece-
rint aduerſarij, non conturbentur Sancti.

5. Tàm mira facturus eſt prodigia, & ſigna, dùm

venerit

venerit Antichristus, ut etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum; quod tamen cito exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reproborum, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam glorioserunt sancti, non per miracula, sicut martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proinde & durius bellum sustinebunt: quia non solum contra persequentes, sed etiam / miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

6 Grauius sub Antichristi temporibus, contra Ecclesiam deserviet synagoga, quam in ipso adventu Salvatoris Christianos est persecuta.

7 Dum in Martyres Diabolus iam exercuerit crudelitatem magnam etiam ligatus, crudelior erit tamen / Antichristi temporibus, quando etiam erit solvendus. Nam si tanta ligatus facere potuit, quanta solutus faciet.

8 Quanto propinquius finem mundi Diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet: ut quia se continuo damnandum conspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

9 Quanto brevis tempus videt sibi restare Diabolus, ut damnetur: tanto in magna persecutionis ira mouetur, divina iustitia permittente: ut glorificentur electi, sordidentur iniqui, & ut Diabolo durior crescat damnationis sententia.

3 contra mirac.

4 cum.

5 sub Antich.

6 Nam si tanta ligatus quanta solutus faciet.

Ex Gregor. libr. Moral. 34.c.10.

7 brevis.

8 iusti.

De Resurrectione.

C A P. XXX

Ex Gregor.
li 4. Moral. c.
22. & 23.

Ad Ephes. 4.
Augusti. libr.
22. de ciuit. c.
14. & 15.

Rom. 8.

1. Corint. 15.

1. Corint. 13.

Matth. 25.

INCHOATIO pacis Sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate coualerint.

2 Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate, scilicet, iuuentutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex utraq; parte & plena est, & robusta.

3 Quamuis nunc filiorum Dei nomine homines fideles/vocantur, tamen ex eo quod hanc seruitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam Dei filiorum libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

4 Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem presentabitur: ut ipsam speciem contempletur, quâ nunc per speculum videre conatur.

5 In hac vita electorum numero ad dexteram pertinentium, & reproborum, qui ad sinistram iituri sunt, Ecclesiam Dei compleri dicitur:

in fine autem seculi sicut zizania à frumento
distingui.

De iudicio.

C A P I T U L U M XXXV.

INDICIT diem nouit Christus,
sed in Euangelio dicere, & sci-
re discipulos noluit; Nam dum
dicit idem Dominus per Prophe-
tam: Dies ultionis in corde meo,

indicat se non nescire, sed nolle indicare.

De domo Dñi, sicut scriptum est, incipit iu-
dicium, quando electi, idest domus Dei, hic
per flagella iudicantur: Impij verò illic ad dam-
nationem iudicandi sunt. Vnde & sequitur: Si
autem primum à nobis, quis finis eorum, qui
non crediderunt?

Ad districti examen iudicis, nec iustitia ipso
secura est, nisi pietate diuina: vt & ipsa iustitia,
qua quisque iustus est, Deo iustificante iustificetur.
Alioquin apud Deum, & ipsa peccatum est.
Inde est quod ait Iob: Innocentem, & impium
ipse consumit: Consumitur quippè à Deo si-
noens, quando ipsa innocentia liquidius requi-
sita; & diuinæ innocentie comparata nihil effi-
ciunt, nisi & ibi misericordie pietatē homo iu-
stificetur. Consumitur itē à Deo impius, quando

examinis

Matth. 13.

1. se.

Esa. 63.

2. indicauit.

1. Petr. 4.

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 11. & 12.

3. innocent.

4. per diuinā mi-
sericordiā pie-
tati ē homo, &c.

/9

/10

/11 per d
nao

examinis diuini ſubulitate requiritur, cuiusquẽ de-
recta impietas iudicata damnatur.

5 innoxius.

4 Conſumitur ſinno^xens, & impius ſimul ſine
carnis, non pœna damnationis.

Eccleſ. 2.

5 Doctus paritèr, & indoctus moriuntur; ſed
morte carnis, non pœna damnationis. Omnia
autem pergunt ad vnum locum, dum morte
corporali in terram & iuſtus, & impius reuer-
tuntur. Retributio autem diſſimilis, ſicuti per eun-
dem Salomonem dicitur: Quid plus habet ſa-
piens à ſtulco, niſi quod illuc pergit, vbi vita
eſt? Ergo omnes in terram paritèr redeunt: Nam
vbi vita eſt, non pariter pergunt.

Eccleſ. 6.

Prouer. 11.

Gregor. libr.
2. in primum
Reg. c. 3.

6 Gemina punitur ſententia impius, dum aut
hic pro ſuis meritis, mentis cœcitate percutitur,
ne veritatem videat; aut dum in fine damnabi-
tur, vt debitas pœnas exoluat.

7 Geminum eſt diuinum iudicium: vnum, quo
& hic iudicantur homines, & in futuro: alterum,
quo propterea hic iudicantur, ne illic ſdam-
nentur. Ideoque quibuſdam ad purgationem
temporalis proficit pœna; quibuſdam verò hic
inchoat damnatio; ſed illic perfectæ ſperatur
perditio.

6 iudicantur.

7 &

8 iudicatorum.

8 In iudicio reprobi humanitatẽ Chriſti, in qua
iudicatus eſt, videbunt, vt doleant; diuinita-
tem verò eius non videbunt, ne gaudeant. Qui-
bus enim diuinitas eius oſtenditur, vtique ad
gaudium demonſtratur.

9 Pro diuersitate conscientiarum, & mitis apparebit in iudicio Christus electis; & terribilis reprobis. Nam qualem quisquē conscientiam tulerit, ~~ptalem~~ & iudiciū habebit: vt manente in sua tranquillitate Christo, illis solis terribilis appareat, quos conscientia in malis accusat.

10 Dux sunt differentiæ, vel ordines hominum, in iudicio, hoc est, electorum, & reproborum; qui tamen diuiduntur in quatuor. Perfectorum ordo vnus est, qui cum Domino iudicat, & alius, qui iudicatur: vtriquē tamē cum Christo regnabunt. Similiter ordo reproborum paritur in duobus, dum hi, qui intra Ecclesiam sunt mali, iudicandi sunt, & damnandi: qui verò extra Ecclesiam inueniendi sunt, non sunt iudicandi, sed tantum damnandi.

11 Primus igitur ordo eorum, qui iudicantur, & pereunt; opponitur illi ordini bonorum, de quo sunt, qui iudicantur, & regnant. Secundus ordo eorum, qui non iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini ~~perfectorum~~ ^{perfectorum}, in quo sunt hi, qui non iudicantur, & regnant: Tertius ordo eorum qui iudicantur, & regnant, illi ordini est contrarius, de quo sunt qui iudicantur, & pereunt. Quartus ordo eorum qui non iudicantur, & regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi sunt, qui non iudicantur, & pereunt.

Ex Gregor.
li. 25. Moral.
c. 5 & 6.

9 tale & iudicium.

Ex Gregor.
li. 26. Moral.
c. 24. & Magist. in 4. D.
97.

10 iudicium.

11 iudicium.

De gehenna.

C A P. XXXIII.

DPLEX damnatorum pœna est, in gehenna, quorum & mentem vittristitia, & corpus flamma iuxta vicissitudinem: vt qui mente tractauerunt, quod perficerent corpore, simul & animo puniantur, & corpore.

iusta vicissitudinem

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 39.

2 Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, & ad aliquid non habere: hoc est, habere lumen ad damnationem, vt videant impij, vnde doceant; & non habere ad consolationem, ne videant, vnde gaudeant.

Gregor. ibid.

3 Apta fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, & arsit ad comburenda ligamina vinculorum: ita ignis gehennæ, & lucebit miseris ad augmentum pœnarum, vt videant; vnde doleant; & non lucebit ad consolationem, ne videant, vnde gaudeant.

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 38.

4 Inter huius vitæ, & futuræ infelicitatis miseriam, multa discretio est. Illic enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebræ propter lucis auersionem: quorum vnum in hac vita, id est, miseria est, aliud non est, in inferno autem vtrunque est.

De pœnis impiorum.

CAP. XXXII.

Sicut fasciculi lignorum ad combustionem, de similibus colligantur, ita in iudicii die similis culpæ rei suis similibus iungentur, ut ex æquo pœna constingat quasi in fasciculum, quos actio similis fecit in malum.

Sicut unusquisque sanctus in futuro iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur: ita & unusquisque impius, pro quantitate facinorum condemnabitur, nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum, Propheta affirmante, discretio erit pœnarum.

De charorum quoque suorum supplicijs additur etiam pœna defunctis: sicut apud inferos, diuitis sermo prædicat euangelicus; sicut pro augendo Iudæ supplicio, dicit etiam Psalmista: Commotione moueantur filij eius, & mendicet.

Impij ex hoc durius in iudicio puniendi sunt, mentis dolore, ex quo visuri sunt iustos gloriæ beatitudinem meruisse.

Cunctis videntibus est præcipitandus Diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum Angelorum, & hominum cum eis, qui de parte eius erunt, in ignem æternum mittendus est.

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 39.

Matth. 13.

Ex Gregor.
ibid.

Isai. 28. iudicium, & iustitiâ in mēsurâ.

1. vni M. f. testante: ubi Domine misericordia, quia reddes singulis, secundum opera sua.

Alius M. f. Qui reddet unicuique secundum opera sua. Reliqui non excusantur.

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 39.

Luc. 16.
Psal. 108. 9.

Ex Gregor.
li. 34. Moral.
c. 7.

6 Dum ſublatus fuerit Diabolus, vt damnetur, multi electi qui in corpore ſunt inueniendi, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi ſunt; videntes tali ſententia impium eſſe punitum: quo terrore purgandi ſunt, quia, ſi quid eis ex corpore adhuc peccati remanſerit, metu ipſo; quo Diabolus damnari conſpiciunt, purgabuntur. Hinc eſt, quod ait Iob: Cum ſublatus fuerit, timebunt Angeli, & ſterriti purgabuntur.

Iob. 41. 16.
2 exterriti.

3 docente.
Amoſ. 7. 4

7 Multos poſſe perire ex eis in die iudicii, qui nunc electi eſſe videntur, & ſapienter dicente Prophetā: Vocabit Dominus iudicium ad ignem, & deuorabit abyſſum multam, & comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiā infernus abſorbebit, qui nūc ſe eſſe in præceptis cœleſtibus gloriantur; de quibus Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus; in nomine tuo demonia eiecimus, & virtutes multas fecimus: Tunc confeſtor illis, quia nunquam noui vos. Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem, neſcio qui eſtis.

Matth. 7. 22
et m.

T¹⁹ et t^{uo}

De gloria Sanctorum.

CAP. XXXIII.

1 ON faciet in futurum cor miserū
iustorum / ~~on~~ compassione dam-
natorum condolendi affectio, vbi
tantum erit Sanctorū de Dei con-
templatione gaudium, vt tristitie
nullus tribuatur introitus.

2 Sicut comparatus color candidus nigro colo-
ri fit pulchrior; ita & Sanctorum requies compa-
rata damnationi malorum magis gloriosior erit.

3 Sic iustitia iniustitie / ~~ut~~ virtus vitio / ~~et~~ rescit,
ergo sanctorum / gloria, dum debita damnantur
impij pœna.

4 Post resurrectionem Sanctis in carne pro-
missa est cœlorum ascensio; dicente ad Patrem
Christo: Volo, vt vbi ego sum, & ipsi sint me-
cum. Si enim membra capitis sumus, & vnus in
se, & in nobis est Christus, vtique vbi ipse ascen-
dit, & nos ascensuri sumus.

Ex Gregor.
homil. 40. est
apud Magist.
in 4. Distine.
50.
1 de.

2 ergo sancto-
rum crescit.

Ioan. 17. 24

N X O T Æ

ET EMENDATIONES

In librum primum

SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.

CAPVT I.

S V M M V M *bonum.*] Hinc ortum habuit, vt hic liber de summo bono à quibusdam appelleretur; à prima voce titulum libro imponentibus, more Hebræorum: cum tamen à B. Isidoro inscriptus sit sententiarum liber, vt auctor est Braulio Cæsaraugustanus Antistes, cōsentiētibus etiam omnibus cc. M. ssi & Gratiano, Iuone Carnotensi, alijsquē decretorum collectoribus. In concilio etiā Toletano 8. sic scriptum est: Nostri sæculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus; præcedētibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus: atquē quod maius est, iam sæculorum finitorum doctissimus, cum reuerentia nominandus **ISIDORVS**, in libro sententiarum secundo. Quo

in loco

in loco Petrus Crabbe & Iouerus pro sæculorum finitorum, legunt in sæculorum fine. Sententia autem Isidori, quæ illic citatur, est lib. 2. c. 3. 1. de iuramento, & habetur apud Gratianum 22. q. 4. c. Non est obseruandum.

Quid est Dei immortalitas.] Ex D. Gregorio, quem in his sententijs potissimè sequitur Isidorus, cū propter infinitam admirabilem in eo Sanctissimo viro morum doctrinā (quæ in eius scriptis præter cæteras quàm plurimas maximasque virtutes mirè elucet) tum propter amorem ex mutua familiaritate fratris Leandri, & Gregorij conceptum, vt ex lib. 1. Epist. Greg. indict. 9. epistola ad Leandrum liquidò constat. Inde eius scripta velut augustissima colit, ac veneratur. Gregorius itaque lib. Moral. 12. c. 17. Quid enim, inquit, mutabilitas, nisi mors quædam est. &c. Totius sententiæ explicationem vide apud Augustinum lib. 3. contra Maximum. c. 12.

Nam & Angeli & anima.] Omnes M. ss. cc. coniunctionem posteriorem reiiciunt: Nam Angeli animæ, sed retinenda vt in editis. Locus est apud Gregorium lib. Moral. 25. c. 4. Idem Augustin. lib. de essentia diuinitatis, c. primo.

Nam anima moritur.] Augustinus lib. de duabus animabus c. 8. mortem animæ auersionem esse a Deo dicit. & lib. 4. de trinitate. c. 3. sicut anima Deo deficiente. &c.

3 *Quod materiam habet.*] Omnis variatio, &

permu-

permutatio rerum à materia ortum habet, eo quod materia habet concretam priuationem: ex priuatione autem nascitur appetitus; & ex appetitu impulsus ad aliam formam; vt Aristoteles docuit lib. 1. Physic. Deus verò alienus est ab omni materia, vt docet Thomas Aquinas lib. 1. contra gentes. c. 16. & 17. doctissimè.

Itaque venè.] Augustinus lib. 5. de Trinitate. c. 1. probat, quod aliqua sint, quæ propriè prædicentur de Deo, vt est illud: Ego sum, qui sum; & quod sit immortalis.

4 *Opus non consilium.*] Ex Gregorio libr. Moral. 16. c. 4. Idem Augustinus in speculo. c. 4. Et hoc est, quod etiam elegantèr asserit idem Augustinus lib. 1. de ciuitate Dei. c. 13. Nō sit quiescens agere, & agens quiescere, & potest ad opus nouum, nō nouum, sed sempiternum adhibere consilium. D. Ambros. lib. 3. offic. c. 10. probat Deum frequentèr mutare sententiam; reprehendens iuramentum Herodis, & impium Iephthæ facinus. Est de hac re longa disputatio in concilio Toletano. 8.

8 *Id eo Deus dicitur simplex.*] Est apud Magistrum sententiarum lib. 1. Dist. 8. ex Gregorio lib. 16. Moral. c. 10. & Augustinus lib. de essentia diuinitatis.

In ordinatè dicit.] Hieronymus in libello de his, quæ Deo in scripturis attribuuntur. Et Isidorus ipse fusè explicat hanc sententiam lib. 7.

etymol. c. 1. de Deo: Quem locum sumpsit ex Gregorio lib. 3. 2. Moral. c. 6. dùm interpretatur illud Iob: Commouisti me aduersus eum, ibi enim inquit; an sit in Deo commotio.

Simplicitas que aliquando dicitur pro stultitia.] Gregorius epist. 78. ad Mauritium Augustum, simplicitatis vocabulo inquit, me fratrem appellat. Et simplex sumitur pro non malo, non versuto. Matth. 10. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ. Et prouer. 10. benedicta omnis anima simplex. Et: qui simpliciter ambulat, in fiducia ambulat.

C A P. II.

Non idèd.] Interpretatur locus Ieremię 25. Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus. Quem locum sic sciè ad verbum explicat Augustinus in speculo. c. 21. Gregor. homil. 8. super Ezechielem. Et Chrysostomus in homil. de Sancto, & adorando spiritu. rom. 3.

Nec particulatim.] Phrasis est Augustini in speculo. c. 2. & 3. Vide Hilar. 2. de Trinitate.

Sed hunc sermonem.] Augustinus super Ioannem tractatu 13. eleganter hoc dixit: Omnia, inquit, possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihil latius hac inopia, quæ congruum nomen non inuenit.

5 *In suis ambulat Sanctis.*] Augustinus epistola 28. ad Hieronymum de origine animæ; ostendit, quo pacto Deus in suis ambulet Sanctis.

6 *Quodam modo latitudo.*] Locus Pauli ad Ephes. c. 3. Augustinus in speculo ut dixi, & in epistola ad Paulinum, epistola 112. c. 13. & Gregor. lib. Moral. 10. c. 7. sicut Isidorus interpretatur.

Infernis.] Omnes M. fl. cc. legunt: inferius. Rectè, sic enim est hæc sententia apud Augustinum lib. de speculo. Et Gregor. 10. Moral. c. 7. Ex quibus locis, velut è fontibus Isidorus eam hausit.

C A P. III.

1 *VM de Deo.*] Ex Gregorio lib. 27. Moral. c. 4. ubi exponit illud: Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.

Secundum Apostolum.] Locus est Pauli ad Philipenses 4. Augustinus in Enchirid. ad Laurent. c. 63. Pax Dei, inquit, quæ præcellit omnem intellectum; ut in eo quod dicit omnem, nec ipse intellectus Sanctorum Angelorum esse possit exemptus, sed Dei solius.

Et ideo quia occulta, & infa sunt.] Gregorius lib. 32. Moral. c. 5. unde locus Isidori desumptus. Superna, inquit, sententia, & si non est cognita, non tamen credatur iniusta; sed eo saltem iustum credatur omne, quod patitur, quo mirum constat, quod DEO auctore patitur.

C A P. IIII.

2 **I**CVT *opus vel ars.*] Omnes cc. M. ſc-
gunt: ſicut ars, in artifice. Quam le-
ctionem probo. ſimilis eſt ſententia in
Augustino lib. 2. de libero arbitrio. c. 7.

Irrationabilia & inſenſibilia non per ſe.] Ex Au-
gultino pſal. 148. ipſa quidem per ſe (loquitur
de irrationabilibus) voce ſua, & corde ſuo non
laudant Deum, ſed ab intelligentibus conſide-
rantur; per ipſa laudatur DEVS.

3 *Dixerunt antiqui, quòd nihil tam hebes ſit, quod
non ſenſum habeat in Deum.*] Antiquos Philoſo-
phos vocat, qui de Dei natura variè ſcripſerunt,
& ſenſerunt; vt Cicero in libris de natura Deorū
docuit, & inter alia, eſſe Deum animum per om-
nes mundi partes vndiquè diffuſum, & orſinem
naturam commeantem, à quo cuncta, quæ naſ-
cuntur: animalia vitam, & ſpiritum capiant,
quam ſententiam Virgilius mirè expreſſit.

*Principio cælum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum luna, Titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; inſuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Vide Saluianum lib. 1. de Prouidentia.*

CAP. V.

NOSTRO usu zelare Deus dicitur.] De nominibus, quæ Deo attribuuntur, D. Hieronymus librum scripsit, & D. Augustinus quem de essentia diuinitatis appellauit; à quibus Isidorus hic frequentè sententias accipit.

Perturbatio nulla est.] August. lib. 1. contra aduersarium legis, & Prophet. c. 20. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. Et psal. 78. Ira & zelus, non sunt perturbationes Dei.

Fracundiam sacra lectio nominauit.] Duo cō. M. ss. Iram sacra lectio nominauit. vnus M. s. cōsentit cum excusso. Iram, & iracundiam promiscuè in diuinis literis inuenio Deo attribui. De ira, Iob 9. Deus, cuius iræ nemo resistere potest. Et psal. 2. loquetur ad eos in ira sua. Paulus: reuelabitur ira Dei. Et: Thesaurizas tibi iram in die iræ: Et alia. De iracundia, apud Isaiam c. 1. & 30. me ad iracundiam prouocastis. Et Ierem. 4. Et Apocalyp. 15. plenus iracundiæ Dei.

CAP. VI.

TRAHIT quem re vera iuxta.] Locum mutilum in excussis, ex fide omniū M. ss. restitui, & ex Augustino lib. de speculo c. 12. ex quo tota sententia Isidori desumpta est. Multis siquidem modis,

inquit,

inquit, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis; quem te vera, iuxta propriam naturam, inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscriptum.

Pro eo autem, quod auertitur, ambulat.] Augustinus dupliciter explicat significationem huius vocis in Deo, lib. de essentia diuinitatis: ambulare dicitur Deus, inquit, non de loco ad locum transiendo, quod impiū est, ita credere; sed deambulatio eius est in cordibus Sāctorū delectari. sicut scriptū est: & inhabitabo in eis, & in ambulo, & ero illorū Deus: vel certè ambulare Dei est in Sanctis prædicatoribus suis de loco in locum transire. Hæc Augustinus. Huius posterioris acceptionis Isidorus meminit supra c. 2. sententia quinta. Dūm localis, inquit, non sit Deus, localitèr tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco ad locum prædicatur ab eis. Alitèr verò deambulare Dei interpretatur ab Augustino sermone 3. de verbis Apostoli, super illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perfeceritis: deambulat, inquit, in nobis præsentia maiestatis, si latitudinem inuenerit charitatis.

Propheta dicit.] Locus est apud Hieronymum ibidem. c. 51. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Iurare Dei, Augustino auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud psal. 109. Iurauit Dominus. & sermone 17.

de aduentu Domini in carne. & lib. de ciuitate Dei. 16. c. 32.

Vermis & scarabeus.] Vermis dicitur psal. 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et Osee 5. Ego quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domui Iacob Et Iob 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Exponuntur hæc ab Augustino, super Ioan. Tom. 2. vermis significatur abiectus, & contempus, & sine specie, & decore. Esai. 33. & psal. 108. & non homo, idest, non vir fortis, & robustus, quã emphasim Chaldeus paraphrastes expressit: Ego autem sum vermis, & debilis, & non fortis, portans vituperationes hominum.

Scarabeus.] Gregor. lib. 30. Moral. c. 29. sic inquit, exponens illud Iob: 39. Quis dimisit, onagrum liberum? Nec indignum quis iudicet, per tale animal Dominum posse figurari, dum constat omnibus, quia per significationẽ quandam in scriptura sacra, & vermis, & Scarabeus ponuntur. Sicut scriptum est: Ego autem sum vermis, & non homo. Et sicut apud septuaginta interpretes dicitur: Scarabeus de ligno clamabit. Hæc Gregorius. Est autem locus, quem innuit apud Abacuc c. 2. Lapis de pariete clamabit: pro quo septuaginta posuerunt, καὶ κάρβαρος ἐκ ξύλου φησὶ γὰρ ταῦτα. Idest, Scarabeus de ligno loquetur ea. Symmachus aliter: iunctura ædificij lignea, loquetur ea. Vide Diuum Hieronymum.

• *Nam & Christus agnus.*] De diuinis nominibus proluxa, & varia est disputatio. Nam alia essentialitè dicuntur de Deo, vt sunt affirmatiua, quæ perfectionem significant; alia de Deo Patre, alia de Filio, alia de Spiritu Sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex passionibus, & perturbationibus creaturarum: alia verò per figuram qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Arcopagita primus occultè & laconicè disseruit; postea Hieronymus, & Augustinus: vltimo Thomas Aquinas via, & ratione animum informauit. Neotericis aliqui non indoctè in eodem argumento versantur; quamuis dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec alijs sunt adiuumento.

• *Serpens pro morte, & sapientia, non pro natura.*] Pessima distinctione locus erat corruptus in aliquibus excusis. Frequens autem est in diuinis literis mortem, & sapientiam serpentem appellari. Augustin. lib. 3. de Trinitatè c. 10. per serpentem enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.

Quem re vera iuxta propriam substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Hæc verba in nullo C. M. s. extant, tamen retinenda, censui, propter sententiæ veritatem, & auctoritatem excusi codicis.

C A P. VII.

- 1 ALLVNTVR quidam ſultorum.] Ex Auguſtino in ſpeculo. c. 13. falluntur, inquit, Anthropolomorphitarum hæreſis ſectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem, &c. Idem Gregorius lib. Moral. 32. c. 6. Caſſianus de origine huius hæreſis diſſerit collat. 10. Niceph. lib. 11. c. 14. & Cyrillus ad Epiſcopum Caloſirium.
- 2 *Facies.*] Locus eſt apud Hieronymum & Auguſtinum in lib. de eſſentia diuinitatis, & Gregor. lib. Moral. 24. c. 3. & adducit illud Genef. 32. Et poſtquam Iacob cum Angelo loquutus eſt, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac ſi dicat: Cognoui Dominum, quia me cognoscere ipſe dignatus eſt.
- In oratione.*] Vt nunc in orationibus eccleſiaſticis præponuntur hi verſus. ¶. Oſtende nobis faciem tuam. &c. Et ſalutare tuum da nobis. ex pſalmo 79. Et Auguſtin. lib. de eſſentia diuinitatis: Oſtende nobis Domine faciem tuam, & ſalut erimus, hoc eſt, inquit, da nobis cognitionem tuam.
- 3 *Quo is, qui efficit, per id, quod efficitur, nominatur.*] Huius figuræ uſum agnoſcit Auguſtinus lib. 3. de Trinitate c. 10. explicans locum illum

Ioannis 3. Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto. &c. Sic, inquit, per serpentem intelligitur mors, quæ facta est in paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante. Et rursus eodem libro, cap. 11. sic exponit locum illum Genes. 22. Nunc cognoui, quia timeas Deum.

Ista & pro verbo os Dei ponitur.] cc. M. fl. sic legunt: ita & pro Dei verbo, os ponitur; lingua pro verbis. lege: pro verbo, consentientibus omnibus M. fl.

- 4 *Per speculum agnoscitur.*] Interpretatur locum Pauli, 1. ad Corint. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate. vt Augustinus ultimo de Trinitate c. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus, multipliciter interpretatur. lib. Moral. 10. c. 6.

C A P. VIII.

- 3 **S**ED nec ipsorum Angelorum.] Ex Augustino lib. 12. confess. c. 12. Duo repertio, inquit, quæ fecistis. &c. vbi interpretatur locum Genes. 1. In principio creauit Deus cælum, & terram: Et per cælum intelligit naturam intellectuam; per terram, primam materiam informem. Terra enim erat inanis, & vacua. Est quippe materia prima auctore Aristotile. 1. Physicorum, ab omni expoliata, & denudata forma, ac specie.

CAP. IX.

1 **I**DEO ergo principium dicitur.] Genesis primo dicitur: In principio creauit Deus cœlum, & terram. Ex multis huius loci interpretationibus, quæ à Basilio, Hilario, Hieronymo, & Ambrosio traduntur, illâ amplectitur, vt in principio significet in exordio temporis formatum cœlum, & terram fuisse.

Nullum spatium.] Ex Augustino lib. 11. confess. c. 12. & sequentibus: vbi dissoluit hanc questionem, quod præteritum, & futurum, & præsens non est spatium in rebus, sed cognoscuntur in animo, qui expectat futurum, attendit præsens, præteritorum meminit. Philosophi mirè se torquent in intelligentia illius sententiæ Aristotelis 4. physicorum: Tempus nō est sine anima. Vide Gregorium lib. Moral. 4. c. 2.

3 *Vtrum sit præteritum.*] Ex Augustino lib. 11. confess. c. 20. Sunt enim hæc in anima tria querenda.

Sed aduerte cuncta.] Sed aduerte quod cuncta habent cc. M. ff.

In animo potius.] In animo sunt potius. est in cc. M. ff.

Tria ista præterita.] Ex Augustino in eodem loco.

CAP. X.

CREATVS *est mundus.*] Vnde à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mûdi, eo quod sua natura cõplectatur omnia. Quamuis hunc locum alitèr interpretatur Hieronymus, & Theophyl. à creatura mundi, inquit, idest à creatione & constitutione, id enim etiam significat vox Græca *κτίσις*; sed primæ expositioni fauet illud: quod continet omnia, scientiam habet vocis. & Gregorius lib. Moral. 6. c. 7. dum de homine interpretatur Marci locum c. 6. Prædicare Euangelium omni creaturæ, idest homini, qui commune aliquid habet cum omnibus creaturis; esse, augeri, sentiendo viuere, & intelligere.

Dies prior factus, Angeli sunt.] Quærit B. Athanasius in quæstion. ad Antiochum principem quæstione prima: vnde facti sunt Angeli. Creatos verò Angelos ante mundi constitutionem censere multi ex antiquis patribus, Dionysius Arcopagita lib. de cœlesti hierarchia cap. 10. & D. Maximus in prima cœnturia Theolog. & constituit. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregorius Nizian. in sermone de natali Christi, & in secundo de Pascha, & Damascenus lib. 2. Or-

thodoxæ fidei, & Epiphanius aduersus hæreses disputans contra hæresim Pauli Samosatani, & in synodica epistola Sophronij Patriarchæ Hierosolymitani missa ad Honorium principem. Quæ epistola recitata fuit in sexta synodo, actione vndecima. Versat quæstionem hanc Augustinus lib. 1. super Genesim ad literam c. 2. & concludit rem esse secretissimam & humanis coniecturis impenetrabilem. Atque hi omnes in eo consentiunt, quod affirmant Angelos creatos ante mundi formationem.

Quodam modo vesperscebat.] Hæc ex Augustino. Nam vt auctor est D. Thomas in p. q. 58. artic. 6. hoc quod dicitur de cognitione matutina, & vespertina Angelorum, introductum est ab Augustino lib. 4. super Genesim c. 22. & lib. 5. c. 4. & lib. 11. de Ciuitate Dei c. 9. Qua de re subtiliter & doctissime disseruit Ioannes Picus Mirandula in Heptaplo. D. Thomas sic explicat sententiam Augustini, vt hic Isidorus: sicut in die consuetum, inquit, mane est principium diei, vespere autem terminus; ita cognitio ipsius primordialis esse, rerum, dicitur cognitio matutina. Et hæc est, secundum quod res sunt in verbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina.

Non sic.] Legebatur antea: Nam sic. verum malè, consentientibus omnibus vv. cc. & sequenti

sententia, & ex Augustino lib. 1. super Genesim ad literam c. 2. & 9. ubi de hac re accuratè agit.

Si transitoriè.] Pro quo D. Augustinus dicit, vtrum temporalitèr an in verbi æternitate. lib. 1. super genesim ad literam. c. 2. & 9.

C A P. XI.

ALVM non fecit.] In codice Goth. secunda sententia est. Creditur ab hæreticis mērem à Deo, vitia à Diabolo fuisse creata; unde ab ipsis duæ naturæ, bona & mala putantur. Sed vitium natura non est, & dum verè à Diabolo sit, non tamen creatum est; non quia alicubi, aut aliquando. Verum hæc sententia est, quarta infra. Augustinus Tract. 2. expositionis in Ioannem interpretatur illud: Sine ipso factum est nihil, de peccato, & malo, quod nihil est, Et lib. de natura boni.

Nullam esse creaturam malam.] Ex Augustino in Enchir. ad Laur. c. 12.

Salomon dicit.] Locus est sapientiæ 16. Creatura inquit, tibi factori deseruiens, exardescit in tormentum aduersus iniustos, &c. pro exardescit autem; in aliquibus M. fl. est exardescit.

CAP. XII.

C HARITAS *sempiterna.*] In aliquibus M. ss. cc. est, claritas sempiterna. verum legendum, vt in editis, charitas; sic enim habet Grego. lib. Moral. 5. c. 29. Vnde sententia hæc desumpta est, quia ergo ipsa quoque natura angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatem vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

Apostata Angelus.] Gregorius lib. Moral. 4. cap. 13. de apostata angelo interpretatur illud Apoc. 20. Vidi Angelum descendentem de cælo, & habentem clauem Abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, & Sathanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in Abyssum. Et illud, quod est infra; cū completi fuerint mille anni, soluetur Sathanas. vbi sic inquit: Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, vt Angelorum cæteris legionibus eminere, ita superbiendo succubuit, vt tunc stantium Angelorum ditioni substractus sit. Quatenus vel nunc ad vtilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

Ad similitudinem diuine veritatis expressa.] In editis erat virtutis, verum posui veritatis consentientibus omn. M. fl. cc. Et, quamuis locus sit deductus ex Greg. hanc vocem Isidorus addit sententiæ Greg. si enim est apud eum lib. 32. Moral. c. 18. vt quo subtilior est eius natura, eo in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.

Memento Domine quod terra sumus.] Locus est psal. 102. In vulgata habetur, Recordatus est quoniam pulvis sumus.

C A P. XIII.

OMMUNIA homini.] Ita Sancti interpretantur illud sapientiæ 1. hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Et illud Matth. vltimo; Prædicate Euangelium omni creaturæ: vt nomine omnis creaturæ homo inte ligatur; præsertim Gregorius homil. 29. in ascensione Domini: & lib. 6. Moral. c. 7. de hac re suprâ cap. 10.

Originaliter Adam, & Eva.] Id patet ex illo Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Homo enim vtrumque sexum comprehendit. Vnde Eva, vocatur virago, & imago viri, homo verò imago, & gloria Dei, à Paulo 1. ad Corint. c. 11. Ita interpretatur Augustinus lib. de Trinitate 12. c. 7. & Gen. 5. di-

citur;

citur; hic est liber generationis Adam. In qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculum, & feminam creauit eos. Et Paulus. 1. ad Corinthios. 11. cum dicat: Sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem concludit; Omnia autem ex Deo. Ambros. lib. 2. in bonum sunt in natura: id vocat Isidorus originaliter esse vnum, specialiter verò postea mulier de latere viri formata est. Hanc sententiam probat Gregorius lib. 33. Moral. c. 10. Rerum quippe, inquit, substantia simul creata est; sed simul species formata non est, &c. Obserua obiter Augustinū, & Gregorium in rerum formatione dissentire; cū Augustinus multis in locis super Genesim probet, omnia esse facta simul secundum substantiam, & secundum speciem, præsertim lib. 4. super Genes. ad litteram cap. 34. Gregorius verò dicit in substantia esse facta simul, sed non in specie. In qua sententia est Isidorus hic, & lib. 2. differentiarum. c. 10. in creatione, inquit, mundi, & formatione, in qua hæc est differentia, quod originaliter secundum materiæ substantiam simul cuncta creata sunt, secundum distinctionem verò rerum per sex dierum alterationem formata sunt. Philo lib. 1. legis allegoriarum, rusticanae simplicitatis esse, inquit, putare sex diebus, aut utique certo tempore mundum conditum. Refellit hic Isidorus sententiam eorum, qui dicunt Androgynos creatos Adam & Euam,

id est,

id est, hominē in quo duo sint corpora maris, f. & fœminæ circa dorsum copulatos; ita vt esset homo à principio geminus, vt Plato in conuiuio seu de amore asseruit; postea verò sectus, vt ex aduerso ad prolis procreationem coniungerentur: è latere enim protoplasti non è costa mulierem formatam affirmant, voce Hæbreæ, Zela, latus, & costam significante: In hac sententia fuit Franciscus Georgius. Verum D. Augustinus Platonicos insectatur lib. 3. de Genes. ad lit. c. 22. Inquiens: rursus, ne in homine vterque sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos vocant: pluralitèr subiecit masculum, & fœminam, creauit eos.

4 *Vir ad imaginem Dei.*] Ex Paulo 1. ad Corinth. c. 11. Vir imago, & gloria Dei est, mulier autem gloria viri: mulier dicitur gloria viri, sicut opificium ex viro. Augustin. de catechiz. rudibus explicat, quo pacto vir potissimum dicatur imago Dei per subiectionem. vnde Actorum 17. fecit ex viro omne genus hominum.

6 *Homo propter peccatum.*] Ita interpretatur Gregorius in enarratione in septem psalmos pœnitentiales psal. 4. exponens illud: Et terræ eius miserabitur. per terram, inquit, accipimus peccatores: vnde serpenti à Domino dictum est: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Idem lib. 2. Moral. c. 30. Idem & Ambros. lib. de pœnitentia. c. 13. & Augustinus li. de agone Christi. c. 1.

Et Propheta.] Esai. 65. sic legendum : Et Propheta ait serpenti : pulvis panis eius . Hieronymus interpretatur locum eodem modo .

C A P. XIII.

2

ANIMA hominis non est homo .] Isidorus vocis etymologiam consideravit in hac sententia ; vt homo dicatur ab humo , quod est corpus , & non ab anima . Id explicat lib. Etymolog. 1. 1. c. 1. Homo propriè ab humo dicitur , abusiue vero pronuntiatur ex vtraque substantia totus homo , id est , ex societate animæ & corporis : Nam propriè homo ab humo . Idem lib. differentiarum. c. 1. D. Gregorius lib. 1. 2. Moral. c. 16. eo enim , inquit , quod dicitur homo terrenus , exprimitur & infirmus : homo enim ab humo appellatus est . Cicero de natura Deorum Deus hominem , inquit , humo excitatum , celsum , & erectum constituit . Verum Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei , c. 3. diluit hanc questionem ex sententia Varronis ; qui hominè dici putat , propriè ex vtraque substantia compositum anima , & corpore , & lib. de moribus Eccl. c. 4. difficile dixit esse , hanc controuersiam diiudicare , aut si ratione facile , oratione longum est . Idem Hieronymus ad Damasum in explanatione symboli , & Magister sententiarum in 3.

dist. 2. errare eos affirmat, qui dicunt hominem non à substantia, sed à proprietate dici. Verùm noster Isidorus vocis etymon explicat, non hominis naturam. Et de homine exteriori disserit, de quo Paulus. 2. ad Corinthios, licet is, qui foris est, noster homo corrumpitur; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem.

Male ergò à quibusdam.] Id D. Augustinus lib. de hæres. c. 86. attribuit Tertulliano. Et eam refellit lib. de quantitate animæ. De Tertulliano autem Africæ provinciæ presbytero, qui primo illic illustris habitus est; postea verò in turpem hæresim Montani impostoris, & aliorum prolapsus est. Hieronymus in epistola ad Magnum Oratorem. Niceph. lib. 4. c. 34. Vincentius Lirinensis; & Hilarius in commentarijs ad Matthæum.

4 *Non esse partem.*] Augustinus de spiritu, & anima. Et idem Isidorus lib. 2. differentiarum. c. 27. & concilium Bracarense. 1. can. 5.

Philosophorum sententiæ.] Animam esse corporis formam probavit concilium Viënense, sub Clemente V. & Concil. Lateranense. sess. 8. sub Julio 2. & Leone X. Augustinus lib. de Eccl. dog. c. 13. & Gregorius lib. 7. epist. Regist. c. 33. secundo, Omnes ferè hæreses de anima, in hac sententia Isidorus complexus est, quas Neoterici copiosè refellunt.

C A P. XV.

2 **S**ICUT præcellunt.] De varia humanorum sensuum positione, & præeminentia inter se, Galenus de usu partium; Cicero in libris de natura Deorum: Baſilius, & Ambros. in Hexaëmero, & Gregor. lib. Moral. 11. c. 3.

Amplius excedit.] Omnes cc. M. ss. habent: excellit. Id Aristoteles probat lib. 2. de anima. c. ult. visus, inquit, maximè est sensus.

Inde dicamus.] Integra sententia est ex Augustino lib. epistolarum epist. 112.

6 *Vocabulum sortita.*] Cogitatio a cogendo dicta, ut Augustinus docet lib. 10. confess. c. 11. Lactantius lib. 6. de vero cultu: cogitatio nihil aliud est, quàm mentis agitatio. *Derivare* ab Aristotele vocatur; in brutis æstimatoria, & inter sensus communes reponitur.

Rerum omnium thesaurus.] De memoria accuratissimè scripsit Augustinus lib. 10. confess. c. 8. à quo hæc omnia ferè de prompta sunt ibidè c. 14. quod sit venter animi. Et lib. 4. de Trinitate, c. 11. quod non solum sit præteritorum, sed etiam præsentium. Idem Isidorus lib. different. c. 21. Aristoteles quod sit præteritorum (lib. de memoria & reminiscencia) resumptio alicuius apprehensi sensu, vel intellectu.

Et animus ipse est. } Augustinus id probat lib.
10. confess. cap. 14.

- 7 *Imago à sensibus corporis remota.* } Aristoteles
lib. de memoria, & reminiscencia c. 1. imaginis
naturam exprimens, sic inquit: Vt enim animal
pictum in tabula animal est, & imago: & cum
vnum, idemque sit, vtraque est; sed tamen ra-
tio diuersa exitit, considerarique potest vt ani-
mal est. & vt imago. Sic de phantasmate, quod
in nobis est, censere oportet, & ipsum quippiam
in se, & alterius simulacrum esse. Nam quate-
nus in se, seorsumque spectatur spectrum ac vi-
sum est, quatenus verò ad aliud refertur, imago,
& monumentum. Hæc de imaginis natura ex
Aristotelis sententia, maximè ad huius loci in-
telligentiam conducunt, & ad quæstionem de
imaginum adoratione enodandam aduersus
hæreses nostri temporis, denique Thomæ Aqu-
inatis veram sententiam explicandam.

Beatitudinem autem non per imagines. } In edi-
tis est: similitudinem, sed Gorthus M. f. beati-
tudinem habet. & alij M. ff. cc. quam lectionem
posui, ductus auctoritate Augustini lib. confess.
10. c. 21. vndè locus iste desumptus est: ibi enim
probat, quod meminimus eorum, quorum nun-
quam speciem habuimus, vi beatitudinis, & gau-
dij. Et infra: c. 25. inquirens, in quo memorie
gradu reperiat Deus, sic inquit; Quia sicut
non est imago corporalis, nec affectio viuientis;

- qualis cū lætamur, contriſtamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiſcimus.
- 8 *Communem.*] Ariſtoteles id probat lib. de memoria & reminiſc.

C A P. XVI.

- P**ERFECTA *natiuitas.*] Tota ſententia eſt ex Gregor. li. Moral. 29. c. 1. Verū de duplici Chriſti natiuitate, Lactan. lib. 4. de vera ſapientia elegantè diſſerit, cap. 8. Et Damascen. lib. 3. de Orthodox. fide. c. 7.
- 7 *Prinſ editus.*] editum in aliquibus M. ſſ. ſimilitudo hæc deſumpta eſt ex Pauli prima epiſtola ad Corint. 3. & ad Hebræos 5. & Petri 1. epiſt. c. 2.
- 14 *Diabolus.*] Ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 10.
- Quaſi hamo.*] Quaſi hamo diuinitatis eius caput eſt, qui latebat, eſt in M. ſſ. omnibus. Quam lectionem amplector teſtimonio Gregorij ductus lib. 33. Moral. cap. 10. Quaſi hamus quippè fauces glutientis tenuit; dum in illo & eſca carnis patuit, quam deuorator appeteret, & diuinitas paſſionis tempore latuit, quæ noceret.
- Eſt enim in Chriſto hamus.*] Ex eodem Gregorio lib. 33. Moral. c. 12. ubi exponit illud Iob, an extrahere poteris leuiatan hamo. Quod etiam Ezechiel. c. 32. futurum prædixerat: Extraham te in hamo meo, & extendam te ſuper terram.

Et Abac. 1. Totum in hamo subleuauit; traxit illum in fagina sua.

- 15 *Pœnaliter.*] Refutat hæresim eorum, qui dicebant Dominum in infernum descendisse, & omnes ibi eum confitentes extraxisse, & saluasse. Quam Gregorius improbat lib. 6. epistolarum. epist. 179.

- 16 *Sancti ex tempore.*] Totus sententiæ sensus, & ordo, est, apud Gregorium lib. 4. Moral. c. 32.

In inferno Sanctorum.] De duplici inferno ita Gregor. lib. Moral. 12. c. 7. Nec tamen ita iustorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus teneantur, sed esse superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda sunt; ut & in superioribus iusti requiescerent, & in inferioribus iniusti cruciarentur. Vnde & Psalmista psalm. 85. propter præuenientem se Dei gratiam dicit: Eruisti animam meam ex inferno inferiori.

- 17 *Vbi forsitan percunctatur quispiam, quid sit quod legitur: Nemo. &c.*] Tota hæc sententia in nullo M. s. est, neque in edito antiquo, neque in duobus codicibus ante sexcentos annos, literis Longobardicis exaratis: Quare ut nothâ è textu reieci.

- 18 *Ad dexteram patris.*] Gregorius lib. 2. Moral. cap. 21. Dexterâ Dei Angelorum pars electa, sinistra autem Dei pars Angelorum reprobâ designatur. Idem Isidorus lib. officiorum. 2.

C A P. XVII.

4 **P**ROPHETA.] Locus est apud Esaiam cap. 48. Hieronimus in eodem loco: breui versiculo, inquit, Trinitatis nobis ostendit mysterium.

5 *Nam Latine paraclesis.*] Idem Cyprianus in libello de Spiritu Sancto. Adesto, inquit, Sancte Spiritus, & paraclesim tuam expectantibus illabere cælitus. Idem Isidorus etymol. lib. 7. c. 3.

Reuelante Spiritu.] Gotthus vnus habet: reuelante Spiritu Sancto. Alij cc. consentiunt cum edito.

6 *Donum Sancti Spiritus.*] Ex Augustino super Ioannem tract. Et Gregor. lib. 24. Moral. c. 10.

De qua ita legitur.] Ioan. 1. c. plenus gratiæ & veritatis.

Plenus gratia & veritate.] Vulgata editio plenum gratiæ & veritatis. sunt qui legant *pl. pnt.* idest, plenam scilicet gratiam & veritatem. Alij vertunt: plenus gratia & veritate.

8 *Ante aduentum.*] Ex Tertulliano deductum puto lib. de Trinitate, sic, inquit, vnus ego & idem spiritus, qui in Prophetis, & in Apostolis, nisi quoniam ibi ad momentum, hic semper. Cæterum ibi, non vt semper illis inesset; hic, vt

in illis semper maneret: & ibi mediocriter distributus, hic totus effusus, & affert Ioëlis Prophetæ testimonium, vt Isidorus.

Per Prophetam.] Ioël. 2. & habetur Actorum 2. vbi dicitur à Petro, & erit in nouissimis diebus effundam. &c. Apud ioël est: Et erit, post hæc effundam. Hieronymus in comment. in Ioël adducens locum Actorum. 2. legit, & erit post hæc *καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα*, sicut est apud Ioëlem. Esaias clarius eandem sententiam expressit, c. 44. Effundam aquas super sitientem, & flumina super aridam: Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabunt inter herbas quasi salices, iuxta præterfluentes aquas. Hæc Esaias. Quod verò dicitur apud Ioëlem antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis dicitur Actor. 2. Antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. sic Græca Complutensis editio bibliorum *πρὶν μέγα καὶ ἐμφανὲς* vertit magnus, & illustris. Theophylacti interpres in Act. Apostolorum: Antequam veniat dies Domini ille magnus, & illustris. In Hebraica veritate, dicitur horribilis. In versione 70. illustris. Hieronymus diem hunc, aut resurrectionem putat esse, aut certè multa post tempora diem iudicij; Qui verè magnus, & horribilis erit.

9 *Sicut Saul.*] Sic est apud Tertull. lib. de anima. Deniquè, inquit, Saulem, inquit tam Dei

Spiritus

spiritus postea vertit in alium virum, idest, in Prophetem; cum dictum est: Quid hoc filio cis? an Saul & in Prophetis? Quem & malus spiritus postea vertit in alium virum; scilicet, id constat. 1. Reg. 10. Cause damnationis Saul sunt apud Gregorium lib. Moral. 34 c. 15. nempe quia fastu susceptæ potestatis intumuit: ut constat ex diuina increpatione Regum. 1. cap. 15. Nec verè a Indæis excusatur vocabuli ambiguitate, ut in bibliotheca Sixtus Senens. adnotauit lib. 3. & alij super lib. 1. Regum. Augustinus lib. 17. ciuitatis Dei elegantissimè interpretatur disruptionem regni Israël in persona Saulis.

Et Balaam.] Tertull. lib. 4. aduersus Marcionem. Et Gregor. lib. 1. super Ezech. homil. 10. Origines homil. 13. innumeros affirmat libros diuinationum suarum reliquisse. Eius doctrinam recenset Apocalyp. c. 10.

Dicturi sunt: Domine.] Dicturi sunt Domino habent. cc. M. ff. locus est Matth. 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus. illud quod sequitur: Nescio vos vnde estis. Est apud Lucam cap. 13. quoquò sitis, habent cc. M. ff. sic & ipse Lucas.

Sicut Iob.] Quod probat Gregorius lib. 14. Moral. c. 29. ex illis verbis: Scio enim quod redemptor meus viuuit.

Sicut Balaam.] Numerorum 24. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israël. Quem locum ita exponit Cyprianus in lib. aduersus Iu-

daos, & in libello de stella, & Magis in principio.
 11 *Conuersio gentium. veteri populo latebat.*] Vt
 habet Paulus ad Ephes. 3. quod alijs gentibus, in-
 quit, non est agnitum filijs hominum, sicut nūc
 reuelatum est, gentes esse cohæredes & concor-
 porales, & conparticipes promissionis eius in
 Christo Iesu per Euangelium. Et Actor. 10. dici-
 tur in conuersione Cornelij Centurionis cohor-
 tis Italicæ, quod stupuerunt ex circuncisione fi-
 deles, qui venerant cum Petro: quia & in natio-
 nes gratia Spiritus Sancti effusa est. Et cap. 11.
 dictum est Petro: Quare introisti ad viros præ-
 putium habentes? Et audito Petro tacuerūt om-
 nes, & glorificabant Deum dicentes: Ergò &
 gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. Gre-
 gor. lib. 10. Moral. c. 38. probat, quod vocatio
 gentium ab antiquo in Dei consilio abscondita
 sit. De gentium vocatione, vide Isidori elegan-
 tem libellum.

C A P. XVIII.

Hoc caput in M. ss. collocatur post
 21. de gentibus, & Philosophis.
Quasi montes pascuæ.] Est apud
 Gregorium lib. 30. Moral. c. 29.
 dūm interpretatur locum illum
 Iob. 39. Circumspicit montes pascuæ suæ, & vi-
 rentia quæque perquirat.

3 *In scripturis Sanctis.*] Sensus est apud Augustinum, dum exponit locum illum psal. 103. montes excelsi ceruis. Petra refugium herinaceis. Vbi Augustin. legit: petra refugium hircis, & leporibus. perpendit hunc locum D. Hieronymus super Ezech. lib. 13. c. 43. Hircus, inquiēs, animal est semper ad excelsa festinans, & nihil periculi sustinens in præcipitijs: Et ibi inuenit viam, vbi cæteris animantibus interitus est: vnde & Græco sermone, caprarum, & hircorum grex, sublimium conuersatio dicitur, hoc est, *αἰψόλιον* quasi *αἰψοτόλιον* siquidem *αἰψο* excelsum, *τόλιον* conuersationem significat. Idem ad Demetriadem, sic inquit, statui supra petram pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinaceos legunt. Animal paruum, ac fugax, & spinarum sentibus, prægrauatum. Et ad suniam saphar animal esse ait, maius ericio, habens similitudinem muris, & vrsi, vnde & in Palæstina. *αἰπερομύς* magnamque illorum in ea regione esse abundantiam, ac semper in cauernis petrarum, & terræ foueis habitare. Hæc ex Hieronymo. Alij cuniculum.

4 *Manet communis.*] Id Gregorius probat Homil. 10. super Ezech. lib. 1. & homil. 6. Quid autem rota, inquit, nisi sacram scripturam designat, quæ ex omni parte ad auditorum mentes voluitur?

7 *In scripturis Sanctis.*] De usu præteriti, & fu-

turi differ. Gregorius lib. 34. Moral. c. 3. & Augustinus lib. de verbis Apostoli ser. 2. & lib. 4. super Numer. & in enarratione psal. 103. & Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem. Quam temporis enallagen frequentem esse in diuinis literis, vt futurum pro præterito ponatur, probat psalmus. 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum, pro: laui. Et psal. 65. in flumine pertransibunt pede. Et Esaias c. 38. sicut pullus hirundinis sic clamabo, & meditabor vt columba. pro: meditatatus sum, & clamaui. Præteritū ponitur aliquando pro futuro, vt psal. 54. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me. hoc est, saluabit me. Sequitur enim: Et exaudiet vocem meam. Futurum pro præsentis: psal. 144. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

8 *Propterea Prophetia.*] Propterea prophetia. habent M. s.

Rerum futurarum gesta præterita præsentibus.] Sic est in omnibus M. s. rerum futurarum gesta præsentibus. editi ferè omnes consentiunt.

Ierusalem de Ecclesia.] Id frequens est in diuinis literis, vt constat ex Gregorio in cant. c. 6. & Hieronymo super Ezech. c. 16. & ex Augustino lib. 17. de ciuitate Dei c. 3. tripartita, inquit, reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad terrenam Ierusalem spectantia, aliqua ad cœlestem, nonnulla ad vtramquē Hieronymus super Ezech. ca. 7. Quod quatuor modis di-

citur Ierusalem, exempla nos ponimus: primo modo dicitur, iuxta Iudæos, illa ciuitas terrestris, quam planxit Christus, Matth. 23. Ierusalem Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Secundò, Sanctorum est congregatio psal. 36. Fundamenta eius in montibus Sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Tertio, est multitudo Angelorum, Dominationum, potestatum, & cœlestis paradisi, Paulus ad Galatas 4. Quæ autem sursùm est Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum. ad Hæbreos. 12. Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuientis, Ierusalem cœlestem. & hæc est, quæ describitur Apocal. 12. Quartò pro Ecclesia militante & triumphante Apocalyp. 21. Vidi ciuitatē Sāctam Ierusalem, Hieronymus etiam in Ezechiel. c. 23. affirmat, quod quidquid de Ierusalem *προειρηται* dicitur, ad animam referri possit.

Ephraim de hereticis. .] Osee 4. Particeps Ephraim Idolorum dimitte eum. Et c. 5. calumnia patiens Ephraim, fractus iudicio: quia cæpit abire post sordes. Et illud: Ero tinea Ephraim, & putredo Iacob. Tinea enim totum vestimentū consumit. Iob 13. Sicut vestimentū, inquit, quod comeditur à tinea. Putredo non ita. Sic. n. hæresis est tinea Ephraim, peccatū verò, putredo Iacob.

9 *Sicut scriptum est.]* Psal. 32. Dicere enim iustionem importat multoties in diuinis literis. vt

est illud Pauli ad Rom. 12. Dico autem per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quàm oportet sapere. Græcè *αὐτῶν*. vt latini dicunt: iubeo saluere, & dico salutem. Et illud: Dic vt lapides isti, panes fiant, idest, iube, vt lapides. &c.

10 *Quod in scripturis sacris.*] Hieronymus super Ezech. c. 33. adnotauit in scripturis sacris hoc obseruare debemus, quod ibi videtur aliqua similitudo esse sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi plerumque vel addi, & singulorum inter se verborum discrepantium haberi rationem.

11 *Lex diuina.*] Lex à delectu dicta: iubet siquidem quæ eligenda, faciendaque sunt: vt Cicero lib. 1. de legibus docuit. Vnde Paulus ad Rom. 3. per legem, inquit, cognitio peccati. lex accipitur pro veteris testameti libris. Esai. 2. de Sion exibat lex. Et apud Paulum in epistol. ad Rom. c. 1. Si autem Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas utiliora, instructus per legem. & c. 7. lex Sancta. & liber psalmorum, lex à Christo D. N. appellatur Ioan. 10. in lege vestra scriptum: Quia ego dixi dii estis. vt August. ibid. tract. 48. adnotauit. Et Amalaricus Tauriens. lib. de officio missæ. Distinguitur etiam lex à psalmis; & Prophetis. Matth. 11. lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem. Et illud: oportet impleri quæ scripta

sunt

sunt in lege , & Prophetis & psalmis de me.
Matth. 22.

Tribus distinguitur.] De partitionibus veteris
& noui testamenti, vide Epiphaniū lib. de mē-
suris, & ponderibus. & Ioannem Damascenum
lib. 4. de orthodox. fid. & Gregor. Nazian. in car-
minibus, & Hieron. in præfatione lib. Regum,
& Isido. lib. 6. etymolog. c. 1. Obitér adnotandum
duxi, non alitèr hīc Isidorum de partibus diuinæ
legis differere, quàm in lib. 6. etymol. Nā ibi post
veteris testamenti partitionem in legalia, pro-
phetica, & hagiographa, sic inquit, summa
vtriusque testamenti trifariè distinguitur, idest,
in historia, in moribus, in allegoria. Hæc ille:
vt intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad
allegoriam pertinere. Nam diuisio illa celebris
ac peruagata, in tres explanationis species, seu
partes allegoricam, tropologicam, anagogicā,
iuxta triplicem præteriti, præsentis, ac futuri dif-
ferentiam, ab antiquis patribus traditur, ita vt
allegorica expositio, præteritarum in veteri lege
vmbRARUM ac figurarum prænotiones, & prodi-
gia manifestet, vnde Prophetæ ad allegoricam
exponendi rationem pertineant. Adde etiam
meritò Prophetis tribui dicendi genus allegori-
cum, propter tropos, verborum enigmata, &
translationes, vt Tertullianus adnotauit aduer-
sus Marcionem lib. 3.

Historia præceptis.] In historia, in præceptis,

& in

& in prophetia : iubent omnes. cc. M. fl.

12 *Lex diuina.*] Augustinus lib. vnico super Genesim ad literam c. 2. Quatuor modi, inquit, à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: secundum historiam, secundum allegoriam, secundum analogiam, secundum etymologiam. Historia est, cum siue diuinitus, siue humanitus, res gesta commemoratur. Allegoria, cum figuratè dicta intelliguntur. Analogia cum veteris, & noui testamenti congruentia demonstratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque causæ redduntur. Idem de utilitate credendi ad Honoratum c. 3. diuidit scripturam secundum historiam, etymologiam, analogiam, & allegoriam.

Primo ut historice.] Sensus historicus scripturæ, qui literalis est; inter omnes est potentissimus, & efficacissimus, & ad probandam fidei auctoritatem; reliquis multò illustrior: estque fundamentum, & basis omnium expositionum diuinæ scripturæ; cuius difficultatem adnotauit Hieronymus in præfatione commentariorum in Abdiam. & Augustinus lib. 1. retractationum. Verùm si sola historia, & nuda legatur, non intellectus literæ spiritus, modicam habet utilitatem, & ita appellatur à Hieronymo Ezech. 4. viliior intelligentia, & à Gregorio lib. 15. de ciuitate Dei c. 27. non esse illis consentiendum asserit, qui solam historiam recipiunt sine allegorica

signi-

significatione, nec illis, qui solas figuras defendunt repudiata historię veritate. sensus enim utilis scripturę ad docendum, arguendum, ad corrigendum, & ad iusta erudiendum; vt perfectus sit homo Dei, ex litera & spiritu constat: litera enim sola occidit, spiritus autem viuificat, animumque in omne opus bonum instruit. Vnde Gregorius lib. 1. 6. Moral. c. 10. vt, inquit, modò nos nuda pascat historia, modò sub textu literę velata medullitùs nos reficiat, spiritualis allegoria.

Tropologicè.] Tropologica expositio idem est, quòd moralis. exemplum ponamus aquę: ex illo Genesios. 1. congregatę aquę in locum vnum, significat aquam elementalem: verum tropologicè tribulationes significat, vt in illo psalmi 65. transiimus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. Et Esai. 43. cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Et illud: Intrauerunt aquę vsque ad animam meam. Significat etiam tropologicè sapientiam. Prouerb. 18. Aqua profunda verba ex ore viri & torrens redundans, fons sapientię. Et illud: Fiet ei fons aquę salientis in vitam æternam. Eccles. Aqua sapientię salutaris potabit eos. Significat etiam hęreses: Prouerb. 9. Aquę furtiue dulciores sunt. Et humanas prosperitates. Ioann. 4. Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Spiritus Sancti infusionem Ioann.

7. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent. Euangelista id interpretatur, hoc autem, inquit, dixit de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. Significat etiam populos. Apocalyp. 17. Aquæ verò populi sunt. De sensu tropologico Hieronymus sic scribit in Ezech. c. 4. Eisdē literis historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista subtilior, illa hæret terræ ista ad cœlestia subleuat.

Mysticè.] Mysticum sensum hîc Isidorus vocat spirituales intelligentiam. Hieronymus cuius diuinæ scripturæ partitionem Isidorus sequitur, sic habet in 12. quæst. in Abdiam, Triplex in corde nostro descriptio, & regula scripturarum est: prima vt intelligamus eas iuxta historiam, secunda iuxta tropologiam: tertia iuxta intelligentiam spirituale. In historia eorū, quæ scripta sunt, ordo seruat. In tropologia de litera ad maiora consurgimus; & qdquid in priori populo carnaliter factū est, iuxta morale interpretatur locū, & ad animæ nostræ emolumenta cōuertimus. In spirituali *diopis* ad sublimiora transimus, terrena dimittimus de futurorum beatitudine, & cœlestibus disputamus, vt præsentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis sit. Hactenus Hieronymus. D. Eucherius in libro spirituali formularum, quatuor ponit diuinarum expositionum genera, historicum, tropologicum, alle-

goricum, anagogicum. De hiltorica, tropologica, & allegorica, expositione; iam ex mente Augustini disputauimus. Nunc de anagogica expositione, quam Eucherius vocat, quæ ad sacratiora cœlestium figurarum secreta perducit: ut si aquam exponamus de æterna beatitudine: ut in Ieremiz. 2. Me dereliquerunt fontem aquę viuę. Et de Angelis, psal. 148. Aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Poteris sub mystica, & spiritali intelligentia allegorica, & anagogica collocare. Ita Eucherius, Hieronymus, Augustinus, & Isidorus consentiunt in multiplici, & varia scripturarum partitione.

13 *Tria, & septem præcepta.*] Tria, & septem, decem præcepta habent, omnes cc. M. siquam lectionem maximè probo. Sic enim est apud Augustinum lib. de decem chordis c. 5. vnde sententiam desumpsit Isidorus. & lib. 15. contra Faustum cap. 4.

In vna tabula scripta fuerunt.] Hanc partitionem præceptorum in tabulis, nempe quod fuerint tria in vna, & septem in alia scripta, sequuntur plurimi Latinorum Sanctorum, ut Augustinus in locis citatis, & lib. de decem chordis. c. 5. probat suam sententiam ex illo Pauli: primum mandatum in repromissione. verum in hac sententia non est constans, cum lib. quæstionum veteris testamenti q. 7. quatuor verba affirmet esse exarata in prima tabula, quorum primum sta-

tuit; Non sint tibi Dij alieni præter me: secundū:
 non facies tibi vllam similitudinem: Tertium: nō
 sumes nomen Dei tui in vanum: Quartum: Sab-
 bathum Domini Dei tui seruabis, & non facies
 in eo vllum opus seruile. Reliqua in secūda; ita, vt
 primum verbum secundæ tabulæ sit; Honora
 patrem tuum, & matrem tuam; ex illo Apostoli
 ad Ephel. 6. Honora patrem tuum, & matrem,
 quod est mandatum primum in repromissione.
 Quomodo, inquit, esset primum nisi in secun-
 da tabula ab ipso cæpisset? In repromissione au-
 tem ideo dicitur, quia statim subiicitur; vt sis
 longæuus super terram, & benè sit tibi; hæc est
 promissio facta ijs, qui mandata custodiunt. Io-
 seph. lib. 3. Antiq. c. 6. & Philo. in lib. Quis rerum
 diuinarum hæres sit, in vtraque tabula quinque
 esse præcepta tradita affirmat. Sunt qui dicunt
 has tabulas tempore Vltimi Hierosolymitani
 excidij sub Romanis Imperatoribus in templo
 Dei fuisse, indeque à Tiro Augusto, inter cæte-
 ra captæ vrbs spolia, in triumphum allatas.

C A P. XIX.

4 **H**ÆRETICORVM *pertinaciam.*] Hæ-
 reticorum peruiaciam est in c. Goth.
 & alijs.

4 *Nunc enim persecutionibus appetitur, nunc falsis
 assertionibus laceſcitur.*] Hæc sententia in nullo

M. sextat. Verum retinendam puto, eo quod est in antiquo edito, & apud Gregorium lib. 18. Moral. cap. 1. à quo tota desumitur. Sancta, inquit, Ecclesia summopere habere sapientiam, & patientiam studet; sed exercetur eius sapientia, cum tentatur gladijs. Nunc verò de ea persecutione loquitur, in qua non gladijs, sed falsis assertionibus lacefcitur. Hactenus Gregorius.

5 *Causa prauitatis.*] Idem Gregorius lib. 7. epistolarum, epistola ad Anastasium indict. 1. Leander Hispalensis Episcopus Sanctissimus Isidori frater in homilia habita in tertio concilio Tolitano in conuersione gentis Gotthorum, quam apud me habeo nondum typis excusam, elegantissimè propagationem ecclesiæ depinxit dum ab hæreticis infestatur.

5 *Nam tunc clarius.*] Augustinus tractatu in cons. Matth. & Lucæ: viles sunt, inquit, hæretici ad inueniendam veritatem, dum calumniantur ad se ducendum in errorem: negligentius enim veritas quæreretur, si mendaces aduersarios non haberet.

6 *Sancta Ecclesia dicitur catholica.*] Quid vox catholica significet, docuit Vincentius Lirinensis Gallus in illo libello aureo aduersus hæreses. Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. vnā esse catholicam Ecclesiam, hæreticorum verò Ecclesiam, seu potius conciliabula, non esse vnā, neque catholicam. Nam hæreses hanc vnitatem in mul-

titudinem scindunt, unde aliæ appellantur ex nomine, ut ex Valentino, Marcione, & Basilide: aliæ ex loco, ut Peratici; aliæ autem ex gente, ut Phrigum hæresis; aliæ autem ex operatione, ut Encratitarum. Aliæ autem ex proprijs dogmatibus, ut Docitarum, & Hæmatitarum, &c. In quo loco ad viuum aspicere licet nostri temporis hæresum nomina varia, & ancipites, sectasq; repugnantes, in quas insanum vulgus, & indoctum scinditur.

Paulo attestante.] Ad Romanos 1. Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam fortem in fide, eo quod in cathedra Petri sit fundata, & in eius vnitatem. libr. de vnitatem Ecclesie. Notas verò Ecclesie Catholice Augustinus esse in Romana Ecclesia docuit libro contra epistolam Manichæi c. 4. Multa sunt, inquit, quæ me in Ecclesie gremio iustissime tenent. Tenet me consensus populorum, atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem suam Dominus commendauit, usque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: Tenet postremo ipsum Catholice nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sola obtinuit. Hæc Augustinus.

Qui sunt hæretici.] Hæresis ab electione dicitur, teste Hieronymo in epistolam ad Galatas c. 5. Et Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. Hæresis inquit, electio est, Et Tertullianus lib. de præscrip. aduersus hæreticos. Elegans descriptio hæreticorum est apud Cyprianum libr. de unitate Ecclesiæ. Et inter alia, hi sunt, inquit, qui se vtrò apud temerarios conuenas sine diuina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine vlla ordinationis lege constituunt, qui nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assument. Et infra. Hos eisdem denuò Dominus designat, & denotat, dicēs, Me dereliquerunt fontē aquæ viuæ, & effoderūt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare. Augustinus lib. de vtilitate credendi ad Honorium. c. 1. Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatusque gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Viuam huius rei his calamitosis temporibus habemus imaginem.

Ad exercitationem fidei.] Sic Paulus 1. ad Corinth. 11. Oportet hæreses esse, vt & qui probati sunt manifesti fiant in vobis. Tertullianus libr. aduersus hæreses in principio; Hæreses; inquit, ad languorem, & interitum fidei productas.

Via verò per quam fit.] à veritatis obscuritate ortas esse hæreses docet elegantissimè Clemens Alexandrinus li. Strom. 7. & Tertull. lib. præscrip.

aduersus

aduersus hæreticos. Augustinus originem, & progressum hæreseon variè tradit: Nam lib. de Genesi contra Manichæos, hæreses ortas dicit à superbia: Mater, inquit, omnium hæreticorum est superbia. lib. 83. quæst. quod manant à falsa scripturæ intelligentia. Non posset, inquit, error oboriri palliatis nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. vide Hieronymum in epistolam ad Galatas c. 5. & habetur q. 3. c. Hæresis; hæreticum appellat eum, qui aliter scripturam intelligit, quàm sensus spiritus efflagitat, & Hilarius de intelligentia, inquit, hæresis, non de scriptura est: sensus, & non sermo facit crimen. Tertull. de præscript. aduersus hæreticos à Philosophia esse natas hæreses tradit: ipsæ denique hæreses, inquit, à Philosophia subornantur.

10 *Simul existunt vniti.*] in M. ff. vni. Innocentius tertius elegantè hoc idem dixit, facies quidem diuersas habere, sed caudas ad inuicem colligatas, quia de vanitate cōuenirent in id ipsum. habetur de Hære. lib. 5. c. Excommunicauimus.

C A P. XX.

*H*OC caput in M. f. vno ductu cum superiore est testante domino per Esaiam.] in excusis legebatur, per Hieremiam, verùm emendauit Esaiam, consentientibus omnibus M. ff. & veritate. Locus est Esaiæ c. 57.

6 *Filij Dei.*] Iustorum variæ sunt in diuinis lite-

ris appellationes; vocantur filij Dei, vt Ioanni. 8. illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt. Ioannis 1. dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Ad Rom. 5. In ſpem gloriæ filiorum Dei. & 8. Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Et Genef. 6. vocantur filij Dei, qui in fide vnus Dei altiffimi, & eius cultu virtute, pietate, & obſeruantia mortalibus reliquis ventri deditis, qui vitam ducunt impiam, & ex legem & idolatris longe excellunt: vnde & per excellentiam ſunt appellati filij Dei. Vocatur etiam Chriſtus D. N. filius Dei altiffimi, per naturam; iuſti autem per gratiam adoptionis. Alijs etiam nominibus iuſti appellantur, vt filij reſurrectionis, Lucæ 20. Et filij regni Marc. 13. Filij nuptiarum, Marc. 2. Filij ſponſi, Luc. 5. filij pacis Luc. 10. filij lucis Luc. 16. & Ioann. 20. Iuſtinus Martyr, Ioſephus Hebræus, Tertullianus, & Lactantius Firmianus Angelos Genef. 6. filios Dei appellatos exiſtimant. Quam ſententiam grauiffimè refellit Theodoretus quæſt. in Genef. q. 47. & ſic interpretatur illud de Enos, Genef. 4. ille cepit inuocare nomen Domini ex verſione Aquilæ: Tunc exorſus eſt appellatione in nomine Domini, quæ verba ſignificare videntur, quod hic ſua pietate primus diuinum nomen adeptus eſt, vt à conſanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps. poſteri filij Dei, perinde ac nos à Chriſto Chriſtiani. Hæc Theodoretus.

CAP. XXIII.

IDEI *Symbolum.*] Symbolum, & Dominicam orationem continere fidem, spem, charitatem docet, Augustinus in Enchiridio c. 6. & 7. Symbolum autem illud

ab ipsis editum magna cum cura & Spiritus Sancti instinctu, apertum est ex Ruffino in expositione symboli, & Augustino in sermone secundo Dominicæ Palmarum: ubi quam singuli Apostoli partem contulerint docet in hunc modum: Quod Græcè symbolum dicitur, Latine collatio nominatur. Collatio ideo dicitur, quia collata in vnum totius catholicæ legis fides, symboli colligitur breuitate; cuius textum vobis modo Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in vnum Deum patrem omnipotentem. Ioannes dixit: Creatorem cœli & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu Sancto natus ex Maria virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferna; tertia die resurrexit à mortuis: Bartholomæus dixit: Ascendit ad cœlos: sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est iudicare vi-

uos & mortuos. Iacobus Alphæ ; Credo & in Spiritum Sanctum, ecclesiam catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Iudas Iacobi: carnis resurrectionem. Matthias compleuit: Vitam æternam Amen. Ambrosius etiam sermone 38. de ieiunijs & quadages. Symbolum appellat fidei clauem duodecim artificum operatione conflatam: Irenæus lib. 1. c. 2. tessaram fidei vnanimem; & Leo in epistola ad pulcheriam Augustam. Ambrosius lib. 3. de virginitate vocat signaculum cordis & esse ante lucanis horis quotidie recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: vt in concil. Laod. c. 46. Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere & c. 47. Similiter in concilio Agathensi c. 9. in concilio Maguntino sub Carolo Magno c. 45. De Symbolo Apostolorum lege Hieronymum in epistola ad Pammachium. & Augustinum lib. ad Catech. & Clementem Romanum in epistola ad Iacobum fratrem Domini.

Dominica oratio.] A patribus quotidiana oratio dicitur, vt Cypriano in eius expositione, & Augustino lib. 21. Ciuitat. c. 27. Et Concilio Toletano 4. c. 9. Quia quotidie dicitur, & quia delect minima & quotidiana peccata.

Propheta Esaias.] Locus est apud Esaiam. c. 10. vbi Hieronymus sic inquit: Pro cunctis lacinioſæ legis cæremonijs dedit præceptum breuiſſimum

ſimum

simum dilectionis & fidei. Cyprianus in expositione orationis Dominicæ locum interpretatur de Symbolo fidei, & Augustinus lib. de perfectione iustitiæ hominis respons. 11. Et contra Faustum lib. 15. c. 4. d' ptychium Ecclesiæ appellat duo dilectionis præcepta.

C A P. XXIV.

ÆRETICI autem id solum imaginaria ostentatione faciunt.] Isidorus non damnat baptismum hæreticorum, ut Cyprianus cum Episcopis Africæ, de quo Hieronymus

in dialogo contra Luciferianos sic inquit; Cyprianus lacus contritos fugere nec bibere de aqua aliena voluit: idcirco hæreticorum baptismum reprobans ad Stephanum tunc Romanæ urbis Episcopum qui à Beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re Africanam synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. Verùm hic Isidorus loquitur de baptismo adultis collato ab hæreticis cum invocatione sanctissimæ Trinitatis qui licet sit sacramentum, characteremque in animo obsignet, nihil tñ illis ad salutem remissionemque peccatorum prodest, quousque ab Ecclesia suscipiatur. Non enim illis ad remissionem peccatorum, inquit, sed ad supplicij testimonium datur. Quam sententiam probat

Augustinus lib. 3. contra Donatistas. c. 14. & lib. de baptismo c. 12 & habetur de consecr. D. C. Tunc valere incipit ad salutem baptismus cum fictio à veraci confessione recessit. Idem Gregorius ad Quiriacum epistola 61, lib. 9. Registri. Et Nicolaus Pontifex ad consulta Bulgarorum. c. 3. Quid verò de baptismo ab hæreticis collato senserit Isidorus liquet lib. 2. de officijs c. 24. dum inquit: Hæretici autem, si tamen in patris & filij & Spiritus Sancti attestazione doceantur baptismum suscepisse, non iterum sunt baptizandi, sed solo chrismate & manus impositione purgandi: Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: Ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet: quod sacramentum tam Sanctum est, ut nec homicida ministrante pollueretur: Habet enim hæreticus baptismum Christi; sed quia extra fidei unitatem est, nihil prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptismum quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodesse ad salutem, quod enim accipitur approbo, sed quia foris accipitur improbo; dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur. Character est enim Regis mei, non error sacrilegus: recorrogo desertorem non muto characterem. Hæc Isidorus. Nouissimè sacra Tridentina Synodus sess. 7. c. 4. Verum esse baptismum inquit, quod datur in canone forma Ecclesiæ ab hæreticis.

In inferno nuper nati infantes.] Infernus multiplex est, ut adnotauit doctissime sicut omnia D. Thomas Aquinas, Infernus inquit, quadruplex: scilicet damnatorum, puerorum, purgatorium, & sanctorum patrum. In primo sunt tria: tenebræ gratiæ, tenebræ gloriæ, & pœna sensus: A quo æterno supplicio utinam liberemur. In secundo sola duo prima, tenebræ gratiæ, & gloriæ. In tertio tantum secundum & tertium, tenebræ gloriæ, & pœna sensus. In quarto tantum secundum, tenebræ gloriæ, vocaturque hic sinus Abrahæ. De quo Tertullianus aduersus Marcionem lib. 4. Diuus Gregorius lib. 7. epistolarum epistola 53. ad Secundinum de receptaculo agit animarum paruulorum, qui sine baptismo discedunt.

Proinde Ade causa nuper natus infans si non regeneratur, damnatur.] Gotthus c. & alius per antiquus sic habent: proinde cum ex causa nuper natus damnatur infans, si non regeneratur, quia originis noxietate perimitur. Locus etiam manifestus ad probandam originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes natura procreatos filios iræ.

Qui in maternis uteris.] Habetur hæc sententia in collectaneis Gratiani de Conf. D. 4. & apud Iuon. part. 1. cap. 185. & apud Magilstrum lib. 4. sent. dist. 6.

De ipsis legitur.] Psalm. 39. Ira interpretatur

& Augustinus. Verum Basilius & Theodoretus aliter locum interpretantur in scholijs psalmorū.

In regno predestinatorum.] Sic habent omnes cc. M. fl. & editus antiquus quam lectionem posui & deleui: in regno reproborum: ex Gregorio, & Augustini expositione, vnde Gregorius subiungit de illis qui sunt super numerum: Hic enim fidelibus per confessionem admixti sunt, sed propter vitā reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur.

Qui sceleratè viuunt in Ecclesia.] habetur tota sententia de consecr. D. 2. c. Qui sceleratè viuunt: fragmentum verò eius de conf. D. 4. c. Qui in maternis vteris in fine capitis.

C A P. XXV.

TICONIVS *Donatista*] has septē regulas veluti clauēs aperiendi sensus diuinæ scripturæ reconditos excogitauit quarum meminit Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana c. 30. Ticonius inquit quidam, qui contra Donatistas inuictissimè scripsit, cum fuerit Donatista, & l. b. 2. contra epistol. Parmenini c. 28. vocat eum Magistrum, eiusque interpretandi diuinam scripturam leges & formulas tārī fecit, vt Cypriani expositionibus prætulerit vt constat lib. 2. retractat & lib. 3. de doctrina Chri-

stiana

Itiana c. 30. de harum regularum utilitate sic inquit: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere & secretorum leges, veluti clauēs & lumina fabricare sunt enim quædam regulæ mystæ, quæ vniuersæ legis recessus obtinent, & veritatis thesauros aliquibus visibiles faciunt. Quarum si ratio regularum, sine inuidia, vt communicamus, accepta fuerit, clausa quæque patefient, & obscura dilucidabuntur, vt quisque prophetiarum immensam syluam perambulans, his regulis quodammodo quasi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Et subdit: cautè sanè legendus est non solum propter quædam, in quibus, vt homo errauit, sed maxime propter illa, quæ sicut Donatista hæreticus loquitur: Meminit & Cassiodorus harum regularum in præfat. comment. in psalm. Scripsit idem Ticonius expositiones in Apocalyp. Ioannis, vt auctor est Gennadius & Beda in Apoc. extat nunc liber regularum editus in Bibliotheca Sanctorum à Margarino Theologo Parisiensi compilata tom. 6. floruit Theodosio & filiis eius imperantibus anno Domini CCCXC.

Quæ de vno aut ad vnum loquitur.] Quæ de vno ad vnum loquitur in excus. est Quam lectionem non probo. Nam sensus ita est, vt sola ratione discernatur cum in vna persona duo distinguuntur, ratione & cogitatione officia, vnde sola

ratione complecteris quando à capite ad corpus transitum sit.

Esaïas ait.] Est hoc exemplum Esaïæ c. 61. apud Ticonium & Augustinum: quamvis 70. utuntur versione sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornatus *οὗτος ὁ κύριός μου ὁ ἰσίδωρος, καὶ οὗτος ὁ κύριός μου ὁ ἰσίδωρος* Isidorus vulgatam semper amplectitur versionem.

Vero & permixto.] Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem Augustinus correxit, affirmans quod non debuit ita appellari, sed potius de Domini corpore verò atque mixto, aut, verò atque simulato, vel de permixta Ecclesia.

Puer meus es tu.] Osee 11. Ticonicus inter alia hunc locum Osee adfert.

Tertia regula.] Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana ita sentit, quod potius sit magna questio quam regula.

De litera & spiritu.] Ticonius appellat hanc regulam tertiam, de promissis & lege Augustinus, de spiritu & litera, vel de gratia & mandato.

Quarta regula est de specie & genere.] Tota hæc regula corruptè legitur in excus. eam restitui ex c. Gott. m. s. antiquo, cuius meminit Gregorius lib. 3. Moral. & homilia 26. in Evangel. super illud: tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum.

Sicut in Psalmis] Psal. 44. adorabunt eum filiae Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Sic Augustinus super Psalmos legit Adorabunt eum filiae Tyri, ita ut sententiae periodus non claudatur in, adorabunt etiam, ut in multis codicibus inter punctum inuenio. Idem filiae Tyri, filiae gentium à parte refertur ad totum Tyrus vicina huic loco ubi prophetia erat, significabat gentes credituras Christo Theodoretus super psal. sic legit. Quoniam ipse est Dominus Deus tuus & adorabis eum: & filiae Tyri in muneribus. Et adfert interpretum diuersas sententias, & per filias Tyri totam impietatem significari affirmat. Mos est inquit sacrae scripturae à parte totum demonstrare. Sic alibi per Libanum omnem superstitionis cessationem praedicat: Nam Libanus inquit, cum excelsis cadet. Sic etiam D. Basilii à quo Theodoretus scholia in psalmos ferè collegit.

Per Esaiam] cap. 14. ut conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum.

Et erit Babylon.] Locus est apud eundem Esaiam c. 13. Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta in superbia Chaldaeorum, sicut subertit Dominus Sodomam & Gomorram.

Quinta regula est de temporibus.] Duobus modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut per Synodochen, aut per legitimos numeros: vocat

legitimos numeros eos, quos eminentius ſcriptura commendat, vt eſt ſeptenarius, denarius, duodenarius, vide ipſum Ticonium, & Auguſtinum.

Sicut eſt de triduo Dominica ſepultura.] Auguſtinus lib. 3. de doctrina, & lib. 4. de Trinitate. cap. 6. & Ticonius in regulis, hunc locum latè verſant.

Vt à toto pars.] Gotth. C. & alio vetuſtiſſimo illud exemplum ſcripturæ erat quod in excuſis deſiderabatur. Itē à toto pars vt eſt illud: & erunt dies vitę hominis C x x. dum tantum centum uſque ad diluuium inueniantur. Ex quo hæc à Dómino ſtatuta ſunt, vel ſicut illud quadringentis, &c. Eſt verò locus ille Genef. 6. dixitque Deus non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum quia caro eſt eruntq; dies illius centum viginti annorum. Quem locum Lactantius Firmianus lib. 2. diuinarum inſtitution. c. 14. ita exponit: vt dicat Deum iratū breuiori ſpatio vitam hominum circumſcripiſſe, & abrogata viuendi longitudine, quam ante diluuium habuerant, intra centum & viginti annorum ſpatium coercuiſſe. Idque ex Iosepho accipit Firmianus lib. 1. antiquit. Verum aliter interpretatur locum Hieronimus lib. quæſt. Hæbraic. Hoc eſt inquit dabo centum viginti annos ad pœnitentiam. Non igitur humana vita, vt multi errant, in centum viginti annos contracta eſt, ſed

generationi illi centum viginti anni ad poenitentiam dati sunt. Quia verò poenitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatijs amputatis, induxit diluuium anno centesimo agendæ poenitentiae destinato. Quam etiam expositionem Chrysostomus est amplexus, Homil. 22. in Genes. verum eam improbat Gennadius veluti absurdam, & à Deo penitus alienam, cum semper Deus ad vindictam tardo ingrediatur passu. Vide catenam Græcorum patrum in penateuchum. Quod verò Deus, ut censet Hieronymus viginti annos amputauit ex decreto tempore liquet. Nam Genes. 5. dicitur Quingentorum annorum erat Noë cum genuit Sem, Cham, & Iaphet. cap. 6. dicitur erunt dies vitæ illius cētum viginti annorum, deinde c. 7. Sexcentorum annorum erat Noë, cum aquæ diluuij inundauerunt super terram.

Vel sicut illud, quod quadragentis annis prædixerat Deus filios Israel in Ægypto seruituros.] Genes. 15. dicitur quod quarta generatione reuerterentur in terram promissionis, quod etiam ita impletum est. Nam primus Iacob cum filijs ingressus est Ægyptum, Moyses verò quartus à Iacob populum eduxit. De computatione horum annorum lege scholium nostrum in Chronicon Isidori.

Ad hanc temporum regulam.] In excusis legi-

tur: est & alia de temporibus figura, per quam quædam quæ futura sunt quasi iam gesta &c. Verum M. fl. lectionem probo. Omniaque supra cap. i 8. de lege numer. 7. posita sunt ibique adnotavi sententiam esse ab Augustino desumptam lib. de verb. Apostoli.

In quibus quæ dum adhuc futura sunt quasi iam gesta.] Gotthus & alij duo Codd. antiqui sic habent: In quibus quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur: Sed quando aliquid faciendum pronuntiatur, secundum nos dicitur, &c. Reliqua verba, quæ in editis & alijs M. fl. reperiuntur, in his duobus non extant.

Sexta regula est de recapitulatione.] Augustinus de hac regula sic scribit: Sextam regulam Ticonius recapitulationem vocat in obscuritate scripturarum satis vigilanter inuentam: Sic enim dicuntur quædam, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrantur, cum ad priora, quæ prætermissa fuerant, latenter narratio reuocetur, quod nisi ex hac regula intelligatur, erratur.

Sicut cum filios filiorum Noe Scriptura commemorasset.] Codex Guadal. sic habet; sicut in Esaia, ubi dum contra Babylonem hoc est contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est ad Diabolum, oraculi sententia deriuatur, dicens: Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris: Sicut cum filios filio-

rum Noë scriptura commemorasset &c. Hæc habentur Esaï. 1 4. Verum ad hanc regulam non pertinent, sed ad septimam de Diabolo & eius corpore, ut patet ex Augustino.

Recapitulatio enim est dum rerum præteritarum causa futuris miscetur gestis & c. usque ad septimam regulam.] Hæc omnia in nullo extant. c. M. Leorum quos nactus sum ad huius operis correctionem, inter quos duocerant membranci antiquissimi literis Gothicis scripti; vnus ecclesiæ Tolentanæ æra 953. exaratus, alius ex insigni collegio Ouetensi apud Salmanticam eo antiquior, ut ex literis miram vetustatem præ se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione in marginem reieci.

Sicut in Esaia.] Quæ in parenthesi includuntur in Gotthico tantum Cod. Ecclesiæ Tolentanæ in margine addita inueni, locus est Esaïæ c. 1 4. & apud D. Augustinum in exemplo septimæ regulæ & apud Ticonium.

Apostata quippe Angelus omnium caput est iniquorum.] Angelus apostata est Lucifer de quo Esaïæ. 1 4. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, Idem vocatur & draco, & serpens antiquus, Diabolus, & Satanas, Apocal. 1 2.

CAP. XXVL

I SIDORVS martyris nomen hoc capite non tantum illis tribuit qui extremam mortem gloriose pro Christo passi sunt, sed illis etiam, qui à confessione nominis Christi nulla tormentorum atrocitate, abduci potuerunt. Idem facit ubiq; Cyprianus martyrum eximius laudator. Tertullianus autem hos designatos martyres appellat, illos verò absolutè martyres. *Vir sanctus vltro se in agone pro certamine non debet offerre iustitiæ.*] VV. CC. ad vnum omnes legunt: vir sanctus vltro se in agone pro certamine debet offerre iustitiæ. Tollunt enim negationem, non, Verum ita sensus non conuenit ijs, quæ sequuntur; sed tamen si agonis fructum videt vberimum, non debet declinare laboris periculum. Quapropter existimo negationem, vt in editis est, retinendam. Thomas 22. quæst. 124. Martyrium, inquit, oblatum debet tolerari patienter, sed non debet quæri: quia non debet dari occasio agendi iniuste, Hæc ille. Vnde Cyprianus fugit martyrium, vt constat ex primo lib. epistol. Et Athanasius, vt patet ex homilia super Matthæum. c. 10. & ex apologia de fuga sua, prope medium. Hinc eleganter Cyprianus ait epist. 83. Dominus confiteri nos magis voluit

quam

quam profiteri. Verum quid de virginibus illis dicemus, quæ ob castitatis & pudicitæ amorem, ne turpiter violarentur, mortem sibi aqua, vel ferro, vel laqueo consciverunt? Quas etiam sancta Ecclesia inter diuas martyres cõnumerat, vt constat ex D. Ambrosio lib. 3. de virginibus, ad Marcellinam sororem; de Pelagiæ & filiarũ morte, & Eusebio Cæsariense libr. 8. Eccles. histor. de virginibus Antiochiæ; & Sophronia, quæ se occidit ne vim à Maxentio pateretur? Hieronymus super Ionam exponens illud cap. 1. Tollite me & mittite me in mare, sic inquit: Non est nostrum, mortem arripere, sed illatam ab alijs libenter accipere, vnde in persecutionibus non licet propria petre manu, ab ique eo, vbi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere. Augustinus verò lib. 1. de Ciuit. Dei multis capitibus probat nulla prorsus causa fas esse sibi mortem inferre. Quod si dixeris id licere, ne virginitatis integritas omittatur, respondet corporis sanctitatem, animi sanctitate manente non amitti. Verum eodem lib. velut de sententiæ suæ vigore non nihil remittens questionem hanc sic concludit. Sed quædam inquirunt sanctæ fœminæ rempore persecutionis, vt insectatores suæ pudicitæ deuitarent, in raptum atque necaturum se, flumen proiecerunt, eoque modo defunctæ sunt, earumque martyria in ecclesia catholica, veneratione celeberrima frequentantur. De his

nihil temerè audeo iudicare. Vtrum enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoriã sic honoret diuina persuasit auctoritas nescio; Et fieri potest, ut ita sit, Quid si hoc fecerunt non humanitùs deceptæ, sed diuinitus iussæ, nec errantes sed obediētes? sicut de Sampsonē aliud nobis fas non est credere. Cū autem Deus iubet, seque iubere sine vllis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? quis obsequium pietatis accuset? Hæc Augustinus: ex cuius verbis, illud aduersus hæreticos nostri temporis obiter notandum, Ecclesiã sanctos suos diuina persuasione actã honorare. Hic etiam in quæstionem factum Raziz (de quo est Machabæor. 2. c. 14.) solet vocari. Quod D. Augustinus improbat lib. 2. contra secundam epistolam Gaudentij cap. 23. & epistola 61. ad Dulcitium, vbi cum laudari ait, non quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, ciuitatisque ac patriæ amator. Nam alioqui turpe est, & animi impatientis, sibi manus inferre, ut docet Aristot. 3. Ethicorum c. 10. vnde labitur Cicero Offic. 1. dum Catonis mortem laudans, honestum ac licitum esse asserit, virum fortem, vbi res postulauerit, se violenta manu perimere.

Ad Ephesum.] Id liquet ex actorum cap. 19. Paulo enim volente egredi ad populum, non permiserunt discipuli eius.

De incisionibus malorum] vox malorū in nullo

M.ſcc. apparet, ac ne in edito quidem peranti-
quo: fortè legendum & de incisionibus mem-
brorum, ceu amariffimis poculis mærent.

C A P. XXVII.

*Lvs erat mirabilis virtus operum,
quam virtus signorum.]* Id constat
ex Lucæ 10. Ecce dedit vobis po-
testatem calcandi serpentes, &
scorpiones, & super omnem vir-
tutem inimicæ, & nihil vobis nocebit. Verunta-
men in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis
subijciuntur: Gaudete autem, quòd nomina ve-
stra scripta sunt in cælis: Quod doctè etiam
probat venerabilis & Sanctus Beda super Ioan-
nem cap. 1.

Plus est bene vivere, quam signa facere.] Id ele-
ganter probat Cyprianus in oratione de vnitatem
Ecclesiæ ex illo Matth. 7. Multi enim dicent in illa
die Domine Domine, nonne in nomine tuo
prophetauimus, & in nomine tuo Dæmonia eie-
cimus, & in tuo nomine virtutes multas feci-
mus? Et tunc dicam illis; nunquam vos cogno-
ui: reced te à me, qui operamini iniquitatem. Sic
enim legitur apud Cyprianum; pro quibus in
editione vulgata est: Multi dicent mihi in illa die
&c. Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui
vos. Discedite à me. Idem probat D. Ambrosius

in comment. epistolæ primæ ad Corinth. c. 12. exponens illud: & adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

Quod nunc Ecclesia.] Quare miracula in Ecclesia nunc cessauerint, causas etiam reddit Augustinus lib. 1. Retract. c. 13. & lib. de vera religione c. 23. & Ambrosius super 1. epistolam ad Corinth. c. 12. in fine D. Gregorius lib. 27. Moralium docet etiam Ecclesiam olim adminiculis miraculorum indiguisse, nunc verò non item: Paulus, inquit, egregius prædicator Miletiū veniens, plenam infidelibus insulam, sciens patrem Publij dysenteria, febribusque vexatum, orando saluauit; & tamen ægroranti Timotheo præcepit dicens: modico vino vtire propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

CAP. XXVIII.

ANTICHRISTVS est.] Antichristus latinè dicitur contrarius Christo, vt auctor est Augustinus in primam Canonicam Ioannis tractat. 3. & in libello de Antichristo, si modo eius est. & Gregorius lib. 29. Moral. c. 6. Rebells Christo vocatur à Tertulliano. lib. de præscript. aduersus hæretic. A Ioanne epistola prima c. 2. Mendax dicitur. quis est inquit mendax, nisi qui negat, quoniam Iesus non est Chri-

stus,

stus, hic est antichristus Apocal. 13. Bestia nominatur: Homo peccati, & filius perditionis, à Paulo 2. ad Thesal. c. 2. Hæc aliaque multa nomina illi per translationem, & allegoriam in diuinis literis tribuuntur.

Antequam veniat Antichristus, multa eius membra præcesserunt.] Membra Antichristi sunt hæretici, & improbi Christiani; qui ore Christum confitentur, factis autem negant. ex Augustin. tractat. 3. super primam epistolam Ioann. Quisquis fictis, inquit, negat Christum, Antichristus est. Quotquot enim habet Ecclesia peruiros, fraudatores, adulatores, ebriosos, fœneratores, aliosque id genus sceleratos homines, Antichristos, hoc est aduersarios Christi esse idè rectè asserit. Quod ipsum et à de hæreticis censet, ex illo eiusdem loci Antichristus est, qui negat patrem, & filium. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.

Secundum Apostolum.] Locus Pauli est 2. ad Thesl. cap. 2. Nam mysterium iam operatur iniquitatis. In quem locum D. Thomas Aquinas sic ait: sicut omnia bona Sanctorum ante Christum, fuerunt figura Christi, sic in omni persecutione Ecclesiæ, Tyranni fuerunt quasi figura Antichristi. Græci hunc Pauli locum de Nerone dictum accipiunt; in qua sententia etià D. Ambrosius est in hunc locum.

2 *Quia electi perire non poſſunt.*] Quia electi perire non poſſunt in M. ſſ. eſt : quam lectionem probo : non excuſorum , à quibus abeſt , perire.

Tam mira ſacturus eſt prodigia.] Num vera futura ſint miracula ac prodigia Antichriſti vide Auguſtin. lib. 20. de Ciuitat. Dei. c. 19.

Durius bellum ſuſtinebunt.] Quam atrox Antichriſti bellum futurum ſit , patet ex illo Eſaia 14. Hic homo qui concitat terram , commouet Reges , qui ponit orbem terræ totum deſertum. Sic enim legit Cyprianus , interpretaturque de Antichriſto libr. 3. testimoniorum ad Quirinum . Vulgata editio ita habet : Nunquid iſte eſt vir , qui turbauit terram , qui concuſſit regna , qui poſuit orbem deſertum , & vrbes eius deſtruxit.

Sed etiam miraculis coruſcantes :] Sed etiam contra miraculis coruſcantes M. ſſ. cc. habent. Quam lectionem , vt meliorem amplector.

Quanto breuius tempus.] Breue tempus eſt in M. ſſ. de tempore aduentus Antichriſti. Vide piam ac prudentem ſententiam Auguſtini li. 18. de Ciuit. Dei. cap. 93.

C A P. XXIX.

QUAMVIS nunc filiorum Dei.] Quamvis nunc filiorum Dei omnes cc. M. ſſ. fideles autem vocantur filij Dei per adoptionem epiſtola 1. Ioann. c. 3. Videte inquit qualem charita-

tem dedit nobis pater, ut filij Dei nominemur & simus. Et statim. Nunc filij Dei sumus (per gratiam videlicet) & nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam quum apparuerit similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est.

C. A. P. XXX.

ED in Evangelio dicere, & scire discipulos noluit.] Sed in Evangelio dicere se scire discipulis noluit M. ff. legunt nonnulli, Cæterum Gotthus Toletanus omnium fidelissimus cum edito consentit. Locus verò est Marc. 13. his verbis: De die autem illo vel hora nemo scit: neque Angeli in cælo, neque filius, nisi solus pater. Et Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo scit, neq; filius hominis. Quorum locorum interpretationem vide apud Augustinum 83. questionum quæst. 6. & Hieronymum in Matthæum. Ambros. lib. 5. de fide c. 8. Theophil. super Marcum c. 13. Gregor. lib. 3. super primum Regum c. 3. Qui omnes patres ideo dicunt filium iudicij diem nescire; quia eum indicare noluit hominibus. Alij Doctores neoterici, dicunt Christum, quatenus homo erat, diem iudicij non cognovisse naturali notitia. Nā solus Deus novit ex sua naturali notitia tempora, & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Unde apud Matthæ. c. 24. additur, neque

filius

filius hominis. Nā, quatenus verbū, nouit sicut pater. Quam interpretationem videtur etiam sequi Basilius in epistola ad Amphiloichium dū Matthæi & Marci hæc loca interpretatur: ceteris vero omnibus occultum esse, multis sacrarum literarum testimonijs confirmatur. Matth. 24. Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. Lucæ 16. Sicut in diebus Loth &c. & 1. ad Thessal. c. 5. cū dixerint homines, pax & securitas, veniet repentinus interitus. Et ibidem Dies Domini sicut fuit in nocte & Lucæ 12. Quando non putatis filius hominis veniet. Et alibi: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Apocalyp. 3. veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te.

De domo Dei sicut scriptum est] 1. Petri cap. 4. Quoniam tempus est vt incipiat iudicium de Domo Dei, vbi iudicium Græcè *κρίσις* pro afflictionibus accipiendum.

Vt ipsa iustitia qua quisque iustus est Deo iustificante iustificetur.] Pulchrè differentiam iustitiæ, qua Deus & homo iusti dicuntur, expressit aduersus vana hæreticorū huius tēporis dogmata. de qua sic etiam in concilio Tridentino sess. 6. c. 7. scriptum est. Demum vnica formalis causa est iustitiæ Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit: qua videlicet à Deo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus,

iustitiam

iustitiam in nobis recipientes.

Nec illic damnentur.] Ne illic iudicentur est in omnibus M. ff. quæ lectio videtur cum illo Pauli quadrare 1. ad Corinth. 1. 1. si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicemur: Et cum illo sapient. ante iustitiam, prepara iudicium.

Et ad purgationem temporalis proficit pœna.] Ioan. 15. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem, qui fert, purgabit eum. Gregorius: Palmes fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ad uberiorē gratiam.

In iudicio reprobi humanitatem Christi, in qua iudicatus est, videbunt.] Gothus; in qua iudicaturus est, videbunt non malè. sententia hæc est apud Augustinum super Ioannem tract. 23. & de Trinitate lib. 1. c. 3. & 16. & 17. Est etiam in Magistro sententiarum lib. 4. distinct. 48.

Diuinitatem verò eius.] Ex illo Esaie 26. Tolatur impius, ne videat gloriam Dei.

Pro diuersitate conscientiarum, &c.] Gregor. lib. 25. Moral. c. 5. & 6. desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Romanos 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Quem locum ita etiam Ambrosius interpretatur.

Non sunt iudicandi] secundum illud Ioannis 3.

Qui non credit iam iudicatus eſt. & illud Pauli ad Rom. 2. Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt.

C A P. XXXI.

De *Geenna*.] Theophylaſtus ſuper Mattheum c. 10. exponens illud: Time autem magis eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in geennam. Geennam, inquit, quum dicit, ſignificat perpetuam poenam; Geenna enim dicitur à ſemper naſcendo. Hic eſt ille vermis de quo ait Eſaias. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: Cui coarquet illud Promethei (ut eſt in fabulis) feralis ille roſtroque immenis vultur obunco, Immortale iecur tundens, ſacundaque poenis viſcera, riniaturque epulis, habitatque ſub alto pectore, nec ſibris requies datur yllā renatis.]

C A P. XXXII.

Ne deerit in ſupplicio futuro damnationis ordo,] Nec deerit in ſupplicio futurus damnationis ordo, eſt in Gorth. & alijs M. ſſ. in vno verò per antiquo ſic legitur: nec deerit in ſupplicio die futurus damnationis ordo.

Dicit etiam Pſalmiſta.] Pſalm. 108. legiturque in editione vulgata: nutantes transferantur filij &

mendicent. Hebraeus sermo habet: oberrent libericius. Nutates autem est instabiles vagentur, errantes mendicent, fiant vagi, & errantes.

Cunctis videntibus est precipitandus Diabolus.]

Apocal. cap. 20. ponitur ordo iudicij & apud Paulum 1. ad Corinth. c. 15.

Dicente Propheta] docente propheta est in c. Gotth. locus est Amos. c. 7. Ecce vocabit iudiciū ad ignem Dominus Deus, & deuorabit abyssum multam, & comedit simul partem. Vox autem domus, quæ apud Isidorum est, in nullo bibliorum exemplari legitur, neque in versione LXX. cuius hæc sunt verba *καὶ ἐκείνου τὸν δίκην ἐν αὐτῇ κατφαγὰν τὸν μυστρά, vbi Hieronymus: comedit partem, inquit, hoc est ad Sanctos illius peruenit, qui in peculio Domini, & in eius parte reputantur. Theodoretus in eundem locum: partem, inquit, appellat Israël. Sic enim etiam Moses, inquit, & facta est pars Domini populus eius Iacob.*

C A P. XXXIII.

I C In iustitia.] In excuso erat sicut: verum Gotthus legit sic iustitia iniustitia; sic virtus vitio crescit. Ergo Sanctorum excrescit gloria, vt sit superioris sententiae redditio, similiter est in omnibus ferè v. c.

INCIPIT LIBER SECUNDVS.

De Sapientia.

C A P. I.

1 **M**ENS qui secundum Deum sapiens est, Beatus est. Beata vita cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus æternitatis est.

2 Nullus autem magis sapiens, quam quem docuerit Deus.

3 Excelsior est rebus omnibus sapiëntia: nec esse potest vlla iustitia sine prudentia.

4 Qui secundum seculum sapiens est, secundum Deum stultus est. Vnde & Propheta; stultus, inquit, factus est omnis homo à scientia sua.

5 Primum est scientiæ studium quærere Deum; deinde honestatem vitæ, cum innocentie opere.

6 Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura contendit. Vnde & scriptum est sapientia scribæ in tempore otij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

7 Non ad paruæ intelligentiæ arcem peruenit, qui scit secreta Dei se penetrare non posse: Tunc

autem

D. Greg. lib.
18. Moral. c.
25. & lib. 13.
cap. 14.

Ierem. 10. &
54.

Ex Gregor.
serm. ad ver-
bum lib. 18.
Moral. c. 25.
Eccles. 38. &
locus desum-
ptus ex Gre-
gor. libr. 25.
Moral. c. 25.

autem Deum rectè cognoscimus, quando cum perfectè scire / non denegamus.

8 Interdum quædam nescire conuenit. Nullus autem in culpa maior est, quàm ille qui Deum nescit.

9 Inuestigationem veri multorum est quærere, sed paucorum est inuenire. Ea autem, quæ supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. Quicquid supra hominis intellectum est, quærendum non est. Consilio autem diuino /
reseruandum est, ut hoc credatur esse iustitia, quod diuinæ placuerit voluntati. Non enim poterit esse iniustum quod iusto placet iudici.

10 Omnis sapientia ex scientia, & opinione cõfistit. Melior est autem ex scientia veniens, quam ex opinione sententia. Nam illa vera est, ista dubia.

11 Ad maioris culpæ cumulum pertinet scire quemquam quod sequi debeat, & sequi nolle, quod sciat. Vnde & Dominus; seruus, inquit, sciens voluntatem Domini sui & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Iacobus: scienti bonum & non facienti, peccatum est.

12 Simpliciter cum ignauia vocari stultitiam, simplicitatem verò cum prudentia, vocari sapientiam.

13 Vtile est multa scire & recte vivere: quod si vtrumque non valemus, melius est ut bene viuendi studium, quam multa sciendi sequamur.

1 uer.

2 complacet.

Ex Greg. lib.
18. Moral. c.
9.3 digna.
Luc. 12.
Iacob. 4.

- 14 Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum, nec esse beatum, multa scire, sed esse magnum beatè viuere.
- 15 Nihil prodesse homini scire prudentiā cum ignorantia Dei: & nihil obesse scientibus Deum, ignorantia mundi. Perfectè autem scit qui prius Deum, & ista non pro se, sed pro Deo scit.
- 16 Nihil obesse cuiquam, si per simplicitatem aliquā de elementis indignè sentiat; dummodo de Deo vera pronunciet. Nam quamuis de incorporeis corporeisque naturis nequeat quisque disputare, beatum tamen illum facit vita recta cum fide.

De Fide.

C A P. II.

- 1 **N**ON posse ad veram beatitudinē peruenire, nisi per fidem: beatum autem esse, qui & rectè credendo benè viuit, & benè viuendo, fidem rectam custodit.

- 2 Deus si creditur, meritò inuocatur, & quaeritur: ac per hoc tunc perfectè laudatur, quando inuocatur & creditur.

- 3 Non tantum id credendum est quod sensu carnis dignoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis conspiciamus, id est, Deum. Sine

fide

4 omnem hominem.

fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex fide peccatum est.

Ad Rom. 14.

4 Fides nequaquam vi extorquetur, sed ratione atque exemplis suaderetur. A quibus autem exigitur violenter, perseverare in eis non potest: exemplo, ut quidam ait, novellæ arboris, cuius si quis cacumen violenter impresserit, denuò dum laxatur, in id quod fuerat, confestim reuertitur.

1. ratiōis.

5 Sicut homo libero arbitrio cōditus, sua sponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis conuersione credendo, recurrit ad Deum: ut & libertas agnoscatur arbitrij, per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ, per acceptam fidei ~~fr~~uitatem.

2. veritatem.
consensitibus
omnibus ad ff.

6 In corde respicit Deus fidem, ubi se non possunt homines excusare: qui ore simulant veritatis professionem, & corde ³retentant erroris impietatem.

3. retinent.

7 Sicut nihil proficit fides, quæ ore retinetur, & corde non creditur: ita nihil profutura ~~est~~ fides, quæ corde tenetur, si ore non ~~prof~~atur. De tali enim fide propheta ita quosdam obiurgat dicens: Periit fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, confessione oris ad salutem profertur.

Ierem. 7.

8 Vacuam esse sine operibus fidem; & frustra ~~f~~de sola fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

Ad Rom. 10.

4. sibi de sol.
Habent om
nes libb. ad ff.

Qui

Grego.lib.8.
Moral.c.26.

Greg.lib.25.
Moral.c.10.
ad verbum.

Num.24.

¶ Carnales ſi
dem &c.
6. querunt.
Ioann. 6. off.
etiam apud
Greg.lib.23.
Moral.c.17.

Greg.lib.11.
c.10. & li.17.
c.6. Moral.

- 9 Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nā ferre crucē & mori, mortificare ſeipſum eſt: ferre & non mori, ſimulatio hypocritarum eſt.
- 10 Qui per fidem, cognitionem Dei habent, & operibus obſcurantur, exemplum Balaam ſequuntur; qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis fidem.
- 11 'Carnalium eſt, fidē nō pro virtute animi, ſed pro commodo quæſere temporali. Vnde & Dominus dicit: Quæritis me, non quia vidiftis ſigna, ſed quia manducaſtis de panibus meis.
- 12 Chriſtianus malus dum ſecundum Euangelij doctrinam non viuit, etiam ipſam fidem, quam verbo colit, oborta tentatione facile perdit.
- 13 Multi fide tantum Chriſtiani ſunt, opere verò à Chriſtiana doctrina diſſentiunt. Multi quoque fidem Chriſti ex corde non amant, ſed humano terrore eandem per hypocrifiſim tenere ſe ſimulant. Et qui eſſe non poſſunt apertè mali, per terrorem fidetè boni noſcuntur.
- 14 Amatores mundi pugnant aliquando pro fide, & alijs quidem proſiciunt: ipſi vero amore terreno implicati, cœleſtia non requirunt, ſed verbo tantum fidem defendunt.
- 15 Quidam pro fide etiā hæreticos inſequuntur, ſed per arrogantiam, eos, qui intra Eccleſiam ſunt, contemnunt. Aduerſarios quidē fidei conſutāt pro infidelitate, ſed fideles premunt falſe ſuperbia.

De Charitate.

CAP. III.

QVAMVIS nonnulli fide, atque operibus Sanctis esse videantur participes: tamen, quia priuantur charitate fraternę dilectionis, nullum habent incrementum

virtutis. Nam sicut ait Apostolus: Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Ex Greg. lib.
18. Moral. c.
14. adfertq;
id testimo-
nium Pauli
ad Corinth.
13.

1. Corint. 13.

2 Sine amore charitatis, quamuis quisque recte credat, ad beatitudinem peruenire non potest: quia tanta est charitatis virtus, vt etiam prophetia, & martyrium, sine illa esse nihil credantur.

3 Nullum pręmium charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatū. Vnde & vinculum perfectionis charitas, ab Apostolo dicitur; eo quod vniuersę virtutes eius vinculo religuntur.

Ex Greg. lib.
18. Moral. c.
Coloss. 3.

4 Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: valida est: vt mors dilectio: idcirco, quia sicut mors violenter separat animam a corpore: ita & dilectio Dei violenter segregat hominem a mundo & carnali amore.

Ex Greg. lib.
10. Moral. c.
13. adfertq;
illud Cantic
8. valida.

5 Qui Dei pręcepta contemnit, Deum non diligit

diligit. Neque enim Regem diligimus, si odio leges eius habemus.

6 Tenenda est cum Sanctis viris vnitas charitatis: & quanto se quisque subtrahit mundo, tanto opus est, vt se associet bonorum consortio.

7 Charitas in dilectione Dei & proximi constat. Seruat autem in se dilectionem Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere, qui nescitur in proximi dilectione errare. Christus Deus & homo est. Totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit.

8 Bonorum ¹discretionis est, non odire personas, sed culpas: & ²rectè dicere pro falsis non spernere, sed probare.

9 Qui imperfecti sunt in Dei amore, ³sæpe & vitia ⁴separare disponunt; sed pondere vitiorum grauati, rursus ad ea vitia, quæ optant relinquere, ⁴reuoluuntur.

De spe.

C A P. IIII.

1 I malè agere non desistunt, vana spe, indulgentiam de Dei pietate requirunt: quam rectè quererent, si ab actione praua cessarent.

Metuen-

1 discretio ex-
cus.

2 rectè,

3 sæpe vitia se-
parare.

Greg. lib. 11.
Moral. c. 5.

4 reuoluuntur.

- 2 Metuendum valdè est, vt neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseveranter peccemus: neque quia iustè peccata distringit, veniam desperemus: sed vtroque periculo euitato, & à malo declinemus, & de pietate Dei veniam speremus. Omnis quippe iustus spe & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ adducit.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 7.
& ex lib. 33.
c. 11.

1 addit.

De Gratia.

CAP. V.

- 1 **I**NTERDUM peccantibus nobis Deus sua dona non retrahit, vt ad spem diuinæ propitiationis mens humana confurgat. Nam non potest conuersum spernere, quia peccantem suis beneficiis prouocat ad se redire.

- 2 Confessionem hominis non esse humanæ virtutis. Nam si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per prophetam dicitur: Confessio & magnificentia opus eius? Ab illo enim nobis omnia bona, sua gratia præueniente, donantur. Nam nihil boni operis dedimus, per quod confessionem huius accipere mereamur.

Ex Greg. lib.
18. Moral.
23.

Psal. 110.

- 3 Profectus hominis, donum Dei est. Nec à se potest quisquam, sed à Domino corrigi. Non

Jerem. c. 10.

enim quicquam boni habet proprium homo, cuius via non est eius, testante Propheta: Scio Domine, quia non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos.

Osee 13.

3. ut percas tui
est meriti, ut
salueris mei au-
tali.

Ex Gregor.
libr. 18. Mo-
ral. c. 25. ferè
ad verbum.

2. diabol.

Gregor. eo-
dem loco.

Loquitur de
Gratia per-
seuerantiz, nã
de iustifican-
te, cõcil. Tri-
den. se. 6. c. 17
3. licet.

Greg. lib. 24.
Moral. c. 6. &
Homil. 10. in
Ezech.

4. Sciant liberi arbitrij defensores, nihil posse homines in bonum sua prævalere virtute, nisi diuinæ gratiæ sustententur iuamine. Vnde per Prophetam Dominus dicit: Perditio ex te tua Israël tantum in me auxilium tuum. Quasi diceret, 'ut percas tuo merito, ut salueris meo auxilio.

5. Hominis meritum, superna gratia non ut veniat inuenit, sed postquam venerit, facit: arque ad indignam mentem veniens, facit in ea meritum quod remuneret, quæ solū inuenerat quod puniret. Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus inferni crucem ascendit, de cruce paradisum adiit? Reus quidem ille, & fraterno sanguine venit cruentus; sed diuina gratia in cruce mutatus; Sciendum, quod & nostra sit iustitia in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eo quod eam mereamur. Hæc enim & dantis Dei, & accipientis est hominis: Sicut & panem nostrū dicimus, quē tamen à Deo accipere postulamus.

6. Spiritualis gratia non omnibus distribuitur, sed tantum modo electis donatur. Non enim omnium est fides, quam quidem & si plurimi suscipiunt, opus tamen fidei non consequuntur.

7. In diuisione donorum, diuersi percipiunt di-

uersa

uerſa Dei munera : non tamen conceduntur vni omnia ; vt ſit pro humilitatis ſtudin, quod alter admiretur in altero . Nā quod in Ezechiele animalium alæ altera ad altera ſcū percutiuntur, virtutes ſanctorum designantur, mutuo ſeſe affectu prouocantium, atque alterno exemplo in vicem ſeſe erudientium.

Ezech. 1. ſcū
interpretatur
Greg. Homi.
3. in Ezech.

- 8 Munera gratiarū alij iſta , alij vciò donantur illa. Nec dātur ita habere vni, vt nō ogeat alterius.
- 9 Poſſe fieri non eſt dubium, vt hi, quos quidam virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina præuerti gratia, quosdam compendio ſanctitatis præueniant : & dum ſint cōuerſione poſtremi, ſubito efficiuntur virtutis culmine primi.
- 10 Dum quiſque aliquod donum accipit, non appetat amplius quā quod meruit: ne dum alterius membri officium arripere tētat, id quod meruit perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non ſuo contentus officio ſubripit alienum.
- 11 Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia illis non ad Dei laudem, ſed ad ſuam vanitatem vtuntur. Bonis malè vtuntur, qui ea, quæ à Deo illis donata ſunt, in malos vſus aſſumunt, ſicut ingenium, ſicut & cætera Dei dona.
- 12 Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab eo percepſſe cognōſcimus. Nam quod ſapientes ſumus, quod diuites, quod potentes exiſtimus, non alterius, ſed potius diuino munere ſumus.

4 meruit,

Vtatur ergo optimè diuinis beneficijs, quatenus & Deum non pœniteat dedisse, & nobis accepisse situtile.

Ex Greg. lib.
25. Moral. c.
9. & 11. c. 5.
& de obdu-
ratione Ho-
mil. 11. in
Ezech.

13 Sicut auferre Deus dicitur homini donum ali-
quod, quod homo non habuit, id est, quod ac-
cipere non meruit: Sic & obdurare dicitur Deus
hominem, non eius faciendo duritiam, sed non
auferendo eam, quam sibi ipse nutriuit. Non
aliter & obcecāre dicitur quosdam Deus, non vt
in eis eandem ipse cæcitatem faciat: sed quòd
pro eorum inutilibus meritis, cæcitatem eorum
ab eis ipse non auferat.

5 bona.

6 Electi verò
accipiunt con-
uersionis do-
num etc.

14 Plerisq; Dei dona dantur, perseuerantia verò
doni non datur. Et inde est, quòd quidam prin-
cipia habent conuersionis bonæ, sine verò ma-
lo clauduntur. Electi verò & conuersionis do-
na accipiunt & perseuerantiam doni. Ea ergo
causa est, quod quidam & benè incipiunt, & be-
nè finiunt.

De Prædestinatione.

C A P. VI.

Ex Gregor.
li. 33. Moral.
c. 10.

1 **G**EMINA est prædestinatio, siue ele-
ctorum ad requiem, siue reproborum
ad mortem. Vtraque agitur diuino
iudicio, vt semper electos superna & interiora
sequi faciat: semperque reprobos infima & ex-
teriora, deferendo, sectari permittat.

Sicut

25. d.

accipiunt

aut si
sibi dele-
ctentur

2 Sicut ignorat homo terminum lucis & tenebrarum, vel vtriusque rei quis finis sit: ita plenius nescit, quis ante suum finem, luce iustitiæ præueniatur, vel quis peccatorum tenebris usque in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum, conuersus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patent, hominibus verò latent.

3 Quamuis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse, ad quæ sint finem prædestinati, sed omnia seruari futuro examini.

i. reseruari.

4 Mira dispositio est supernæ distributionis, per quam hic iustus amplius iustificatur, impius amplius sordidatur: malus ad bonum aliquando conuertitur, & bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & non permittitur interire. Datur ei quod sit malus, qui vult esse bonus: alius nec vult, nec datur ei ut sit bonus. Iste nascitur in errore & moritur: ille in bono quo cepit, usque ad finem perdurat. Tandiu in bono iste stat, quousque cadat: ille malè diu viuendo, in fine saluatur, respectusque conuertitur.

Apocalyp.
22.Ex Gregor.
ferè ad verbum
lib. 15.
Moral. c. 32.
usque ad finem
huius capituli.

5 Vult prædesse in bono iustus, nec præualet: vult nocere malus & præualet. Iste vult Deo vacare, sed sæculo impeditur: ille negotijs implicari cupit, nec proficit.

6 Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate, non valet homo diui-

nam perscrutari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

De Conuersis.

C A P. VII.

Non

INCHOANTIBVS præmiū promittitur, sed perseverantibus datur, sicut scriptum est: Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit.

Matth. 10. &
24.

Ex Gregor.
lib. 9. expos.
in 1. Reg. ca.
13.
Eccles. 3.

2 Tunc enim placet Deo nostra conuersio, quando bonum quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nam sicut scriptum est: Ve his qui sustentiam perdiderunt, id est, opus bonū non consummaverunt.

Ex Gregor.
lib. 8. Moral.
c. 8 & lib. 9.
cap. 1. ad
Corinth. c. 6.

3 Indulgentia peccatorum sciendum, ubi, quando, vel qualibus datur. Vbi quippe, nisi intra Ecclesiam catholicam? Quando, nisi ante venturi exitus diem? Quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis, qui per humilitatē ad paruulorū transeunt imitationem? de quibus dicitur: Talium est enim regnum cælorum.

Matth. 19.
Luc. 18.
Marc. 10.

4 Nemo perpendere potest, quanti sit ponderis iniustitia, vel quanti fulgoris radio iustitia clareat, nisi qui prius toto mentis nisu conuertatur ad Deum: quatenus ipso lumine, quo illu-

stratur

stratur, & suam felicitatem agnoscat, & lumen, quod cæco corde non intuebatur, intelligat.

5 Tunc autem inattingibilem intelligi posse iustitiam, dum eam quisque sequi conuersus tentauerit: quia lux non intelligitur, nisi cum videtur.

6 Iudicium quod in hominis potestate consistit, conuersionis est gratia, per quam nos metipsums iudicamus, quando sententes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidius inhaeremus.

7 Tripartitus describitur esse vnus cuiusq; conuersi profectus: id est, ¹primus, corrigendi à malo: ²secundus, faciendi bonum: ³tertius, consequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue fasciculos deprimentes, mali est emendatio. Quod verò adiecit: Frange esurienti panem tuum, operis boni est actio. In eo verò quod subiungit: Tunc erumpet quasi malum lumen tuum, operis boni est retributio. Ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malum. Nec poterit quisquam ad contemplationem Dei proficere, nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

8 Multis modis terret Deus homines, ut vel serò conuertantur, atque exinde magis erubescant, quòd tandiu expectati sunt, ut redirent. Nam nunc nimis, nunc plagis, nunc reuelationibus quosdam concurrit: ut qui voluntate còuerti despiciunt, còmoti terroribus corrigantur.

Plerique

1 primus.
2 secundum.
3 tertium.

Isai. 58.

4 Goth. C. Malum lumen
quo modo legit
etiam D. Hieron.
in interpretatione
super hoc locum.

Hutinus

Ex Greg. lib.
Moral. 26. c.
22.

Psal. 31.
§ Iuxta capi-
tulum Psalmi.

6 luit.

Ierem 5.

Gregor. lib.
2 Moral. ca.
16. & lib. 18.
cap. 12.

Ex Gregor.
lib. 2 Moral.
c. 7. & c. 10.

7 atque item
multis.
Eccles. 8.

9 Plerique ex sola mentis deuotione conuer-
tuntur ad Deum: nonnulli verò coacti plagis
conuertuntur, qui ex deuotione non conuerteban-
tur. // Iuxta illud Psalmi dicentis: In freno &
chamo maxillas eorum constringe, qui non ap-
proximant ad te.

10 Pleriq; autē dum deuotione non cōuertuntur,
plagæ stimulis feriuntur: quitamen nec sub ver-
bere sentiunt, vt aliquatenus corrigantur, sicut
Ægyptus, qui & pœnas ~~sed~~ dedit, & emendare ne-
quiuit. De talibus enim ait Propheta: Percus-
sisti eos, & non doluerunt: attriuisi eos, & re-
nuerunt suscipere disciplinam.

11 Nonnulli viri seculares elatione mentis ru-
mentes, postmodum conuersi ad Deum, reli-
giosa sequuntur obedientia Christum: & qui
antea celsitudine mundiali tumeabant, postea ip-
sam elationem in studio humilitatis commutāt.

12 Quidam sunt, qui iam secretē conuersi sunt,
quorum conuersio, quia non procedit ad publi-
cum, apud estimationem humanam quales fue-
runt, tales adhuc esse putantur; iam tamen in
Dei oculis surrexerunt. Item quidam adhuc hu-
mano iudicio stare cernuntur; iam tamen in
oculis Dei ceciderunt.

13 Multi apud homines reprobi sunt, & apud
Deum electi: fatque/multi apud homines electi
putantur, & apud Deum reprobi existunt, Salo-
mone dicente: Vidi impios sepultos, qui cum

adhuc

adhuc viuerent in loco Sancto erant, & laudabatur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergo putet se electum, ne forte iam apud Deum sit reprobus.

De Primordijs conuersorum.

C A P. VIII.

PRIMODVM genus est conuersionis ad Deum, inchoationis cum dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cum requie. Sed tamen plerunque, alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

Omnis conuersus ante ex fletu inchoet peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. Prius enim lachrymis purganda sunt vitia quæ gestimus, & tunc mundatur mentis acie, id quod quærimus contemplerur: vt dum ante afluendo, peccati caligo à nobis detergitur, mundatis cordis oculis liberè superna inspiciant.

Ante necesse est timore conuerti ad Deum, vt metu futurarum penarum carnales illecebre deuincantur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ transire. Perfecta enim charitas, foras mittit timorem: qui autem timet, pœnam habet, & non est perfectus. Vnde & Apostolus: Non enim, inquit, accepistis spiri-

Ex Greg. lib.
24. Moral. c.
7.

1 peccat mundare nequitia.

2 macula, ex-
tuf.

Gregor. libr.
Moral. 9. cap.
22.

3 11 & metu.

Joann. 4. c. 4.

Ad Rom. 8.

caligo

11. 1x

tum seruitutis rerum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis: per quem scilicet iam nō peccati pœna seruos comprimit; sed amor iustitiæ liberos reddit.

4 Necesse est omni conuerso, vt post timorem consurgere ad charitatem Dei debeat quasi filius, nec semper sub timore iaceat quasi seruus. Tunc enim amorē nostrę conuersionis ostendimus, si denuò vt patrem diligimus, quē prius seruili mēte verē vt Dominum formidabamus.

Greg. libr. 4.
Moral. c. 7.

5 Primordia conuersorum blandis refouenda sunt modis, nisi ab asperitate incipiant, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine lenitate erudit, exasperare potius, quàm corrigere nouit.

6 Conuersus quisque antea ab opere corrigendus est, postea verò à cogitatione; vt prius refrēnet prauum actum, deinde appetitum ~~et~~ delictum: vt quod iam in opere non appareret, in cogitatione nequaquam perduret.

7 Omnis noua conuersio, adhuc pristinæ vitæ habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominum oculos debet, donec conuersatio vetus, funditus ab animo extirpetur.

8 Quisquis ex deteriore iam melior esse cœpit, caueat de acceptis extolli virtutibus: ne grauius per vanam gloriam corruat, quam prius per lapsum vitiorum iacebat.

De conflictu conuersorum.

C A P. IX.

QUOQUE conuersus si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, & summa virtutum subire contendat: */ si adhuc forte aliqua* aduersa de carnis molestiis tolerat, non frangatur: quia dispensator bonorum nouit aduersitates reprimere vitiorum, successione virtutum.

Tunc magis grauari se quisque impulsu vitiorum agnoscit, dum ad cognitionem Dei accesserit: sicut populus Israel grauiori onere ab Aegyptijs premitur, dum per Moysen diuina illi cognitio aperitur.

Vicia enim ante conuersionem quasi pacem cum homine habent, quando autem expelluntur, acriori virtute consurgunt. Fiunt autem inimica conuerso, quæ peccatori prosperè blandiebantur: atq; item fiunt blanda conuerso, quæ peccatori aduersa extiterunt.

Multos habet conflictus Dei seruus ex recordatione operum præteritorum: multique post conuersionem etiam nolentes motum libidinis sustinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, sed ad probationem: scilicet ut semper

/ si forte adhuc aliqua.

Exod. 5.

2 in.

Gregor. libr. Moral. 24. ca. 7.

habeant, pro excutienda inertia, hostem cui resistant, dummodò non consentiant. Vnde & nouerint serui Dei, se etiam à peccatis iam esse mundatos: sed tamen cogitationum turpium adhuc interpellatione pulsari.

5 Ante conuersionem præcedit turba peccatorum, post conuersionem sequitur turba temptationum. Illa se obijciunt, ne ad Deum conuertamur: ista se ingerunt, ne liberius cordis oculis Deum cernamus: vtriusque tumultus insolentiam nobis gignit, intètionemque nostram sæpe fraude multimoda intercludit.

6 Vitale est Dei seruo, post conuersionem tentari, quatenus à torpore negligentia, sollicitantibus vitijs, ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum.

De remissa conuersione.

C A P. X.

1 **M**ULTOS remissa cōuersio in pristinos errores reducit, ac viuendi tepore resoluit: horum ergo exempla quisq; conuersus euita, nedum timorem Dei à torpore incipis, rursus mundanis erroribus immergaris.

2 Tepidus in conuersione, otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspicit: q

si à torpore mentis euigilauerit, ea quæ leuia existimabat, confestim quasi horrenda atque atrocita pertimescit.

3 Fraus & desidia in omni bono opere formidanda est. Fraudem verò facimus Deo, quotiens de ipsius donis & muneribus gloriam propriam, & humanam laudem appetimus, & de bono opere nostro nos metipso, non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quoties per torporem, languidè ea quæ Dei sunt operamur.

4 Omnis ars seculi huius strenuos amatores habet, & ad exequendum promptissimos: & hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò diuini amoris plebrosque habet sectatores languidos, tepidos, pigritiæ inertia congelatos: sed hoc proinde fit, quòd labore eorum non pro præsentem, sed pro futura remuneratione differtur. Ideoque dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Unde & magna illorum gloria præstatur, qui bonæ conuersionis principia, augmento solidiore consumant: atquè eò ad promerendam retributionem clariores præparantur, quò firmitus duri itineris labores & inchoant, & consummant.

5 Quidam primo conuersionis calore ad virtutes sese accingunt, accedente verò progressu, dum immoderatè terrenis rebus incumbunt:

pulvere

Ex Greg. ad
verbum. lib.
9. Moral. cap.
17.

2 timeris.

3 præparator.

4 via princip.

14

146

147 par
14

5 infirmi.

Matth. 13.

Marc. 4.

Luc. 8.

pulvere infirmi appetitus obscurantur; unde & Dominus de bonis seminibus in spinis iactatis dicit: quod autem cecidit in spinis, hi sunt qui audiunt verbum Dei, & solitudine seculi, vel fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficiuntur.

6 Nuper conuersi nequaquam debent in curis exterioribus prouchi. Nam si implicentur, confestim quasi platata arbuscula, & nec dum radice præfixa, concutiuntur pariter & arescunt.

Distinct. 81.

6 animi.

7 Valet interdum conuersis pro animæ salute mutatio loci. Plerumque enim dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter auelli, ubi quisque illecebris deseruiuit: nam locus ubi prauè quisque vixit, hoc in aspectu mentis apponit, quod semper ibi vel cogitauit, vel gessit.

7 opponit, excus.

De exemplis Sanctorum.

C A P. XI.

Ex Greg. lib.

2. c. 1. & 25.

c. 7. & alibi.

I

D conuersionem seu correctionē mortalium, multū profunt exempla bonorum. Mores enim inchoantium, non queunt proficere ad bene viuendum, nisi perfectorum informantur exemplis patrum.

Greg lib. 24.

Moral. c. 6.

2

Reprobi autem non attendunt documenta

bono-

- bonorum, quæ imitentur ad melius: sed proponunt sibi exempla malorum, quibus ad suorum motum peruerſitatē² vtantur in pelus.
- 3 Ob hanc vtilitatē ſcribuntur ſanctorū ruinae, & reparationes, vt ſpem faciant ſalutis humanæ: ne quiſquam poſt lapſum, poenitendo deſperet veniam, dum conſpicit ſanctorum reparationem fuiſſe etiam poſt ruinam.
- 4 Sciant flagitio dediti, ad quam vtilitatē eorum exempla proponantur ſanctorum: ſcilicet, vt aut ſint quos imitentur ad reparationem, aut certè ex eorum comparatione, durius de inobedientia puniantur.
- 5 Propterea virtutes Sanctorum ad exemplum noſtrum Deus propoſuit, vt quantò de imitatione eorum conferri poſſunt nobis iuſtitiae præmia, tantò de perfeuerantia mali ſint grauiora tormenta.
- 6 Si enim ad boni incitamentum diuina, quibus admonemur præcepta, deſſent, pro lege nobis Sanctorum exempla ſufficerent. At contra, dum & nos Deus præceptis ſuis admonet, & vitæ Sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla eſt iam de reatu excuſatio: quia & lex Dei ad aures noſtras quotidie pulſat, & factorum documenta bonorum, cordis noſtri intima prouocant.
- 7 Et ſi prauorum ſæpe ſecuti ſumus exempla, cur non imitemur Sanctorum digna & Deo pla-

1 quæ.

2 imitaturæ

Greg. Homi.
25. in Euan-
gel. in hac.
3 ſauit.

/sa/s

Gregor. libr.
9. Moral. cap.
35.

cita facta? & ſi apri fuimus imitari iniquos in malum, cur pigri ſumus imitari iuſtos in bonu?

8 Orandus eſt Deus, vt virtutes, quas præparauit Sanctis ad coronam, nobis ad profectum ſint poſitæ, non ad pœnam. Proſcient autē ad profectum noſtrum, ſi tot exempla voluerimus imitari virtutum. Certè ſi ea potius auerſati, quàm imitati fuerimus, ad damnationem noſtram erunt, qui ea legēdo implere negleximus.

9 Multi vitam Sanctōrum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis ſumunt: tanquam ſi imago quælibet intendatur, & de eius ſimilitudine ſpecies picta formetur: ſicque fit ad imaginem ſimilis ille, qui ad ſimilitudinem viuut imaginis.

10 Qui Sanctum virum imitatur, quaſi exemplar aliquod intuetur, ſeſeque in illo quaſi in ſpeculo præſpicit, vt adijciat, quod deeſſe virtutis agnoſcit. Minus enim ſeipſum homo ex ſemetiſo conſiderat: ſed dum alterum intendit, id quod minus eſt luminis adijcit.

11 Perſectorum eſt iam virorum non quemlibet Sanctōrum imitando, ſed ipſam veritatem intuen-
do, ad cuius imaginem facti ſunt iuſtitiam operari. | Hoc indicat quod ſcribitur: Faci-
mus hominem ad imaginem & ſimilitudinem
noſtram, quia ipſam intelligendo imitatur diui-
nitatem, ad cuius factus eſt ſimilitudinem. Iſte
ergo tantus eſt, vt non egeat homine demon-

ſtratore

4 corum.

5 vital.

6 ſola.

Genſ. 2.

stratore iustitiæ, sed ipsam contemplando imitetur iustitiam.

- 12 Exempla Sanctorum quibus ædificatur homo, varias faciunt consecrari virtutes: humilitatis ex Christo, deuotionis ex Petro, Charitatis ex Ioanne, obedientiæ ex Abraham, patientiæ ex Isaac, tolerantia ex Iacob, castimonie ex Ioseph, mansuetudinis de Moyse, constantiæ de Iosue, benignitatis de Samuele, misericordiæ de Dauid, abstinentiæ de Daniele, sic & cætera facta priorum, quo labore, quo moderamine, quauē intentione vel compunctione gerantur, vir Sanctus imitando considerat.

De Compunctione Cordis.

C A P. XII.

- 1 **C**OMPUNCTIO cordis, est humilitas mentis cum lacrymis, exorians de recordatione peccati, & timore iudicii.

- 2 Illa est cōuersis perfectior cōpunctionis affectio, quæ oēs à se carnaliū desideriorum affectus repellit: & intentionem suam toto mentis studio in Dei contemplatione desigit.

- 3 Geminam esse compunctionem, qua propter Deum anima cuiusque electi afficitur, idest, vel dum operum suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

Greg. lib. 27.
Moral. c. 7.
Matth. 14.
Ioann. 13.
Genes. 12. 22.
17. 39. Exod.
32.
Iosue. 10.

1. Regum. 16.

Greg. lib. 13.
Moral. c. 21.
& Homi. 22.
in Ezech.

Greg. homil.
22. in Ezech.
& alibi.

Gregor. lib.
Moral. 23. c.
21.
1 compungitur.

4 Quatuor esse qualitates affectionum, quibus mens iusto tædio salubri /pungitur: hoc est; memoria præteritorum facinorum; recordatio futurarum pœnarum; consideratio peregrinationis suæ in huius vitæ longinquitate; desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocius valeat peruenire.

Matth. 16.
Luc. 21.

5 Quisque dum peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tunc Dei se sciat visitari præsentia: quando id quod se admisisse recolit, interius erubescit, suoque iudicio pœnitendo iam punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde & Psalmista: Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

6 Gressus Dei sunt in corde hominis interiora, quæ bona desideria surgunt ut calcantur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est tunc esse Deum per gratiam cordi humano præsentem: unde se tunc magis homo acutere ad compunctionem debet, quando sentit Deum interius operantem.

2 manifestudine.

7 Quomodo mens hominis iusti ex vera compunctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur, degustatæ lucis magnitudine, illum nosse posse, qui iam aliquid exinde gustauit.

Gregor. lib.
Moral. 23. c.
20. & lib. 24.
cap. 6.
3 affirmant.

8 Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores fiunt, sed tantum ad hoc esse se peccatores assignant, ut ex ficta humilitate confessionis, locum inueniant sanctitatis.

*De confessione peccatorum
& pœnitentia.*

C A P. XIII.

Ex eo vnusquisque iustus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem e contra, semetipfos peccatores fatentur, & tamen semetipfos à peccato nō subtrahūt.

Gregor. ibid.
& li. 24. Moral. c. 6. circa finem.

Magna iam iustitiæ pars est, si semetipsum nosse hominem, quod prauus est: vt ex eo diuinæ virtuti subdatur humilior, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

1 seipsum.

Bene se iudicat iustus in hac vita, ne iudicetur à Deo damnatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitentiam sua praua facta condemnat.

Gregor. lib. 25. Moral. c. 5. & 6.

Amaritudo pœnitentiæ facit animum, & sua facta subtilius discutere, & dona Dei, quæ contempsit, flendo commemorare. Nihil autem peius, quàm culpam agnoscere, nec deslere.

Ex Greg. lib. 8. Moral. cap. 11.

Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator, siue quia per negligentiam bonum non fecit: seu quia malum per audaciam perpetravit. Quod enim oportuit, non gessit; & gessit quod agere non oportuit.

Ex Greg. lib. 9. epistolarū epistola 39.

Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum

1. profundius.

Est apud Ma
gist. sent. lib.
4. Distinct. 14.
& de pœni-
tentia Di-
stinct. 3. c. 9.
3. abluo.

Ex Gregor.
li. 5. in 1. Reg.

Ioann. 9.

Ierem. 13. &
ibi Hieron.
4. vestro.
5. tenebrosat.

satisfactione legitima plangit : condemnando
scilicet ac defendendo q̄ gessit , tanto indeplorando
2. profundius, quātō extitit in peccando procluius.

7 Ille pœnitentiam dignè agit , qui sic præteri-
ta mala deplorat, v̄ futura iterum non commit-
tat , Nam qui plangit peccatum , & iterum ad-
mittit peccatum ; quasi si quis plauet laterem cru-
dum , quem quanto magis lauerit , tantō am-
plius lutum fecit.

8 Quamuis quisque sit peccator & impius , si
ad pœnitentiam conuertatur, consequi posse ve-
niam creditur.

Nullus enim de bonitate Dei dubitat, sed sola
accipientium prauitas conferri sibi indulgen-
tiam abnegat.

9 In hac vita tantum pœnitentiæ patet libertas ;
post mortem verò nullam correctionis esse licē-
tiam constat. Vnde & Dominus dicit : Me oportet
operari opera eius qui me misit, donec dies
est : veniet autem nox , quando nemo potest
operari. Hinc & Propheta : Date , inquit , Do-
mino Deo ^{ue} ~~uestro~~ gloriam antequam ~~se~~ ante-
nebrescat : id est , antequam mors æterna præ-
ueniat . In hac vita dum estis , Deum per pœni-
tentiam glorificate.

10 Adhuc in hoc sæculo pœnitentiam operanti-
bus Dei misericordia subuenit . In futuro autem
iam non operamur , sed rationem nostrorum
operum ponimus.

11 Per id deteriorantur plerunque iniqui, quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi: qua illi mora viuendi non vtuntur ad pœnitentiam, sed ad peccandi vsurpant audaciam. A malo autem indererius vadit, qui tempus sibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem prauis operis vertit.

12 Festinare debet ad Deum pœnitendo vnusquisque dum potest, ne si dum potest, noluerit, cum tarde voluerit, omnino non possit. Proinde Propheta ait. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. Et vbi inueniri potest, nisi in hac vita, in qua etiam & prope est omnibus inuocantibus se? Nam tunc iam longè erit quando dixerit: Ite in ignem æternum. Modò ~~autem~~ non videtur, & prope est: tunc autem videbitur, & prope non erit: quia videri poterit, & non poterit inueniri.

13 Si quando quisque peccare potest, pœnitet, vitamque suam viuens ab omni crimine corrigit, non dubium, quod moriens ad æternam transeat requiem.

14 Qui autem prauè viuendo, pœnitentiam in mortis agit periculo, sicut eius damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus pœniteat, sanusque perpetrata facinora defleat.

15 Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus benè per Prophetam dicitur: Cu-

rabant

6 viiur.

Gregor. lib.
18. Moral. c.
7.

Isai. 55.

Matth. 18.

7 quia.

Vide Magistrum sententiarum.
lib. 4. D. 20. &c.

14 per

11

12

14

15

Gregor. libr.
2. expof. in 1.
Reg. c. 1. &
apud Grat.
de Pœnit. D.
7.
Ierem. 6. &
ibi Hierony-
mus.

8 commemorat.
tor.

9 fit.

10 penitentia.

Matth. 22.

rant cōtrictionem filie populi mei cum igno-
minia, dicentes pax, & non erat pax. Cum
ignominia igitur curat contrictionem, qui pec-
canti, & non legitimè pœnitenti promittit secu-
ritatem. Vnde & sequitur: Confusi sunt, quia
abominationem fecerunt: id est, confusi sunt non
pœnitendo, sed pœnas luendo.

16 Aliter enim confunditur coram iudice reus,
dum plectitur, atque aliter qui de malo opere
erubescens/corrigitur. Ille enim, quia reprehen-
sus est, confunditur: iste, quia se malum fecisse
memoratur.

17 Quamuis per pœnitentiam propitiatio pec-
catorum fit, sine metu tamen homo esse non
debet: quia pœnitentiæ satisfactio, diuino tan-
tùm pensatur iudicio, non humano. Proinde
quia miseratio Dei occulta est, sine intermissio-
ne flere necesse est. Neque enim vnquam oportet
pœnitentem habere de peccatis securitatem.
Nam securitas negligentiam parit: negligentia
autem sæpe incautum ad vitia transacta reducit.

18 Dum per penitentiam expulsa fuerint ab ho-
mine vitia, si fortè post hæc, intercedente securi-
tate, qualibet culpa subrepsit, cōfestim delecta-
tiones pristinæ vitiorum mentem audius irrê-
punt; pulsantesque hominem in consuetis ope-
ribus grauius pertrahunt: ita vt sint nouissima
hominis illius peiora prioribus.

De desperatione peccantium.

C A P. XIII.

1 **N**ON per locorum spatia, sed per affectum bonum vel malum itur, receditur à Deo. Neque enim gressu pedum, sed gressu operum vel morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

Ex Greg. lib.
25. Moral. c.
3.

2 Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ est: contemnere pœnitentiã, & permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergo peccare, ad mortem pertinet: desperare verò in infernum descendere. Vnde & scriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

Gregor. lib.
8. Moral. c. 10.

3 Sæpe Diabolus eos, quos conuerti ad pœnitentiam aspicit, immanitate scelerum perculsos ad desperationem deducit: vt subtrahita spe veniæ, trahat in diffidentiam, quos non potuit retinere/perseuerantes in culpa. Sed pœnitens præuidere debet calidas contra se hostis insidias: sicque Dei iustitiam metuat, vt tamen, quamuis in magnis sceleribus, de misericordia eius confidat.

Prouerb. 18.

4 Amplius lætatur Deus de anima desperata, & aliquando conuersa: quàm de ea, quæ nunquam extitit perdita: Sicut de prodigo filio, qui

Lucæ 15.

mortuus

Matthæi 21.

Ex lib. 7. Epistolariū Gregorij ad secundinum.

Lucæ 15.

Gregor. libr. 27. Moral. c. 11.

Exod. 13.

Gregor. libr. 1. Moral. cap. 21. Exod. 19. & Leuit. 7. Gregor. libr. 27. Moral. c. 11. in fine.

mortuus fuerat & reuixit, perierat, & inuentus est: de cuius regressu magnū fit gaudium patris.

Non aliter coram Deo & Angelis copiosius est gaudium de eo qui à periculo liberatur, quàm de eo qui nunquam nouit peccati periculum. Quanto enim contristat res perditā, tātō magis si fuerit inuenta lætificat: Sicut in Euangelio, Pastor ille exultat, qui perditam ouem inuentam humeris suis gaudens reportat.

Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ conuertatur ad penitentiam. Vnumquemque enim Deus de suo fine, non de vita præterita iudicat. Hoc quippe & legis testimonio edocetur: quod homo de suo extremo iustificatur, quando Deus pro asini primogenito ouē iussit offerri, hoc est immunditiam vitæ prioris mutādam in innocētiā boni finis. Vnde & cauda iubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in pœnitentiam.

Multi superna respersi gratia in extremis suis ad Deum reuertuntur per pœnitentiam, & quæcumque mala gesserunt quotidianis fletibus purgant, atque in bonis factis mala gesta commutant; quibus iustè totum quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malè gesserunt, pœnitendo cognoscunt.

In vita hominis, finis querendus est: quoniam Deus non respicit quales antea viximus, sed quales circa finem vitæ erimus.

De his qui à Deo deferuntur.

C A P. XV.

DESERENTE Deo, nullum pœnite-
re: Deo respiciēte, sua vnumquemq;
facta videre & plangere, & vnde ce-
ciderit cogitare. Nonnulli autem ita
despiciuntur à Deo, vt deplorare mala sua non
possint etiam si velint.

1 Consilium immundorum spirituum, hoc est
quia ipsis negatū est, post prauaricationem re-
gredi ad iustitiam, obserare aditum pœniten-
tiæ hominibus scupiant, ne vel ipsi reuertantur
ad Deum; eosque socios in perditione habere
contendunt, quibuscumque fraudibus insisten-
tes; vt aut deserantur à Deo, aut flagelli imma-
nitate desperent.

2 Ingemiscendum est iugiter, & postposita se-
curitate lugendum: ne Dei secreto & iusto iudi-
cio deseratur homo, & perdendus in potestate
demonum relinquatur. Nam reuera, quem Deus
deserit, dæmones suscipiunt.

3 Dominici contemptores præcepti, statim
vt auertuntur à Deo, à malignis spiritibus occu-
pantur, à quibus etiam, vt mala faciant, persua-
dentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos
Dei persequuntur tenebræ, quæ intelligitur dæ-

Greg. lib. 11.
Moral. c. 5.

1 consilio en-
cus.

2 cupiant.

Greg. lib. 25.
Moral. c. 9.

Nahum. 1.

Psal. 77.

mones. Vnde & in psalmo legitur : Immissiones per Angelos malos.

Esa. 34.

- 5 Quidam reproborū in potestate dæmonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo religuntur. Esaia testante : Ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, vsq; in æternum possidebunt eam.

34.

Esa. 57.

- 6 Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reduci denuò conuertuntur. De talibus enim per Prophetā Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

Grego. lib. 9.
Moral. c. 34.

- 7 Nonnunquam etiam reuertens Deus ad hominem, quem deseruerat, rursus affligens visitat: & per lamenta lacrymarum, ac pœnitentiæ afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: propter superbiam, inquit, quasi lexnam capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem peccantem deseruerat, flagellando iterum visitat.

- 8 Malis actibus contra nos amplius cœlestem iracundiam nequaquam prouocare debemus: quin potius, si pœnitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille qui nos malos tolerat, non dubium est quod conuersis clementer ignoscat. Nam quod seruatur nobis tempus pœnitentiæ,

ut non simul morte obruamur præcipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clementia, ut nos non damnet crudeliter, sed expectet ad pœnitentiam patienter.

De his qui ad delictum post lacrymas reuertuntur.

C A P. XVI.

IRRISOR est non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet: nec videtur Deum poscere subditus, sed subfannare superbus.

2 Canis reuersus ad vomitum, est pœnitens ad peccatum. Multi enim lacrymas indefinenter fundunt, & peccate non desinunt, Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiam, & effectû pœnitentiæ non habere constat: quia inconstantia mentis, nunc recordatione peccati lacrymas fundunt, nunc verò reuiuisciente vfu, ea quæ fleuerant, iterando committunt.

3 Qui & præterita vult plangere, & actionibus sæcularibus incubare, iste iustam mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo desistere *debet* *posuit*

4 *Isaias* peccatoribus dicit: Lauamini mundi estote. Lauatur itaq; & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non *commissit*.

De Pœniten.
Distin. 3. est
apud Ma-
gist. in 4. Di-
stinct. 14.

Prouerb. 26.

1 effectum.

2 posuit.
Gregor. lib.
Pastor. curæ
par. 3. admo-
nit. 31. Et lo-
cus apud
Isai. c. 1.
3 admittit.

21 / itaque
22 / y
23 et
14
/ Lauatur, & non est mundus, qui plangit quæ
gessit, nec tamen deserit, sed post lacrimas, ea
quæ fuerat, repetit. Sic denique alibi animam
pœnitentem, atque iterum delinquentem ser-
mo diuinus increpat, dicens: Quam vilis facta
es, nimis iterans vias tuas. Quisque ergo culpas
præteritas plorat, hunc necesse est modum te-
neat: ut sic admissa desceat, ne iterum flenda com-
mittat. Væ mihi misero Isidoro, qui & pœnitere
retrò acta negligo; & adhuc pœnitenda com-
mitto.

De Peccato.

CAP. XVII.

Apud Ma-
gist. sent. lib.
2. Distin. 42.
3. 2. 1. 2.

1 VOBUS modis peccatum committi-
tur, id est, aut vi cupiditatis, aut me-
tu timoris: dum vel quisque vult adi-
pisci quod cupit, vel timet ne incur-
rat, quod meruit.

Gregor. li. 4.
Moral. c. 25.

2 Quatuor modis committitur peccatum in
corde, quatuor perpetratur ^{et} opere. / Admit-
titur corde / suggestione demonum, delectatio-
ne carnis, consensu ^{ione} mentis, defensione elatio-
nis. / Committitur opere, nunc latenter, nunc
palam, nunc consuetudine, nunc desperatione.
Istis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere
malitia perpetratur.

3. confusione.

3 Tribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem poenarum diuerso. Ignorantia namq; modo, peccauit Eua in paradiso, sicut Apostolus ait: Vir non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit. Ergo Eua peccauit ignorantia, Adam verò industria: quia non seductus, sed sciens prudensq; peccauit. Qui verò seducitur, quid consentiat, euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negauit; vnde & post peccatum amarissime fleuit.

4 Grauius est infirmitate, quam ignorantia quemquam delinquere: grauiusq; industria, quam infirmitate peccare. Industria namq; peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequius autem & de industria peccant, qui non solum non bene viuunt: sed adhuc & bene viuentes si possunt, à veritate diuertunt.

5 Sunt enim qui ignoranter peccant, & sunt qui scienter. Sunt etiam & qui pro ignorantia excusatione scire nolunt, vt minus culpabiles habeantur: qui tamen seipso non muniunt, sed magis decipiunt.

6 Nescire ~~causa~~ simpliciter, ad ignorantiam pertinet: noluisse verò scire, ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprii domini

Ex Greg. lib.
25. Moral. c.
11. est apud
Magist. sent.
2. D. 22. 1. ad
Timoth. 2.
3. peccata 28.
tem peccatum
duces fuit
Genet. 2.

Matth. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.
Ioann. 18.
Greg. ibid.

Gregor. ibi-
dem.
Luc. 12.

velle nescire, quid aliud est quàm velle domi-
num superbiendo contemnere? Nemo igitur
de ignorantia se excuset: quia Deus non solum
eos iudicat, quia cognitione sua reuertuntur: sed
etiam/ qui nescierunt: testante eodem Domi-
no per Prophetam: disperdam, inquit, homi-
nes a facie terræ, & eos qui auertuntur post ter-
gum Domini, & qui non quæsierunt Dominum,
nec inuestigauerunt eum, Et Psalmus: Effunde
inquit, iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

De leuioribus peccatis.

CAP. XVIII.

MULTI vitam sine crimine habe-
re possunt, sine peccato nō pos-
sunt. Nam quamuis in hoc se-
culo magna iustitiæ quisque cla-
ritate resplendeat, nunquam ta-
men ad purum, peccatorum sordibus caret:
Ioanne Apostolo testante, qui ait: Si dixerimus
quia peccatum non habemus, ipsi nos seduci-
mus, & veritas in nobis non est.

2. Quædam sunt facta similia peccatis: sed si
bono animo fiant, non sunt peccata: ut potè
potestas, si non se vlciſcendi cupiditate, sed ma-
gis corrigendi studio, vlciſcarus in reum qui
delinquit.

Item

Sophon. I. 3.
5.

Psalms. 78.

Ex Gregor.
lib. Mora. 11.
cap. 9.

3. attestante.
1. Ioann. 1.

2. Item.

3 Item sunt peccata leuia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamen à perfectis viris, velut magna crimina euitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quæque delicta, quasi grauissima, lugent?

4 Non solum graua, sed & leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnum grande efficiunt: sicut solent ^{et} paruis & minimis guttis immensa flumina crescere. ~~Paru~~ numerositas enim in vnum coacta, exundantem efficit copiam.

5 Peccata quæ incipientibus leuia sunt, perfectis viris graua reputantur.

6 Tantò enim maius cognoscitur esse peccatū; quantò maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus, iuxta ordinem meritorum: & sæpe quod minoribus ignoscitur, maioribus imputatur.

De grauioribus peccatis.

C A P. XIX.

EXPERIMENTO ~~vel contemptu~~ minorum peccatorum maiora committi peccata, vt durius feriantur pro magnis sceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autem diuino in reatū nequiores labuntur, qui distringere sua facta ~~minora~~ contemnunt.

Gregor. part.
3. lib. Pastor.
Cur. admo-
nit. 34.
3 paruisimilit.

4 deputantur.

Greg. lib. 17.
Moral. 9. Et
est. ~~quod~~ Ma-
gist. sent. in 1.
Distinct. 36.

neglexerunt.

- 2 Multi à crimine in crimen corruunt, qui cognitionem Dei habentes, timorem eius negligunt: & quem nouerūt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cæcantur diuino iudicio puniēda committere, & in pœnam commissi facinoris, facinus deterius addere.
- 3 Sæpe peccatum, alterius peccati causa est, quod committitur, cum aliud ex ipso quasi sua soboles oritur: sicut fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluvie.
- 4 Pœna peccati peccatum admittitur, quando pro merito cuiusque peccati, Deo deferente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admisit sordidetur. Ergo præcedens peccatum causa est sequentis peccati: sequens verò peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata, sequentium sunt criminum causa, ut illa quæ sequuntur sint præcedentium pœna.
- 5 Præcedentium peccatorū pœna, ipsa vocatur induratio veniēs de diuina iustitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeamus te: neque enim quicumque iusti sunt, à Deo impelluntur ut mali fiant, sed dum mali iam sunt, indurantur, ut deteriores existant, sicut & Apostolus dicit: Quoniam charitatem Dei non receperunt, ut salui fierent, immisit illis Deus spiritus erroris. Facit ergo Deus quosdam peccare, sed in quibus talia iam peccata præcesserunt, ut

iusto

#sai. 63. 17

2. ad Thess. 2.
10. 11.

36

m

1 iusto iudicio eius mercantur indeterius ire. Talia
 10 quippe peccata precedentibus alijs peccatis pro-
 labuntur in poenam, quam peccata merentur.

6 Quædam de ira Dei veniunt peccata, quæ pro
 10 merito aliorum compensantur peccatorum.
 10 Vnde & Propheta, Ecce, inquit, tu iratus es &
 10 nos peccauimus, in ipsis fuimus semper; tan-
 10 quam si diceret: quia semper in peccatis fuimus,
 10 iratus es, vt deterius peccaremus.

7 Quid enim sit ira Dei mereri, quid verò pro-
 10 uocare, prudens lector debet scire. Grauior est
 10 namque ira quæ prouocatur, quam ea quæ me-
 10 retur. Nam meremur, quando ignorando pec-
 10 camus: prouocamus, quando scimus bonum
 10 facere, nec volumus.

8 Nunc iram Dei dum viuimus, vitare possu-
 10 mus. Timeamus ergò, ne veniente illo terrore
 10 iudicij, sentiri possit, vitari non possit.

De manifestis occultisq; peccatis.

C A P. XX.

1 A I O R I S est culpæ manifestè, quæ
 10 occultè peccare. Dupliciter enim
 10 reus est qui apertè delinquit: quia
 10 & agit & docet. De talibus Isaias
 10 dicite & peccata sua quasi Sodo-
 10 ma prædicauerunt, nec absconderunt.

Isai. 64. 5.

Greg. lib. 16.
Moral. c. 29

2 viui sumus
encl.

Ex Greg. lib.
4. Mora. c. 25.
& alibi in cu-
ra Pastor.

Isai. c. 3. 9.

2 Multi enim publicè delinquentes, sine ullo pudore suæ flagitia prædicant, nec vlla vtuntur sceleris verecundia.

3 Quædam iam iustitiæ portio est, iniquitatem suam hominem abscondere, & in semetipso de peccatis proprijs erubescere.

4 Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cum omni malicia, id est, cum ipsis peccatis.

5 Ex eo ipso quo quisque peccatum quod agit abscondit, iudicatur iam esse iudicium: quia non erubescitur, nisi de conscientie reatu. Ergo ex hoc ipso quo quisque de facto suo erubescit, ipse sibi iam iudex fit.

De peccati amore.

C A P. XXI.

1 LIVD est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectendo iustitiæ bonum: nec cum delectat peccatum, etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui verò sola pœna supplicij in se vitia reprimat: quamvis non expleat opus peccati, vivit tamen in eo volun-

Greg. in Psal.

Ad Ephes. 4.

31.

i iudicij iudex
iudicium

ras peccandi: doletque sibi esse illicitum, quod
lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem
boni operis percipit, qui amando iustitiam facit,
non is; qui eam solo metu pœnarum inuitus
custodit.

2 Quidam & diligunt peccatum, & faciunt:
quidam diligunt tantum, & non faciunt: pleri-
que verò faciunt tantum & non diligunt. Non-
nulli peccatum non faciunt, & tamen iustitiam
odiunt. Grauius autem peccat, qui non solum
peccatum diligit, sed & facit, quàm qui non fa-
cit & diligit: grauiusque interdum, qui diligit,
& non facit, quàm qui facit, & odit. Grauiissimum
est non solum facere, sed & diligere peccatum.

3 Sunt quidam, qui confestim peracto flagitio
confunduntur, & sunt qui non solum non do-
lent gessisse malum, sed etiam de ipso malo ope-
re gloriantur. Sicque ad comparationem mali
fit deterius, dum de vitijs gratulantes, extol-
luntur in peius. De talibus ait Salomon: qui
lætantur cum male fecerint, & exultant in re-
bus pessimis.

Grego. lib. 6.
Moral. c. 11.

Prouerb. 2.
14.

De peccandi necessitate.

C A P. XXII.

INTERDUM quod mali sumus, necessitate potius, / *quam* voluntate existimus. Vertenda est autem necessitas mali; in voluntatem boni.

2 Plerique non voluntate, sed sola necessitate peccant: pertimescentes temporalem inopiam. Et dum presentis seculi necessitate refugiant, à futuris bonis priuantur.

3 Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt; nullaque coacti inopia existunt iniqui: sed tantum gratis cupiunt esse mali. Neque enim ipsam rem amant quam appetunt, sed ipsa tantum peccati malitia delectantur.

De peccandi consuetudine.

C A P. XXIII.

Ex Gregor.
lib. 4. Moral.
c. 25.

MELIUS est peccatum cauere, quam emendare. Facilius enim resistimus hosti, à quo nondum victi sumus, quam ei à quo iam superati ac deuicti cognoscimur.

2 Omne peccatum antequam admittatur, am-

plius

pius pertimescitur. Quantumvis autem graue sit, dum in usu venerit, leue estimatur, & sine ullo metu committitur.

3 Istis fomitibus, quasi quibusdam gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque praua delectationem parit: delectatio ¹consensum: consensus actionem: actio consuetudinē: consuetudo necessitatem: Sicque his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur astrictus, ita ut ea euelli nequaquam valeat, nisi diuina gratia manum iacentis apprehendat.

4 Peccatum admittere, cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coangustare, ne is qui cecidit valeat exire. Sed interdum etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conuersionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne indeterius peccando catur.

5 ²Malum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facile, ab hoc cum magno labore resurgitur: dum malæ consuetudini repugnatur.

6 Malè agendi consuetudinem, recessum esse Prophetia asserit in profundum, cuius usu, quasi quadam lege, homo tenetur astrictus, ut etiam quando non vult, peccatum admittat. A lapsu verò citò resurgere, non est in profundum ire.

1 coalescit.

2 consensum: consensus.

3 nequissimū.

† sai. 31. 6.

4 committitur.

121

141

142/a

1

143
Nequis

15

144
com

Ad Rom. 7.

23.
4 collis.

6 corrigi.

7 tard.

Ex Greg. lib.
Mora. 33. c. 9.
Esai. c. 5. 14

781 Apollolus legem peccati dicit esse in membris ~~flais~~, quæ lex consuetudo est, quàm peccando concipimus, & non ab ea, cùm volumus, discedimus: quia iam necessitatis vinculo per consuetudinem retinemur.

81 Multum veri amor ^{agim} in homine, sed resulcat caro mala consuetudinis lege. Benè autem audacter pro bona conscientia exultat, qui valentèr in se reprimat, quod insolentèr impugnat.

9 Frequentèr peccare cauendum est, nam hoc ipsum, quod de malo nostro plerunque Deus nobis salutem operatur, quantò mirabile est, tantò perarum est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne fortè dum expectamus à vitijis sanari, & vitia multiplicemus, & salutem non adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut citò conuersi à lapsu consurgere.

10 Omninò peccare cauendum est, quod si humana fragilitate peccatum subreperit, confestim erit corrigendum, quod nequirer sentitur commissum. Citò enim corrigitur culpa, quæ cito cognoscitur: tardius autè sanatur vulnus, quod iam putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

11 Iteratio peccati grauior est, sicut est si morbus super morbum veniat: sicut si imber super imbrem occurrat.

12 Mora peccandi immanitatem facit sceleris, vnde & Propheta: ve, inquit, qui trahitis iniqui-

tatem

tatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum
plaustrum peccatum. Trahit enim iniquitatem in
funiculo, qui tardat conuerti ad Deum. Trahere
enim iniquitatem, est moram facere in iniqui-
tatibus. Vnde & Psalmista: Prolongauerunt
iniquitates suas; Dominus iustus concidet cer-
uices peccatorum.

Psal. 128.

3. et 4.

De peccati recordatione.

C A P. XXIII.

BONVM est homini semper ante
oculos propria habere delicta se-
cundum Psalmiographi sententiā:
Et peccatum meum ante me est
semper. Sicut enim nō oportet re-
minisci peccati affectū: sic sēper necesse est vnū-
quemq; suum in flendo commemorare peccatū.

1 adhibere.

Psal. 50. &
ibi Gregor.

2 Apud iustum recordatio peccati, facit tādū
animi. Qui autem luxurie, & cupiditati subditi
sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati
opere gloriantur.

3 Seruo Dei tāta recordatio esse debet peccati,
vt ea quæ gessit, semper lachrymans confiteatur.
Vnde & Psalmista dicit: conuersus sum in
arumna, dum configitur spina. Peccatum meum
cognitum tibi feci; Dixi, pronuntiabo ad ver-
sum me in iustitias meas Domino. Supra enim

Ex Greg. ibi-
dem & Au-
gust.

2 Psalmus.

Psal. 31. 4.

dixe-

3 peccat. suor.

dixerat: Quoniam tacui, hoc est, non sum confessus: inueterauerunt omnia ossa mea dum clamarem tota die. Quid ergo, tacuisse se poeniter, nisi confessionem ³ peccatorum? Quid clamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergo peccatorum suorum defensor extiterit, necesse est ut penitendo accuset, quod superbiens prauè admisit.

De Cogitatione.

CAP. XXV.

Greg. lib. Mo
alio. c. ii.
50 peccat. suor.

BIPARTITA est causa peccandi, id est, operis & cogitationis, quorum vnū iniquitas dicitur, quod opere geritur: aliud iniustitia, quod cogitatione admittitur.

Gregor. ibi-
dem.

Isa. c. 16.

Prius autem actio resecanda est, postea cogitatio; Prius praua opera, postmodum desideria: vicissim autem & à cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio nascitur: quamuis & si ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen prauæ cogitationis malicia non erit innocēs. Vnde & Dominus per Isaiam, Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Non enim solum factis, sed & cogitationibus delinquimus, si eis illicitè occurrentibus delectemur.

Sicut

4 Sicut vipera à filijs in utero positis/lacerata perimitur: ita nos cogitationes nostræ intra nos enutritæ occidunt: & conceptæ interius vipereo veneno consumunt, animamque nostram crudeli vulnere perimunt.

5 Non est arbitrij nostri cogitationes prauæ suggestionis præuenire: iacere autem in animo cogitationem, nostræ attinet voluntati: Illud ergo ad culpam non redigitur, illud ~~culpe~~ propriæ imputatur. Nā cogitationes illicitas ~~fuggero~~, dæmonum est: cogitationibus oblectari peruersis, nostrum est.

6 Plerumque fieri solet, ut immundæ corporaliū rerum species, quas didicimus, nostris mentibus opponant, & nolentes eas cogitemus: quantumcunque ab eis aciem mentis auertere nitimur, tantò se magis animo ingerunt, obscenifque in nobis motibus obrêpunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quam meruit primus homo in pœnam sui peccati.

7 Dum vnusquisque diuina illuminatione præuenitur, statim molestijs turpiū cogitationū pulsatur. Sed Dei seruus iudicij timoris Dei earum ~~sentimenta~~ à semetipso reijcit: bonisq; cōtra obiectis cogitationib; turpes à se repellit.

8 Magna obseruantia circa cordis est custodia adhibenda, quia aut bonæ aut malæ rei ibi consistit origo, sicut scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideoque si prius prauæ co-

Gregor. lib.
Mora. 15. c. 9.

1 In imo cogitationum.

2 occurrere.

3 cogitationes turpes.

4 nam sicut.

Matth. 15. 19.

/51

/52/ae

/53/buf

/54 occu
nen

/55/illae

/56 dele

/57

/58
nam

gitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

9. Non est timendum si bona malaque in cogitationem veniant; sed magis gloriandum est, si mēs mala à bonis intellectu rationis discernat.

10. Item nihil inuat, quod inter bonum & malum sensu prudentiori discernimus, nisi opere aut mala cognita caueamus, aut bona intellecta faciamus.

5 cognita. em-
cas.

De Conscientia.

CAP. XXVI.

1. **H**UMANÆ conditio dum diuersis vitioſitatibus mentem conturbat etiam ante pœnas gehennæ per ſinconditum animæ appetitum iam pœnas conſcientiæ patitur.

1 incognitum.

Ex Greg. lib.
27. Moral. c.
16.

2. Omnia fugere poterit homo præter cor ſuū. Non enim poteſt à ſe quiſque recedere. Vbi-
que enim abierit, reatus ſui conſcientia illum non derelinquit.

Gregor. ibi-
dem.

3. Quamuis humana iudicia ſubterfugiat omnis qui mala agit: iudicium tamen conſcientiæ ſuæ effugere nō poteſt. Nam etſi alijs celat quod egit, ſibi tamen celare non poteſt, qui plene no-
uit malum eſſe quod geſſit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hic ſuæ conſcientiæ reatu

punitur

punitur, & illic perpetuali pœna damnatur.

Hoc. **p.** significat. Abyssus abissū inuocat in voce cataractarū. Abyssus enim abyssum inuocare, est, de iudicio suæ conscientie ire ad iudicium damnationis perpetuæ. In voce cataractarum, idest in prædicatione Sanctorum.

Psal. 41. **p.** &
ibi August.

/enim **p.** 6

De intentione mentis.

C A P. XXVII.

QUIA **CVLVS**/hominis intentio est eius operis. Si ergo intentio eius bona est, & opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin malæ intentionis etiam si bonum in factis opus appareat, bonum tamen iam non est; quoniam ex sua intentione aut probatur bonū, aut reprobatur indignum. Bona est ergo intentio, quæ propter Deum est: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vana gloria est.

Grego. lib. 1.
Moral. c. 10.

2 Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari poterant.

3 Vnusquisque bonum opus quod agit, intentione bona agat; quoniam pro mala intentione plerunque opus bonum quod agimus perdimus, & minus à culpa vacamus.

4 Sæpe quæ apud hominum iudicium bona pa-

1 poterant.

Supra c. 7. Regul. 13.

tent, apud examen diligentissimi & acutissimi iudicis reprobata deteguntur. Ideoque omnis Sanctus veretur, ne fortè bonum quod agit, pro aliqua animi intètione in oculis Dei reprobū sit.

De sensibus carnis.

C A P. XXVIII.

Jerem. 1. 15.

1 **P**ER sensus carnis morbus irrèpit mètis. Vnde & per Prophetā Dominus dicit: Omnes cogitationes tertræ ab Aquilone venient, & ponet vnusquisque solum suum in introitu portarum Ierusalem. Regna Aquilonis vitia sunt, quæ sedes suas in portis ponunt, quando per sensus carnis labem animæ ingerunt: Ideoque in ipsis portis, idest, in ipsis sensibus regnant.

Greg. li. Moral. 27. Ca.

Jerem. 9. 2. 1.
Abdias 9. c. 1.
11.

2 Neque enim aliunde peccamus nisi videndo, audiendo, attrectando, gustando, atque tangendo. Vnde & aliàs dicitur; Intrauit mors per fenestras nostras. Et alibi: Extranei ingrediebantur per portas eius, & super Ierusalem mitebant sortem. Extraneos quippe immundos esse spiritus, qui tanquam per portas, ita per sensus carnis animam irrèpunt, & eam illecebrandò deuincunt.

De Sermone.

CAP. XXIX.

1 **D**VM quædam parua vitorum verba non euitamus, in /magnò linguæ prolabimur: & dum facta quædam non grauià liberè, ac sine metu committimus, ad 3potiora sceleta & horrenda, peccandi consuetudine, labimur:

2 Sicut plerunque multiloquorum stultitia reprehenditur: ita rursus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim, satis laxando linguam, in leuitatis vicio defluunt; isti, nimis reticendo, ab utilitate torpescunt.

3 Imperiti, sicut loqui nesciunt, ita tacere non possunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces, verbis perstrepunt, sensu nihil dicunt.

4 Sicut falsitatis crimina à proficientibus pertimescuntur: ita otiosa verba à perfectis viris vitantur. Nam sicut ait quidam: Sicut pro otioso verbo ratio ponitur, ita pro sermone iniusto pœna exoluitur.

5 Vani sermones in ore Christiani esse non debent. Nam sicut malos morès bona colloquia corrigunt: ita praua bonos mores corrumpunt.

6 Custodia ori ponitur, dum quisq; non se iustum, sed qđ magis verum est, peccatorē fatetur.

Ex Gregor.
3. part. curæ
Pastor. ad-
monit. 15.
L. sermon.
2. sermon.

3. pœna.

Gregor. ibi-
dem.

Gregor. libr.
Mora. 31. c. 1.

Matth. 11. 36.

1. ad Corint.
15. 33.
Ex Gregor.
part. 3. curæ
pastor. ad-
monit. 15.
Psalm. 40.

7 Manum super os ponit, qui bonis operibus linguæ ~~excessum~~ ^{corrigit}. Manum super os ponit, qui malæ locutionis culpas bonæ actionis velamine regit.

8 Loquens quæ ad Dominum pertinent, nec faciens, & si inutilis sibi est, audientibus tamen prodest.

9 Qui de sapientia laudari se affectant, loquentem Prophetam attendant: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis metipsum prudentes.

10 Rectè ex sententia dicit, qui veram sapientiâ gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui sine humilitate dicunt, de solâ scientia dicunt, non de sententia.

11 Ille enim verè sapit, qui rectè & secundum Deum sapit.

12 In suam dicunt contumeliam doctores, si dū sint ab eis dicta sapienter, nimium tamen eloquenter. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum: ac fūco mundialis eloquentiæ inflatis sermonibus per ornatum.

13 Quidam curiosi delectantur audire quoslibet sapientes, non ut veritatem ab eis quærant: sed ut facundiam sermonis eorum agnoscant, more poetarum: qui magis compositionem verborum, quàm sententiam veritatis sequuntur.

14 *Qui bonum sine charitate dicit, tanquam

4 excessus operis.

Isai. 5. 21.

Ex Greg. lib. Moral. 23. c. 10. sapientie.

* Hæc sententia in multis est m. s.

æ s aut

as aut cymbalum sonum facit alijs ipse tamen

liber manet insensibilis.

15 Quadrimoda est dicendi ratio, quia praevidendum est, quid, cui, quando, vel quomodo aliquid proferatur.

16 Item quadrimoda est dicendi ratio, cum aut id bene sentiendo, quid bene profertur, aut nihil sentiendo, quid dicitur, aut parum sentiendo, loquacitas sola ostentatur, aut optime sentiendo non eleganter profertur, quod intelligitur.

17 Item quadripartita est loquendi ratio, quia vel bonum bene, vel malum male, seu bonum id male, vel malum bene profertur.

18 Bonum quippe bene loquitur, qui ea quae recta sunt, humiliter annunciare videtur. Malum male loquitur, qui quodlibet flagitium persuadere conatur. Bonum male loquitur, qui quodcumque rectum, arroganter praedicare sentitur.

Malum bene loquitur, qui aliquod narrando vitium detestatur, ut ab eo homines auertantur.

19 Corde bene loquitur, qui charitatem non dissimulat. Ore bene loquitur, qui veritatem annunciat. Factis bene loquitur, qui alios bonis exemplis aedificat.

20 Corde male loquitur, qui intempestivas cogitationes noxias meditatur, & cogitat. Lingua male loquitur, qui pro eo quod male agit flagellatur & murmurat. Factis male loquitur, qui male vivendo, exemplis suis alios ad praevivendum informat.

Ex Gregor.
li. Moral. 24.
c. 13.

Ex Greg. lib.
Moral. 8. ca.
22.

Ex Greg. lib.
Moral. 23. c. 1.

Iob 33. se-
mel loquitur
Deus & se-
cundo idip-
sum non re-
petit.

5 qui & benè
vinit & benè
deset.

Evangelical
Moral & C.

11.2.1.2.10M

6 ut tentati
verbi qua for
impugnat cole
rantia virt. de
miff. decedat.

7 mon patir

211 Semel benè loquitur, qui se pœnitendo re-
darguit: Bis bene loquitur, si qui bene viuendo
& alios instruit: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831.

22 Semel malè loquitur, qui post vitium citò
corrigitur. Bis malè loquitur, qui malè viuit,
& malè docet. Item bis malè loquitur, qui &
malè cogitat, & malè refert cogitata. Item bis
malè loquitur, qui & bonum, quod debuit, non
egit: & malum, quod non oportebat, admisit.

23. *Mali mala respondent pro bonis, & aduersa
supra optimis. Boni bona respondent pro malis, &
pro prospera pro aduersis.* *lev. 26. 27. 28. 29.*

24 Aduerfus conuictum linguæ, fortitudo adhibenda est patientiæ, frustrationis uerba, quæ foris impugnant, tolerantia virtute de victa discedant.

25 Non omnis qui patitur probra, iustus est: sed
qui pro veritate ab alijs innocens patitur, ille
tantummodo iustus est.

266 Inter vituperationes linguæ & opprobria ho-
minum, isto sermone mens iusti corroborat.
Ut tantò solidius in Deum figatur interius, quan-
tò exterius ab humanis spernitur sensibus.

27 Qui illatas sibi contumelias tranquillo ani-
mo, prodit, dolorem cordis aperit, & virus
quod feruer in animo, faciliè reijcit.

18. Vulnere enim mentis aperta citò exhalant:
 clausa; nimis exulcerant.

29 Qui dolorem iniuriæ clauso pectore tegit,

quanti

quātō amplius ~~per~~ silentio linguam premit, ^{8 silentio.}
 tantō acriorem dolorem intrinsecus nutrit. Vnde
 & verē quidam Poëtarum gentiliū dixit: Quōq;
 magis regitur, tectus magis æstuat ignis. Cæcus
 enim languor vehemens est, ac nimius: quia taci-
 tum viuit sub pectore vulnus.

De Mendacio.

CAP. XXX.

- 1 **M**ENDACES faciunt, vt nec vera
 dicentibus credatur. Reddit
 enim sæpe hominem multa fal-
 sitas, etiam in veritate suspectum.
- 2 Sæpe vera præmittit, qui falsa di-
 cturus est, vt cū primū acquisierit fidem, ad
 reliqua mendacia audientes credulos faciat.
- 3 Multis videntur vera esse quæ falsa sunt: &
 ideo nō ex Deo, sed ex suo mendaciō loquuntur.
- 4 Nonnunquam falsitas veriloquio adiūgitur.
 & plerunq; à veritate incipit, qui falsa contingit.
- 5 Latent sæpe venena circumlita melle ver-
 borum: & tandiu deceptor veritatem simulat,
 quousque fallendo decipiat.
- 6 Nonnunquam peius est mendacium medi-
 tari, quā loqui, nam interdum quisque in-
 cautus solet ex præcipatione loqui mendacium:
 meditari autem non potest, nisi per studium.

Gregor. libr.
 Moral. 18. ca.

Gravius ergo ille ex studio mentiri perhibetur, quam is, qui ex præcipitatione sola mentitur.

- 7 Summopere cavendum est omne mendaciū, quāvis nonnunquam sit aliquod mendacij genus culpæ leioris, si quisque pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam: & Perdes eos qui loquuntur mendacium: hoc quoque mendacij genus perfecti viri summopere fugiunt, ut nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum præstare alienæ carni nituntur: quanquam hoc ipsum peccati genus facillime credamus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis hæc facile abstergitur, quā merces ipsa comitatur?

- 8 Multa mentiuntur multaque fingunt homines propter humanam laudem: sicque fit, ut & isti mentiendo pereant, & eos quos laudant ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

- 9 Sicut bene sibi conscius, non metuit alienæ linguæ conuitium, ita & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere, sed magis unusquisque testimonium conscientie suæ quærat, cui plus ipse præsens est, quā ille qui eum laudat.

- 10 Opus enim suum unusquisque probeat, ut ait Apostolus. Et tunc in seipso tantum quisque gloriam habebit, idest: occultè in sua conscien-

1 quisque.

Sapient. 1. 11.

Psal. 7.

2 præstare vi-
tam de ita est
apud Greg. lib.
Moral. 2. 14.
Ex Greg. lib.
Moral. 18. c. 4.

3 hominum.

Ex Greg. lib.
9. epistolarū
Epistola ad
Theotistam
Patritiam.

tia, non palam, in aliena lingua.

11 Perfecti qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis utcumque quasi ventorum interdum curuentur impulsu, funditus tamen non deijciuntur, sed protinus firmitate radicis ad se redeunt.

12 Bona mens ad malum, nec præmijs, nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditijs miscent, ut aut oblectatione quenquam decipiant, aut terroribus frangant.

13 Qui laudatur, in auditorum amore inseritur: sed si veraciter & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt quæ de illo dicuntur.

De Iuramento.

C A P. XXXI.

1 **S**ICUT mentiri non potest qui non loquitur, sic periurare non poterit, qui iurare non appetit. ¹ Cauenda est igitur iuratio, nec ea utendū, nisi in sola necessitate.

2 Non est contra Dei præceptum iurare, sed dū vsum iurandi facimus, perjurij crimen incurrimus. Nunquam ergo ² ioret, qui periurare timet.

3 Multi dum loquuntur, iurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore: Est, est: Non, non, Amplius enim quam est, & non est, à malo est.

¹ Cauendam esse iurationem dicimus.

² quest. 1. & Apud Magist. in 3. D. 39.

³ Terrens debet. Ex Augu. in Epist. ad Galat. c. 1. in Ep. Matth. 5. 37.

- 4 Multi ut fallant, periurant: ut per fidem sacramenti, fidem faciant verbi: Sicque fallendo dum periurant & mentiuntur, hominem incautum decipiunt.
- 5 Interdum & falsis lacrymis seducti decipiunt, & creditur dum plorant, quibus credendum non erat.
- 6 Plerumque sine iuramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum, qui non credunt quod dicimus, iurare compellimur, talique necessitate iurandi consuetudinem facimus.
- 7 Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbi. Grauius autem delinquant, qui sibi loquentes iurare cogunt.
- 8 Quacunque arte verborum quisque iuret, Deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit.
- 9 Duplicitè autem reus fit, qui & Dei nomen in vanum assumit, & proximum dolo caput.
- 10 Non est ~~obseruandum~~ ^{seruandum} iuramentum, quo malum incautè promittitur, veluti si quispiam adulteræ perpetuò cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.
- 11 Iurare Dei est illa prouidentia, qua statuit non conuellere statuta. Penitentia autem Dei, rerum mutatio est: non poenitere autem, statuta non reuocare, ut est illud: Iurauit dominus, & non poenitebit eum, id est, quæ statuit non mutabit.

20. q. 3. Magi
st. Sent. 3.
D. 31.

3. consensu
21. q. 4. &
concil. Nole
rad. 2. cap. 3.
Magist. in 3.
D. 39.

Ex Augu. in
Psalm. 109.

Psalm. 109. 24

De Virijs:

C A P. XXXII.

RECEDENS homo à Deo, statim
vitijs traditur potestati, vt dū
patitur infesta vitia, reuertendo
vnde ceciderat, resipiscat.

1 Et si Sancti toto animi nisu, cō-
tendunt superare vitia, nec extinguūt: quid agūt
hi, qui non solum non odiunt vitia, sed toto ea
amore sectantur?

3 Satis delicatè se palpat, qui vult sine labore vi-
tia superare, dum peccati legem, quam sibi deser-
uendo vitijs fecit, sine violentia doloris rescac-
are non possit.

4 Perfectè renuntiat vitio, qui occasionem cui-
tat in perpetrando peccato. Nam si velis tan-
tundem non peccare, & data occasione pecca-
ueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia & commis-
sa damnas, & damnata committis. Se autem iu-
dice reus est; qui vitia & accusat & perpetrat.

5 Quædam vitia dum non perfectè vitantur,
suos in se faciunt relabi auctores. Nam si vnum
vitium districtè vitetur, & alia negligantur, ina-
nis labor est. Non enim potest in vnius obserua-
tione virtutis fortiter perdurare, cuius alia vitia
dominantur in corde.

*1 si sancti viri
toto nisu.*

*Ex Gregor.
li. 7. Morale.
12.*

*Gregor. ibi-
dem.*

Ex Gregor.
lib. 6. Moral.
c. 13.

Indicum 16.

21.

Ierem. 39. &
50. & 4. Reg.
25. >

Ex Gregor.
lib. 6. Moral.
c. 13.

6 Nonnunquam hominem sua vitia persequuntur: quia nimirum qui prius volendo ea sibi fecit socia, postea sentit etiam nolens stimulos.

7 Nonnulli non antea in errorem vitiorum labuntur, nisi prius interioris rationis perdiderint oculos: sicuti Samson, non antea ab Allophylis ad erroris ligatus est machinam, nisi postquam ei sunt lumina oculorum extincta.

8 Quidam vegetati mentis ratione vitiorum superantur incurfu, sicque deinde intentionem bonorum operum perdunt: Sicut Rex Babylo- nis in oculis Sedechiae prius filios ipsius interfecit, & postea oculos eius euulsit: ac per hoc, post malorum operum consuetudinem, & interem- ptionem bonorum, perit quorundam & ratio.

Quod ex vitijs vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.

C A P. XXXIII.

Ex Gregor.
lib. Moral. 10.
c. 9.

1 **S**ic gignuntur ex peccato peccata, ut dum non evitantur parva, incidatur in maximis: & dum defenduntur admissa nec lamentatur, ex flagitio ad superbiam itur. Vnde fit, ut duplicati sit criminis reus, qui & admittit scelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciae tumorem.

2 Sic vitio vitium gignitur, sicut virtus virtute

conci-

concipit. Ex vitio enim gignitur vitiū: Sicuti Dauid, qui dum non euitauit adulterium, perpetravit & homicidium.

1. Regum. ca.
11.

3 Item virtus virtute concipitur, sicut per veritatem Euangelicæ prædicationis, virtutem martyrij Apostoli meruerunt.

4 Incordibus seculariter viuentium, inuicem sibi succedunt vitia: vt dum vnum abierit, succedat aliud, iuxta Iohelis Prophetæ testimonium, qui ait: Residuum cruce comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum Bruchi comedit rubigo. Per id ergo ista sub vitiolorum allegoria colliguntur, quia sequitur: Expergiscimini tibi, & flete.

Ex Gregor.
lib. 33. Moral.
ca. 23. & in
Ezech. Homil. 12.

Iohel. 1.
24.

Id. 5.

5 Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitijs vt maiora vilius caueantur. Lege Paulum Apostolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem sanantur vitia, quæ virtutibus, & non vitijs excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tunc apparent, quando ab alijs vitijs desinunt.

6. Item apud quosdam ex virtute vitium gignitur, dum quisq; de castitatis & abstinentiæ meritis gloriatur. Nam & qui eleemosynam vanæ gloriæ causâ impetrat, ex virtute vitium facit. Sed & is qui de sapientia arrogantiam habet, & qui pro iustitia præmium appetit, & qui aliquod donum Dei quod meruit in suam laudē conuertit, aut in malos vsus assumit, proculdubio virtutem in vitia transfert.

7. Homines de virtutibus vitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentissima ex nostro vitio virtutes format, quibus nos ab ab iniquitate reformet.

De Similitudinibus virtutibus.

C A P. XXXV.

1. VÆDAM vitia species virtutum præferunt, ideoque perniciosius suos sectatores decipiunt; quia se sub velamine virtutum tegunt. Nam vitia; quæ statim virtutibus contraria apparent, citò dum palam venerint, emendantur: propter quod sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

2. Carnales autem plerunque per insensibilitatem mentis ~~cæcitatem~~ non agnoscunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

Ex Gregor.
lib. Moral. 32.
c. 17.

1. Insensibilis
sensu mentis no.

Ex Gregor.
ibid. & libr.
Pastor. cur.
par. 3. admo-
nit. 17.

1 esse.

3 cum.

4 aptum:
Greg. li. Mo-
ral. 9. c. 13.

- 3 Item quædam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nam interdum sub prætextu iustitiæ crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirum est vitium: sicut & remissa segnities mäsuetudo esse creditur: & quod agit, torpens negligentia putatur ² agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigæ effusionis: & virtutem parcitatis, tristis tenacitas imitatur: & vitium pertinaciæ absconditur sub virtute constantiæ. Item timor sub specie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium est timoris. Sed & procacitas vocis, pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ, quietis virtutem imitatur. Porro vitium inquietudinis, virtutem se vult vocari sollicitudinis: & præcipitationis facilitas, feruor boni studij creditur: & bene agendi tarditas, consilij mora esse videtur, ³ dum tamen ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitia species virtutum imitantur: & inde se nonnulli esse iustos confidunt, vnde maxime reprobantur.
- 4 ⁴ Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur. Nam sicut ex insidijs latro prodit, seq̃iter agentibus iungit, fingens se socium, donec decipiat. improvisum, & dum subito eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur: ita se miscent interdum periculosè virtutibus vitia, quousque omnem boni operis efficaciam

in suis vitijs rapiant, vt anima quæ sibi erat placens de virtutibus, deceptam se conspiciat vitijs damnabilibus.

De appetitu virtutum.

C A P. XXXVI.

AD virtutes difficile confurgimus, ad vitia sine labore delabimur. Ista enim prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpatimur, vt ad cælum conscendere valeamus.

2 Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non à summis inchoat, sed à modicis assuescunt, & sic in maximis prouunt.

3 Sicut paulatim homo à minimis vitijs in maximis prouertat à modicis virtutibus gradatim ad ea quæ sunt excelsa/confcendit.

4 Qui autem inordinatè virtutes comprehendere nititur, citò periclitatur. Hæc est causa in rerum natura, vt quæcunque velocitèr ad profectum tendunt, sine dubio & celeritèr finiantur: Sicut herbæ, quæ tantò festiniùs pereunt, quanto celeritèr crescunt. At verò contra, arbores alta radice fundatæ, ideo perdurant diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.

5 Nihil prodest admixto malo, agere aliquod bonum; sed prius est cohibendum à malo, deinde

De incrementis virtutum
Gregor. libr. Moral. 22. c. 14.

*ut sensus
altiora per
gant, vitia
qui delabuntur
ad vitia, et
statim a malis
ciminibus in
prouunt,*

Isid. I. 16.
et 17.

exercendum bonum. Hoc enim indicat Prophetā, cum dicit: Quiescite agere peruersē, discite bene facere.

6 Prius vitia extirpanda sunt in homine, deinde inferendæ virtutes. Nam cohærere & coniungi non potest veritas cum mendacio, pudor cum petulantia, fides cum perfidia, castitas cū luxuria.

7 Quædam sunt summæ virtutes, quædam vero mediæ. Fides, spes, & charitas summæ virtutes sunt. Nam à quibus habentur, utique veraciter habentur. =

1. innumeris.

8 Aliæ vero virtutes mediæ sunt, quia & ad utilitatem, & ad perniciem possunt haberi: si de his arrogantè quisque tumuerit, utpotè doctrina, ieiunium, castitas, scientia, siue temporales diuitiæ, de quibus scilicet & bene operari possumus, & malè.

9 Quisquis ex deteriore iam melior esse cepit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauius per virtutes corruat, quam prius ex lapsu vitiorum iacebat.

10 Quem Deus iustificat, ne iterum se de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam retrahit: ut dum mens de hoc quod habet erigitur, iterum de hoc quod nequaquam habere cognoscitur, humilietur.

2. moderantia.

11 Quisquis dono cœlestis gratiæ inspiratus ad virtutes erigitur, si fortè, sinoderantē Dei manu aliqua aduersitate reprimatur, ne de acceptis vir-

tutibus.

utibus attollatur, frangi non debet: quia & hoc ipsum quod plagis humiliatur æquanimiter ferre, proculdubio virtutis est magnæ.

3 ostendatur.

De Pugna virtutum aduersus vitia.

C A P. XXXVII.

1 **I**NC se viri Sancti ¹veraciùs à vitiorum colluione detergant, dum ab eis contra singula vitia virtutes singulæ opponuntur. Interdum vitia cum virtutibus ad utilitatem configunt, vt ipso certamine ²vel mens exerceatur, vel ^{ve}ab elationis ^{ve}conuersus animus restringatur.

1 veracius vitiorum.

2 vel alienationis concussus animus prastringatur. Alio C. vel ab elatione conuersus animus.

2 Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia: contra odium dilectio est præparanda: contra iracundiam patientia/proponenda/. Porro contra timorem, fiducia adhibenda est virtus, contra torporem, Zeli prælium: Tristitiæ quoq; gaudium, accidiæ fortitudo, auaritiæ largitas, superbix humilitas opponenda est, sicque singulæ virtutes nascentia contra se vitia reprimunt, ac tentationum motus virtute diuinæ charitatís extinguunt.

Libidinem abstinentia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tantum mens

ab illicito appetitu reuocatur.

4 Aduersus iram tolerantia dimicat: ira autem semetipsam necat: sustinendo autem patientia victoriam portat.

5 Tristitiæ mœrorem, spes æterni gaudij superat: & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

6 Aduersus inuidiam præparetur charitas: & aduersus iræ incendia mansuetudinis adhibeatur tranquillitas.

7 Superbiam autem Diaboli imitantur superbi: aduersus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

Ex Greg. lib.
Moral. 31. c.
17.

8 Principalium autem septem vitiorum regina & mater superbia est, eademque septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ita sibimet quadam cognatione iunguntur, vt ex altero alterum oriatur.

9 Sicut Princeps septem vitiorum superbia, nos eorum potestatibus subdit: ita Christus septiformi gratia plenus, à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addidit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ dono.

De Superbia.

C A P. XXXVIII.

^{en che}
 1. **M**NI vitio deterior est superbia
 seu propter quod à summis per
 sonis & primis assumitur : seu
 quod de opere iustitiæ & virtutis
 exoritur , minusque culpa eius
 sentitur . Luxuria verò carnis ideo notabilis om-
 nibus est , quoniam statim per se turpis est . Et
 tamen ~~de~~ ^{de} pensante Deo , superbia minor est .
 Sed qui ~~de~~ ^{de} tinetur superbia labitur in carnis lu-
 xuria : vt per hanc humiliatus , & à confusione
 exurgat , & à superbia .

2. Omnis peccans superbus est , eo quod facien-
 do verita contempni habeat diuina præcepta .
 Rectè ergo initium omnis peccati superbia : quia
 nisi præcesserit mandatorum . Dei inobedientia ,
 transgressionis non sequitur culpa .

3. Omnis superbia tantò in imo iacet , quantò in
 altum se erigit : tantòque profundius labitur ,
 quantò excelsius eleuatur . Qui enim per pro-
 priam superbiam attollitur , per Dei iustitiam
 inclinatur .

4. Qui instantur superbia , vento pascuntur , Vn-
 de & Propheta : Omnes , inquit , pastores tuos
 pascet ventus , hoc est superbiæ spiritus .

1 pensante.

2 superbe &
 non sentit labi-
 tur carnis &c.

Ecclesiast. 10.
 15.

Ex Gregor.
 lib. Mor. 32.
 cap. 7.

Hierem. 23.
 22.

Qui

5 Qui de ſuis virtutibus ſuperbiunt, ex iſſis iudicandi ſunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur: quia rem bonam, non bona voluntate faciunt. Nam reuerà ſine humilitate virtus quolibet, & ſine charitate in vitio deputatur.

3 ſuperbia.

6 Merito ſuperbiæ, diabolus à ſuperna beatitudine corrui. Qui ergo de virtutibus attolluntur, diabolus imitantur: & exinde grauius corriunt, quia de excelfo labuntur.

7 Superbia ſicut origo eſt omnium criminum, ita ruina cunctarum virtutum. Ipſa eſt enim in peccato prima, ipſa in conſictu poſtrema. Hæc enim aut in exordio mentem per peccatum proſternit, aut nouiſſimè de virtutibus deiicit. Unde & omnium peccatorum eſt maxima, quia tam per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat.

4 inde.

Ex Gregor.
lib. Mora. 3.
cap. 7.

8 Ibi cadit ſuperbia, vbi & naſcitur: vt non ſit ſuperbis aliud culpa, aliud pœna: ſed ipſa culpa ſit illis & pœna.

5 naſci arrogantiam non de arrogantiæ ſuperbiam.

9 De ſuperbia naſcitur arrogantia, non de arrogantia naſcitur ſuperbia. Nam niſi præceſſerit occulta elatio mentis, non ſequitur aperta iactantia laudis. Ita ergo in culpa præponitur ſuperbia arrogantiz, ſicut præfertur ex origine.

10 Plerumque ad elationis emendationem prouidentia Dei aliquo caſu nonnulli cadunt, pro quo lapſu reprehendi à ſemetiſſis humiliter ſapiunt, & de muneribus Dei laudari non appetunt.

6 ſapiant:

7 appetant ſed laudent.

tunt

tunt: sed laudant Deum à quo acceperunt, vnde laudari se volunt.

Utilius est arroganti in quocunque vitio labi, & humilem post casum Deo fieri: quam per elationem superbire, grauioremque ruinæ damnationem per superbiam sumere.

8 ruinam & damnationem.

De Fornicatione.

C A P. XXXIX.

X culpa superbiæ per erum in abominandam carnis immunditiam itur. Nam alterum pender ex altero: sed sicut per superbiam mentis, itur in prostitutionem libidinis: ita per humilitatem mentis, salua fit castitas carnis. Deus autem nonnunquam deiicit occultam mentis superbiam, per carnis manifestam ruinam.

Ex Gregor. lib. Mora. 26. cap. 13.

Libidinis nasci immunditiam de animi occulta superbia constat, exemplo primi hominis, qui mox, ut per superbiam contra Deum tumuit, ita tim carnis libidinem sensit, & pudenda operuit. Quapropter vnusquisque suæ deputet culpæ quod cecidit quotiens libidine vincitur: quia nisi præcessisset latens superbia, non sequeretur libidinis manifesta ruina.

Gregor. ibidem. Genes. 3.

Nonnunquam gemino vitio Christianus à Diabolo appetitur, & occultò per elationem, & publicò per libidinem. Sed dum curat quis li-

Grego. loco citato.

1 vitat.

Ecce bidinem,

bidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elationem, cadit segnitè in libidinem: sicque ex occulto vitio elationis itur in apertum libidinis; & de aperto libidinis, itur in occultum elationis. Sed Dei seruus discretè vtrunque pensans, sic cauet libidinem, vt non incurrat elationem: & sic premit elationem, vt non resoluat animum ad libidinem.

4 Luxuriosis atque superbis dæmones plus fautores, existunt, dumque scæteris in vitijs spiritus maligni deseruiant; his tamen maiori familiaritate iunguntur, eisque amplius iuxta eorum desiderium famulantur.

5 Principalitèr his duobus vitijs diabolus humano generi dominatur, idest, superbia mentis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus in Iob loquitur de Diabolo dicens: sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humentia carnis demonstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia diabolus humanum possidet genus: vel dū mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

6 Multi luxuriæ subditi sunt, & contumaci superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur: & inde magis elati sunt, vnde humiliari debuerant.

7 Ad comparationem mali fit deterius, quando non solum flagitia committuntur, sed etiam de ipsis flagitijs vanitate laudis perdiri, extolluntur,

sicut

3 in cat. viii.

Ex Greg. lib.
33. Moral. c. 3.

Iob 40. 15.

Gregor. libr.
4. Moral. ca.
35.

sicut scriptum est: Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ. Quid enim perius est, quam in flagitijs miseros gaudere de quibus iam debent copiosius plorare.

8 Libido tunc magis quæritur, dum videtur. Nam sicut quidam sapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Sufficit natura ubi adhuc liber affectus est.

9 Qui delectationem libidinosæ refrenat suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Cito enim resistit operi, qui titillanti consensum non accommodat delectationi.

10 Durius impugnatur, qui usque ad consensum, & si non usque ad perpetrationem tentatur, quam is, qui sola suggestionem pro conditione carnis tementis sollicitatur.

11 Stimuli carnis qui in Paulo excitante Sathana Angelo instant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctantem dum in se expugnat, perficitur, & de inhrmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit gloriosi certaminis.

12 Seruus Dei multa certamina de sua carne mouentur: nam quamuis in amore Dei eorum sit inconcussa intentio, mens tamen in carne quam exterius gestat, interna praelia tolerat. Deus autem qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente suos non deserit.

Plat. 3.
S. al. g.
24.

seund. Mel. / 3
/ 3

3 fornicat.

4 qui titillant
se non accom-
modat delecta-
tioni. Alij CC.
qui titillat, non accom-
modat delectationem.

2. ad Corint.
12.

5 instant.

6 proficit.

7 seruit.

8 de carne.

/ 41 / 19

13 Ideo nonnūquam electi in lapsu carnali corruunt; vt à vitio superbiz, qua de virtutibus tument; sanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, vt cadant; carnis vitio humilientur, vt surgant.

14 Antequam ^{licet} per~~per~~etur adulterium in opere, ^{licet} ~~piam~~ extat in cogitatione. Ex corde enim primum ¹¹ fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetam dicitur: Accingite lumbos vestros, super vbera vestra: hoc est in corde libidines refecate, quæ ad lumbos pertinent: Nam cor super vbera est, non in lumbis.

15 Libidinis immoderata licentia, nescit habere modum. Nam dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriante, laxauerit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transiit: dumque immoderatè metas pudoris excesserit, crimen criminibus adiicit, paulatimque ad deteriora procedit.

16 Non ita suavis est amantium, immo amantium incerta carnis libido, sicut experta: nec ita delectat fornicatio, dum primum committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam verò si in vsum venerit, tantò perditis ¹² dulcior fit, vt ¹³ superare difficile sit. Vnde & sæpe ex consuetudine delinquendi, quasi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensusque nostros contra rectam vo-

luntatem

9 persequitur.

10 iam ad alse
vium entas in
ore.

11 cogitationes

¶ Sai. 32. 16.

12 dulcis.
13 superari dif
ficile possum

42

43

44 / adulterium

11

5

luntatem in nobis rebellare sentimus.

- 17 Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quam amor castitatis: adhuc peccatum in homine regnat. Certè si amplius delectat pulchritudo intimæ castitatis, iam non regnat peccatum, sed regnat iustitia. Nam non solum de commissa fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc ¹⁴delectatur, atque animum teneat, proculdubio regnat.

31. q. 7.

14 delectatur.

- 18 Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, seruitus idolorum est. ¹⁵Est autem & spiritalis fornicatio, secundum quòd Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam iam mœchatus est eam in corde suo.

15 Est aptem
immundus. spi-
ritus in forni-
cando secundum
Gr. *11. 11. 11.*

Augustin. li.
1. de Sermo.
Dñi in mon-
te. 11.

5. 24.

- 19 Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quisque diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus & regnum Dei clauditur, & homo a Deo separatur.

- 20 Inter cætera septem vitia ¹⁶fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam templum Dei ¹⁷violat, & tollens/membra Christi, ¹⁸facit membra meretricis.

16 vitium for-
nicationis ma-
ximum scelus
est Grat. verò
in nullo M 1.

17 violatur.

18 faciens.

- 21 ¹⁹Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabo'lo, quàm per cætera vitia. Cùm enim ille varijs tentamentis illectos homines conetur peruertere, magis ²⁰tamen mœchædi desiderium suggerit; quia utrunque sexum in hoc vitio amplius agrotare intendit.

19 M animæ
excus.

20 autem.

22 Dæmones scientes pulchritudinem esse animæ castitatem, & per hanc hominem Angelicis meritis, è quibus illi ipsi sunt, coarctari, liuore percussi inuidiæ, iniiciunt per sensus corporis, opus desideriumque libidinis; quatenus à cœlestibus deorsum deiectam animam pertrahant, secumque quos vicerint, gloriantes ad tartara ducant.

23 Quando impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuini iudicij metus, & æterni tormenta incendij ante oculos proponantur: quia nimirum omnis pœna grauior s supplicij formidine superatur. Sicut enim clauus clauum expellit: ita sæpe recordatio ardoris gehennæ, ardorem ^{excludit} luxuriæ.

24 Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt ²²seruire castitati, quando eos libido seruos habere contemnit.

25 Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

De Continentia.

CAP. XL.

1 DEO datur continētia: sed petite, inquit, & accipietis. Tunc autem tribuitur, quando Deus gemitu interno pullatur.

Matth. 7. 7.

2 Prælatam virginitatem esse ~~(nuptiarum coniugio)~~. Illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium concessum est, virginitas admonita, tantum, non iussa. Sed ideo tantum admonita, quia nimis excelsa.

1. Corinth. 7.
~~1. nuptiarum coniugio~~

3 Geminum est bonum virginitas, quia & in hoc mundo solitudinem sæculi admittit, & in futuro æternum castitatis præmium percipit.

4 Virgines scēliciores sunt in vita æterna, & Isaiā testante: Hæc dicit Dominus Eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomen melius a filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. Nec dubium, quod qui casti perseverant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

Gregor. libr.
Pastor. Curæ
admonit. 29.
part. 3.
Locus Isai.
c. 62. v. 15.
5.

5 Amanda est pulchritudo castitatis, cuius degustata delectatio dulcior inuenitur, quàm carnis. Castitas enim fructus suavitatis est, & pulchritudo inuiolata Sanctorum. Castitas securitas mentis est, & sanitas corporis: vnde & ali-

quos

quos gentilium gymnicos legimus perpetuam Veneris abſtinentiam exercuiſſe, ne virtutem libidine frangerent. Luxurioſa namque vita carnem citò debilitat, fractamque celeritèr ducit ad ſenectutem.

6 Omne peccatum per penitentiam recipit vulneris ſanitatē: virginitas autem ſi labitur, nullatenus reparatur. Nam quamvis pœnitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit priſtinam.

Gregor. libr.
6. Expoſit. in
1. Reg.
Matth. 25. 14c

7 Virgo carne non mente, nullum præmium habet in repromiſſione. Vnde & incipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit: Amē dico vobis, nescio vos. Vbi enim iudicans mentem corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem ~~diminabit~~.

8 Nihil prodeſt incorruptio carnis, vbi non eſt integritas mentis. Nihilque valet mundum eſſe corpore eum qui pollutus eſt mente.

9 Multi ſunt reproborum, qui carnalis corruptelæ contagium nesciunt: qui ſicut in ſœcundi ſunt corpore, ita ſteriles manent mente operisq; boni ſœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, ſi alijs prauis operibus non inſeruirent.

10 Qui continentiam profitetur, & ab alijs terrenis deſiderijs non ſubtrahitur, quamvis hunc luxuria carnis non polluat, diuerſa tamen mundanæ conuerſationis operatio maculat.

Greg. li. Moral. 23. c. 4. &

11 Virgines de ſuis meritis glorianter hypocri-

is comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa celestia non perueniunt: quia ipsi sibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt, hoc est enim in Euangelio non habere virgines in vasis oleum, id est non seruare intra conscientiam boni operis testimonium: sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

12 Ruina adulteri excipitur/destinatione matrimonij: meliusque est vxorem ducere, quam per libidinis ardorem perire.

13 Quosdam conjugale decus, non pro gignendis filiis delectat, sed hoc pro turbulenta carnis, & libidinosa consuetudine appetunt: sicque bono malè vtuntur.

14 Vitia per se mala sunt, coniugia verò & potestates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus, Qui autem cum vxore est, cogitat quæ mundi sunt. Et propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per iustitiæ quoque præuaricationem malæ existunt. Nocent enim nuptiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non per se: exemplo itineris recti, iuxta quod spinæ nascuntur, quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

li.9. Epistolæ
ad Theodoretum.

August. libr.
de bono cō-
iug. c. 14.

1. Corinth. 7.

33.

lib. 7.

2.

De Cupiditate.

CAP. XLI.

1 **N**ON posse quempiam spiritalia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

2 Non potest ad contemplandum Deum 'mens esse libera, quæ desiderijs huius mundi, & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspiciere poterit oculus, quem pulvis claudit.

3 Omni peccato peior est auaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius quàm amare pecuniã, hic enim animam suam venalẽ facit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

4 Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait; Radix omnium malorum cupiditas est: quam quidam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant cæteræ soboles peccatorum.

5 Multi causa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem ^{seruantes} ~~abnegauerunt~~ abnegauerunt. Cupiditas enim Christũ vendidit. Nam & plerisq; tantũ in rebus alienis est desiderium, vt etiã homicidium perpetrare non vereantur: Sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe

Gregor. li. 1.
in 1. Reg.
*Isa mentis
re:*

Eccles. 10.
Gregor. lib.
20. Moral. c.
11.

1. ad Timoth.
6. 10.

2. renouati-
runt.

3. Reg. c. 21.

6 Sæpe iniqui mala, quæ concupiscunt, assequuntur quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quod in sæculo nequiter appetunt: ut hac experientia resipiscant, & ^{conuertantur} ad Deum, a quo mente recesserunt. Deum ergo sibi propitium nouerit aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, ut durius pereant hi, quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis.

3 resipiscant reuertens ad Deum

7 Nunquam satiari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget: quantoque magis acquirit, tanto amplius querit: nec solum desiderio augendi excruciat, sed etiam amittendi metu afficitur.

Gregor. libr. Moral. 15. c. 12. Sunt verba Horatij li. 1. epistola: um epistola 2.

8 Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus de hac vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus?

9 Plerique potentes tanta cupiditatis rabie inflammantur, ut de confinijs suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum ad agrum copulatis usque ad terminum loci. Numquid soli vos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum idest, diabolus rapere ad perditionem idem Pro-

Greg 3. part. Pastor. curæ, admonit. 1. Psal. 5. 46.

7/56
 ¶ Isai. eod. c.
 4. sequenter.
 5. 14.

5 si iniqui mo-
 rientes.

6 sua cupid.

Genes. 1.

Genes. 4.

3. Regum 11.

7 cupiditas:
 3. Reg. 11.

pheta ~~con~~sequenter annunciat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; villo termino, & descendunt fortes eius & sublimes gloriosiq; eius ad eum. Nec mirum quod morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammam cupiditatis suæ minimè extinxerunt.

10 Qui desiderio cupiditatis exaltuant, flatu diabolicæ inspirationis vruntur. Accendit enim mentem Eua superbia, vt de ligno vetito manducaret. Accendit Caim mentem inuidia, vt fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, vt per amorem libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, vt homicidium avaritiæ annecteret. His ergo inspirationibus diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

De Gula.

C A P. XLII.

1 Prim.

Daniel 1. c. 9.

2 cupiditas
 Ex Greg. lib.
 Moral. 30. c.
 13.

1 **P** R I M A concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diuersa edacitatis desideria non comprimuntur. Vnde & Daniel, Panem, inquit, desiderij non comedi; hoc est eius concupiscentiā non impleui.

2 Prima est luxuriæ materies saturitas panis.

Vnde

Vnde & Propheta Sodomam de satietate panis accusat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorum, superbia, satietas panis, & abundantia aquæ. Panem quippè Sodomitæ immoderatè sumentes, in turpitudinem defluxere flagitiorum, atq; inde meruerunt, comitante superbia, cœlestibus aduri incendijs, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

Ezech. 16. 29.

160 an?

3 Utile est cauere gulam ciborumque concupiscentiam. Quid enim tam noxium, quàm vt animus seruiat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

Greg. 3. part. Pastor curæ admonit. 10.

1. ad Corint. 6. 13.

4 Proxima est ventri libido: sicut loco, ita vitio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt, proxima. In ordine namque membrorum genitalia ventri iunguntur: Dumq; vnum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

3 sic.

5 Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed tantummodo vt corpus sustentetur, epulis est vtendum. Nami vt Philosophi dixerunt; Cibandus est venter vt contineat, animam, non vt corumpat.

Leo pp. ser. 3. de ieiunio.

156 / ci
inve
espe

6 Qui nimium cibus vtuntur, quantò magis ventrem pascunt, tantò amplius sensum mentis obtundunt. Nam Græci dixerunt, lex crasso ventre subtilem sensum gigni non posse. Nam gulæ saturitas nimia, aciem mentis obtundit,

4 differunt ei
bos inuentos ef
se vt contineat
anim. Plato
dialogo 8. de
Repub. duplicē
causam affert.
cur c. bus neces
sarius sit,
5 aciem.

ingeniumque ~~pe~~becescere facit.

7 Libidinis ignes ciborum ~~som~~^{erit} incrementum: corpus autem quod abſtinentia ⁷frangit, tentatio non exurit. Vnde & tres pueros abſtinentes, flamma Babilonij incendij & ſi tetigit, non combuſit: quia nimirum & ſi deſideriorum carnalium ignis abſtinentium mentes inflammatur, uſq; ad conſenſum tamen concupiſcentiæ, vel operis non exurit.

8 Cui abundantia eſt epularum, ardentis diuitis intendat ſupplicium, cuius tanta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularum fuerat copia. In hoc enim ſeculo eſurire, & ſicire noluit, propterea illic inter flammās ſitiens, ſtillam aquæ quaſiuit, nec ꝑmeruit.

9 Considerandum quā vehementer arguatur comeſſatio & ſumptuoſa conuiuia. 9 Nam per Prophetam comminatur Dominus, ſe non hanc 10 relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Iſaiam: Ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare aneſes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimitteretur iniquitas hæc vobis, donec moriamini.

10 Sicut omnes carnales 11 cupiditates per abſtinentiam reſecantur: ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio deſtruuntur. Inde eſt quòd & princeps cocorum muros Ieruſalem ſubuerſit: quia & venter cui ſeruitur à cocis, virtutes animæ deſtruit. Neque enim poſſe quempiam vir-

tutum

Gregor. libr.
Moral. 30. c.
13.
~~6~~ ⁶ ~~ſumantur.~~
7 ~~frangitur.~~

Gregor. homil.
40. in
Euang.

8 mer. accipere

9 per Prophetam
ut comminatur
Dominus.
10 dimiſſurum.

Iſai. c. 22. 13.

Ex Greg. libr.
3. Paſſ. curæ
admonit. 20.
~~11~~ ¹¹ ~~motus cupi-~~
~~ditatis abſol-~~
~~uentis.~~
Ierem. 19.

tutum perfectionem attingere, nisi prius ventris edomauerit ingluuiem.

11 Nemo potest dominari cæteris vitijs, nisi prius ingluuiē/restrinxerit ventris. Nec quisquam facile poterit a semetipso spiritus immundos expellere, nisi per abstinentiā gulæ. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt a nobis fortius superantur, quādo prius, quæ intra nos sunt vicia extinguiuntur. Nam frustra foris agit bellū, qui intus habet periculū.

12 Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cauendam. Nam sæpè accuratius præparata, sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpe abiecta, & vilia edendi cupiditate sumuntur. Sicque fit, vt non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

13 Quatuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu, idest: quid, quando, quantum, & quomodo appetatur. Quid ad rem ipsam pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationem refertur. Quomodo ad impatientiam festinationis ascribitur.

14 Nullus homini tam importunus exactor est, quàm venter: qui quotidianam refectionē, quotidiana famis exactioe adimplet. Cum cæteris enim vitijs, & si interdum nascimur, interdum tamen cum eis non morimur: cum isto autem & nascimur, cum isto & morimur.

Greg. li. Moral. 30. c. 13.

Gregor. ibidem.

Gregor. ibidem.

Greg. li. Mo-
ral. 30. c. 14.
22. obrepit.

15 Plerunque voluptas vescendi ita sub obtentu
necessitatis¹² subrepat, vt dum putatur serui-
re necessitati, voluptatis desiderio seruiatur: nec fa-
cile discernitur vtrum quod accipitur, gulæ, an
indigentia deputeretur.

De Ebrietate.

C A P. XLIII.

1 eſca.

1

¹SCA/crapulam, potus ebrietatem
generat. Ebrietas autem perturba-
tionem gignit mentis, furorem cor-
dis, ²flammam libidinis.

2 flam. susci-
tat.

2

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, nesciat:
Vnde etiam & malum non sentitur, quod per
ebrietatem committitur. Verum est, quod iuxta
Prophetam dicitur: Fornicatio, & ebrietas aufe-
runt cor. Fornicatio enim sicut in Salomone in-
fatuat sapientem. Ebrietas sicut in Loth sensum
rationis captiuat. Vnde in Prouerbijs: Potentes,
inquit, qui iracundi sunt, vinum non bibant: ne
cum biberint, obliuiscantur sapientiam.

Osee 4. 11.
3. Reg. 1.
Gencl. 9.
Prouerb. 31.
7.

3

Plerisque laus est multum bibere, & non in-
briari. Audiant hi aduersum se dicentem Pro-
phetam: Vx qui potentes estis ad bibendum vi-
num, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Isai. 5. 4. 2.

4

Vino multo deditos, & luxuriose viuentes.
Isaias sic arguit dicens: Vx qui cōsurgitis mane

Isai. 5. 11.

ad

ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque
ad vespertinum, ut vino astueris. De talibus & alio
loco dicitur. Vt ubi/civitas cuius rex iuuenis
est, & cuius principes mane comedunt.

Eccles. 10.

19

5 Multi enim a mane vsq; ad solis occubitum
ebrietati & gulæ voluptatibus deferuiunt, nec
intelligunt cur nati sunt: sed consuetudine beluina
detenti, luxuriæ tantum tota die epulisque in-
feruiunt.

110

11

6 Clamat Iohel Propheta his qui ebrietate de-
feruiunt, dicens: Expergiscimini ebrii, & flete, &
vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine.

Ioc. c. 1. 5.

7 Quo testimonio non ait tantum: Flete omnes
qui bibitis vinum, ut bibere omnino non liceat,
sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam
pertinet & prodigam effusionem. Nam quan-
tum satis est necessitati, edocet Timotheum bi-
bere; Apostolus, dicens: Vino modico utere.

8 Non solum ex vino inebriantur homines, sed
etiam ex cæteris potandi generibus, quæ vario
modo conficiuntur. Vnde & Nazareis, qui se
sanctificabant Domino, præceptum est: Vinum
& siccam non bibere. Vtraque enim statum men-
tis evertunt & ebrios faciunt: luxuriam quoque
carnis vtraque aqualiter gignunt.

Num. 6.

15/1

9 Quidam continentes sicut panem cum pon-
dere edunt, ita & aquam cum mensura sumunt:
asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ
abstinentiam conuenire.

De Abſtinentia.

CAP. XLIIII.

1 **H**oc eſt perfectum & rationale
ieiunium, quando noſter homo
exterior ieiunat, & interior orat.
facilius per ieiunium oratio pene-
trat cælum. Tunc enim homo
ſpiritalis efficitur, Angelis coniungitur, Deoq;
liberius copulatur.

Gregor. lib.
Moral. 30. c.
9.

Daniel. 10. 3.

2 Per ieiunium etiam occulta myſteriorum cæ-
leſtium reuelantur, diuiniq; ſacramenti arcana
panduntur. Sic namq; Daniel, Angelo reue-
lante, myſteriorum ſacramenta cognoscere me-
ruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifeſta-
tiones & eorum annunciationes oſtendit.

Matth. 17.
20.

3 Ieiunia fortia tela ſunt aduerſus tentamenta
dæmoniorum. Citò enim per abſtinentiam de-
uincuntur. Vnde etiam Dominus & Saluator
noſter eorum incurſus ieiunij, & orationibus
præmonet ſuperare, dicens: Hoc genus non ei-
jicitur niſi per orationem & ieiunium. Immundi
enim ſpiritus ibi ſe magis injiciunt, vbi plus vi-
derint eſcam & potum.

inhabitant.

Pſal. 62. 1.

4 Sancti quam diu in huius ſæculi vita habitāt
deſiderio ſuperni roris corpꝛ ſubꝛ aridum por-
tant. Vnde & Pſalmiſta: Situit, inquit, in te

anima

anima mea quam multipliciter habet caro mea.

Caro enim tunc Deum sinit, quando per ieiuniū abstinet & arescit. Abstinencia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

Sæpe abstinencia simulatè agitur, ieiuniaque per hypocrisim exercentur. Quidam enim ¹mirra inedia corpus suum ²laniant, exterminantes sicut ait. ³Euangelistæ, facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Ore namque pallescunt, corpore atteruntur, cordis alta suspiria ducunt.

Ante mortem quoque mortiferis se supplicijs tradunt: tantumque miseri laboris exercitium, non pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

Quidam incredibiliter abstinent, vt hominibus curiosis sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono malè vtuntur.

Ieiunium & elemosina in abscondito esse amant, vt solus Deus qui inspicit omnia, meritū operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercedē suā ab hominibus recipiunt.

Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui aut à cibis abstinent, & prauè agūt, demones imitatur: quibus esca nō est, & nequitia semper est. Ille enim bene abstinet à cibis, qui & à ^{malis} actibus, & à mūdī ieiunat ambitionibus.

Gregor. libr.
Moral. 8. ca.
26.

Matth. 6. 16.

2 Ysa.

3 macerant.

4 Euangelistæ.

Grego. libr. 8.
Moral. c. 24.

Matth. 5.

5 receperunt.
Pius PP. Nihil prodest homini ieiunare & orare & alia religionis bona agere nisi mens ab iniquitate renouetur, de penit. D. 3.
6 malitia.

ET EMENDATIONES
In Librum Secundum

SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.

CAPITVLVS I.

NVLVS autem magis sapiens.] Hæc
sententia & sequens quæ incipit ex-
cellior est, non extant in Gottico
Toletano; verum in reliquis M. ff. &
in editis inveniuntur; quæ propter retinendas cœ-
seo; præsertim cum desumptæ videantur ex D.
Grego. lib. 25. Moral. c. 25. & ex lib. 13. c. 14.
[Propheta] Jeremias 10. Et si stultus factus est
omnis homo à scientia, in editione vulgata non
est, sua, neque apud septuagint. *ἐμπρόσθεν τῆς ἀπο-
κάλυψης*. verum apud Hebræos est a scientia
sua, & ita vertit D. Hieron. Jerem. c. 10. quamuis
cap. 51. à scientia tantum.

[Primum est.] Ex D. Grego. ferè ad verbum
hæc sententia & sequens lib. 18. Moral. c. 25.

[Sapientia scribæ in tempore otij.] Locusest Ec-
cle. 38. ubi in editione vulgata sic est; sapientia
scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur
actu sapientiam percipiet. Dictio scribæ non est
verbum imperandi, sed genitiuus, vt con-

Itat ex Græcis *σοφία γραμματικός ἐν ευκαρία σχολῆς.*
 Et Complut. editio ita habet: sapientia scribæ in
 opportunitate oris; scilicet consistit huius compa-
 ratur. Sunt qui sapientiam legat; & tunc scribæ,
 est nominatiuus, ita ut sit sensus, scribæ, hoc est
 legis doctores sapientiam percipient in tempore,
 ut quæ vacat & liberi sunt ab operibus seruilibus, &
 illiberalibus, totos se veritatis speculationi tra-
 dentes, sed hæc interpretatio licet à Doctis pro-
 betur Græcæ editioni non conuenit. Isidorus lo-
 cum desumpsit ex D. Grego. lib. 18. Moral. c. 25.
 Nullus quippe (inquit) eam planè recipiet, nisi
 qui ab omni se abstrahere actionum carnalium
 fluctuatione contendit: unde & aliàs dicitur sa-
 pientiam scribæ in tempore oris, & qui immota-
 tur actu ipse percipiet eam.
 Vnde Dominus] sensum de scriptura sumit &
 nō verba Locus est Luca 12. Ille autē seruus, &c.
 Nihil prodesse homini scire.] In vno C. M. s. est,
 nihil prodesse oēm scire, quæ lectio nō displicet.

CAP. II.

CONFESSIONE oris.] In omnibus edi-
 tis erat, confessionis oris; male: sed in
 omnibus M. ff. confessione oris: quam
 actionem probo, sic est apud Paul. ad Rom. 10.
 Corde creditur ad iusticiam, ore autem con-
 fessio fit.

quos gentilium gymnicos legimus perpetuam Veneris abſtinentiam exercuiſſe, ne virtutem libidine frangerent. Luxurioſa namque vita carnem citò debilitat, fractamque celeritèr ducit ad ſenectutem.

6 Omne peccatum per pœnitentiam recipit vulneris ſanitatem: virginitas autem ſi labitur, nullatenus reparatur. Nam quamvis pœnitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit priſtinam.

Gregor. libr.
6. Expoſit. in
1. Reg.
Match. 25. 10c.

7 Virgo carne non mente, nullum præmium habet in repromiſſione. Vnde & incipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit: Amē dico vobis, nescio vos. Vbi enim iudicans mentem corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem ~~diminabit~~.

8 Nihil prodeſt incorruptio carnis, vbi non eſt integritas mentis. Nihilque valet mundum eſſe corpore eum qui pollutus eſt mente.

9 Multi ſunt reproborum, qui carnalis corruptelæ contagium nesciunt: qui ſicut in fœcundi ſunt corpore, ita ſteriles manent mente operiſque boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, ſi alijs prauis operibus non inferuient.

10 Qui continentiam proſitetur, & ab alijs terrenis deſiderijs non ſubtrahitur, quamvis hunc luxuria carnis non polluat, diuerſa tamen mundanæ conuerſationis operatio maculat.

Greg. li. Moral.
23. c. 4. &c.

11 Virgines de ſuis meritis glorianes hypocri-

tis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa celestia non perueniunt: quia ipsi sibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt, hoc est enim in Euangelio non habere virgines in vasis oleum, id est non seruare intra conscientiam boni operis testimonium: sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

li. 9. Epistolarum Epistolæ ad Theodistam.

12 Ruina adulteri excipitur / ~~destinatione~~ matrimonij: meliusque est vxorem ducere, quam per libidinis ardorem perire.

13 Quosdam coniugale decus, non pro gignendis filiis delectat, sed hoc pro turbulenta carnis, & libidinosa consuetudine appetunt: sicque bono malè vtuntur.

14 Vitia per se mala sunt, coniugia verò & potestates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus, Qui autem cum vxore est, cogitat quæ mundi sunt. Et propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per iustitiæ quoque; præuaricationem malæ existunt. Nocent enim nuptiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non per se: exemplo itineris recti, iuxta quod spinæ nascuntur, quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

August. libr. de bono coniug. c. 14.

1. Corinth. 7.

33.
1. Cor. 7.
2.

De Cupiditate.

CAP. XLI.

1 **N**ON posse quempiam spiritalia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

2 Non potest ad contemplandum Deum: mens esse libera, quæ desiderijs huius mundi, & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspiciere poterit oculus, quem pulvis claudit.

3 Omni peccato peior est auaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius quàm amare pecuniã, hic enim animam suam venalẽ facit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

4 Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait; Radix omnium malorum cupiditas est: quam quidam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant ceteræ soboles peccatorum.

5 Multi causa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem ^{renunci} ~~abneg~~auerunt. Cupiditas enim Christũ vendidit. Nam & plerisq; tantũ in rebus alienis est desiderium, vt etiã homicidium perpetrare non vereantur: Sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe

Gregor. li. 1.
in 1. Reg.
1. *si mens uige*
ret.

Ecclesi. 10.
Gregor. lib.
10. Moral. c.
11.

1. ad Timoth.
6. 10.

2. *renunciatio*
nost.

3. Reg. c. 11.

6 Sæpe iniqui mala, quæ concupiscunt, assequuntur, quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quod in sæculo nequiter appetunt: vt hac experientia resipiscant, & ^{reverti} conuertantur ad Deum, a quo mente recesserunt. Deum ergo sibi propitium nouerit aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, vt durius pereant hi, quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis.

3 resipiscant & uersi ad Deum

7 Nunquam fatiari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget: quantoque magis acquirit, tantò amplius querit: nec solum desiderio augendi exerceatur, sed etiam amittendi metu afficitur.

Gregor. libr. Moral. 15. c. 12.
Sunt verba Horatij li. 1. epistolarum epistola 2.

8 Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus de hac vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tantò amore cupimus?

9 Plerique potentes tanta cupiditatis rabie inflammantur, vt de confinijis suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum ad agrum copulatis vsque ad terminum loci. Numquid soli vos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum idest, diabolus rapere ad perditionem idē Pro-

Greg. 3. part. Pastor. curæ, admonit. 11. Esai. c. 5. 16.

1. ai. eodōc.
4. sequentior.
S. 14.

5. si iniqui morientes.

6. sua cupid.

Genes. 2.

Genes. 4.

3. Regum 11.

7. cupiditate.

3. Reg. 21.

pheta ~~con~~sequenter annunciat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; vilo termino, & descendentes fortes eius & sublimēs gloriosi q; eius ad eum. Nec mirum quod morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammam cupiditatis suae minimē extinxerunt.

10 Qui desiderio cupiditatis exaestuāt, flatu diabolicæ inspirationis vruntur. Accendit enim mentem Euæ superbia, vt de ligno vetito mandu caret. Accendit Caim mentem inuidia, vt fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, vt per amorem libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, vt homicidium avaritiæ annecteret. His ergo inspirationibus diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

De Gula.

C A P. XLII.

1. Prim.

Daniel. 10. 9.

2. explem.
Ex Greg. lib.
Moral. 30. c.
13.

1 **P**RIMA concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimē ceditur, diuersa edacitatis desideria ~~non~~ comprimuntur. Vnde & Daniel, Panem, inquit, desiderij non comedi; hoc est eius concupiscentiā non impleui.

2 Prima est luxuriæ materies saturitas panis.

Vnde

Vnde & Propheta Sodomam deſſatietate panis
accuſat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorum,
ſuperbia, ſatutitas panis, & abundantia aquæ.
Panem quippè Sodomitæ immoderatè ſumen-
tes, in turpitudinem deſluxere flagitiorum, atq;
inde meruerunt, comitante ſuperbia, cœleſtibus
aduri incendijs, ex quo modum non tenuerunt
edacitatis.

3 Vtile eſt cauere gulam ciborumq̃ue concu-
piſcentiam. Quid enim tam noxium, quàm
vt animus ſeruiat ventri & eſcæ, quæ ſunt de-
ſtruenda, teſtante Apoſtolo, ac dicente: Deus au-
tem & hunc, & hanc deſtruet.

4 Proxima eſt ventri libido: ſicut loco, ita vi-
tio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ
circa ventrem ſunt, proxima. In ordine namq̃ue
membrorum genitalia ventri iunguntur: Dumq̃;
vnum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxu-
riam excitatur.

5 Non ad luxuriam, vel ad ſatietatem: ſed tan-
tummodo vt corpus ſuſtentetur, epulis eſt vren-
dum. Nam vt Philoſophi dixerunt; Cibandus
eſt venter vt contineat, animam, non vt cor-
rumpat.

6 Qui nimium cibus vtuntur, quantò magis
ventrem paſcunt, tantò amplius ſenſum men-
tis obtundunt. Nam Græci dixerunt, lex craſſo
ventre ſubtilem ſenſum gigni non poſſe. Nam
gulæ ſaturitas nimia, aciem mentis obtundit,

Ezech. 16. 49.

Greg. 3. part.
Paſtor curæ
admonit. 20.1. ad Corint.
6. 13.

3. ſic.

Leo pp. ſer.
3. de ieiunio.4. diſſerunt ci-
bis inuentos ef-
ſe vt contineat
anim. Plato
dialego 8. de
Repub. duplici
cauſam affert.
cur cibus neceſ-
ſarius ſit,
& aciem.

inge-

ingeniumque pebeſcere facit.

Gregor. libr.
Moral. 30. c.
13.
6. ſumuntur.
7. frangitur.

7 Libidinis ignes ciborum ^{entis} ſomniſque increſcunt:
corpus autem quod abſtinentia 7 frangit, tenta-
tio non exurit. Vnde & tres pueros abſtinentes,
flamma Babilonij incendiij & ſi tetigit, non com-
buſit: quia nimirum & ſi deſideriorum carna-
lium ignis abſtinentium mentes inflammaret, uſq;
ad conſenſum tamen concupiſcentiæ, vel operis
non exurit.

Gregor. ho-
mil. 40. in
Euang.

8 Cui abundantia eſt epularum, ardentis diuitis
intendat ſupplicium, cuius tanta in inferno in-
ter ignes erat inopia, quanta hic epularum fue-
rat copia. In hoc enim ſeculo eſurire, & ſitire no-
luit, propterea illic inter flammās ſitiens, ſtillam
aquæ quæſiuit, nec ꝑmeruit.

8 mer. accipere

9 per Proph. ita
re comminatur
Dominus.
10 dimiſſum.

11 ſai. c. 22. 13.

9 Conſiderandum quàm vehementer arguan-
tur comeſſatio & ſumptuoſa conuiuia. 9 Nam
per Prophetam comminatur Dominus, ſe non
hanc 10 relaxare iniquitatem hiſ qui eam libenter
ambiunt. Dicit enim per Iſaiam: Ecce gaudium
& lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes: co-
medere carnes, & bibere vinum. Si dimitteretur ini-
quitas hæc vobis, donec moriamini.

Ex Greg. lib.
3. Paſt. curæ
admon. 20.
11. motus con-
cupiſcentiæ abſi-
nentia.
Ierem. 19.

10 Sicut omnes carnales 11 cupiditates per abſti-
nentiam reſecantur: ita omnes animæ virtutes
edacitatis vitio deſtruuntur. Inde eſt quòd &
princeps cocorum muros Ieruſalem ſubuerſit:
quia & venter cui ſeruitur à cocis, virtutes ani-
mæ deſtruit. Neque enim poſſe quempiam vir-

tutum

tutum perfectionem attingere, nisi prius ventris edomauerit ingluuiem.

- 11 Nemo potest dominari cæteris vitijs, nisi prius ingluuiē/restrinxerit ventris. Nec quisquam facile poterit a semetipso spiritus immundos expellere, nisi per abstinentiā gulæ. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt a nobis fortius superantur, quādo prius, quæ intra nos sunt vitia extinguitur. Nam frustra foris agit bellū, qui intus habet periculū.

- 12 Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cauendam. Nam sæpè accuratius præparata, sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpe abiecta, & vilia edendi cupiditate sumuntur. Sicque fit, vt non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

- 13 Quatuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu, idest: quid, quando, quantum, & quomodo appetatur. Quid ad rem ipsam pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationem refertur. Quomodo ad impatientiam festinationis ascribitur.

- 14 Nullus homini tam importunus exactor est, quā venter: qui quotidianam refectionē, quotidiana famis exactione adimplet. Cum cæteris enim vitijs, & si interdum nascimur, interdum tamen cum eis non morimur: cum isto autem & nascimur, cum isto & morimur.

Greg. li. Moral. 30. c. 13.

Gregor. ibidem.

Gregor. ibidem.

Greg. li. Moral.
30. c. 14.
22. obrepit.

15 Plerunque voluptas veſcendi ita ſub obtentu neceſſitatis¹² ſubrepiť, vt dum putatur ſeruiſſe neceſſitati, voluptatis deſiderio ſeruiatur: nec facile diſcernitur vtrum quod accipitur, gulę, an indigentię deputetur.

De Ebrietate.

C A P. XLIII.

1 eſca.

1 **E**SCA/crapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, ²flammam libidinis.

2 flam. fuſci.
147.

2 Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi ſit, neſciat: Vnde etiam & malum non ſentitur, quod per ebrietatem committitur. Verum eſt, quod iuxta Prophetam dicitur: Fornicatio, & ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim ſicut in Salomone inſatuat ſapientem. Ebrietas ſicut in Loth ſenſum rationis captiuat. Vnde in Prouerbijſ: Potentes, inquit qui iracundi ſunt, vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiſcantur ſapientiam.

Oſez 4. 11.
3. Beg. 1.
Genſ. 9.
Prouerb. 31.
4.

3 Plerique laus eſt multum bibere, & non inebriari. Audiant hi aduerſum ſe dicentem Prophetam: Vx qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem.

ſai. 5. 4. r.

4 Vino multo deditos, & luxurioſe viuentes. Elaias ſic arguit dicens: Vx qui coſurgitis mane

ſai. 5. 11.

ad

ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum, ut vino astuetis. De talibus & alio loco dicitur. Vt tibi/ciuitas cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedunt.

Ecclef. 10.

10

19

110
11

Multi enim a mane vsq; ad solis occubitum ebrietati & gulæ voluptatibus ~~deseruiunt~~, nec intelligunt cur nati sunt: sed consuetudine beluina detenti, luxuriæ tantum tota die epulisque in-
deseruiunt.

Clamat Iohel Propheta his qui ebrietate ~~de-~~seruiunt, dicens: Expergiscimini ebrii & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine.

Ioel. c. i. 5.

Quo testimonio non ait tantum: Flete omnes qui bibitis vinum, ut bibere omnino non liceat, sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheum bibere; Apostolus, dicens: Vino modico utere.

Non solum ex vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Vnde & Nazareis, qui se sanctificabant Domino, præceptum est vinum & ~~ficeram~~ non bibere. Vtraque enim statum mentis evertunt & ebrios faciunt: luxuriam quoque carnis vtraque æqualiter gignunt.

Num. 6.

15/5

Quidam continentes sicut panem cum pondere edunt, ita & aquam cum mensura sumunt: asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ abstinentiam conuenire.

De Abstinentia.

CAP. XLIII.

Hoc est perfectum & rationabile ieiunium; quando noster homo exterior ieiunat, & interior orat. facilius per ieiunium oratio penetrat cælum. Tunc enim homo spiritalis efficitur; Angelis coniungitur, Deoq; liberius copulatur.

2 Per ieiunium etiam occulta mysteriorum celestium reuelantur, diuinique sacramenti arcana panduntur. Sic namque Daniel, Angelo reuelante, mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifestationes & eorum annunciationes ostendit.

3 Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta dæmoniorum. Citò enim per abstinentiam deuincuntur. Vnde etiam Dominus & Saluator noster eorum incursum ieiunijs, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus non eijcitur nisi per orationem & ieiunium. Immundi enim spiritus ibi se magis iniiciunt, vbi plus viderint escam & potum.

4 Sancti quam diu in huius sæculi vita habitant desiderio superniitoris corpus suum aridum portant. Vnde & Psalmista: Sitiuit, inquit, in te

anima

Gregor. lib.
Moral. 30. c.
9.

Daniel. 10. 3.

Matth. 17.
20.

1 inhabitant.

Psalm. 61. 1.

anima mea quam multipliciter ~~libi~~ caro mea.

Caro enim tunc Deum sinit, quando per ieiunium abstinet & arescit. Abstinencia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

5 Sæpe abstinencia simulatè agitur, ieiuniaque per hypocrisim exercentur. Quidam enim ² mirra inedia corpus suum ³ laniant, exterminantes sicut ait ⁴ Euangelista, facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Ore namque pallescunt, corpore atteruntur, cordis alta suspiria ducunt. Ante mortem quoque mortiferis se supplicijs tradunt: tantumque miseri laboris exercitium, non pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

6 Quidam incredibiliter abstinent, vt hominibus curiosis sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono malè vtuntur.

7 Ieiunium & elemosina in abscondito esse amant, vt solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercedè suā ab hominibus recipiunt.

8 Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui aut à cibis abstinent, & prauè agūt, demones imitatur: quibus esca nō est, & nequitia semper est. Ille enim bene abstinet à cibis, qui & à ^{malis} actibus, & à mūdī ieiunat ambitionibus.

Gregor. libr. Moral. 8. ca. 16.

Matth. 6. 16.

2 Ysa.

3 mærant.

4 Euangelist.

Grego. libr. 8. Moral. c. 24.

Matth. 5.

5 recuperant. Pius PP. Nihil prodest homini ieiunare & orare & alia religionis bona agere nisi mens ab iniquitate renouetur. de penit. D. 3. 6 malitia.

115
*Leo PP. ser.
4. de qua-
drag.

Ad Titum. r.
15.

117
Isai. 38. &
Hierony. in
hanc locum.

7 corpus.

8 nec malum.

Cassianus
coll. 1. de di-
sceret.

9 *Qui execrationis studio, non abstinētiæ voto ab escais carniū se suspendunt; hi potius execrādi sunt: quia Dei creaturam vībus humanis concessam reiiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilq; esse iudicatur immundum, Paulo testante Apostolo: Omnia munda mundis: coīquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.

10 Spēnitur ieiunium quod in vesperum deliciosa repletionē ciborum reficitur. Neque enim reputanda est abstinētia, vbi fuerit saturitas ventris subsecuta.

11 Spēnitur ieiunium quod in vesperum delitijs compensatur, dicente Eliaia Propheta: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluptas vestra, voluntas enim delitiarū intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percussio: ita & delitiarū improbantur à Propheta in ieiunio.

12 Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias præparat.

13 Non est corpori adhibenda immoderata abstinētia, ne dum amplius grauat⁷ caro pondere inedia, malum agat postea, nec bene facere incipiat: & quæ addicitur, vt vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus præmitur, perdat. Sollicita igitur discretionē carnis est moderanda materies, scilicet ne aut integrè extin-

guatur,

guatur, aut immoderate laxetur.

4 Infirmi- e carnis nimia prevalente, ad perfe-
ctionem perungere nemo potest. Nam quam-
vis Sanctitatis amorem, quisque habeat: exequi
tamen non valet operis meritum, cui intentione
I cordis defertur: conatur. AIT IIT IIT IIT

5 Corporis debilitas nimia etiam vires animæ
frangit, mentis quoque ingenium facit marce-
scere: nec valet quidquam boni per imbecillita-
tem perficere.

6 Ne quid nimis. Nam quicquid cum mo-
do & temperamento sit, salutare est: quicquid au-
tem nimis & ultra modum est, perniciosum fit,
studiumque suum in contrarium vertit. In omni
ergo opere modum & temperamentum opor-
tet habere. Nam omne quod excedit, periculo-
sum est; sicut aqua, quæ si nimios imbres præ-
beat, non solum nullum usum adhibet, sed etiam
periculum exhibet.

9 cogitur.

10 Ne quid ni-
mis agendum.

11 est.

ET EMENDATIONES
In Librum Secundum
SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.

CAP. LVII.

NULLVS autem magis sapiens.] Hæc sententia & sequens quæ incipit excellior est, non extant in Gottico Toletano, verum in reliquis M. ff. & in editis inveniuntur; quæ propter retinendas censeo; præsertim cum desumptæ videantur ex D. Grego. lib. 15. Moral. c. 25. & ex lib. 13. c. 14. *Propheta*] Ieremias 10. Et si stultus factus est omnis homo à scientia, in editione vulgata non est, sua, neque apud septuagint. *ἀπὸ τοῦ γινώσκου*. verum apud Hebræos est a scientia sua, & ita vertit D. Hieron. Ierem. c. 10. quamvis cap. 51. à scientia tantum.

Primum est.] Ex D. Grego. ferè ad verbum hæc sententia & sequens lib. 18. Moral. c. 25.

Sapientia scribæ in tempore otij.] Locus est Eccle. 38. ubi in editione vulgata sic est, sapientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. Dictio scribæ non est verbum imperandi, sed genitius, ut con-

Itat ex Græcis *σοφία γραμματικός ἐν εὐκαρίᾳ σχολῆς.*
 Et Complut. editio ita habet: sapientia scribæ in
 opportunitate orij; scilicet consistit huius compa-
 ratur. Sunt qui sapientiam legat; & tunc scribæ,
 est nominatiuus, ita ut sit sensus, scribæ, hoc est
 legis doctores sapientiam percipient in tempore,
 & quoniam & liberi sunt ab operibus seruilibus, &
 illiberalibus, totos se veritatis speculationi tra-
 dentes, sed hæc interpretatio licet à Doctis pro-
 betur Græcæ editioni non conuenit. Isidorus lo-
 cum desumpsit ex D. Grego. lib. 16. Moral. c. 25.
 Nullus quippe (inquit) eam planè recipiet, nisi
 qui ab omni se abstrahere actionum carnalium
 fluctuatione contendit: unde & aliàs dicitur sa-
 pientiam scribæ in tempore orij; & qui immoratur
 actu ipse percipiet eam.
 Unde Dominus] sensum de scriptura sumit &
 nō verba. Locus est Luca 12. Ille autē seruus, &c.
 Nihil prodesse homini scire. In vno C. M. s. est,
 nihil prodesse oēm scire, quæ lectio nō displicet.

CAP. 11.

CONFESSIONE oris.] In omnibus edi-
 tis erat, confessionis oris; malè: sed in
 omnibus M. ff. confessione oris: quam
 confessionem probo, sic est apud Paul. ad Rom. 10.
 Corde creditur ad iustitiam, ore autem con-
 fessio fit.

CAP. III.

Si tradidero corpus meum; ita ut ardeant.] Omnes cc. M. fl. habent, Si tradidero corpus meum, ut ardeam, sic habet Cyprianus de unitate Eccle. & Cassianus collat. 2. de Monachi dist. 6. Locus est apud Paulum ad Corinth. c. 13. Græcè *ἐὰν παραδώσω, ἀυτὸ τοῦ σώματος*

CAP. V.

PERDITIO ex te tua Israel in me auxilium tuum.] Osee 13. vulgata editio sic habet, Perdicio tua Israel tantummodo in me auxilium tuum, in septuaginta est, corruptioni tuae Israel quis auxiliabitur quem scilicet D. Hieron. in Oseam interpretatur *perditionem hominis meritum*.] Ex D. Gregor. lib. Moral. 18. c. 25, ferè ad verbum, illud autem de latrone ad notandum propter fratricidium fuisse in supplicium actum.] sup. *et in latrone bonum ludum*

Sic et obdurare dicitur Deus hominem.] Exod. 4. ad Moysen dicitur de Pharaone: Ego obdurabo cor eius Gregor. Moral. 11. cap. 5. obdurare (inquit) quippe per iusticiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit, & m. Homi. 11. in Ezech. exponens illud, Ego indurabo cor Pharaonis, non enim cor peccantis Dñs obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat.

C A P. VI.

DATUR ei quod sit malus qui vult esse bonus.] Gottus & alij cc. M. ff. datur ei, qui vult esse bonus : alijs nec vult, nec datur ei, vt sit bonus. Tota sententia desumitur ex D. Grego. lib. 29. Moral. c. 32.

C A P. VII.

DE conuersis.] Conuersi in vniuersum vocantur omnes, qui in monastica vita Deo militant; vt est apud Pammachium in regula; & apud Cassilib. 4. de institutis renuntiantium. c. 1. Renunciantes vocantur conuersi: nunc in monasticis ordinibus laici appellantur conuersi.

Vabis] Eccle. 2. Gregorius lib. 5. exposit. in pri. regulam. cap. 13. interpretatur locum, sustentiam, inquit, perdunt, qui bona, quae inchoant, non consumant.

Ante venturi exitus diem] Id probat Gregorius lib. Moral. 5. c. 8. & lib. 9. c. ult.

In freno & chamo] Locus est Psal. 31. vbi ita legitur: In chamo & freno maxillas eorum constringe. sic septuag. legunt & Basilii & Theodoretus, per chamum & frenum disciplinam intelligentes. Chamus Græcis est genus vin-

culi, ^{ut p^or} sunt qui vertant: lupato & freno: verū in psalterio Ilidoriano est, in freno & chamo.

C A P. I X.

ANTE *conuersionem*] Tota hæc sententia desumpta est ex Greg. Homil. 2. in Euangel. Lucæ 18. de cæco illu minato, exponente illud mysticè: Et qui præbant increpabant eum vt taceret.

C A P. X.

FRAVS & *desidia*] De desidia & fraude fusè disserit Grego. lib. Moral. 9. c. 17. ex quo loco tota hæc sententia deducitur:

Valet interdum] Est apud Gratianum Dist. 81. in editis & in Decreto Gregoriano, est pro animæ salute. In Gotticis omnibus M. ff. est pro animi salute.

C A P. XI.

MORES *inchoantium*] Gottus c. & multialij ex M. ff. sic habent. Nam cætera perfectorum exempla mores inchoantium perficere ad benè viuendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum &c. vnus elegit: Nam certa. Illud

verò nisi perfectorum informetur exemplis patrum, in nullo c.M. s. est. Verum retinui lectionē excusi C. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorij nixus; in quo lib. 25. Moral. c. 7. sic est. Nam quasi quædam fomenta igni dare est, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta Dominica ministrare.

Quia ea legendo] Alludit ad illud Gregorij lib. 24. Moral. c. 6. viua lectio est, vita bonorum.

C A P. XII.

RESPEXIT *comota est & contremuit terra*] Ex duobus psalmis psal. 103. Qui respicit terram & facit eam tremere & psal. 17. comota est & contremuit terra; & psal. 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, Comota est, & contremuit terra. In Psalterio Isidoriano, in hoc loco psal. 76. sic est: Illuxerunt fulgura tua orbi terræ, vidit & commota est terra.

C A P. XIII.

SEIPSUM *nosse hominem*] Gottus & alij M. ff. habent seipsum nosse homo, obiter obseruandum est, ad intelligentiam diuinæ scripturæ & huius loci, quod vox homo in diuinis literis multis sumit modis; aliquñ

pro natura, aliquñ pro culpa aliquñ pro fragilitate.
 Pro natura humana. Genes. 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram;
 Pro culpa psal. 81. Vos autem sicut homines moriemini, hoc est sicut inobedientes peccatores,
 & 1. ad Corinth. 3. Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Pro fragilitate. Ierem. 17. Male dictus, homo qui spem suam ponit in homine; ac si aperte dicat in infirmitate, & fragili fundamento innititur. Et Esai. 31. Aegyptus homo & non Deus. Homo etiam vocatur, qui humana sapit, ut adnotavit Gregorius lib. 24. Moral. c. 6. & adducit illud. 1. ad Corinth. cap. 3. Nonne homines estis? vocatur & qui carnis illecebris & concupiscentiæ ardore vincitur, Ezech. 24. Vos autem grex pascuæ meæ homines estis, Et Esai. 2. Incurruauit se homo, & humiliatus est vir. Inde homines carnales, iumenta vocantur, & affectus bestiarum illis tribuuntur. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Et illud Ierem. Vnusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. & Ezech. 23. Ut carnes asinorum carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum, ut Dauidicum illud exprimatur psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.

Quod paruus est] In omnibus excusis erat quod paruus est, verum consentientibus om-

nibus

nibus c.M. si posui quod prauus est.

Ne iudicatur à Deo] Ex illo Pauli Quod si nosmetipsos diiudicarem non vtrique iudicaremur, dum iudicamur autem à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.

Ille pœnitentiam] Est apud Gratianum de pœn. dist. 5. c. 9. Et in Decreto Gregoriano sic habetur. Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commisit, sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat; nam qui plangit peccatum & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum; quia quanto magis lauerit, tanto magis lutum facit. Huius canonis lectionem à viris Doctiss. magno studio, & accurata diligentia perspectam, in summo loco habeo: Tamen ponam aliorum codicum lectiones, vt doctus lector intelligat, me quoque in emendatione huius libri omnem curam, & studium adhibuisse. Sunt apud me duo cœverendæ antiquitatis, alter ex bibliotheca sanctæ & augustæ ecclesiæ Toletanæ, scriptus æra DCCCCLIII. alter ex insigni Collegio Quetenfi apud Salmaticam antiquior, vtrique literis Longobardis in in pergamino scriptus, qui sic habent. Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat; nam qui plangit peccatum & iterum committit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis abluerit, tanto amplius lutum facit.

r Alius C.
admittat.

Me oportet operari] Paulò aliter est in editione
vulgata Ioan. 9.

Et Propheta] Locus est Ierem. 1. 2. quem Hieronymus de captiuitate Babylonica, aut de extremo iudicio interpretatur.

Tunc autem videbitur.] Gottus vocem autem, reijcit & Grego. lib. Moral. 1. 8. c. 7. modo (inquit) enim non videtur, & propè est, tunc videbitur, & propè non erit.

Curabant contritionem] Locus est Ierem. 6. & tota sententia videtur ex D. Hieronymo desumpta ibidem.

C A P. XIII.

In innocentiam boni finis] In excusis erat, per innocentiam boni finis, pro quo posui in innocentiam, consentientibus omnibus M. fl. & D. Grego. lib. 27. Moral. cap. 1. 1. Ex quo loco desumitur hæc sententia; asini ergò (inquit) primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia in innocentæ simplicitate conuertere.

C A P. XV.

CONSILII immundorum] Gottus Ecclesiæ Tolet. habet consilium immundorū spirituum, hoc est: vt & C. Ouerensis. Sententia

deduci-

deducitur ex Gregorio lib. Moral. 9. c. 25. contra bonos (inquit) consilium maligni spiritus ineūt.

C A P. XVI.

*R*ISOR *est non pœnitens*] Habetur apud Gratianum de pœnit. Dist. 3. cap. 11. & apud Mag. in 4. Dist. 14. tamen in utroque C. per antiquo Gottico, est effectum pœnitentiæ non habere, & flenda iterum non admittere.

C A P. XVIII.

*U*LT *vitam sine crimine habere possunt sine peccato non possunt.*] Peccatum hic vocat, quod non est capitale scelus; crimen verò qđ peccatū ad mortē dicitur.

Sic Cassian. explicat collat. II. c. 10. Omnis, inquit, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen ipsius in eo est; & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et iterum: Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus dici, à quibus quisquis se abstrahere atque emundare noluerit, pro illo in

1 Ioann. 3.

Ioann. 5.

debere

debere pronunciat; Qui scit inquit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabit ei vitam peccanti, non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Cæterum de illis quæ pronunciantur non esse ad mortem, à quibus etiam hi qui fideliter in Christo deseruiunt, quantalibet semetipsos circumspeditione custodiant, immunes esse non possunt, ita dicitur; Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est: & iterum; Si dixerimus, quia non peccauimus mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. Impossibile namque est, quemlibet sanctorum, non in istis minutis, quæ per sermonem, per cogitationem per ignorantiam, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionem, per somnium admittuntur, incurrere, quæ licet ab illo peccato, quod ad mortem dicitur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione carere non possunt.

In eum qui deliquit] Erat in excus. in reum, verum ex C. Gortio & alijs M. ff. posui in eum qui deliquit. Alij in reum sine illo: qui deliquit, Gortici C.lectionem probo.

Ex paruis & minimis guttis] posui ex paruis & minimis guttis: ut est in ytroque C. Gortio. Similitudo est apud Grego. lib. 3. Past. curæ admonit. 34. altos quippe gurgites fluminum parua sed

innumeræ replent guttæ pluuiarum. In excusis erat, ex parvissimis, intelligitur dispositiue leuia disponunt ad mortalia.

C A P. XIX.

QUONIAM *charitatem*] Locus est apud Paul. 2. ad Thess. 2. eo quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent; ideo mittit illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.

C A P. XX.

CLAMOR *est*] De clamore vide Gregorium in expositione secundi psal. poenit. in illud quoniam tacui, & psal. 7. & 3. lib. Pastor. curæ admonit. 10. ibi clamorem libertatem peccandi vocat.

C A P. XXII.

PLERIQUE *nō voluntate, sed sola necessitate peccant*] Loquitur Isidorus de necessitate, quæ non reijcit voluntarium; cum duplex sit peccatum absolutum & ex conditione, Mag. lib. 2. Dist. 36.

C A P. XXIII.

NISI divina gratia manum iacentis apprehendat] Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Marc. 1. accedēs, (inquit) eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuo dimisit eam febris.

Cadere in puteum] Luc. 14. cuius vestrum asinus aut bos in puteum cader, & non continuo extrahet illum die sabbati. vide Augustin. de quæst. Euang. lib. 2. q. 29.

Propheta asserit] Locus est Esaiæ 31. Conuertimini, sicut in profundum recesseratis filij Israël. Vbi Simmachus Agite poenitentiam, qui profundo consilio atque peccato, à Dōmino recessistis. Ex Hieronimo.

C A P. XXV.

NVM iniquitas] Sic Grego. lib. Moral. 10. c. 11. omne peccatum aut sola cogitatione committitur, aut cogitatione simul, & opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu est, culpa in opere.

Sicut vipera] Et 23. & Luc. 3. Iob 20. Occidet cum lingua viperæ. vbi Gregorius lib. 15. Moral. c. 9. Viperæ autem cum conciperint filij earum in ventre sæuiunt: Qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt; vnde & vipera,

eo quod vi pariat nominatur. Vipera itaque sic nascitur vt violenter exeat, & cum matris suae extinctione producat. Quod verò falsum sit viperarum fetus viscera parentis perforare docet Aristoteles lib. 5. de Histor. animal. c. 39. Vipera inquit, parit catulos obvolutos membranis, quæ terria dirumpuntur, & singulis diebus singulos parit, plusquam viginti. Et euenit interdum, quod qui in vtero sunt, abrosis membranis, prorumpant: Hæc Aristoteles quod & adnotauit Albertus Magnus lib. 25. eo in loco Plinius lib. 10. Natur. Histor. cap. 62. eadem. Sed addit: Itaque cætera tarditatis impatientes præsumunt latera occisa parente.

Bonisque contra obiectis cogitationibus, turpes] in Massata est: bonisque contra obiectis cogitationes turpes à se repellit. Sic habet S. Nicolaus Martyr in sententijs; cogitationes prauas, alijs cogitationibus bonis depelle.

CAP. XXVII.

QUILYS hominis] Alludit ad illud Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quem locum de cordis intentione interpretatur Gregor. lib. Moral. 28. c. 6. vnde bene in Euangelio veritas dicit: Lucer-

na corporis tui est oculus tuus, &c. Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præueniens cordis intentio? quæ priusquam se in actione exerceat, hoc iam, quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi unaquæque actio, quæ intentionem suam, quasi intuentem oculum, sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; Quia si rectè intendimus, per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiā si minus bonum esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur, etsi splendere coram hominibus cernitur, apud examen tamen interni iudicis obscuratur. Ita etiam interpretatur Chrysost. homil. 2. in Matth. & Augustin. de sermon. Domini, & contra mendacium c. 7. Theologi discrimen statuunt inter finem, voluntatem, & intentionem: de quo Magister lib. 2. dist. 39.

[Si ergo intentio eius bona est.] Ambrosius idem, sed Paulò aliter libr. 1. offic. c. 30. Affectus tuus operi tuo nomen imponit.

C A P. XXVIII.

MNES cognationes } In excusis cogitationes; quod abstuli & reposui cognationes ex Jeremiæ cap. 1. Ecce ego conuocabo omnes

cogna-

cognationes regnorum Aquilonis. Atque ita
constanter legunt Hieronymus & ceteri neote-
rici interpretes; Septuaginta autem non habent
cognationes, sed tantum, Ecce ego conuocabo
omnia regna ab Aquilone. *id est ἐγὼ συνάξω πάντας τοὺς*

βασιλεῖς ἐκ τοῦ βορρᾶ.

C A P. XXIX.

RECTE ex sententia dicitur.] Alludit ad
illud sapient. 7. Mihi autem dedit Deus
dicere ex sententia. Quem locum Gre-
gorius interpretatur lib. Moral. 23. c. 10. Vnde
benè quidam sapiens dixit; Mihi autem det
Deus hæc dicere ex sententia: sententia quippe
ex sensu vocata est. Et recta quæ intelligit, non
ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit,
qui nequaquam tantummodo sciendo dicere,
sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.

Qui bonum] Tota hæc sententia erat in excu-
sis non autem in M. ff. vnde in margine posui.

Quadrimoda est dicendi ratio] Ita est apud Gre-
gor. lib. 24. Moral. cap. 13. Verum Hieronymus
omnem loquendi rationem his terminis circum-
scripsit c. 4 ad Ephesios. Quoties verò, inquit,
loquimur aut non in tempore, aut importuno
loco, aut non ut conuenit audientibus, toties
sermo malus procedit de ore nostro, ad destru-
ctionem eorum, qui audierunt: quæ sententia

habetur

habetur 22. quæst. 5. cap. Quoties.

Item quadrimoda est dicendi ratio] In omnibus excusis erat sentiendi, sed non bene. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral. 8. cap. 22. Vis quippe summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simul & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia loquutionis obmutescunt.

Corde benè loquitur] Alludit ad illud Lucæ 6. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

C A P. XXX.

MENDACES] Locus Hieronymi est epistola ad Iulianum Diaconum. Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credatur.

Culpa lenioris.] Augustinus octo genera mendaciorum enumerat lib. de mend. cap. 14. septimumque esse ait, quod nulli obest, & prodest alicui; veluti si nolit hominem ad mortem quaesitum prodere, mentiat: Et concilio Toletano 8. c. 2. duo ponuntur genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen om-

nino non sunt sine culpa; cum aut iocamur, aut, ut proximis prosumus, mentimur.

Dum præstare alienæ carni nituntur.] Intellige vitam quod est apud Gregorium libr. 18. cap. 4. Moral. quod hic deficit.

Sequenti mercede] Verba Gregorij sensum huius sententiæ explicant lib. Moral. 18. c. 4. Nā si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quanto magis hæc facillimè abstergitur, quam mater boni operis pietas comitatur?

Sicut benè sibi conscius] Similitudo hæc deducta est ex Paulo ad Galat. 6. Opus enim suum (inquit) probet unusquisque, & sic in semetipso gloriam habebit, & non in alio.

C A P. XXXI.

A MALO est] Augustinus in commentarijs super epistolam ad Galat. cap. 1. sic hunc Matthæi locum interpretatur. Quamvis, inquit, iuramentum amplius sit, quam est est, non non, & ideo à malo sit, non tamen à malo tuo, sed infirmitatis, aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

Non est observandum] 22. q. 4. ibi: Quo malum: aliqui M. ss. habent cum malè incautè: verum in Gortico Eccles. Tolet. quo incautè & in conciliorum codicibus.

Mutatio est] Editi libb. permutatio. M. ff. mutatio: Quorum lectionem sequor: Nam sic habet Augustinus in psalm. 109. Poenitentia mutatio rerum significatur.

C A P. XXXII.

A *B Allophylis* Ambros. lib. 1. offic. c. 29. aduersarios suos Hebræi Allophylos, idest alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti sunt Palestini, qui Philistæi in mūtato, auctore D. Hieronymo.

C A P. XXXIV.

Q *VI ad tempus egit.*] Actorum 15. Nam Paulus Gentiles ad Euangelij libertatem venientes circumcidi prohibuit, & tamen Listræ & Iconium transiens Timotheum, qui gentili patre natus fuerat, circumcidit. Greg. lib. Moral. 28. cap. 6.

C A P. XXXIIX.

D *E superbia*] De superbia eleganter diffinit Ioannes Cassianus Eremita lib. 12. c. 1. his verbis: octauum, quod & extremum, aduersus spiritum superbiæ nobis certamen est. Qui morbus licet vltimus sit in consili-

Et vitiorum, atq; in ordine ponatur extremus, origine tamen & tempore primus est; sæuissima & superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè tentans, & propemodum iam positos in consummatione virtutum morsu diuini depascens.

Hoc est superbia spiritus] Glossa ordinaria: pascet ventus, id est, inanis fiducia. Quod in excusis ad marginem est: superbus spiritus: id vero M. ff. nostri cc. non agnoscunt.

C A P. XXXIX.

S TIMVLI *carnis*] Paulus 2. ad Corint. 12. Datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Satanæ vt me colaphizet. De hoc stimulo Pauli variæ sunt Sanctorum sententiæ. Gregor. libr. 33. Moral. cap. 11. Paulum, inquit, post tot reuelationum sublimia, stimulus carnis agitabat. Et infra: tentatio illa non vorago vitiorum, sed custodia meritorum fuit.

Accingite lumbos] Locus Esaie cap. 32. sic in editione vulgata est, accingite lumbos vestros, super vbera plangite. Septuaginta. *αὐτῶν ἀνὰ τὰς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τὰς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τὰς ὀφθαλμοὺς*. Id est accingimini fassis lumbos vestros, & super vbera plangite, quæ locum, vt instituto suo accommodaret, decurtauit.

C A P. XL.

LLV D enim bonum, hoc optimum] Paulus 1. ad Corinth. cap. 7. Igitur qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit melius facit. Ambros. lib. 1. de viduis.

Non iussa] Ibidem Paulus unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic Matth. 19. de Eunuchis propter regnum cœlorum castratis dixit: qui potest capere capiat.

Pulchritudo castitatis] Triplex est castitas, coniugalis, vidualis, & virginalis. Ambros. lib. 1. de viduis. Idem epistola ad Syagrium castitatem in sacerdotibus in primis esse debere affirmat lib. de Patriarch.

Ruina adulterij accipitur de contemptu matrimonij.] Sic erat in omnibus excusis; verum corruptè in M. s. variè legitur. C. Gott. Ruina adulterij excipitur destinatione matrimonij. Alius verò excipitur copula matrimonij alius cōditione matrimonij alius deniq; doctrina matrimonij. Lectione Gott. codicis germanā esse arbitror. Lego itaq; ruina adulterij excipitur destinatione matrimonij. Est apud me liber sententiarum Isidori Hispani versus, quē nactus sum ex insigni bibliotheca augusti cœnobij D. Laurentio sacri (quod

Philippi 1. Regis inuictissimi, & clementissimi
 Domini nostri opus, si quid in rebus mortalium
 durabile perpetuumque esset, immortalitatem
 quandam promittit) eius auctor locum hunc
 sic expressit: *Otro sí la cayda del adulterio se escusa
 con el casamiento.* Idem est apud Paulum 1. ad
 Corinth. 7.

C A P. XLII.

AM vt Philosophi dixerunt.] Hinc il-
 lud Catonis Maioris apud Cicero-
 nem in libello de senectute. Tantum
 cibi & potionis adhibendum vt res-
 ciantur vires non opprimantur. Alioquin vt rectè

confirmat Theognis πολλὰ τοὶ ἀνδρες αἰμαὶ χόρος ὄλσει
 ἔδῃ. Ἀνδρες ὅσοι μαίρας πίνεσθαι ἔχουσιν ἔθελον.

Quorum versuū
 hæc ferè sententia est: longe plures nimia cibi po-
 tusque in gurgitatione quam fame perijisse. Be-
 nè itidem Theopompus lib. 5. Philipp. τὸ ἐδῶκεν πολ-

λά, καὶ πρὶα φαγεῖν τοὺς μὲν λογισμοὺς ἔξαιρεν, καὶ τοὺς ψυχὰς ποιεῖται
 βραδυτέρας. Multa, inquit, edere & carnibus vesci
 rationis vim tollit, animosque efficit tardiores.
 Merito itaque laudantur Platonice illæ cœnæ
 apud Athenæum lib. 10. Et apud Cicc. lib. 5. Tu-
 sculana. propterea quòd non tam præsentī quam
 postero die iucundæ essent.

Nam Græci.] Hinc illud quod ex Theopom-
 po iam retuli. Porro locus hic esse videtur ex

Hieronymo, epistola ad Nepotianum de vita Clericorum: is enim hoc pacto: pulchrè dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resonet: pinguis venter non gignit mentem tenuem. Græcus senarius huiusmodi est. *παχὴν γαστὴρ λεπτὴν*

ὁ τίκτει νόον.

Quatuor sunt genera.] Totius sententiæ summa, deducta est ex Gregor. libr. Moral. 30. cap. 13. Verum is quintum genus addit: sciendum, inquit, præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitium tentat, &c. Cassianus libr. quinto cap. 23. tria tantum genera enumerat. Triplex, ait, natura est gastrimargiæ: vna, quæ canonicam refectiois horam præuenire compellit, alia, quæ tantummodo ventris ingluvie, & saturitate quarumlibet gaudet escarum: tertia; quæ accuratoribus epulis, & esculentioribus oblectatur. Vide eundem latius ibidem.

Nullus homini tam importunus exactor] Pulchrè Seneca in epistolis: venter præcepta non audit, poscit, appellat. Non est tamen molestus creditor: paruo dimittitur, si modo das illi quod debes.

C A P. XLIII.

SCA crapulam, potus ebrietatem generat] Sic intelligo illud Augustini lib. confess. 10. cap. 31. Ebrietas longè est à me: misereberis, ne appropinquet seruo tuo. Crapula verò nonnunquam subrepat

seruo

feruo tuo ; misereberis , vt longè fiat à me . Aristoteles problem. sect. 3. text. 17. Crapulam apertè ex vino esse testatur . Addit præterea . Est enim crapula feruor quidam , & desinens inflammatio , quæ plus conficiat , quàm temulètia , quod mentem illa quatit & alienat : crapula autem , mente sibi constante , dolorem admouet .

Fornicatio & ebrietas] Osee 4. Fornicatio & vinum , & ebrietas , auferunt cor .

Sicut in Salomon] In excusis est ; sicut ait Salomon verum malè . Gotth. C. Fornicatio enim sicut in Salomon , infatuat sapientem ; Ebrietas sicut in Loth , sensum rationis captiuat : unde in prouerbijs &c. Est enim explicatio verborum Osee : Fornicatio & ebrietas auferunt cor : Fornicatio nèpe , vt in Salomone , ebrietas vt in Loth . præterea non extat in prouerbijs hæc sententia .

Vt tibi ciuitas , cuius Rex iuuenis est , & cuius principes manè comedunt .] Eccles. 10. vbi septuaginta hoc modo : καὶ σοι πῆλιξ , ἢς ὁ βασιλεὺς οὗ νεώτερος , καὶ οἱ ἀρχόντες οὗ ἐν ἀρχῇ ἐδίουσι . Idest , vñ tibi ciuitas , cuius Rex tuus iunior , & Principes tui in hora matutina comedunt . In vulgata editione , ita est Vñ tibi terra , cuius Rex puer est , & cuius principes mane comedunt . Quam versionem etiam Gregorius sequitur lib. 16. Moral. c. 15 .

Voluntas vestra] In excusis erat voluptas vestra perperam . Hieronymus voluntas vestra : septuaginta . Vt idem auctor est , voluntates vestræ .

INCIPIT LIBER

TERTIVS.

De Flagellis.

C A P. I.

Gregor. lib.
9. Moral. ca.
17.
1 sic.
2 iudex.

Jerem. 29. 23

Gregor. lib.
18. Moral. c.
11.

3 perfectiora.

Greg. lib. 16.
Moral. c. 18.

Gregor. lib.
Moral. 8. ca.
41.
4 ideoque hic
rursus
5 timere debet

1 **I**VINÆ Sapientiæ subtilitas, sicut interiorius, ut testis scrutatur conscientias; ~~ita~~ exteriorius, ut iudex, irrogat pœnas; ut verum sit testimonium Prophetæ; Quia ipse est testis & iudex. Misere-re Domine misero Isidoro indigna agenti, & digna patienti, assiduè peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti.

2 Ordinata est miseratio Dei, quæ prius hîc hominem per flagella à peccatis emendat, & postea ab æterno supplicio liberat. Electus enim Dei, doloribus huius vitæ atteritur: ~~ut~~ perfectiora ~~vita~~ vitæ futuræ lucretur.

3 Nequaquam Deus delinquenti parcit; quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut iudicio æterno puniendum relinquit, aut ipse in se homo pœnitendo punit quod malè admisit: ~~ne proinde est, quod deus de delinquenti non parcat.~~

4 Iusto temporalia flagella ad æterna proficiunt gaudia: ideoque iustus in pœnis gaudere debet, & impius in prosperitatibus timere.

Neque

5 Neq; iusto neq; reprobo Deus misericordiam & iustitiam subtrahit. Nam & bonos hic per afflictionem iudicat, & illic remunerat per miserationem: & malos hic remunerat per temporalem clementiam, & illic punit per æternam iustitiam.

6 In hac enim vita Deus parcit impijs, & tamen non parcit electis, non tamen ^{et} parcit impijs.

7 Periculosa est securitas in hac vita malorum, & bonorum dolor tranquillus. Nam iniquus post mortem ducitur cruciandus: iustus verò dormit post laborem securus.

8 Non tantùm de corporalibus passionibus, sed etiam de spiritualibus oportet intelligi: vt quanto quisque aut in corpore aut in mente flagella sustinet, tantò se in fine remunerari speret.

9 Sæpe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo; dumque multa damabilia commisisse videantur, despecti tamen à Deo nullo mēdationis verbere feriunt.

10 Plus corripitur flagello qui a Deo diligitur, si peccauerit, dicente Propheta: tantummodo vos cognoui ex omnibus nationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recepit.

11 Valde necessarium est iustum in hac vita & vitij tentari & verberari flagello, vt dum vitij pulsatur, de virtutibus non superbiat. Dum verò

Greg. lib. 26.
Moral. c. 18.

6 parcit.

Greg. 26. Moral. c. 18. & lib. 12. c. 15.

Gregor. li. 7. epistolarum epistola 32. & li 18. Moral. c. 12. Amos. 3. 2. 7 Plus à Deo corripitur flagello qui à Deo diligitur.

8 Amos Propheta. Hebrz. 12. Greg. lib. 33. Moral. c. 23.

9 готаліст.

aut animi, aut carnis dolore atteritur, à mundi amore ^{et} retinetur: tentari autem oportet istum, sed tentatione plagæ, non tentatione luxuriæ.

10 Regell's St-
malin.

12 Durius circa suos electos in hac vita Deus agit, vt dum fortioribus¹⁰ flagelli stimulis feriuntur, nulla oblectamenta præsentis vitæ delectent: sed cœlestem patriam, vbi certa requies expectatur, indefinenter desiderent.

Greg. lib. 26.
Moral. c. 18.
1. Petri. 4. 17.
11. Prophetam.

13 Electos vitæ istius aduersitate probari, vt secundum Petrum, iudicium à domo Dei incipiat: dum in hac vita electos suos Deus iudicij flagello castigat.

De gemina percussione Dei.

C A P. II.

Ambros. lib.
5. Hexaem.
Luc. 22. 61.
Genes. 18. 21

I **E**MINA est percussio diuina: Vna
in bonam partem, qua percu-
timur in carne, vt emendemur.
Altera, ex qua /vulneramur in
conscientia ex charitate, vt
Deum ardentius diligamus.

2 Geminò more Deus respicit vel ad veniam,
vel ad vindictam. Ad veniam, sicut Petrum. Ad
vindictam, sicut facta Sodomorum cum se de-
scensurum & visurum testatur.

Greg. lib. 21.
Moral. c. 4.

3 Trimoda ratione Deus quos voluerit, per-
currit:

cutit, idest ad damnationem reprobos; ad purgationem quos errare videt electos; ad propandam meritorum gloriam iustos. Primo namque modo Aegyptus caesa est ad damnationem. Secundo modo pauper Lazarus ad purgationem. Tertio modo percussus est Iob ad probationem.

4 Flagellatur homo plerumque à Deo ante peccatum ne malus sit, ut Paulus, qui Satanæ Angelo instigante carnis tolerabat stimulos. Flagellatur etiam & post peccatum, ut corrigatur; sicut ille in Apostolo qui traditus est Satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus esset.

5 Non tamen iuste murmurat etiam qui nescit cur vapulat. Nam Deus ideò plerumque ipsum flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.

6 In hac vita Deus tantò magis studet ut parcat, quàn tò magis expectando flagellat: sed alios feriendo corrigit, alios verò feriendo interficit. Feriendo namque corrigit de quibus dicit: Ego quos amo arguo & castigo. Feriendo perimit, quos incorrigibiliter delinquentes aspicit, quosque non iam sub disciplina, ut filios pater, sed districta damnatione, ut hostes & aduersarios, percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas ad me super contritione tua? insaniabilis est dolor tuus. Vnde unusquisque festinet, & timeat ne simul feriat vita eius cum culpa. Flagellum namque tunc delictum culpam, cum mutauerit vitam. Nam cuius mores non

Exod. 7. 8. 9.
10. 11.
Luc. 16.

Iob. 2.

2. ad Corint.
12. supra lib.
2. c. 39. sent.
11.

1. ad Corint.
5. Vide Gregor. lib. Moral. 33. c. 11.
Greg. lib. 33.
Moral. c. 23.

Ex Gregor.
lib. Moral. 33.
c. 12.

Apocalyp. 3.
2. punit.

2. aduersarius.
Ierem. 30. 14
Ierem. 46.
c. 15.

3. delinit.

mutat, actiones non expiat.

Ex Gregor.
li. Moral. 18.
cap. 12.

4 in.

Deutero. 32.
5 *Quo ad in-
feros missima*
Greg. li. Mo-
ral. 18. c. 12.
Nahum. 7.
Iudæ. 1. 5.

Psal. 108.
Ex
Gregor. lib.
Moral. c. 33.

Jerem. 4. p. d.

Jerem. 17. 19.

Ex Greg. lib.
Moral. 5. c. 1.

Luce 16.

7 Omnis diuina percussio, aut purgatio vite presentis est, aut initiu pœnæ sequentis. Nam quibusdam flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant. Vnde per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in ira mea, & ardebit vsque ad inferos deorsum.

8 A quibusdam dici solet: non iudicat Deus bis in idipsum, quia non attendunt illud, quod aliàs scriptum est: Iesus populum de terra Egypti liberans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit. Quamuis enim si vna culpa bis non percutitur, vna tamen percussio intelligitur, quæ hic cepta illic perficitur, vt in his qui omnino non corriguntur, præcedentium percussio flagellorum, sequentium sit initium tormentorum. Hinc est quod in Psalmo scribitur: Operiantur sicut diploide confusione sua. Diplois enim duplex vestimentum est, quo figuratiuè induuntur, qui & temporali pœna, & æterna damnantur. Vnde & Hieremias ait: Contritio per contritionem, idest: gemina damnatio, & hic & in futuro seculo. Et idem alibi; Duplici contritione contere eos, idest gemina pœna, præsentis scilicet, & futura.

9 Quibusdam secreto Dei iudicio hic male est, illic benè; scilicet, vt dum hic castigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur: Quibusdam verò hic bene est, illic malè: sicut diuiti illi

accidit,

accidit, qui hic potentiae claritate cōspicius, post mortem gehennae incendijs traditur cruciandus. Porro quibusdam, & hic male est, quia corrigi nolentes, flagellari in hac vita incipiunt, & in aeterna percussione damnantur.

10 In tanto quodam immergi desperationis profundo, ut nec per flagella valeant emendari. De quibus recte per Prophetam Dominus dicit. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.

11 Plerumque iustus plangit, ^{et} ~~quia~~ nescit utrum pro omnibus suis peccatis praesentia patiatur flagella, an pro vno tantum; & nescit quae sit culpa illa, pro qua meruit eiusmodi pati supplicia, & pro ipso ambiguo maxime in mœnore *versatur.*

Quamvis flagella praesentia iustum à peccatis absoluunt, adhuc tamen sub metu vindictae turbatur: ne instantes ei plagae non sufficiant ad purganda delicta. Proinde ergo, dum praesentia patitur, & futura pertimescit: quodammodo, sicut ait Propheta, pro suis peccatis duplicia recipit.

De infirmitate carnis.

C A P. III.

1 **S**UNT nonnulli huius qualitaris homines qui nesciant corrigi, nisi alios viderint flagellari: sicque proficiunt comparatione ma-

Ll. 2 lorum,

/, et illi

1 et

/ quodam

Jerem. 2. 30

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 24.
68.

Isai. 40. 2

Ex Gregor.
li. 18. Moral.
c. 13.
*et esse nonnul-
los etiam quali-
tatis.*

lorum, dum ſibi id accidere timent, in quo de-
perire alios vident.

- 2 Quosdam Deus videns nolle proprio voto
corrigi, aduerſitatum tangit ſtimulis. Quosdam
etiã præſciens multũ peccare poſſe, in ſalutẽ fla-
gellat eos corporis infirmitate, ne peccent; ut
eis vilius ſit frangi languoribus ad ſalutem ani-
mę; quàm manere incolumes ad damnationem.

- 3 Viſitatio Dei nec ſemper in bonum accipi-
tur, nec ſemper in malum. In bonum enim
accipitur, ſicut eſt illud: Viſita nos in ſalutari
tuo. In malum verò, iuxta illud; In tempore vi-
ſitationis ſuę peribunt.

- 4 Tribus ex cauſis infirmitates accidunt cor-
pori, ideſt; ex peccato, ex tentatione, & ex in-
temperantię paſſione: ſed huic tantũ nouiſſi-
mæ humana poteſt medicina ſuccurrere: illis ve-
rò ſola pietas diuinę miſericordię.

- 5 Qui valentiores ſunt & ſani, vtile eſt illis in-
firmari, & non peccare: ne per vigorem ſafa-
tis, illicitis ſordidentur cupiditatum. & luxu-
rię deſiderijs.

- 6 Duritia, quę mentem præmit, nec ſentitur,
vtilitèr mutatur in carne, ut ſentiat, atque
intellecta emendetur. Nam citius vulnera car-
nis ſentiuntur, quàm animæ; ideoque per car-
nis flagella errantes citius corriguntur. Hoc
quippe indicant, in Pauli oculis ſquamę infide-
litis, quę dum mutatę ſunt per increpationem

Pſal. 105. 4.

Ierem. 10. 45.

3 ſalutis.

Act. 9.

nem in oculis carnis, confestim resoluta est duritia mentis.

7 Est perniciosa sanitas, quæ ad inobedientiam hominem perducit. Est & salubris infirmitas, quæ per diuinam correptionem mentem à duritia frangit.

8 Languor animæ, idest, peccatorum infirmitas perniciofa est, de qua etiam Apostolus ait, Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vtor? Nam infirmitatem carnis vtilem esse idem Apostolus approbat dicens: Quando infirmor, tunc fortior sum.

1. Corint. 11.

29.

2 ad Corint.

12. 10.

De tolerantia diuina correptionis.

C A P. IIII.

1 **M**VRARE in flagellis Dei peccator homo non debet, quia maxime per hoc quod corripitur, emendatur. Vnusquisque autem tunc leuius portat quod patitur, si sua discussit mala, pro quibus illi infertur retributio iusta.

2 Discat non murmurare qui/mala patitur, etiam si ignorat cur mala patiatur: & per hoc iuste se pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. Qui flagella sustinet, & contra Deum murmurat, iustitiam

Ex Gregor.

lib. 6. Moral.

c. 17.

Greg. lib. 31.

Moral. c. 3.

Grego. lib. 5.

Moral. c. 26.

iudicantis accusat. Qui verò se cognoscit à iusto iudice pati quod sustinet; etiam si pro quo patitur ignoret, per hoc iam iustificatur, propter quod & seipsum accusat; & Dei iustitiam laudat.

3 Dum ex rebus prosperis vilia iustus exempla præstat hominibus, necesse est eum iterum & aduersantibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur; ut denuo fortitudinis documenta ex eo sumant hi, qui prosperitatis eius temperantiam agnouerunt.

4 Qui passionibus animæ insidiante aduersario cruciatur: non idcirco se credat alienari à Christo, quia talia patitur; sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si dum hæc patitur, laudet Deū potius, / ^{non} quam accuset.

Ad magnam vilitatem diuino iudicio mens iusti diuersis passionum tentationibus agitur, pro quibus si Deo gratias egerit, suæque culpæ quod talibus dignus sit, deputauerit: hoc quod ex passione tolerat, ei pro virtutibus / deputabitur: quia & diuinā agnoscit iustitiā, & suā intelligit culpā.

De tentationibus diaboli.

C A P. V.

VLTRIS calamitatū tentationibus mēs iusti in hac vita pulsatur: vnde & optat ab hoc seculo funditus euelli, quo & ærumnis careat, & fixam illic securitatē inueniat.

Inter

1000.

Greg. lib. 31.
Moral. c. 3.

2 talia pati dū
gum sit repu
tatur.
3 reputabitur.

Grego. lib. 9.
Moral. c. 17.

2 Inter eas pœnas, quas iustus in corpore patitur, atque eas, quas mente per fraudem diaboli tolerat, multum interest. Nam grauius fert quas interiùs lugeat, quam eas, quas exteriùs sustinet. Has enim & loco euitare & tempore: illas nec loco nec tempore potest euitare.

3 Diabolus non amplius tentat electos, quam Dei voluntas permittit. Tentando autem Sanctorū profectū seruit, & si nolens vtilitati tamen Sāctorū seruit diabolus, quando eos tentationibus suis non decipit, sed potius erudit. Nam tentationes quas ille ad humanum interitum mouet, interdum / Christus ad exercitium virtutum salubri vtilitate conuertit.

4 Insidiæ diaboli, atque astutiæ, quamuis huc atque illuc quærentes quem deuorent diffundantur, à potestate tamen diuina non egrediuntur, ne tantum noceant, quantum malitiosè contendunt. Nam quomodo Sanctorum virtus tāta tolerare posset, si superna dispensatio, pio moderamine, nequitiam dæmonum non / signaret? Et licet diabolus tentationem iustis semper inferre cupiat, tamen si à Deo potestatem non acceperit, nullatenus adipisci potest quod appetit. Vnde & omnis voluntas diaboli iniusta est, & tamen permittente Deo omnis potestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniuste appetit; sed eos qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, non nisi tentari Deus iuste permittit.

Vnde

Greg. ibidē
1. huius in istis
al. m. c. Quisq;
in istis.

Gregor. lib.
33. Moral. c.
18. & 19.

2 de ieiun.

3 spiritus s.
c. m.

1. Petri. 5. 6

Greg. lib. 10.
Moral. c. 34.
4 quando.
5 per uisum.

6 reprimeret.

Grego. lib. 3.
Moral. c. 10.

126/ Nimb

127/ hys

128

129 spiritus

130

1. Reg. c. 16.

14

7 duob. his ver
bis.8 qu. si à nobis
peruimus.Grego. lib. 1.
Moral. c. 2.

Oscas. 7. 16.

Greg. li. Mo-
ral. 33. c. 28.

Vnde etiam in libris Regum de diabolo scriptum est: quia spiritus Domini malus irruerat in Saul. Vbi iuste quaeritur; si Domini, cur malus? si malus, cur Domini dicitur? Sed 7 duobus verbis comprehensa est & Dei potestas iusta, & diaboli voluntas iniusta. Nam spiritus malus per nequissimam voluntatem: & idem Dominus per acceptam iustissimam potestatem.

5 Diabolus non est immissor, sed incensor potius vitiorum. Neque enim alibi concupiscentiae fomenta succendit, nisi ubi prius prauae cogitationis delectationes aspexerit, quae si à nobis spernuntur, sine dubio ille confusus abscedit: statimque franguntur iacula concupiscentiae eius, contemptaque iacent, & sine luce faces illius.

6 Solentem hostis insidias intelligere pariter & cauere dei seruum oportet. Sicque innocentia vitae existere simplicem, ut tamen oporteat cum simplicitate esse prudentem. Qui prudentiam simplicitati non miscet, iuxta Prophetam columba est seducta non habens cor. Sed ideo columba, quia simplex; ideo autem cor non habens quia ignara prudentiae est.

7 Saepe fraus Satanæ Sanctorum cordibus aperitur, quando per speciem boni Angelum se simulans lucis, dum nritur electos decipere, detegitur atque contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinae Deus Sanctos suos facit intelligere, quatenus diabolicum errorem interius cognoscant

scant

scant, ac sollicitè caueant.

- 8 Discretio Sanctorum tanta esse debet, ut inter bonum & malum præditi ratione dijudicent, ne eos diabolus per speciem boni fallat. Hæc est enim percunctatio Iosue dicentis. Nosterces, an aduersariorum? Propter hoc & Meremias dicitur: Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris. Tunc enim benè de se iudicant Sancti, quando ab eis Deus fallacia demonum tentamenta facit intelligi.

Greg. li. Moral. 33. c. 18.
Iosue 5. 13.

Jerem. 15. 19.

1 quando eos.

2 intelligere.
Greg. li. Moral. 34. c. 1.
Osee 7. 9.

- 9 Multi decipiuntur à Diabolo, & ignorant se esse deceptos, Osee Prophetæ testimonio declarante: Comederunt, inquit, alieni robur eius, & ipse ignorauit. Alieni namque maligni spiritus significantur, qui virtutes mentis comedunt; sed hoc corda negligentium non intelligunt.

- 10 Tanquam inermis diabolus vincitur, quando aperta iniquitate hominem deprauare conatur: armatus vero ^{tunc} incedit, dum per speciem sanctitatis & virtutis, ea quæ sancta sunt destruit; sed tanquam sint virtutes, quæ sunt vitia sectatur ac diligit.

Grego. lib. 6. Moral. c. 4.

3 quando & qui decipitur, sua detrimenta non sentit, sed cognoscit.

Gregor. lib. Moral. 5. ca. 17.

- 11 In oculis carnalium diabolus terribilis est, in electorum oculis, terror eius vilis est. Ab incredulis ut leo timetur: à fortibus in fide ut vermis contemnitur, atque ad momentum ostensus repellitur.

- 12 Qui suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minimè transit. Nam facile in conse-

Greg. lib. 17. Moral. c. 18.

134 quando qui decipitur sua detrimenta non sentit, sed cognoscit.

quenti opere repellitur, si prima oblectamenta illius respuantur: Diabolus enim serpens est lubricus, cuius si capiti, id est, primæ suggestioni non resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, illabitur.

Greg. lib. 33.
Moral. c. 17.
40.

13 Tentationum diabolicarū initia fragilia sunt, quæ si non cauēntur, sed per vsum in consuetudinem transeant, in nouissimis fortiter conualescunt: ita vt aut nunquam, aut cum difficultate vincantur.

5 dom.

Genes. 3. 15.

14 Quū in tota vita diabolus hominem prauaricari cupiat, amplius tamen in fine molitur decipere. Hinc est quod in principio contra protoplastum serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneo eius: quia nimirum hominem, quem diabolus in cursu præteritæ vitæ non decepit, in nouissimis supplantare disponit. Proinde quamuis quisque sit iustus, nunquā necesse est vt sit in hac vita securus: sed semper humilis caueat, semperque ne in fine corruat sollicitus perhærescat.

6 per hunc
Greg. li. Moral.
34. c. 13.

March. 14.

15 Diabolus suis fautoribus blanditur, Dei verò seruis molitur tentamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismum passus est à diabolo tentari.

16 Diabolus Sanctos omnes non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nam quia non in eis intrinsecus regnat, contra eos extrinsecus pugnat. Et qui intrinsecus amisit dominium, externus commouet bellum.

17 Tunc contra eum, quem possidet, diabolus acrius sæuit, quando se virtute diuina ab eo expellendum cognoscit. Vnde immundus spiritus tunc discerpit grauius puerum in quo habitabat, quando ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod factum & ad Iob verba respicit, ubi in nouissimis Behemoth caudam suam quasi cedrus alstringit.

Greg. lib. 33.
Moral. c. 18.

Marci 9.

Iob 40. 12.

18 Plus contra eos diabolus diuersis tentationibus insilit, qui possunt & alijs sua vtilitate prodesse: vt dum illi impediuntur, non proficiant qui docendi sunt.

Greg. li. Moral. 31 c. 29.

19 Malignus spiritus hoc quod intra nos mundare cupimus, sine intermissione tentat iterum sordidare. Sancti autem eorum insidias prælagō spiritu præcognoscunt, & quicquid in semetipsis terrenum sentiunt, indefinenter operibus sanctis atque virtuosus exhauriunt, vt de intimis puri inueniantur.

Gregor. li. 7.
Moral. c. 6.

20 Eodem blandimento decipiuntur nunc per diabolū homines, quo protoplasti in paradiso sunt decepti. Multis enim vitiorum præstigijs / mentes reproborum / tentando deludit. Nunc epim promissis decipit, nunc rebus transitorijs quasi necessarijs illicit: nunc etiam ipsa inferni supplicia, quasi leuia & transitoria suggerit; quatenus miserorum corda in cupiditatem lasciuiaque dissoluat, secumque ad tartara ducat.

August. lib. 2. de Genes. contra Manicheos to. 1.
7 Sathanas presentando.

149 Sathanas presentando

21 Argumenta machinationum, malarumque co-

Gregor. 33.
Moral. c. 18.

gitationum ſemina, quæ in cordibus hominum diabolus fundit, ita ſæpe vndique capram implicat mentem, vt ex qua parte euadere quiſque tentauerit, ſine periculo exire non poſſit: veluti ſi iures hoc facere, quod ſi feceris pecces: ſi non feceris, reus periurij ſis. In tanto ergò mali diſcrimine, vt euadendi aditus pateat, minora potius eligenda ſunt, vt maiora vitentur.

22 Diabolus quando decipere quemquam quærit, prius naturam vniuſcuſque intendit, & inde ſe applicat, vnde aptum hominem ad peccandum inſpexerit.

23 Ex ea parte diabolus homines tētat, qua eos ^{per} excreſcētē humore facilē inclinari ad vitia conſpicit: vt ſecūdū humoris ^{per} conſperſionē adhibeat & tentationem. Lege Balaam qui in figura diaboli contra populum dēi, & ex ea parte præcipit pernicioſos prætereſſe laqueos; ex qua ſenſit eos facilius eſſe lapſuros. Nam & quia aquam alicubi deducit, non eā per aliam partem mittit, niſi vbi impetum eius intenderit.

24 Nullus culpam non exiſtmet ¹⁰ quam ex conſperſioni propria ſuſtinet: ſed quantum valet contra id quod tolerat, pugnet. Nam ſi ¹¹ conſperſioni ceditur, tentationi vel vitio nequaquam reſiſtitur.

25 Ideò diabolus in ſacris eloquijs Behemoth, id eſt, animal dicitur: quia de cœlis lapſus ad terras cecidit, iuxta Pſalmiſtam, iumentis inſipientibus

8 per excreſcentem humorem.

Num. 23.

9 compaſſionē.

10 ex qua paſſionem propriā ſuſtinet. Alio C. M. S. Quam ex compaſſione propria &c.

11 cōpaſſioni.

Greg. iib. 33.

Moral. c. 20.

Iob 40.

Pſal. 48. 13.

tibus comparatus. Ideo Leuiatha ^m, id est serpens
de aquis dicitur: quia in huius seculi mari volubili
versatur astutia. (Auis verò propterea nomina-
tur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et re-
ctè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo
merito aërem quasi auis pro carcere meruit. ~~Be-~~
~~hement~~ terram, ~~quia~~ ut animal brutum in imis
~~delectatur~~. serpens, eo quòd in huius seculi ma-
ri insana iactetur fluctuatione. ¹² Ex ~~hinc~~ enim
quod per membra sua diabolus operatur, sorti-
tur vocabula: ita ut quod singuli agunt incitan-
te illo, ipse nominetur ex eo. Quem enim non
decipit diabolus? unde animal est, hoc est, per
carnis luxuriam tentat: Vnde serpens est, hoc
est cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autem
nec sic decipit, insidiatur ei, unde auis est: hoc
est superbiæ ruina. Undique enim dolos præpa-
rat, quousq; inueniat viam, per quam incautum
decipiat.

26 Aliud est intrare mentem cuiusquam diabo-
lum, aliud verò inhabitare. Nam & in cordibus
sanctorum diabolus ingreditur, dum ¹³ mala ~~m~~
suggestione ~~m~~ insinuat: sed non habitat in eis,
quia in suo corpore, non eos transducit. Qui
verò in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia
ipsi sunt templum eius. Et si subrèpat mentibus
electorum diabolus, non autem in eis requiescit,
sicut in cordibus reproborum: nam calore fidei
mox excitatur ut exeat ¹⁴ ab eis.

Iob. 23. &
40. & Sai. 31.
Daniel. 7.
Isai. 37.

12 Ex eo.

Greg. lib. 27.
Moral. c. 19.

13. malas sug-
gestionem.

14 ab electis.

27 Nonnulli quos iam auído ore diabolus deuorarat, rursus diuini iudicij occulta miseratione ab eius ore eripiuntur, & saluti restituantur. Nam sæpe multos, quos antiquus hostis luxuriæ voragine immerfos tenuit, potentia diuina per pœnitentiam ab eius faucibus traxit.

28 Quomodo bonorum interitum Propheta electam dicit esse diaboli escam, dum alibi scriptum sit de illo, Fœnum sicut bos comederit nisi quod in oculis Dei fœnum sunt, qui electus cibus secundum homines esse videntur. Ac per hæc qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi, apud Deum fœnum existunt.

29 Eum diabolus iam deglutisse dicitur, quem iam perfecto scelere deuorasse videtur. Eum verò quem non deglutiuit operis perfectione, sed tetationum illecebris mordet, vt deuoret, adhuc quasi in maxilla mandit. Vnde & Paulus habet stimulos carnis quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem qua deglutiatur.

30 Os diaboli verba eius sunt. Verba verò eius inspirationes occultæ sunt, quibus corda hominum alloquens occultis vrit cupiditatibus.

31 Quidam ob incorrigibilem iniquitatē, quia spontē non corriguntur, immundis spiritibus vexandi traduntur; vt arripiendi eos dæmones corporaliter habeant potestatem, terroribusq; eorum afflicti humilientur, pœniteant & saluentur: Sicut & Apostolus Corinthijs scribens dicit:

Greg. lib. 31.
Moral. c. 10.
Abacuc. Cibus eius electus.
Iob 40. 10. &
Esa. 11. 7.

Greg. lib. 33.
c. 17. Moral.

1. ad Corint.
c. 12.

Greg. li. Moral.
33. c. 41.

1. ad Corint.
5. 5.

Tradere huiusmodi hominem Sathanae in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die Domini. Utile est enim quosdam peccantes, ut in anima saluentur, Sathanae corporaliter deputari: quatenus ex praesenti correptione futurum iudicium timeant, & de cetero delinquere caueant. Quidam autem potestate daemonum ad emendationem deputantur: quidam vero despecti ad solam perditionem traduntur.

32 Nunquam ¹⁵ ~~peccat~~ diabolus aduersus hominem iustum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis suscitatur. Hinc est quod Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis meae Angelus Sathanae qui me collaphizat.

33 Saepe mentem iusti varijs vexationum doloribus vis daemonum cruciat: unde & interdum usque ad desperationis angustiam coarctatur. Permanenti autem in Dei amore animae, & ipsa talis angustia ad meritum proficit. Nam siue in animo, siue in corpore per instinctum immundorum spirituum quaelibet aduersa iustus patitur, ex Dei utique permissu id patitur. Quod si hoc ipsum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat quod pro corporis passione Iob dixit: Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Ille qui sic loquitur, non separatur a Deo, sed coniungitur, quamlibet atroci angustia torqueatur.

34 Multa iustus aduersa in anima patitur institutione

15 peccat.

2 ad Corint.
12.

16/3

14

1a

15

16/10/11

16 7th Street

17 ad.

gatione demonum, sed talibus tentamentis pe-
rire ~~per~~ vita^a eterna non potest: quia pius Domi-
nus ad damnationem culpa non reputat, quod
de sua maiestatis permisso, nolens qui patitur,
portat. Nam sibi peccamus, ubi cupiditate vel
voluntate deflectimus. Vbi vero violentè/ad-
ducimur, & si facinus¹⁷ aut flagitium non est: mi-
seria tamen & pro flagitio & facinore est. Sed
qui Deum pro irrogata laudat miseria, commis-
so proculdubio caret facinore.

De Tentamentis somniorum.

CAP. VI.

Greg. II. Mo-
sal. 8. c. 18.

PLERVMQVE dæmones in nocti-
bus occurrentes humanos sensus
per visiones conturbant, vñ formi-
dulos & timidos faciant. Aliquo-
ties etiam, ex desperatione pecca-
torum, mentem conuersi per soporem contur-
bant, horridaque gehennæ supplicia ^{intra}mittunt.
Nonnunquam autem & aperta impugnatiōe
grassantes, humana corpora verberant, quod
quod tamen, Deo permittente, malis sit ad vin-
dictam, iustis ad tolerantiz gloriam.

Ex Gregor.
ibidem.

Plerumque immundi spiritus eos, quos incumbere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vana spei prosperitate illudunt. Quos-

dam

dam verò, quos formidare aliqua aduersa præsentunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicque miserorum corda varijs illusionibus intentantes, modò ^{vana} prosperitate demulcent, modò ^{inani} formidine terrent.

3 Qui autem nullis aut raris conscij sunt delictis, aut nunquam, aut raro terroribus fatigantur, nocturnis, sed ⁱⁿ sacato somnò quiescentes, interdum etiam, per soporem quædam arcana & mystica contuentur ac vident. Qui verò corda sua grauioribus vitijs polluerunt, conscientia: pauore illusi, species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diuersis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitia traxit, dormientes fatigat, vt nunquam securos requiescere sinat.

4 Nonnunquam etiam electorum mētes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitijs tentant nec superant; acriter dormientes impugnant.

5 Sancti autem & si ad momentum huiusmodi visionibus commouentur: mox tamen euigilantes illusionum vanitates despiciunt, intentionemque suam protinus ad Deum conuertunt.

6 Diuersæ sunt qualitates somniorum. Quædā enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quæ etiam per experientiam nota sunt: quædam verò ex propria cogitatione oriuntur. Nam sæpe quæ

Grego. ibid.

Grego. ibid.
Ecclef. 34. 3.

Genes. 37.
1. somnium
Matth. 2.

Daniel 2.
29.

2. et enim.

in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.
7 Nonnullæ autem visiones spirituum immu-
norum sunt illusionē, Salomone probate: Mul-
3. iros (inquit) errare fecerunt somnia & illusiones
vanæ. Porro quædam iusto sunt modo, id est
supernæ reuelationis mysterio, sicut legitur in
lege de Ioseph filio Iacob: qui per somnio fra-
tribus præferendus dicitur: Vel sicut in Euange-
lio de Ioseph sponso Mariæ: qui ut fugeret cum
puero in Ægyptum somnio admonetur. Non-
nunquam etiam & permixtè accidunt visiones,
id est cogitatione simul & illusionē: atque item
cogitatione & reuelatione, Daniele dicente: Tu,
inquit, rex cogitare cœpisti in stratu tuo quid
esset futurum post hæc; & qui reuelat mysteria
ostendit tibi quæ futura sunt: (Et inde sapè ca-
in quibus cogitationum nostratum sensum por-
rigimus, quodam mentis excessu reuelantur
dum quiescimus.

8 Quamuis nonnulla vera sint somnia, faci-
tamen ^{ei} credi eis non opus est; quia diuersis ima-
ginationum qualitatibus oriuntur, & unde ve-
niant rarò consideratur. Tam facile igitur som-
nijs fides adhibenda non est, ne forte satanas in
Angelum lucis se transformans quemlibet in-
cautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.
9 Nonnunquam demones deceptorum fraude
ita quosdam curiosos obseruant, eisque illudunt,
ut quædam somnia non aliter euentiant, quàm

osten-

ostenduntur. Ut enim in multis fallant, interdum
& vera pronuntiant. Sed quamuis ita accedant,
contemnenda sunt, ne forte de illusione proce-
dant, recolentes testimonium scripturæ dicen-
tis: Si dixerint vobis, & ita euenerit, non credatis.
10 Somnia similia sunt augurijs, & quæ ea inten-
dunt reuera augurari nesciunt. Non esse vera
somnia quæ cogitans animus die noctuque sibi
imaginatur. Mentes enim nostræ nonnunquam
ipsæ sibi somnia fingunt.

11 Sæpe dum priora mala per tristem memoriã
ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vin-
dictã in nobis ipsis recolendo imaginamur. Hu-
iusmodi mentis imaginationes, quæ aut de præ-
teritis admissis, aut de futuris supplicijs memo-
ria vigilantis fiunt, & per visiones somniaq;
occurrunt, cogitationum mentes concutiunt.
Nam vna vi memoriæ fiunt utraque, siue vigilan-
tibus, siue dormientibus nobis.

12 Tentat ad mortem, horribili fragore etiam
per quietem concutimur: & quàm graua sunt
quæ commisimus, & quàm dura quæ perime-
scimus, mentis aspectu etiam in somnio con-
templamur.

13 Non esse peccatum quando nolentes ima-
ginibus nocturnis illudimur: sed tunc esse pec-
catum, si antequam illudamur, cogitationis af-
fectibus præueniamur. Luxuriæ quippe imagi-
nes, quas in veritate gessimus, sæpe dormienti-

March. 27.
23.

In c. Episco-
pi 26. q. 5.

3 nobis vigi-
lant.

Grat. D. 6. c.
Nō est. lbo.
par. 9. c. 112.
4 dñ.
5 dñ.

Tali e
animi

6 animo.

bus in sanis apparent, sed innoxie, si non concupiscendo occurrant.

- 14 Qui nocturna illusionem polluitur, quamvis & si extra memoriam turpium cogitationum se se persentiat inquinatum: tamen hoc, ut tentaretur, culpe sue tribuat, suamque immunditiam statim fletibus tergat.

De Oratione.

CAP. VII.

August. li. de
salutaribus
documentis, c.
18.

- 1 Hoc est remedium eius qui vitiorum tentamentis æstuat, ut quotiens quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se convertat: quia frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit.

- 2 Tam perseveranter intendere oportet animum nostrum orando atque perscrutando, quousque importunas desideriorum carnalium suggestiones, quæ nostris obstrepunt sensibus, fortissima intentione superemus: ac tam diu insistere, quousque persistendo vincamus. Nam negligentes orationes, nec ab ipso homine impetrare valent quod volunt.

- 3 Quando quisque orat, sanctum ad se spiritum aduocat. At ubi advenit, confestim tentamenta demonum, qui se mentibus humanis

immer-

immergunt, præsentiam eius ferre non sultinētes effugiunt.

4 Oratio cordis est, non labiorum. Neq; enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacitè cor oret; & vox fileat: quamvis homines lateat, Deum latere non potest, qui conscientia præsens est. Melius est autem cum silentio orare corde sine sono vocis, quam solis verbis, sine intuitu mentis.

5 Nunquam est sine gemitu orandum: nam peccatorum recordatio, mœrorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, & magis reos nos tunc esse cognoscimus. Ideoque cum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscētes, quàm gravia sunt scelera quæ commisimus, quàmque dira inferni supplicia quæ timemus.

6 Mens qualem se in oratione offert, talem post orationem se conferuet. Nam nihil proficit oratio, si denuò committitur, vnde iam iterum venia postuletur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando abluī postulat, delinquendo non iterat.

7 Mens nostra celestis est, & tunc orando Deum bene contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur. Aptā est enim ad bonum in sua natura, in aliena verò turbatur.

8 Pura est oratio, quā in in suo tempore seculi non interueniunt curæ: longè autem est à Deo

animus,

Greg. li. Moral. 22. c. 18.
& Augustin. Psal. 119.

ibid. c. 35.

Greg. li. Moral. 1. c. 17.

Grego. ibid.

August. li. de Salut. document. c. 28. & de oratione Dominica.

1 anim.

Grego. ibid.

animus, qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. Tunc ergo veraciter oramus, quando aliunde non cogitamus. Sed valde pauci sunt qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdā sint, difficilè tamen est, ut semper sint. Mens quæ ante orationem vacans à Deo in illicitis cogitationibus occupatur, dum in orationem venerit, confestim illi imagines rerum, quas nuper cogitavit occurrunt, aditumque precis obstruunt: ne se mens libera ad cœleste desiderium erigat.

10 Purgandus est primum animus, atque à temporalium rerum cogitationibus segregandus, ut pura acies cordis ad Deum verè & simpliciter dirigatur. Nam reuera tunc impetranda diuina munera credimus, quando simplici affectu assistimus, cum oramus.

11 Multis modis interruptitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mundi ingerunt in cuiuscumque orantis animo. Tunc autem magis Diabolus cogitationes curarum secularium humanis mentibus ingerit, quando orantem aspexerit.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 18.

12 Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quis valeat postulata: hoc est, si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Quod geminum malum dum quisque à semetipso absterlerit, protinus securus studio orationis incumbit, & ad ea quæ

im-

impetrare precibus cupit, mentem liberè engit.

13 Qui læditur non desistat orare pro se læden-
tibus: alioquin iuxta Domini sententiam peccat,
qui pro inimicis non orat.

Greg. li. Mo-
ral. 9. c. 9.
Match. 5. 44.

14 Sicut nullum proficit in vulnere medica-
mentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit
oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel
odium manet in pectore.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 17.

15 Tantus debet esse orans erga Deum affectus,
ut non desperet precis effectum: Inaniter autem
oramus, si spei fiduciam non habemus. Petat
ergò ut Apostolus ait, unusquisque in fide nihil
dubitans: nam qui dubitat, similis est vnda ma-
ris, quæ à vento fertur atque dispergitur.

Iacob. 1. 6.

16 Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se
adhuc animus sentiat circa peccandi affectionem
versari. Non enim potest habere precis certam
fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, &
peccandi recordatione delectatur.

Greg. li. Mo-
ral. 10. c. 17.

17 Quia præceptis Dei aueritur, quod in ora-
tione postulat accipere non meretur; nec impe-
trat ab illo bonum quod postulat, cuius legi non
obedit. Si enim id quod Deus præcipit facimus,
id quod petimus sine dubio obtemus. Nam si-
cut scriptum est: qui auertit aurem suam ne au-
diat legem, oratio eius execrabilis erit.

Prouerb. 28.
3.

18 Multum apud Deum utraque sibi necessario
commendantur, ut oratione operatio, & opere
fulciatur oratio. Vnde etiam Hieremias ait: Le-

Ex Greg. lib.
18. Moral. c.
3.
Thren. 3. 41.

uemus, corda nostra cum manibus ad Deum. Cor enim cum manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Nam quicumque orat, & non operatur; cor leuat, & manus non leuat. Quisquis verò operatur, & non orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia operari necesse est & orare, bene iuxta Prophetam vtrunque dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendāmur; dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

19 Postquam bonum opus agimus lacrimarum orationum fundantur, ut meritum actionis, humilitas impetret precis.

20 Culpabiliter manus ad Deum expandit, qui facta sua orando iactanter prodit; sicut Phariseus in templo iactanter orabat, se seque magis quam Deum de operibus iustis laudari volebat.

21 Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam, non solum eius oratio non delet peccatum, sed etiam ipsa vertitur in peccatum. Sicut Iudei & Hæretici, qui licet ieiunare & orare videantur, eorum tamen oratio non delet peccatum, nec ad purificationis proficit meritum, sed mutatur potius in peccatum.

22 Ideo interdum oratio electorum in pressuris
eorum

Luc. 18.

Psal. 108.
Augustinus in
eundem.

Greg. II. Moral.
lib. 6. c. 15.

corum differtur, ut impiorum peruersitas augeatur. Verum dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum se salute, qui eos affligunt: ut dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi, ad conuersionem aperiantur. Vnde & trium puerorum frigidus ignis fuit, ut Nabuchodonosor Deum verum agnosceret. Sicut & Prophetas in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me

Daniel 3.

Psalm. 124.

23 Proinde tardius exaudiuntur quorundam orationes, ut dum differuntur, fortius excitentur maioribus præmijs cumulentur: exemplo pruinarum & repressione mercurij, in quibus quanto tardius sata semina exeunt, tanto ad frugem cumulatius crescunt.

24 Quoties orantes non citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: ut hoc ipsum quod differtur, diuinæ reputetur iustitiæ, & nostræ culpæ.

25 Interdum quod perseveranter orantes non citò exaudimur, utilitatis nostræ est, non aduersitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem.

26 Multi orantes non exaudiuntur, quia providendo illis Deus meliora quam petunt referat: sicut contingere solet paruulis, qui ne in scholis vapulent, Deum exorant: Sed non datur illis postulationis effectus, quia impeditur talis auditio ad profectum. Non aliter quibusdam con-

tingit electis. Deprecatur enim Deum pro nonnullis vite huius commodis vel aduersis. Prouidentia verò diuina temporaliter eorum desiderio/consult: quia meliora illis in æternum promittit.

Grego. lib. 8.
Moral. c. 29.

27 Oratio priuatis locis opportunius funditur, magisque obtentum impetrat, dum Deo tantum teste de promitur.

Matth. 6. 6.

28 Propriam autem hypocritarum est offerre se in oratione videntibus; quorum fructus est, non Deo placere, sed gloriam ab hominibus comparare.

Matth. 6. 9.

29 Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quasi plurimis eum verbis conentur, inflectere. Neque enim conciliat eum multiplex orantis sermo, sed pura sinceraque orantis intentio.

Augustin. in
Psal. 148.
Hieronym.
in Psal. 146.

30 Bonum est corde semper orare, bonum etiam & sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere, sine cordis intentione: sed sicut ait Apostolus: Cantantes in cordibus vestris, hoc est non solum voce, sed & corde psallentes. Vnde & alibi Psallam spiritu, psallam & mente.

Ad Ephes. 5.
& Coloss. 3.
& ad Corint. 14. 15.

Ambros. August. Basilii
super Psal.

31 Sicut orationibus regimur, ita psalmodum studiis delectamur. Psallendi enim utilitas tristia corda consolatur, gratiores mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes exuscitat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam quamuis dura sint carnalium

nalium

nalium corda, statim psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectet.

32 Dum christianum non vocis modulatio, sed tantum verba diuina, quæ ibi dicuntur debeant commouere: nescio tamen quæ pacto modulatione canentis maior nascitur compunctio cordis. Multi enim reperiuntur, qui cantus suauitate commoti sua crimina plangunt, atque ex ea parte magis flectuntur ad lacrymas, ex qua psallentis insonuerit dulcedo suauissima.

34 Oratio in præsentitantum vita pro remedio peccatorum effunditur: psalmorum autem decantatio perpetuam Dei laudem demonstrat in gloriam sempiternam, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum laudabunt te. Cuius operis ministerium quicumque fideliter intentaque mente exequitur, quodammodo Angelis sociatur.

Plal. 83. 5.

De Lectione.

C A P. VIII.

1 **Q**UATIONIBVS mundamur, lectionibus instruimur: vtrumque bonum est si liceat: si non liceat, melius est orare quam legere.

2 Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, frequenter & legere. Nam cum

Ex August.
ad verbum,
serm. 1. 2. de
tempore 10.
10.

oramus, cum Deo loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

3 Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autem didicimus, meditationibus conseruamus.

Ex Augst.
ad verbum.
ibidem

4 Geminum confert donum lectio sanctarum scripturarum: siue quia intellectum mentis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim sæpe illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ; atque accensi in amorē sapientiæ: tantò vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quantò amplius legendo spes æterna claruerit.

Aug. libr. de
doct. Christ.
c. 12. 14.

5 Geminum est lectionis studium: primū, quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua vtilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intelligendum, quæ legit; deinde consequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

Aug. in Psal.
113.
1 implendum.

6 Lector strenuus potius ad ^{imul} legendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appeteras: quàm ea quæ noueris, non implere: Sicut enim legendo scire concupiscimus: sic sciendo recta quæ didicimus implere debemus.

7 Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam bene viuendo

do custodiunt: poenam verò eis, qui eam male viuendo contemnunt.

- 8 Omnis qui à praeceptis Dei discedit opere, quoties eadem Dei praecepta legere vel audire potuerit, corde suo reprehensus confunditur: quia id quod non agit memoratur, & teste conscientia interius accusatur. Vnde & David Prophetà deprecatur, dicens: Tunc non confundar dum respicio in omnia mandata tua. Grauitèr namque vnusquisq; confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ viuendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur: quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussione.

Psal. 198. 6.

De assiduitate legendi.

C A P. IX.

- 1 **N**emo potest sensum scripturæ sanctæ cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te; glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.

1 diuina alius
C. 1. 1. 1.

Prouerb. 4. 8.

- 2 Quanto quisque magis in sacris eloquijs assiduus fuerit, tanto ex eis vberiore intelligentiā capit: sicut terra, quæ quanto amplius excolitur, tanto vberius fructificat.

Aug. lib. 3. de
doct. Christ.
c. 9.

Quanto

Exod. 19.

Gregor. libr.
Moral. 23. c.
20. & 21.
2. *feruabitur.*

3. *quis.*

4. *de fig. illum
plus metuit
diabolus quem
assidue legere
viderit.*

5. *auget.*

3. Quanto amplius ad quamlibet artem homo conscendit, tanto magis ad hominem ars ipsa descendit, sicut in lege scribitur: Moyses ascendit in montem, & Dominus descendit.

4. Verum est de otio spiritali, quod ille tantum secreta diuinorum scrutatur mandatorum: qui ab actione terrenæ curæ euacuauerit animum, & sedula familiaritate scripturis sanctis inhæserit. Nam sicut cæcus, & videns potest quidem uterque ambulare, sed non conlimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendar: videns verò offendicula cauet, & quo sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tentet, Dei scriptari mysteria non ualet; quia caligine curarum non videt. Quod ille tantum de efficere ualet, qui se se de exterioribus seculi curis abstrahit, & totum se in scripturarum meditatione defigit.

5. Quidam habent intelligentiæ ingenium, sed negligunt lectionis studium: & quod legendo scire potuerunt, negligendo contemnunt. Quidam verò amore sciendi habent, sed tarditate sensus præpediunt: qui tamen assidua lectione capiunt quod ingeniosi per desidiam non nouerunt.

6. Ingenium tardius & si non per naturam per assiduitatem tamen lectionis augmētatur. Nam quamuis sensus hebetudo sit, frequens tamen lectio intelligentiam adhibet. *auget.*

7. Sicut qui tardus est ad capiendum, pro inten-

tione

tione tamen boni studij præmiū percipit : ita qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit , condemnatione reus existit : quia donum , quod accepit , despiciit , & per desidiam delinquit.

- 8 Quidam Dei iudicio donum scientiæ , quod negligunt , accipiunt : ut durius de rebus creditis puniantur. Tardiores autem idē quod scire cupiunt difficulter inueniunt , ut pro maximo exercitio laboris maximum præmiū habeant retributionis.

De doctrina sine gratia.

C A P. X.

- 1 **D**OCTRINA sine adiuuante Dei gratia , quamuis infundatur auribus , ad cor , nunquam descendit : foris quidem perstrepat , sed interius nil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis intima peruenit , quando Dei gratia mentem interius , ut intelligat , tangit.
- 2 Sicut enim quosdam flamma charitatis suæ Deus illuminat , ut vitaliter sapiant : ita quosdam frigidos torpentesque deserit , ut sine sensu persistant.
- 3 Plerique acumine intelligendi viuaces existunt , sed loquendi inopia angustantur. Qui-

dam

1 in arum.

dam vero in vtrisque pollent: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

De superbis Lectoribus.

C A P. XI.

Totum capitulum est apud
Gregor. libr.
20. Moral. c.
9.
1 ex.

PLERIQUE scientia accepta scripturarum, non ad Dei gloriam, sed ad suam laudem vtuntur, dum & ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata munda-re debuerant.

1 Nunquam consequuntur legendo perfectam scientiam arrogantes. Nam quamuis sapientes in superficie videantur, medullitus tamen veritatis arcana non tangunt, quia superbia nube praeediuntur. Semper enim superbi legunt, quærunt, & nunquam inueniunt.

2 Diuinæ legis penetraha humilibus, & bene ad Deum intrantibus patent: prauis autem atque superbis clauduntur. Nam quamuis diuina eloquia in lectione arrogantibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atque occulta.

3 Dum sermo Dei fidelibus lux sit, reprobis autem ac superbis quodammodo tenebre sit: & vnde illi illuminantur, inde isti excecantur.

De carnalibus Lectoribus & hæreticis.

CAP. XII

1 **N**EQVAQVAM legem intelligit, qui carnaliter verba legis / percipit: sed is qui eam sensu interioris / intelligentiæ / ^{et} / prospicit. Nam qui ad literam legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt.

2 Multi enim non intelligendo spiritualiter scripturas, nec eas recte sentiendo in hæresim deluti sunt, atque in multis erroribus defluerunt.

3 In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Prophetam: liga testimonium, signa legem in discipulis meis, ne eam, aut Iudæus intelligat, aut hæreticus, quia non est Christi discipulus. Unitatem quippe pacis, quam Christus docuit, non sequuntur; de qua idem Dominus dicit, in hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem / inter vos habueritis.

4 Scripturas hæretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem praviæ intelligentiæ ducunt: neq; semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas peruersè ad errorem proprium pertrahunt.

5 Doctores errorum pravis persuasionibus, ita per argumenta fraudulentæ illigant auditores

1 per curris.

2 hominis.

14 / 15 / 16

Gregor. lib.
Moral. 20. c.
8.
Ioann. 13. 35.

3 ad ianiciem.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 10.

suos, vt eos quasi in labyrinthum implicant, à quo exire vix valeant.

Grego. lib. 5.
Moral. c. 11.

6 Tanta est hæreticorum calliditas, vt falsa veris, malaque bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui virus interferant, quo facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

4. foadere.

7 Plerumque sub nomine catholicorum doctorum hæretici sua dicta conscribunt, vt indubitantè lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum doctorum inserunt, doctrinamque veram adulterando corrumpunt: scilicet vel adijciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.

1. ad Thess.
cap. 5. 20.
et 21.

8 Cautè meditanda, cautoque sensu probanda sunt quæ leguntur, vt iuxta Apostolica monita, & teneamus quæ recta sunt, & refutemus quæ contraria veritati existunt: Sicque in bonis instruamur, vt à malis illæsi permaneamus.

De libris gentilium.

C A P. XIII.

Tota hæc sententia deest in M. ff.

1 **D**OCTI ideo in libris suis venerem impudicam, Martemque adulterum, Deum appellare voluerunt, vt persuaderent mentibus hominum, quasi Deum imitari malum: vt dum libidiosa persuasione eorum

flagitia

flagitia confidenter committunt, non quasi homines peritos, sed quasi cœlestes Deos imitari videantur.

2 Ideo prohibetur Christianus figmenta legere poetarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant, ad incentiua libidinum. Non enim solum thura offerendo, demonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo:

3 Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta, propter tumentem, & ornatum sermonem: quam scripturam sanctam propter eloquium humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis proficere, & inanescere in diuinis? Caduca sequi figmenta, & cœlestia fastidire mysteria: cauendi sunt igitur tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi.

4 Gentilium dicta exterius verborum eloquentia nitent: interius vacua virtutis sapientia manent: eloquentia autem sacra exterius incompta verbis apparet: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus, Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus.

5 Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiae & veritatis, repositum in verborum vilissimis vasculis.

6 Ideo libri sancti simplici sermone conscripti sunt, vt non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nam

Grac. D. 37.
c. Ideo prohibetur. Luo
par. 4. c. 167.

2. Corinth. 4.
7.

1. Corint. 2.
4.

si dialectici acuminis versutia, aut rethoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quæquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum caliditate seduci.

7. Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac per se eloquentiæ tumorem attolens, per doctrinam simplicem & humilem Christi euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?

8. Fastidiosis atque loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placent. Gentilium enim eloquentiæ comparata videtur illis indigna. Quod si animo humili myſteria eius intendant, confestim aduertunt, quam excelsa, quæ in illis despiciunt.

9. In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpe autem reperitur simplicitas veridica, & falsitas composita: quæ hominem suis erroribus illicet, & per linguæ ornâmenta laqueos dulces aspergit.

10. Nil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quantò maiora fuerint literaturæ studiâto animus arrogantiae fastu inflatus maiore intumescit iactantia. Vnde & bene Psalmistæ ait: Quia non cognoui literaturam introibo in potentias Domini.

1. Corint. 1.
20.

Ambros. epi
stola 1. ad Sa
binu in prin.

Psalm. 70. 16.

1. Simplicioribus literis non est præponendus fucus grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes literæ, quia simplices, & ad solam humilitatem legentium pertinentes: illæ vero nequiores, quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

2. Meliores esse grammaticos, quam hereticos. Heretici enim lenferi succi hominibus persuadendo propinant: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam dum fuerit ad meliores usus assumpta.

De Collatione.

C. A. P. XIII.

1. Vt sit utilis ad instruendum lectio, adhibita tamen collatione, maiorem intelligentiam præbet. Melius est enim conferre, quam legere.

2. Collatio autem docibilitatem facit: Nam propositis interrogationibus cunctatio rerum excluditur, & sæpe obiectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, conferendo cito perspicitur.

3. Multum profunt in collatione figuræ, Res enim, quæ minus per se aduertuntur, per comparisonem rerum facile capiuntur. Nam

1 Pro aliqua
evidenti oſten-
ſione.

2. ad Timor.
2. & ad Ti-
tūm 3. 9.

2. Enim orien-
tur hæreſes, etc.

Hæc ſenten-
tia in Goth.
C. deest.

ſæpe ſub ſpecie alia, ſpirituales cauſas ſcripturæ
diuinæ inſinuanti; & niſi per aliquam evidentem
oſtentionem, vix appareret occulta legis myſteria.

4 Sicut inſtruere ſolet collatio, ita contentio de-
ſtruit. Hæc enim relicto ſenſu veritatis, lites ge-
nerat, & pugnando verbis etiam in Deum blaſ-
phemiam ingerit. Inde & hæreſes & ſchiſmata,
in quibus ſubvertitur fides, veritas corrumpitur,
ſcinditur charitas.

5 Contentioſorum/et ſtudioſum, non pro veri-
tate, ſed pro appetitu laudis certant, tantaque
eſt in his peruerſitas, ut veritati cedere neſciant,
ipſamque rectam doctrinam euacuaré contendunt.

6 In diſputatione/infidelium cauenda eſt pro-
poſitionū artiſcioſa ſubtilitas, quæ callidis obie-
ctionibus retia tendit: ita enim verſutis aſſertio-
nibus prauorum diſputatio inſinodatur, ut recta
eſſe ſimulent, quæ peruerſa perſuadent.

7 Lectio memoriæ auxilio eget. Quod ſi fue-
rit naturaliter tardior, frequenti tamen medita-
tione acuitur, ac legendi aſſiduitate colligitur.

8 Sæpe prolixa lectio, longitudinis cauſa memo-
riam legentis obliſcit. Quod ſi brevis ſit, ſub-
motoque libro, ſententiâ retractetur in animo,
tunc ſine labore legitur, & ea quæ lecta ſunt, re-
colendo memoria minime excidunt.

9 Acceptabilior eſt ſenſibus lectio tacita, quam
aperta; amplius enim intellectus inſtruitur, quā-
do vox legentis quieſcit, & ſilentio lingua mo-

uetur.

netur. Nam clarè legendo, & corpus lassatur,
& vocis acumen obtunditur.

De contemplatione & actione.

C A P. XV.

ACTIVA vita innocentia est op-
rum bonorum: contemplatiua,
speculatio superiorum: illa com-
munis multorum est, ista vero
paucorum.

Actiua vita mundanis rebus bene vititur, con-
templatiua verò mundo renuncians, soli Deo
vivere delectatur.

Qui prius in actiua vita proficit, ad contem-
plationem bene conscendit. Merito enim in ista
sustollitur, qui in illa utilis inuenitur.

Quicumque adhuc temporalem gloriam, aut
carnalem affectat concupiscentiam, à contem-
platione prohibetur, ut positus in actualis vitæ
operatione purgetur. In ista enim prius per exer-
citiū boni operis cuncta exhaustenda sunt vi-
tia, ut in illa iam pura mentis acie ad contem-
plandum Deum quisque pertranseat. Et licet
conuersus statim ad contemplationem conscen-
dere cupiat, tamen ratione cogitur, ut prius in
actiue vitæ operatione versetur.

Exemplum enim actiue, & contemplatiue

vite

Grego. lib. 1.
in 1. Reg. ca.
15.

Gregor. li. 6.
Moral. c. 28.

Ibid. ca. 7.

Gregor. li. 2.
sup. Ezech.
homil. 14.
Genes. 29.

34/ad

vita de Iacob sume; qui dum Rachel, hoc est ad visum principium destinaret, quæ contemplationem significat: Lya illi, hoc est laboriosa vita supponitur; quæ actiuam demonstrat.

Ex Gregor.
lib. 6. Moral.
c. 24.

6 Sicut sepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplatione vacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et sicut ab actuali vita conscendentes in contemplationis quiete sepeliuntur: ita ab actione sæculi recedentes, eos vita actiua in se, quasi sepeliendo suscipit; ac per hoc vitæ mundanæ actiua vita, & vitæ actiuæ contemplatiua sepulchrum est.

Greg. ibid.

7 Viri Sancti, sicut à secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rursus ab actionis manifesto ad secretum contemplationis intimæ reuertuntur, vt intus Deum laudent vbi acceperunt, vnde & foris ad eius gloriam operantur.

Greg. libr. 9.
Moral. c. 23.

8 Sicut aquila moris est semper oculum in radium solis infigere nec desistere, nisi esse solius obtentu: ita & Sancti à contemplatione ad actua-lem vitam interdum reflectuntur, considerantes illa summa sic esse vtilia, vt tamen ista humilia sint paululum nostræ indigentæ necessaria.

Greg. li. Mo-
ral. 10. c. 19.
3. In actiuam
ita

9 In actiuæ vitæ genere humana intentio perseuerantè incedit: in contemplatione autem se se per intervalla resumit, quia contemplan- di diuturnitate lassatur.

Greg. ibidē.
Ezech. 1.

10 Visio animalium in Ezechiele, quæ ibant, &

non reuertebantur pertinent ad vitæ actiue per-
seuerantiam: & iterum ea animalia, quæ ibant, &
reuertebantur, pertinent ad contemplatiue vi-
tæ mensuram: in qua dum quisque intenderit,
sua reuerberatus infirmitate reflectitur: atq; ite-
rum renouata intentione, ad ea vnde descende-
rat rursus erigitur. Quod fieri in actiua vita non
potest, de qua si quisq; deflectat, vel ad modicum
statim vitiorum excipitur fluxu.

Oculus dexter scandalizans, quem euelli Do-
minus præcepit, vita contemplatiua est. Duo
oculi in facie, actiua vita & contemplatiua in
homine. Qui igitur per contemplationem cecide-
rit in errorem, melius est si euellat contem-
plationis oculum, seruans sibi vnum vitæ acti-
uæ obitum, vt sit vtilius illi per simplicem actio-
nem ire ad vitam, quam per contemplationis
errorem mitti in gehennam.

Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæ-
pe à summis ad infima pondere carnis reclinata
reflectitur.

Multos Deus ex carnalibus sua gratia visitat,
& ad contemplationis fastigium eleuat. Muli-
tosque à contemplatione iusto iudicio deserit, &
lapso in terrenis operibus derelinquit.

om. il. m.
s. a. l. m.

4 lxxv.

Greg. li. Mo-
ral. c. 26.
Matth. 5. n. 9.

5 in homin
mente.

6 dotebitur:

7 euellit.

8 actualit

om. m. m. d.
s. a. l. m.
s. a. l. m.
s. a. l. m.
s. a. l. m.
s. a. l. m.

De contemptoribus mundi.

CAP. XVI.

Greg. li. Mo-
ral. 9. c. 1.

A, quæ sæculi amatoribus chara sunt, Sancti velut aduersa refugiant: plusque aduersitatibus mundi gaudent, quam prosperitatibus delectantur.

2 Alienos esse à Deo, quibus hoc sæculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt: vt dum ista aduersa sentiunt, ad cœleste desiderium ardentius excitentur.

3 Magna apud Deum refulgent gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est, vt quem mundus odit, diligatur à Deo.

Greg. 8. Mo-
ral. c. 41.
Ad Hebre.
11. p. Petri 2.
Matth. 17. 4.
Marc. 9. Luc.
9. 33.

4 Sanctos viros in hoc sæculo legimus peregrinos esse & hospites vnde & reprehenditur Petrus, quòd tabernaculum in monte figere cogitauit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & domus in cœlo est.

5 Sancti viri ideo contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna reuocare: vt ibi se recolligant, vnde defluerant, & inde se subtrahant, vbi dispersi sunt.

6 Iusti, qui rebus, honoribusque, ac vitæ blandimentis renunciant proinde se ab omni terrena possessione mortificant, vt Deo viuant: ideoque

sæculi

113. / 11.
14.

34

saeculi huius blanditias calcant, vt validiores ad vitam illam de huius vitae mortificatione confurgant. Cuncta quippe temporalia, quasi herbae virentes arescunt, & transeunt: ideoque pro aeternis rebus, quae nunquam arescunt, recte ista Dei seruus contemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

- 7 Qui post renuntiationem mundi ad supernam patriam sanctis desiderijs inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pennis, subleuatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitum conspicit, & vbi peruenit, cum gaudio magno intendit. Qui vero a contemplationis requie reflexus, in cursu huius saeculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint tranquilla, quae perdidit, & quam confusa sint in quibus cecidit; ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius, quam terrenis desiderijs aestuare? Aut quid hic securius, quam huius saeculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis eius curis & sollicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt, nec sequuntur; inter quietis tranquillitate fruuntur, futurae pacis requiem, quam illic expectant, hic quodammodo habere iam inchoant.

De Sanctis qui se à consortio sæculi
separant.

C A P. XVII.

Omnia in
sensu ferè ex
Gregor. libr.
30. cap. 23. &
sequentib. vi
de etiã Cass.
collat. 3. c. 6.

SANCTI viri funditus sæculo renūcian-
tes, ita huic mundo moriuntur, vt soli
Deo viuere delectentur: quantoque ab
huius sæculi conuersatione se subtrahunt, tanto
internæ mentis acie præsentiam Dei & Angelicæ
societatis frequentiam contemplantur.

Malorum tam praua sunt opera manifesta, vt
hi qui supernam patriam desiderant, non solum
monstrorum, sed & consortia fugiant. Quidam
etiam corporaliter separari desiderant ab iniquis,
vt eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli &
si non corporali discessu, spiritali tamen ab eis
intentione recedunt: qui etsi communes sunt
conuersatione, discreti tamen sunt corde vel ope-
re. Et licet sæpe in mediò carnalium vitam Deus
protegit electorum, tamen satis rarum est, vt
quis inter sæculi voluptates positus à vitijs ma-
neat illibatus, in quibus & si non citò implicetur,
aliquando tamen attrahitur. Neque enim diu
tutus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

Via sine offendiculo, vita monachi, sine cu-
piditatis & timoris impedimento. Dum enim
quisque à consortio mundi abstrahitur, nec cu-

piditas

Gregor. ibi-
dem.
Lamentis.

piditas eum obligat, nec sentientem cruciat.

- 4 Bonum est corporaliter remotum esse à mundo, sed multo est melius voluntate, vtrunque vero perfectum: ille ergo perfectus est, qui à seculo & corpore & corde distinctus est.

- 5 Onager vt ait Iob, contemnit ciuitatem, & monachi communem seclarium ciuium conuersationem. Hi aduersa vitæ nostræ appetunt prospera contemnunt, vt dum ab eis hæc vita despicitur, futura inueniatur.

2 oblig. conf.
tentione gra
monachorum
Gregor. ibi-
dem.
3 qui hunc sa-
culo.

142 / conf
nter

143 / hu

Iob. 39. 7.
4 monachi.
excof.
Cass. collat.
17. 6.

De præceptis altioribus monachorum.

C A P. XVIII.

- 1 LIA sunt præcepta quæ dantur fidelibus communem vitam in seculo agentibus: atque alia seculo huic renuntiantibus. Illis enim dicitur vt sua omnia bene gerant: istis vt sua omnia derelinquant. Illis præceptis generalibus abstringuntur: isti præcepta generalia perfectiùs viuendo transcendunt.

- 2 Ad perfectum non sufficit, nisi vt abnegatis omnibus suis etiam se ipsum quisque abneget; sed quid est seipsum abnegare, nisi voluptatibus proprijs renuntiare? Vt qui superbus erat, sit humilis, qui iracundus, esse studeat mansuetus. Nā si ita quis renūtiat quæ possidet omnibus suis

Grego. Ho-
mil. 32. in
Euang.

1 voluptatibus

2 quisque.

145 / que

suis non renuntiet moribus, non est Christi discipulus. Qui enim renūciat omnibus rebus suis, sua/abnegat: qui vero renunciat moribus prauis, semetipsum scilicet abnegat. Vnde & Dominus: Qui vult, inquit, post me venire, abneget semetipsum.

^{seruare}
De professione monachorum.

C A P. XXX.

QUI non rigida intentione monachi professionem sectantur, quanto superni amoris propositum dissolute appetunt: tanto procliuus ad mundi amorem denuo reducuntur. Nam professio non perfecta presentis vite repetit desideria: in quibus & si nondum monachus alliget opere, iam tamen alligat cogitationis amore. Longe quippe a Deo est animus, cui hæc adhuc vita dulcis est. Iste enim quid de supernis appetat, quidue de infimis fugiat, nescit. Nam sicut scriptum est: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

² Quantum quisque potuerit superna scire, quæ appetat, tanto de infimis acius quibus inhæret dolere debet. Propter hoc enim & iacobus Apostolus dicit: Miseri estote, lugete & plorate: risus vester in luctum conuertatur, & gaudium

in

24.
Marth. 16. &
Luc. 9. 23.

1 alliget se opere.

Ecclesi. 1. 14

2 Quærit enim.

Iacob. 4.

capo XIX
qui

48 52

in mœrorē. Hinc etiam Dominus: Beati, inquit,
qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et rur-
 sus: Vg vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

S.
 March. 1. 11.
 c. 6. 25

- 3 Qui ad hoc conuersionem sanctitatis preten-
 dit, vt alijs quandoque præesse desideret, iste
 non discipulus Christi, sed prauitatis sectator exi-
 stit: quia non pro Deo, sed pro seculi honore
 portare studet crucis Christi laborem.

De humilitate monachi vel opere.

C A P. XX.

- 1 **S**UMMA virtus monachi humilitas, 1 obedientia.
 summum vitiū eius superbia est. Tunc
 autem se quisque monachum iudicet,
 quando se minimum existimauerit, etiam cum
 maiora virtutum opera gesserit.

- 2 Qui mundum deserunt, & tamen virtutes
 præceptorum sine cordis humilitate sequuntur:
 isti quasi de excelsa grauius corruunt, quia de-
 terius per virtutū elationem deiiciuntur, quàm
 per vitia elabi potuerunt.

- 3 Omnis Dei seruus de suis meritis non debet
 extolli, dū posse videat ex inferioribus sibi præla-
 tiores alios fieri. Nouerit autem omnis sanctus
 se alterius non præponere sanctitati. Semper
 enim Dei serui conscientia humilis esse debet, &
 tristis: scilicet vt per humilitatem non superbiat,

& per

& per familiem merorem cor ad lasciuia non dissoluat.

2 pertineat.

4 Dei seruus dum bonum aliquod opus agit, utrum ei ad boni remunerationem / pertineat que facit, incertus est: ne forte discussione cœlestis iudicis reus pensetur, & in his quæ Dei sunt negligenter, aut superbè aliquid operasse inueniatur. Ideoque pro hoc ipso tristis mœrensque efficitur, atque indefinenter turbatur, reminiscens proculdubio scriptum esse; Maledictus qui facit opus Dēi negligenter. Nam veraciter condemnatur, si per torporem ea, quæ bona sunt, agimus.

Jerem. 48. 10

Augustin ad
frat. in Eremo
serm. 17.
top. 10.
Reg. 3. c. 11.

5 Dei seruum sine intermissione legere, orare, & operari oportet: ne forte mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori voluptas: animum autem vacantem cito præoccupat. Contuere Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis vitium vsque in idolatriam lapsum.

De monachis qui curis sæculi occupantur.

C A P. XXI.

1 timor.

1. **H**I qui pro Dei amore seculo renuntiat, & tamen curis rerum familiarium implicantur: quanto se rerum studiis occupant, tanto à charitate diuina seipsos sepa-

2 subtrahunt.

rant.

o rane. Qui simul & terrenis parere curis, & diu-
 o nis se exerceat, student: vtrumque complecti simul
 non valent. Nam duas curas pariter inesse pe-
 ctori humano non posse: & duobus seruientem
 dominis, vtriusque placere, difficile est; non
 2. Nisi prius à se cretionibus cordis expellatur
 importuna secularium multitudo curarum, ani-
 ma que intrinsecus iacet, nequaquam posuit.
 Nam dum se per innumeras seculi cogitationes
 spargit, ad considerationem sui se nullatenus
 colligit.

3 Arguitur eorum tempus, qui Deo vacare vo-
 lentes, & mundo renunciant, & curas proprias
 aspernantur; sed dum propinquorum vtilitates
 procurant, à Dei amore se separant.

4 Vir spiritualis ita prodesse debet suæ propin-
 quitati, vt dum illis gratiam carnis præstare stu-
 det; ipse à spiritali proposito nequaquam decli-
 net. Multi enim monachorum amore parentum
 non solum terrenis curis, sed etiam forensibus
 iurgiis inuoluntur: & pro suorum tempo-
 rali salute animas suas perdidit.

5 Interdum ordinata discretio est, dum nega-
 tur parenti quod præstatur extraneo: vt noueris
 non prohiberi pietatis officium; sed negari car-
 nalitatis affectum. Parentibus enim carnaliter
 præstat ur, quod extraneis pie impenditur.

6 Sicut nostra nobis non odienda est anima, sed
 eius carnales affectus odio habere debemus: ita

3 exercit. mō-
 datis etc.
 Matth. 6. 24.

3 mī.

5 iacul. mortua

Gregor. lib.
 Moral. 7. c.
 18.

6 involuntur.

7 perdit.

8 proximo.

9 proximis.

Luc. 12.

10 odisse.

Grego. lib. 7.
Moral. c. 18.
1. Reg. 6.

nec parentes odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quæ nobis ab itinere recto præpediunt: dum tamen Dominus ita præcipit à nobis parentes non odire, sicut & animas nostras.

- 7 Figuram sanctorum virorum renuntiantium seculo vaccas designasse allophilorum arcam Deigestantes: Nam sicut illæ pignorum affectibus à recto itinere minime digressæ sunt: ita & vir sanctus mundo renuncians, parentelæ obtentu non debet à bono ^{prole} impediri proposito.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur.

CAP. XXII.

1 oblectamentis.

M

ULTI cupiunt conuolare ad gratiam Dei, sed timent carere oblectamento mundi. Prouocat quidem eos amor Christi, sed reuocat cupiditas seculi. Qui proinde obliuiscuntur voti; quia capiuntur illecebris vanitatis.

- 2 Quæcunque mens procellis ^{vanitatum} mundi huius inuolueris, lignum conscende crucis, ut a mari, idest tempestate huius seculi libereris. Nam nullus te à lacu mortis humanæ saluabit, nisi cruce Christi claueris *Christus eruent.*

2 nisi Christus
fero merui.
alii eruerit.

Qui

3 Qui seculo renunciare disposuit, transgressio-
nis reatu astringitur, si votum mutauerit. Atro-
citer enim in discussione diuini iudicii arguendi
sunt, qui quod professione sponponderant, im-
plere opere contempserunt.

4 Mirabiliter comparatur similitudo à volupta-
tibus mundi ³ conanti redire ad Deum, retinen-
tibus eum cupiditatibus seculi, ei qui dormitans
exurgere ⁴ conatur, & sopore somni deprimitur.
Ille enim ad bonum nouit redire, & voluptatum
fascibus non finitur: Ille melius eligit vigilare,
sed soporis torpore tenetur.

³ conantis.

⁴ cogitur, ex-
cus.

5 A bono indeterius lapsos supra carbones fri-
gidos fieri nigriores, quia per torporem men-
tis ab igne charitatis Dei extincti sunt: & per
mundi appetitum à luce supernæ illuminationis
priuati nigredine peccatorum fuscantur.

6 Quidam intentionem bonæ operationis me-
tu extinguunt inopiæ, nec permittuntur iufirma
mente desiderata perficere: & cum indigere in
mundo metuunt, à gloria superna semetipsos
abscindunt.

7 Multis consiliorum argumentis insidiatur eis
diabolus in acquirendo plurima, qui in paucis &
modicis nouerant esse contenti. Opponit igitur
in eorum mentes ⁵ futura, filiorum egestatem,
persuadet habere plurima, vnde sibi egenisque
sufficiat: quatenus his blandimentis intentionem
bonæ deuotionis subuertat, atque in terrenis lu-

⁵ futurâ ege-
statem.

cris deceptam mentem reducat.

80 Multis argumentis infidiatur diabolus eis, qui renunciant seculo, ut eius se rerum amore substernant. Grauius autem illos in concupiscentijs seculi ferit, quos post renuntiationem ad mundi amorem reduxerit. Et maximè per cœnodoxiam subijcit sibi diabolus monachum: ut quem per seculi amorem retinere non potuit; ab humilitatis culmine subtrahat, & superbix tumore sibi subditum faciat.

9 Dei seruus semper fallentis diaboli prouidere debet insidias, & magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam; ne per vanam gloriam perdat semetipsum; ac pereat; cunctaque bona amittat, quæ recte agendo obrinuerat.

De iactantia.

C A P. XXIII.

i caueadā esse
iactantiam.

1 A M in factis, quam in dictis caueundā est iactantiā: flendā tamen est ruinā, qua sibi quisque magis, quam Deo placere, & laudem ab hominibus comparare studet.

2 Vanus & eioris est animus plenus; famam appetere, & ad capiendam terrenam laudem studium dare. Circūspice temetipsum homo, nihilque tibi arroges de his quæ in te sunt

Grego. li. 16.
Moral. c. 16.

præter

præter peccatum. Non declinat ad dexteram
qui non sibi, sed Deo tribuit bona quæ agit: neq;
ad sinistram se vertit; qui de diuinâ indulgentia
peccandi licentiam non præsumit. Hoc est quod
Propheta ait: hæc via, ambulate in ea, neque ad
dexteram, neque ad sinistram declinantes.

3 Verum est quod natura expetit delectari in
laudibus: sed tunc rectè, si in Deo, non in se quisq;
laudetur, sicut scriptum est: In domino lauda-
bitor anima mea.

4 Sæpe vanam gloriam contemnendo in aliud
genus elationis inciditur, dū in se quis gloriatur,
pro eo quod contemnat ab hominibus laudem.

5 Quibusdam concessum est tantū bene age-
re, & fructum boni operis non habere, quod ipsi
sibi auferunt per studium humanæ iactantiæ.

6 Semper suam aspiciant ^{vanitatem} fæditatem, qui vanæ
gloriæ fauores diligunt, & perdidisse bonum
opus doleant, quod pro humana ostentatione
fecerunt.

7 Amator vanæ gloriæ, unde possit semper lau-
dari, agere non quiescit: & subinde illi vires vani-
tatis prauus appetitus auget.

8 Boni operis inchoatio, non debet ⁱⁿ cito palam
ad hominum cognitionem venire: ne dum boni
inchoatio humanis oculis referatur, à virtute
perfectionis inanescat ⁱⁿ ~~inchoatio~~ sanctitatis. An-
te maturitatis enim tempus, messes florentes ci-
tò pereunt, germinaque inutilia fiunt.

Deuterono.
17.

Augustin. in
Psalm. 33.
Psalm. 33. 2

Augusti. lib.
Confess. 9. c.
38.

2 tantundem.

Greg. libr. 8
Moral. c. 36

3 cito.

4 ceptio. Alius
C. inceptio.

Gregor. ibi-
dem.

4. Reg. 20.

Grego. ibid.

c. 38.

5. agidam ex-
cuf.

9 Virtutes sanctorum per ostentationis appetitum dominio demonum subiiciuntur immun-
dorum, sicut Ezechias Rex, qui diuitias suas
Chaldeis per iactantiam prodidit, & propterea
perituras per Prophetam audiuit: vt significa-
ret Dei seruum] suas, dum vanę glorię studio pro-
diderit, perdere, & statim demonēs suorum ope-
rum dominos facere, sicut ille per ostentationem
Chaldæos rerum suarum dominos fecit.

10 Optima est illa discretio, vt & nota sint opera
nostra ad Dei laudem; & occulta pro elatione
vitanda humana. Ille autem debet publi-
care bonum, quod agit, qui perfecta humilitate
fundatus, nullam elationem contingitur. Nam
qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari, facta
bona in occulto agat, ne forte qđ egerit perdat.

11 Interdum viri sancti dum cupiunt funditus
suam mutabilitatem corrigere, aliquando tumo-
re tanguntur elationis suę conscij actionis iusti-
tię: sed ab huius subreptionis malo humilitatis
compunctione purgantur.

12 Viri Sancti nonnunquam quosdam de se au-
dientes instruunt, & tamen in his alta se consi-
deratione custodiunt: ne dum alios a terrena in-
tentione erigunt, ipsi in terrenę laudis appetitu
demergantur.

13 Quidam per incautam virtutum iactantiam
relabuntur ad vitia; & quidam dum vitiis
impulsum frequenter plangunt, de ipsa infr-

6 impulso.

mitate

mitate per humilitatem validius conualeſcunt.

14 Plerumque utile eſt arrogantibus deſeri à Deo, quatenus ſuæ infirmitatis cōſeij ad humilitatem redeant, & humiles poſt caſum exiſtant.

15 Nonnulli falſa opinione arrogantiae ſe eſſe perfectos exiſtimant, dum non ſint: qui ab p̄ptis tentationibus finnotescant.

7 innotescant.

16 Tantò quiſque ſit veritati viciniōr, quantò ſe eſſe longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis eſt, quæ Deo hominem iungit.

8 oculi.

17 Sicut ſolis radius dum conſpicitur, acies oculorum hebetatur: ſic & qui immoderatè altiora ſcrutatur, ab intentione veri obtunditur.

9 alta de ſe.

18 Sicut aquila ex alto ad eſcas collabitur: ſic homo de alto bonæ conuerſationis per carnalem appetitum ad inferiora demergitur.

De Hypocreſi.

C A P. XXIIII.

1 **H**YPOCRITA verba Sanctorū habet, vitam non habet: & quos per ſermonem doctrinæ genuerit, nō fouet exemplis ſed deſerit, quia quos verbo ædificat, vita & moribus deſtruit.

2 Hypocritæ ſimulatores dicuntur, qui iuſti nō eſſe quaerunt, ſed tantum videri cupiunt. Hi mala

agunt, *

Greg. li. Moral. 31. cap. 6. & 7.

ER hoc caput ſerè ad verbum ex Auguſt. li. de conſpectu vitiōrū & virtutum.

1 quæ. Greg. lib. 15. Moral. c. 1. & lib. 18. c. 4.

10/4

123

24
} Caſeum,
tantia, oculi
quibus p̄p̄
ſeipſo p̄p̄
claudunt.

agunt, & bona profitentur. Per ostentationem quippe boni apparent, per actionem vero, mali existunt.

August. vbi
supra.

3 Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari, simulatio vero & hypocrisis non committitur, nisi à male astutis per caliditatem, valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere.

August. ibid.

4 Sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ suæ occulta regentes ante oculos hominum, quadam innocentiae sanctitate se vestiunt, ut venerentur. Quibus bene diuina vox dicitur: Vae vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum. Ita & vos quidem foris apparetis hominibus iusti, intus vero pleni estis auaritia & iniquitate.

3. *homo* *conu*
Math. 23. 14.
Luc. 11. 44.

Aug. vbi sup.

5 Duplicitèr damnantur hypocritæ, siue pro occulta iniquitate, siue pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostendunt quod non sunt.

August. ibid.

6 Non semper latent hypocritæ, nam etsi in principio sui quidam non pateant, prius tamen quam vita eorum finiatur, quam simulatè vixerint, deteguntur. Omne enim syncerū permanet: nā quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt.

Non

- 7 Non eorum desperanda est salus, qui adhuc
 - aliquid terrenum sapiunt; dū possint, & in occultis
 agere, vnde iustificentur. Hi enim: meliores
 sunt hypocritis, eo quod mali sint in aperto, &
 in occulto boni. Hypocritæ vero in occulto
 mali sunt, & bonos se palam ostendunt.
- 8 Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne
 deterior castigatus existat dicente Salomone, Noli
 arguere denotorem, ne oderit te.

August. ibid.

August. ibid.
 & Greg. li. 8.
 Moral. c. 27.
 Prouerb. 9.

De Inuidia.

C. A. P. XXV.

- 1 **I**N Vxor alieni boni suum punit au-
 thorem. Nam vnde bonus profi-
 cit, inde inuidus contabescit.
- 2 Homines prauè viuentes sicut
 de bonorum lapsibus gratulatur:
 ita de eorum recte factis, bonique perseverantia
 confunduntur.
- 3 Inuidus membrum est diaboli, cuius inuidia
 mors introibit in orbē terrarum, sicut & super-
 bus membrum est diaboli, de quo scriptum est:
 Omne sublime videt: Et ipse est rex, super omnes
 filios superbiz.
- 4 Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium
 inuidiz malum, sola miseria caret inuidia, quia
 nemo inuidet misero, cui re vera non luor obij-

Greg. li. Mor-
 ral. 5. cap. 34.
 part. 3. curz
 Pastor. ad-
 monit. 41.
 Ex Greg. lib.
 Moral. 19. c.
 3. Sapien. 2.
 Job 41.
 Greg. ibid.

citur, sed sola misericordia adhibetur.

Multi, & bonos imitari nolunt, & de bono-
rum profectibus inuidiz liuore tabescunt. Quo
fit vt ne illi corrigantur a malo suo, sed per in-
didentiam deteriorentur, vt bonos a recto stu-
dio quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare
conentur.

611 Quando malos boni proficere vident, non scandalizentur sed quem sint finem habituri, maxime cogitent.

7 Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præstat, quod B. Iob sathan præstitit. Nam dum emulatur prosperitatibus commouit aduersa, sed dū credidit eum diabolus posse prosterni; inde eius aucta sunt merita, atque inde claruerunt probabilia patientiæ documenta.

8 Ira requirunt inuidi aditum malæ famæ, per
quam bonorum vitam maculent, sicut quærebāt
ostium Sodomitæ, quo domum Loth nocitu-
ri introirent. Illi verò cæcitate erroris percussi,
parietes videbant/. Non aliter inuidi videndo
velut parietem virtutes dissimulant, vitia verò
perquirunt, per quæ eorum conscientiam vrant.

Grego. lib. 6.
Moral. c. 16.
Genes. 19.

125
officiis non in-
scribant
p. invidi

De Simulatione.

C A P. XXVI.

Psal. 10. &
August. ibid.

RAYDVLENTIA genus in mo-
dum pharetra subititè insidiarū
sagittas celat, vt falsam faciat se-
curitatem, decipiatque callidè eum
contra quem molitur occultè.

2. Cauendus est inimicus qui manifestus est, sed
magis ille qui videri non potest. Facile enim vin-
cimus, quæ videmus, quæ autem non videmus,
difficile à nobis expellimus.

3. Rarò nocetur homo ab extraneis, si sui eum
non lædunt. Magis enim insidijs nostrorum, quā
aliorum periclitamur.

4. Latent sæpe venena circumlita melle verbo-
rum: & tãdiu deceptor bonitatem simulat
quousque fallendo decipiat.

I veritatem.

De Odio.

C A P. XXVII.

ON homines sed eorum vitia odio
habēda sunt. Flebiliter autem deplo-
randi sunt, qui odio in fratrem tabe-
scunt: & contra alios perniciosum
animi dolum seruant.

Psal. 138. 2.1

A regno Dei se separāt, qui semetipfos à charitate dissociant.

2 Sicut mater ecclesia prauè ab hominibus hæreticis præmitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ita & singuli nostrum quoscunque inimicos sustinemus, reuerentes materna imitatione amplecti statim debemus.

3 Cito est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

[Non] posse peccata remitti ei, qui in se peccati debita non remittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ita orare nos præcipit: Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumque peccatori a se indulgeri ostendit, quantum alterutrum unusquisque in se offenso indulget.

4 Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentibus veniam præstant: sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non est paratus ad veniam: dum potius hæc magna sit culpa, quando tardius relaxantur fraternæ delicta.

5 Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deum sibi tardius placat. Frustra enim propitiari sibi Deum quærit, qui cito placari in proximum negligit.

De Dilectione.

CAP. XXVIII.

Duo sunt erga dilectionem proximi
conseruanda; vnum, ne malum quis
inferat; alterum, vt bonum impen-
dat. Primum, vt caueat ledere; se-
quenter vt discat prestare.

Amicitia est animorum societas. Hæc quippe
à duobus incipit. Nam minus quam inter duos
dilectio esse non poterit.

Antiqui dixerunt de societate duorum, vnam
esse animam in duobus corporibus, propter vim
scilicet amoris, sicut in actibus Apostolorum
legimus: Erat illis cor vnum, & anima vna. Non
quia multa corpora, vnam habebant animam;
sed quia vinculo, & igne charitatis coniuncti, vnū
omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

Amicitia & prosperas res dulciores esse facit,
& aduersas communione temperat, leuioresq;
reddidit; quia dum in tribulatione amici consola-
tio adiungitur, nec frangitur animus, nec cade-
re patitur.

Tunc verè amicus amatur, si non pro se, sed
pro Deo ametur. Qui verò pro se amicum dili-
git, insipienter eum amplectitur. Multum in
terra demersus est, qui carnaliter hominem mo-

Augu. lib. de
Amicitia. c.
2. tom. 4. &
lib. 4. Con-
fess. 6.

August. li. de
amicis. mo-
do eius est.

riturum plus diligit, quam oportet. Qui enim intemperanter amicum amat, pro se magis illum, quam pro Deo amat. Quantum ergo bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tanto perniciosus, qui eum pro seipso amplectitur.

6 Plerumque diligit in alio homo quod odit in se, ut potè in infantibus, Amamus enim quandam eorum ignaviam, & tamen odimus, quia ignavi esse nolumus. Sic lapides, equos, & cetera quælibet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

De Amicis fictis.

C. A. P. XXIX.

1 **C**irca per aduersa fraudulentus patet amicus: nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur verum persona, an felicitas diligatur.

2 Saepè per simulationem amicitia colitur, ut qui non potuit aperte decipere, decipiat fraudulenter.

3 Tunc quisque magis fit pictati iustitiæque diuinæ contrarius, quando despicit amicum, aliqua aduersitate percussum. Qua in re, & sibi occasionem mercedis tollit, & erga percussorem proximi crudelis exitus, veluti actum est. Perazarum vlcerosum, duntemque superbum. Per aduersa igitur, & prospera comprobatur, si utiq.

vere

vere diligatur. Deus & proximus: quia dū aduersa
procedunt, amicus fraudulentus detegitur, sta-
timque despicit quem se diligere simulauit.

4 Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tem-
pore aboletur, ubicūque enim se verterit tem-
pus, illa firma est.

5 Rari sunt amici, qui vsque ad finem existant
chari. Nam multos à charitate, aut aduersitas
temporis, aut contentio quælibet actionis auer-
tit.

6 Sæpe per honorem quoruādam mutantur & mo-
res: & quos ante conglutinatos charitate habue-
runt, postquam ad culmen honoris venerint, ami-
cos habere despiciunt.

De amicitia ex munere orta.

C A P. XXX.

INTER veros amicos, amicitia ex
benevolentia oritur, inter fictos be-
neficio adiungitur.

Non sunt fideles in amicitia, quos
munus, non gratia copulat. Nam
amicitiā deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio
enim, quæ munere glutinatur, eodem suspensio
dissoluitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil quæ-
rit ex rebus amici, nisi solam benevolentiam,
scilicet ut gratis amet amantem.

3 Plerumque amicitia ex necessitate vel indigentia
nascitur:

t. sc.

nasceatur: ut sit per quem quisque quod desiderat, consequatur. Ille autem eam veraciter querit, qui nihil legendo eam appetit. Nam illa ex inopia brevis est, & fucata; ista pura atque perpetua.

De concordia malorum.

C A P. XXXI.

AMICITIA in rebus tantum bonis habenda est: nam qui ea in malo utuntur non sibi amici, sed inimici existunt.

Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicut optandum est, ut boni pacem habeant ~~boni~~ inuicem: sic optandum est, ut mali inuicem sint discordes. Vnanimi-
tem quippe malorum bonorum esse contrariam Paulus Apostolus probat, qui malos contra se diuidit, quos in necem suam concordasse con-
spexit. Inde & in lege mare rubrum, hoc est con-
cordia malorum hominum diuiditur, ut electo-
rum via tendens ad beatitudinem non impedia-
tur. Impeditur autem iter bonorum, si mare, hoc
est, vltas non diuidatur iniquorum.

Act. 23. 7.
Exod. 14.

De correptione fraterna.

C A P. XXXII.

1 **N**ON debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus feruit. Improbum est enim arguere quicquam in alio, quod adhuc apprehendit in semetipso.

2 Qui veraciter fraternam vult corripere, ac sanare infirmitatem, talem se præstare fraternæ utilitati studeat, ut cum quem corripere cupit, humili corde admoneat: & hoc faciens ex compassione quasi communis periculi, ne forte & ipse subijciatur tentationi.

3 Sicut viri spirituales alieni peccati emendatione expectant; ita proterui delinquentibus deridendo insultant, & quantum in ipsis est, eos insanabiles putant: nec inclinant cor ad compatiendi misericordiam; sed superbientes detestantur, atque blasphemant.

4 Nonnunquam accidit, ut inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia, maiorem postea charitatem parturiat; ut potè dum corrigutrea, quæ displicere in amico videntur, & hoc quidem primum non sine quadam ^{ae} emulatione admonitus suscipit, sed correptus post modum gratias agit. At contra multi pro parua læsione

1 reprehendit.

Greg. li. Moral. 23. c. 14.

2 primo.

vim charitatis rescindunt, & ab amore dilectionis se se perennitèr trahunt.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 3.

5 Plerique correptionem suam officium charitatis exultant. Plerique verò hoc ipsum quod ex charitate corripiuntur, ad iniuriarum contumeliarum trahunt. Vnde ^{peccant} ~~venit~~ ut ex eo deteriores efficiantur, per quod emendari obediendo potuerunt.

3 occurrit.

6 Salubritèr accipiunt iusti, quotiens de suis excessibus arguuntur. Superflua autem est humilitas eorum, qui se gessisse accusant, quæ non admiserunt: Qui vero sine arrogantia bona facta sua pronunciat, proculdubio nequaquã peccat.

Grego. lib. 1.
sup. Ezech.
Homil. 7.

7 Est quorundam excusatio peruersorum, qui dum pro suis facinoribus arguuntur, verba iustorum pro censura declinanda obijciunt: seruantes se diuino iudicio, quo puniendi sunt durius, dum temporalitèr contemnunt iudicari/se se ab hominibus.

8 Iniquis molesta est veritas, & amara disciplina iustitiæ: nec delectantur nisi placencia propriæ imbecillitatis: iniustitiæ fœcundi, & steriles veritati: cæci ad contuendam lucem, & oculati ad tenebrarum aspiciendum errorem.

4 mai.

9 Corda reproborum lubrica sunt ad malum consentiendum & fluxa; ad bonum verò consentiendum durissima.

Greg. li. Moral. 10. c. 3.

10 Probat Salomõ, & iusti emendationem correpti, & stulti obstinationem admoniti, dicens: Doce iustum, & festinabit accipere, De stulto

autem

autem ait: Qui erudit discipulum, ipse sibi facit iniuriam.

Prouerb. 9.

Eccl. 1. 9.

1. Nonnullos tantæ esse prauitatis homines, qui dum ipsi à malo corrigi negligunt, ^{celibus} ~~corruptionem~~ vitam falsa criminatione detractant: & ad sui sceleris solatium usurpant, si vel falso compererint, quod ad infamiam bonorum obijciant, sicut est illud ex Salomone: Bona in malum conuertit impius, & in electis imponit maculam. Vnde autem illi, qui & suam ^{delet} ~~restituunt~~ vitam corrigere, & bonorum non desinit ~~detrahere~~ ^{delet} ~~facere~~ fame.

Ecclesiast. 1. 34.

2. Plerique mali similes sibi in malum defendunt, & patrocinio suo prauos contra correptionem bonorum suscipiunt, ne vnde displicent emendentur: adijcientes in se aliena delicta, ut non tantum de suis malis, sed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

De Propositis ecclesiæ.

C A P. XXXIIII.

1. Ir ecclesiasticus, & crucifigi mūdo per mortificationem propriæ carnis debet: & dispensationem ecclesiastici ordinis, si ex Dei voluntate ~~per~~ ^{per} ~~uenerit~~ ^{uenerit}, nolens quidem sed humilis gubernandam suscipiat.

2. Multis intercipit Sathanas fraudibus, eos qui

Greg. licet
Pastor. part.
1. c. 1. & 6. &
lib. 5. Moral.
c. 2.

1. interficit.

vitæ, & sensus vtilitate præstantes, præesse, & prodesse alijs nolunt; & dum eis regimen animarum imponitur, renuunt; consultius arbitantes ociosam vitam agere, quàm lucris animarum insistere. Quod tamen decepti agunt per argumentum diaboli fallentis eos per speciem boni, ut dum illos à Pastoralis officio retrahit, nequam proficiant, qui eorum verbis atque exemplis instrui poterant.

Greg. li. Moral.
1. c. 3.

3 Sancti viri nequaquam occupationum secularium curas appetunt, sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt. Et quâvis illas per meliorem intentionem fugiant; tamen per subditam mentem portant. Quas quidem summo opere si liceat vitare festinant: sed timentes occultam dispensationem Dei suscipiunt quod refugiant, exercent, quod vitare noscuntur. Intran enim ad cor, & ibi consulunt quid velit occulta voluntas Dei: sesequē subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant ceruicem cordis iugo diuinæ dispensationis.

De indignis præpositis.

C A P. XXXIIII.

1. Paralip. 17.
Ita interpretat
Grego. in
Explicat. 3.
Psalm. poenit.
in illud: Tūc
acceptabis
sacrific.

1 ON sunt promouēdi ad regimen ecclesiarum, qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est quòd præceptum est David non ædificare visibile templum, quia sanguinum vir & belli

frequen-

frequentia esset. Qua figura illi spiritaliter admonentur, qui vitiorum adhuc corruptioni sunt dediti, ne templum ædificent: hoc est ecclesiam docere præsumant.

2 Non debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subiectis tramite vitæ melioris præire. Neque enim quisquam ad hoc tantum præficitur, ut subditorum culpas corrigat, & ipse vitijs seruiat.

3 Qui nõ se dignum ad episcopatum existimat, locum eius, qui dignus est non præoccupet. Nam tam sanctum est sacerdotij nomen, ut nulla vitiorum nota maculari se sinat. Gravius enim condemnabitur, qui indignus suscipit quod non meretur.

4 Qui regimen sacerdotij contendit appetere, ante se discutiat, si vita honori sit congrua: quod si non discrepat, humiliter ad id quod vocatur, accedat: Reatum quippe culpæ geminat, si quispiam cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictum, si enim susceptum regimen ecclesiastici ordinis retineam, criminis conscius timore concutior: si vero deferam, ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere amplius formido: vndique miser metuo, & in tanto rei discrimine quid sequar ignoro.

5 Vniuscuiusque casus tanto maioris est criminis, quanto priusquam caderet maioris erat virtutis. Præcedentium namque magnitudo vir-

tutum

Hæc sententia in oibus M. ff. deest.

et mis. et fidem est in quibusdam M. ff.

utrum, crescit ad cumulum sequentium delictorum.

6. Plerique Sacerdotes suæ magis utilitatis causa, quam gregis præesse desiderant: nec ut profint, præfules fieri cupiunt, sed magis ut diuites fiant, & honorentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen, non pro pastoralis regimine, sed pro solius honoris ambitione, atque abiecto opere veritatis, solam nominis appetunt dignitatem.

7. Dum mali sacerdotes Deo ignorant, non fiant, tamen ignorantur à Deo, ipso per Prophetam testatam: Principes extiterunt, sed non cognoui, sed hoc nescire Dei reprobare est. Nam Deus omnia nouit.

De indoctis prepositis.

C. A. P. XXXV.

S I V. iniqui, & peccatores ministerium sacerdotale assequi prohibentur: ita indocti, & imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis vitam bonorum corrumpunt: isti vero sua ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quomodo docere potuerunt, quod ipsi non didicerunt? Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. Ignorantia quippe præfulum vitæ non congruit subiectorum. Cæcus enim si cæcum ducatum præbuerit, ambo in foueam cadunt.

Sacer-

Greg. par. 1.
Past. cur. c. 1.
Osee. 10.
40.

Greg. par. 1.
Past. cur. c. 1.
Martini.
1. 1. 1.

1. Quom. cum.

M. 44.
15. 14.

2 Sacerdotes indoctos per *Isaiam Prophetam* Dominus improbat dicens: ipsi, inquit, pastores. Ignorant intelligentiam. Et iterum: speculatores cæci omnes, idest imperiti Episcopi, nescierunt, inquit, vniuersi, canes muti non valentes latrare, hoc est, plebes commissas non valentes resistendo malis p. verbu doctrinæ defendere.

Isai. 56. 10.

2. 11.

2 ignorantes.

De doctrina, & exemplis prapositorum.

CAP. XXXVI.

1 DOctrina quam vita clarere debet Ecclesiasticus doctor. Nā doctrina sine vita arrogantem reddit; vita sine doctrina, inutilem facit.

2 Sacerdotis prædicatio operibus confirmanda est, ita vt quod docet verbo, instruat exemplo. Vera est illa doctrina, quam viuendi sequitur forma. Nam nihil turpius est, quam si bonum quod quisque sermone prædicat, explere opere negligat. Tunc enim vult prædicatio/proferatur, quando efficaciter adimpletur.

1 est enim.

3 Vnusquis/prædicat^{or}, & bonæ actionis, & bonæ prædicationis habere debet studium, nam alterum sine altero non facit perfectum: sed præcedat iustus benè agere, vt sequentèr possit benè docere.

2 doctor.

Greg. li. Mo-
ral. 27. c. 13.
1. ad Timor.
4.

3 praeberet pe-
candi excof.
Math. 5. 19

4 implere ne-
glig.
Videtur huc
ex Cass. col-
lat. 1. c. 20. de
pbabili tra-
pezita.

5 ergo.

4 Omnis vilis doctor plebibus subiectis, ita se
præstare debet, atq; insistere doctrinæ, vt quan-
to claret verbo, tanto clarescat & merito. Nam
quod Apostolus Timotheo præcipit cum omni
imperio docere; non hortatur ad tumorem su-
perbia, sed ad bonam actionem, & vitæ auctori-
tatem: videlicet ne libertatem perderet prædi-
candi, si bene doceret & malè viueret. Vnde &
Dominus: Qui soluerit vnum de mandatis istis
minimis, & sic docuerit, minimus erit in regno
celorum. Vides quod auctoritate magisterij
caret, qui quod docet non facit.

5 Sicut in numismate metallum, figura & pon-
dus inquiritur; ita in omni doctore Ecclesiastico,
quid sequatur, quid doceat, quomodo viuat.
Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figu-
ram similitudo patrum, per pondus humilitas
designatur. Qui verò ab his tribus discrepau-
erit non metallum, sed terra erit.

De his qui bene docent, & malè viuunt.

C A P. XXXVII.

1 **I**NTERDUM doctoris vitio etiam ipsa
vera doctrina vilescit: quia dum non
viuit sicut docet, ipsam quam prædicat,
veritatem contempnibilem facit.

2 Arcus peruersus est lingua magistrorum do-
centium

Greg. li. Mo-
ral. 27. c. 26.

centium bene, & viuentium male. Et ideo quasi ex puerbo arcu sagittam emittunt, dum suam prauam vitam propriæ linguæ ictu confodiunt.

Psal. 77. 56.

3 Qui diuina prædicant, & ex eiusdem prædicationis dignitate viuere minus curant, habentes verbû Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam Ariolum, qui corruptus opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

Grego. ibid. c. 23.

4 Qui bene docet, & male uiuit, tanquam æs aut cymbalum sonum facit alijs, ipse tamen sibi manet insensualis.

Nem. 24. 16.

5 Qui bene docet, & malè uiuit, quod docet bene, viuētibus proficit: quod verò malè uiuit, seipsum occidit. Sicut sacerdos, qui si dignè agit, vti sacerdotem decet, ministerium eius, & ipsi & alijs utile est: indignè autem viuens, alijs quidem uilis est loquendo; se autem interficit prauè viuendo; ac per hoc quod in illo mortuum est, proprium eius est: quod vero uiuit in eo, id est, sacrum ministerium, alienum est.

I. minist. quod est vicia alien.

6 Qui bene docet, & male uiuit, æquatur cecis, qui bonam quidem lucem præstare se verò in malis suis consumere videtur, atque extinguere.

7 Qui bene docet, & malè uiuit, videtur bonum malo coniungere, lucem tenebris commiscere, veritatem mendacio mutare.

156 157
158
159
quod est
lucem
ne

De exemplis prauorum sacerdotum.

C A P.

XXXVIII.

S E P E per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus irrêpit, & mors ad /plebem pertransit, scilicet vel dum mala docent, vel dum praua faciunt.

2 Plerique sacerdotes, & clerici prauè viuentes forma exteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hi enim quoscunq; exemplo malæ conuersationis suæ perdunt, de illis rationem sine dubio reddituri sunt.

3 Ex carnalium præpositorum exemplo, plerunque fit vita deterior subditorum, & plebis meritò fiunt tales sacerdotes, qui exemplo deteriore populum destruant, non ædificent. Ex merito enim plebis nonnunquam Episcopi deprauantur, quatenus procliuus corruant, qui sequuntur.

4 Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Vnde & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, a planta pedis vsque ad verticem, non est in eo sanitas. Caput enim languidum, est doctor agens peccatum, cuius malum ad corpus peruenit, dum eo vel peccante vel prauè docente pestifer languor ad /plebem subditam transiit.

Esai. x. 5. et
6.

2. progreditur.
3. CC. pro-
schitur.
3. plebs subdi-
tas.

Dete-

5 Deteriores sunt qui siue doctrina siue exemplis, vitam moresque bonorum corrumpunt, his, qui substantias aliorum prædique diripiunt. Hi enim ea quæ extra nos sunt, sed tamen nostra auferuntur: corruptores vero morum propriè nos ipsos diripiunt, quoniam diuitiæ horum mores eorum sunt. Multum ergo distant damna morum à damnis temporalium rerum; dū ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

De præpositis carnalibus.

C A P. XXXIX.

1 **P**ROVIDENTIA plerumque diuini consilij ordinantur præpositi, mundana & exteriora sectantes: ut dum temporalibus rebus se totos impendunt spirituales tutiorem vitam contemplationis exerceant: quia dura sunt quietè viuere volentium sarcinæ curarum Episcopaliū. Prouidet sæpe Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regiminis: ut dum hi exteriora sine rædio procurant, spirituales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiant. Dei ergo ordinationem accusant à quo instituuntur, qui episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositio-

Ex Gregor.
lib. Moral.
25. C. 22.

1 volentibus.

Exod. 16

Greg. vbi su-
pra c. 10.

1. Reg. 14.
2. peritura

Gregor. vbi
sup. c. 22.

Genes. 9. 12.

3. cogitauerunt.

Gregor. vbi
sup. c. 11.

Matth. 23. 12.

Psalm. 81. 1.
4. diiudicat.

ne ob iniurias mundi ferendas, & turbines quos-
dam institui Episcopos secularibus curis insiste-
ntes: ut hi qui interius superna desiderant, nullo
terreno obistente negotio, liberius hoc, quod
amant, intendant. Non est itaque iudicandus
à plebe rector inordinatus, dum magis nouerint
populi, sui fuisse meriti, peruersi regimen suscep-
sisse pontificis. Nam pro meritis plebium dispo-
nitur a Deo vita rectorum. Exemplo David pec-
cant ad comparationem principum, qui ex me-
rito plebis prauaricantur.

2. Sententia damnantur Cham filij Noë, qui suo-
rum præpositorum culpas in publico produnt:
sicut Cham qui patris pudenda non operuit, sed
deridenda monstrauit. Habituri sunt spem me-
ritum, & Iaphet, qui reuerentè operiunt, quæ
patres suos excessisse cognoscunt: si tamen pa-
trum facta non diligant, sed tantum operiant,
nec imitentur. Nam sunt qui præpositos suos
peruersè iudicant, dum terrenis studiis eos plus
viderint esse intentos, si vel parum iam ipsi de
spiritualibus cogitauerunt.

3. Rectores à Deo iudicandi sunt, à suis autem
subditis: nequaquam iudicandi sunt: exemplo
Domini, qui per se vendentes columbas, & num-
mulariorum mensas proprio euerit flagello, &
proiecit à templo, vel etiam sicut dicit Psalmista:
Deus stetit in synagoga deorum, in medio autè
Deos discernit.

- 4 Quod si à fide exorbitauerit, rector, tunc erit arguendus à subditis: pro moribus vero reprobis tolerandus magis, quàm distringendus à plebe est.

Gregor. vbi
sup.
5 prauis,

De iracundis Doctoribus.

C A P. XL.

- 1 **I**RACUNDI doctores per rabiem furoris, disciplinae modum ad immanitatem crudelitatis conuertunt: & vnde emendare subditos poterant, inde potius vulnerant.

1 ceteros.

- 2 Ideò sine mensura vlciscitur culpas praepositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis, non colligitur in amorem vultus deitatis. Mens enim soluta in diuersis, cathena charitatis non astringitur, sed male laxata, male ad omnem occasionem mouetur.

De Superbis Doctoribus.

C A P. XLI.

- 1 **B**ONVS doctor, in humilitate seruat disciplinam, & per disciplinam non incurrit superbiam.

Greg. lib. 21.
cap. 9. 21. &
21.

- 2 Elati autem pastores plebem tyrannicè premunt,

in dicit & re
est illi qui &
humil
a plebes.

169 let re
est qu
670

munt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

3 Multi sunt qui in verbo doctrinæ non humiles sed arrogantes existunt; qui & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctionis, sed vitio elationis annunciant.

3 *consilio.*

4 Multi sunt, qui non ex consulta ædificandi, sed ex tumore superbiendi docent: nec ut prosint sapientes sunt, sed, ut sapientes videantur, docere student.

5 Est imitatio praua arrogantium sacerdotum, per quam imitantur sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligunt charitatis affectione: videri volunt rigidi seueritate, sed formam humilitatis præstare nequeunt: ut magis terribiles, quam mites aspiciantur.

Greg. lib. 14.
Moral. c. 22.
Prouerb. 14.

3

6 Superbi doctores vulnerare potius, quàm emendare norunt Salomone testante; qui ait; In ore stulti virga superbiæ; quia increpando rigide feriunt, & compati humiliter nesciunt.

Gre g. vbi su
pra.

7 Benè alieni peccandi curanda vitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conscientia facit. Cæterum qui delinquentem superbo vel odio animo corripit, non emendat, sed percutit. Quidquid enim proteruus vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis.

De Humilitate prapositionum.

CAP. XLII.

1 **Q**VI præficitur ad regimen, talitèr erga disciplinam subiectorum præstare se debet, ut non solum auctoritate, verum etiam humilitate clarescat. Sed tamen ita erit in eo virtus humilitatis, ne dissoluatur vita subditorum in vitijs: atque ita auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis, seueritas existat immoderationis. Hæc est enim in Dei sacerdotibus vera discretio, qua nec per libertatem superbi, nec per humilitatem remissi sunt. Hinc est quod sancti cum magna constantia redarguerunt etiam principum vitia, in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario, liberè transgressores iustitiæ increpabant.

2 Aliquando subditis non oportet animo esse humiliores, quoniam facta subditorum iudicantur à nobis, nostra verò Deus iudicat.

3 Agnoscat Episcopus se esse confectum plebis, non dominum, verum hoc charitas, non conditio exigit.

Gregor. lib.
Moral. 26. c.
22. & 23. &
Past. curæ.
part. 2. c. 6.

2 multa;

2 seruus;

De Doctrina discretione.

C. A. P. XLIII

Gregor. lib.
Past. curaz. in
prolog.

1. **N**on omnibus vna eademque doctrina est adhibenda: sed pro qualitate morum, diuersa exhortatio erit doctorum. Nam quosdam increpatio dura, quosdam vero exhortatio corrigit blanda.

2. Sicut periti medici ad varios corporis morbos, diuerso medicamine seruiunt, ita vt iuxta vulnerum varietates medicina diuersa sit: sic & doctor ecclesiæ, singulis quibusque hominibus congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuique oporteat, pro ætate, pro sexu, ac professione annuntiabit.

3. Non omnibus ea quæ clausa sunt, aperienda sunt. Multi sunt enim qui capere non possunt, quibus si indiscretè manifestentur, statim aut detrahunt, aut inogligunt.

4. **P**rima/prudentiæ virtus est, eam quam docere oporteat æstimare personam. Rudibus populis seu carnalibus, plana, atque communia, non summa atque ardua prædicanda sunt: ne immensitate doctrinæ opprimantur potius, quam erudiantur. Vnde & Paulus Apostolus ait: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tamquam paruulis in Christo lac vobis

potum

3 Prima quip
pe.1. Corin. 3.
1. et 2.

potum dedi, non escam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de coelestibus, nec terrena conuenit prædicare, sed mediocriter, vt vitia eorum moresque desiderant, edoceret.

5 Coruus dum suos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantumdem attendit donec paterno colore nigrescant, & sic illos frequenter cibo reficit: ita & Ecclesiæ doctor strenuus, nisi eos, quos docet, viderit ad suam similitudinem penitentia confessione nigrescere, & nitore seculari deposito, lamentationis habitum de peccati recordatione induere: vt/pote adhuc exterioribus hoc est carnalibus, non aperit intelligentiæ spiritualis profundiora mysteria, ne dum audita non capiunt, prius incipiant contemnere, quam venerari mandata cœlestia.

6 Aliiter est agendum erga eos, qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atque aliter cum his, qui nobis commissi non sunt: qui si iusti sunt, venerandi sunt: si verò delinquant, pro sola charitate, vt locus est, corripiendi sunt: non tamen/cum ea seueritate, sicut hi qui nobis regendi commissi sunt.

7 Prius docendi sunt seniores plebis, vt per eos infrapositi facilius doceantur. Vnde & Apostolus: Hæc, inquit, commendo hominibus fidelibus, qui idonei sunt, & alios docere.

8 Ingenium boni doctoris est incipere à laudibus eorum, quos salubriter obiurgatos corrigere

Greg. lib. 3. 1.
Moral. c. 15

2. seculari.

Greg. ibid.
2. ad Timot.
2. 12.

Greg. 3. part.
cur. Past. ad
monit. 18.

cupit: sicut Apostolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude & increpatione digni essent. Ille verò indiscretè loquitur, qui sic vtrique omnibus loquitur, ut omnibus vtrique conuenire videantur.

De Silentio doctorum.

C A P. XLIIII.

Greg. li. Moral. 30. c. 35.

I doctoris excus. & aliquot m. ff.

1 **P**RO malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis. Pro bono merito audientis tribuitur sermo doctori.

2 In potestate diuina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, ut modo pro culpa plebis auferatur sermo doctoris: modo verò pro vtilitate ^{audientis} ~~audientis~~ tribuatur. Nam & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum: quod tamen fit iuxta meritum populorum.

Grego. ibid. Eccles. 3. 7.

3 Non omnia tempora congruunt doctrinæ, secundum Salomonis sententiam dicens, Tempus tacendi & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum incorrigibilem iniquitatem, nonnumquā electos oportet à doctrina cessare.

4 Interdum doctores Ecclesiæ calore charitatis ardentes conticescunt à docendo, quia non est qui audiat, testante Propheta, quæ Civitates austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

Jerem. 13. 19

5 Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest & dissimulat, verum est quod consensum alieni erroris habeat.

6 Plerique sancti doctores pro malipertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calore spiritus feruoris, quo aguntur, ferre non sustinentes, iterum in increpatione profiliunt iniquorum.

De Prabenda Sacerdotali protectione in plebe.

C A P. XLV.

QUIBUS docendi forma commissæ est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint: dum Propheta doctorem Ecclesiæ instruat, ad summum usque iustitiæ peruenire, cum dicit super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Syon, scilicet ut ita præmineat merito, sicut & gradu. Sequenter, ne forte debeat à docendo timore

Ex Gregor. epistola ad Ioann Constant. lib. in dict. 9. Iai. 40 vide Gregor super Ezech. Homil. 11.

17.
Ierem. c. 17.

restringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Vnde & Hieremias ita Dominus ait: Accinge lumbos tuos, & surge, loquere ad eos, ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum, vnde apparet, quia & non timere, donum dei est.

1. pertimescit gra-
ui multatur
culpa sententia.

2. Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui pertimescit, grauius culpe multatur sententia. Multi enim sacerdotes metu potestatis veritatem occultant, & habentur rei, qui à bono opere, vel à iustitiæ prædicatione, rei alicuius formidine, aut potestate terrente aueruntur. Sed heu, pro dolor, inde metuunt, quia vel amore rerum secularium implicantur, vel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

2. opere.

Greg. lib. 19.
Moral. c. 4. &
part. 1. Past.
cur. c. 4.

3. Multi præfules ecclesiarum timentes ne amicitiam secularium perdant, & molestiam odiorum incurrant, peccantes non arguunt, & corripere pauperum oppressores verentur: nec pertimescunt, quod de veritate sunt reddendi rationem, pro eo quod conticescunt de plebibus sibi commissis.

3. nec pertimes-
cunt de seue-
ritate reddenda
rationem.

4. Quando à potentibus pauperes opprimuntur, ad eripiendos eos boni sacerdotes protectionis auxilium ferunt: nec verentur cuiusquam inimicitarum molestias, sed oppressores pauperum palam arguunt, increpant, excommunicant: minusquæ metuunt eorum nocendi insidias, etiam si nocere valeant: bonus enim pastor animam

Ioann. 10. 11.

sua

suam ponit pro ouibus.

Sicut perugil pastor contra bestias, oues custodire solet: ita & Dei sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, ne persecutor infestet, ne potentioris cuiusquam cupiditas vitam pauperum inquietet. Præui autem pastores non habent curam de ouibus, sed sicut legitur in Euangelio de mercenarijs, vident lupum venientem & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus tacent, & malis resistere metuant. *De quibus si sagaciter percoru iniquitate condemnabuntur.*

De Disciplina sacerdotum in his qui delinquant.

C A P. XLVI.

SACERDOTES pro populorū iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino ad Prophetam Speculatorem dedi te domui Israël. Si non fueris locutus, ut se custodiat impius à via sua mala, ille in iniquitate sua morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est; & licet eos delinquentes admonuerit, sed tamen non ut oportebat, redarguit.

Sacerdotes exquirere debent peccata populo-

rum,

Ioan. Ibid.

4 met. de quibus si sagaciter percoru iniquitate condemnabuntur.

Ezech. 3. & ibi Gregor. Homil. 11. & part. 2. curæ Past. cap. 6.

1. Reg. 2.

Jerem. 6. 1. 2.

rum, & sagaci sollicitudine vnumquemque probare: iuxta testimonium Domini ad Hieremiam loquentis, probatorem inquit, dedi te in populo meo robustum, & scies & probabis vias eorum. Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subditorum, ut emendatos lucri fabricare possint. Sicut autem peccatorem conuenit argui; ita iustum non exulcerari.

Sacerdotes curam debent habere de his qui pereunt, ut eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur.

Isai. 9. 16.

Atrociter arguuntur, qui decipiendo peccantes non solum non arguunt pro peccato, sed etiam adulanter decipiunt, dicente Prophetā Et erunt, qui beatificant populum istum seducentes; & qui beatificantur, precipitati.

Isai. 66. 5.
ad Corint.
9. 12. 13.

Atrociter iterum arguuntur, qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquam proprium ingemiscunt. De talibus per Isaiam Dominus comminans dicit: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die: Inde est quod & Apostolus omnibus omnia factus est, non imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet ut ita vitia aliena fieret quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

Boni Pastores populi debent delicta deslere,

& totos

& totos se planctibus tradere, imitantes ~~Jeremiam~~ Prophetam dicentem, Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte ^{interfectos} populi mei. Tamquam propria igitur delicta, plebis peccata sacerdos flere debet, sed affectu compatiendi, non ~~facessione~~ commissi.

Jerem. 9. 1.

8 Nonnulli præfules gregis quosdam pro peccato à communione eijciunt, ut pœniteant, sed ^{qualiter} post vivere debeant, ad melius exortando non visitant. Quibus congruè sermo diuinus increpans comminatur, Pastores qui pascitis populum meum, vos dispersistis gregem meum, eiecistis & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum.

2 interfect. s. l. m. &c.

2 alligat.

3 quali forte vivere.

Jerem. 23. 2.

Greg. li. Moral. 26. c. 39.

9 Bonorum studia sacerdotum, multa diligentia etiam parua plebis facta perquirunt, ut dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos præstant, de maioribus malis cautos sibi subiectosq; ac sollicitos faciant.

10 Sicut medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros verò, ne irrepant, medicinæ obiecto quadam præscientia antecedunt: ita & doctores boni, si ea quæ malè acta sunt, rescant: ut ea quæ admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina ~~suâ~~ succurrente præueniant.

11 Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acrius necesse est, ut arguatur. Cum dolo-

re enim abscindenda sunt, quæ lenitè sanari non possunt.

12 Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est, ut vulnus quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

13 Manifesta peccata non sunt occulta correptione purganda. Palam enim sunt arguendi, qui palam nocent: ut dum aperta oburgatione sanantur, hi, qui eos imitando delinquerant, corrigantur.

14 Dum vnus corripitur, plurimi emendantur. Necesse est enim, ut pro multorū saluatione vnus condemnetur, quàm per vnus licentiam multi periclitentur.

15 Ita ~~contra~~ delinquentes sermo est proferendus, sicut eius qui corripitur, expostulat salus. Quod si opus est aliquam ^{habilem} medicamentum ^{inueniat} asperitatem verborum ^{inueniat} predicatione aspergere, lenitatem tamen corde opus est retinere.

16 Doctores nonnunquam ^{et} durius feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripiunt, non recedunt.

17 Sæpe ecclesiæ censura, arrogantibus videtur esse superbia: & quod à bonis pie fit, crudelitè fieri putatur à prauis: quia non discernunt recto oculo, quòd à bonis recto fit animo.

18 Notandum est vehementè ab omni pontifice, ut tantò cautius erga commissos agat, quanto durius à Christo iudicari formidat: nam sicut

scriptum

Ex Gregor.
lib. 12. episto-
larum Petro
subd. Siciliz

4 Psalms en-
cas. Greg. habet
melius.

7 erga delin-
quentem.

6 salutem ver-
bo increpationis
asport.

9 doris.

scriptum est: In qua mensura mensi fueritis, in ipsa remetietur vobis.

Matth. 7. 2.

19 Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

20 Qui in nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquam debemus. Multi aliorum vitia cernunt, sua non aspiciunt. Et cum ipsi maximis criminibus obnoxii teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

8 Quia enim.

21 Hypocritae trabem in oculo suo consistentem non sentiunt, & harentem festucam in lumine fratris intendunt.

Matth. 7. 3.

22 Facilius reprehendimus vitia aliena, quam nostra. Nam saepe quae peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse nunc sentimus; & quod in alijs reprehendimus, agere ipsi non erubescimus.

23 Facilius vitia vniuscuiusque quam virtutes intendimus: nec quid boni quisque gesserit agnoscere cupimus, sed quid mali egerit perscrutamur.

De Subditis.

C A P. XLVII.

1 **P**ROPTER peccatum primi hominis humano generi poena diuinitus illata est servitutis, ita ut quibus aspiciat non congrue libertatem, his misericordius irroget servitu-

Greg. li. Moral. 21. c. 11.
& Augustinus
lib. 19. de civitate Dei cap.

tem. Et licet peccatum humane originis per baptismi gratiam cunctis fidelibus dimissum sit, tamen equus Deus idcirco discreuit hominibus vitam, alios seruos constituens, alios dominos: ut licentia malè agendi seruorum, potestate dominantium restringatur. Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset quæ malis quæpiam prohiberet? Inde & ingentibus principes regesque electi sunt, ut terrore suo populos à malo coercerent, atque ad recte viuendum legibus subderent.

2 Quantum ad rationem attinet, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia, & contemptibilia, & quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ne gloriatur omnis caro, hoc est carnalis potentia coram illo. Vnus enim Dominus æqualiter & Dominus fert consultum & seruis.

3 Melior est subiecta seruitus, quam elata libertas. Multi enim inueniuntur Deo liberè seruientes sub dominis constituti flagitiosis, qui & si subiecti sunt illis corpore, prælati tamen sunt mente.

De Prælatiis.

C A P. XLVIII.

Ex Gregor.
li. Moral. 4.
c. 30.

IR iustus aut omni potestate seculari exuitur, aut si aliqua ei ingitur, non sub illa curuatur, ut superbus tumeat; sed eam sibi

subijcit

subijcit, vt humilior innotescat. Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiam ne ad hoc usus est, quod licebat, sed dum posset, *1 vñ* illicita abiecit, seseque vt paruulum in medio eorum, quibus præerat, ostendit.

2 Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti defudat labore, & hic & in futuro vacuus inuenitur à requie tantòque sarcinis peccatorum/grauiatur, quantò à bonis operibus *2 vñ* exstitit alienus.

3 Quantò quisque amplius secularis honoris dignitate sublimatur, tantò grauius curarum ponderibus aggrauatur, reisque magis mentis & cogitatione subijcitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. Nam vt quidam patrum ait, *Omne* quod supereminet plus meroribus afficitur quam honoribus gaudet.

4 Quantò quisque curis mundi maioribus occupatur, tantò facilius vitij præmitur. Si enim vix valet peccata animus deuolare quietus, quanto minus occupatione seculari deuinctus?

5 Non statim vile est omne potestatis insigne, sed tunc verè est vile, si bene geratur. Tunc autem benè geritur, quando subiectis prodest, quibus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quando Deo donante est, vt malum timore coërceat, non vt temerè malum committat. Nihil autem peius est quàm per potestatem, peccandi libertatem habere: nihilque infelicius malè

1. ad Theff.
c. 2. 6. et 7.

1 vñ licit.

2 efficiunt.

Est apud
Greg. lib. 33.
Moral. c. 19.
& habetur
Distin. 13. C.
Nerui.

3 difficiliori-
bus vitij.

4 facultate.

5 Qui intra se-
culum bene re-
gnavit im-
perat.

6 regimini.

7 & lamina
lapideorum &
mud.

Greg. lib. 11.

Moral. c. 9.

8 regendo.

9 transferunt.

Eccle. 32. 1.

2. Quibus con-
grue per Eccle-
siam dicitur

agendi felicitate.

6 Qui in hoc seculo bene imperat, sine fine in perpetuum regnat: & de gloria seculi huius ad æternam transmeat gloriam. Qui vero prave regnum exercent, post vestem fulgentem, lapillorumque nitorem, & nudi & miseri ad infernum torquendi descendunt.

7 Reges à rectè agendo vocati sunt, & ideo fi-
ent rectè faciendo regium nomen obtingitur, ita
peccando amittitur. Nam & viros sanctos proinde reges vocari in sacris eloquijs invenimus, eo quòd rectè agant, sensusque proprios bene regant, & motus resistentes sibi rationabili discretionem componant. Rectè enim illi reges vocantur, qui tam semetipsos quàm subiectos bene regendo modificare novierunt.

8 Quidam ipsum nomen regiminis ad immunitatem transfuerunt crudelitatis: dumque ad culmen potestatis venerint, in apostasiam confestim labuntur. tantòque fetore cordis extollunt, ut cunctos subditos in sui comparatione despiciant: eosque, quibus præesse contingit, non agnoscant. Quos congruè Ecclesiastes admonet dicens: Duce[m] te constituerunt, noli extolli, sed esto illis quasi vnus ex ipsis.

9 Dum mundi reges sublimiores se cæteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscant: nec regni gloriam, quæ in hoc seculo sublimantur aspi-
ciant, sed opus quod secum ad inferos portent,

atten-

attendant. Si ergo ^{consequenter} famulati sunt huius temporis gloriam; illa agant, quæ post finem sine fine possideant.

10. Dum Apostolus dicit, Non est potestas nisi à Deo. quomodo Dominus per Prophetam / de quorundam principum dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me? Quasi diceret, non me propitio, sed me irato. Unde & inferius per eundem Prophetam addidit, Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestius elucet, bonam malamque potestatem à Deo ordinari: sed bonam propitio, malam irato.

11. Reges quando boni sunt, muneris est Dei, quando verò mali, sceleris est populi. Secundum enim meritum plebium, disponitur vita rectorum, testante Iob. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascente enim Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebis etiam reges mutantur, & qui ante videbantur esse boni, accepto regno fiunt mali.

De iustitia Principum.

C. A. P. XLIX.

VI rectè utitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, ut quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum

mente

2. intendant.
3. carebunt boni temporis gloria.

ad Rom. 13.
4. Eum.
Osc. 2. 4. 4.
5. de quibusdā prelatibus.

6. sed quasi me
Osc. 2. 13.
v. 11.

7. propitius malam concedit iustis.
Greg. 11. Moral. 25. c. 20.
8. conque-

Iob. 34. 32

9. mali.

1. maiori celsitudine.

1. Reg. ca. 6.
Greg. li. Mo-
ral. 27, c. 16.

mente humiliter; proponens sibi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deiiciens dixit: Vilis incedo, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

2 Qui rectè vitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis quam verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur: non innititur proprijs viribus, nec à Domino recedit cor eius: regni fastigio humili præfidet animo: non eum delectat iniquitas, non inflammatur cupiditas: sine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit: & quod iusta potestate à populis extorquere poterat, sæpe misericordie clementia donat.

3 Dedit Deus principibus præsulatum pro regimine populorum, & illis eos præesse voluit, cum quibus vna est eis nascendi moriendique conditio. Prodesse ergo debet populis principatus, non nocere: nec dominando premere, sed condescendendo consulere: ut verè sit utile hoc potestatis insigne, & dono Dei pro tuitione utatur membrorum Christi. Membra quippe Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate, quam accipiunt, optimè regunt, bonam utique vicissitudinem Deo largitori rependant.

4 Bonus rex facilius ad iustitiam à delicto regreditur, quam de iustitia ad delictum transfertur: ut noueris hic esse casum, illic propositum: In proposito eius esse debet, numquam

deuiare

declinare à veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

3 egredi à veritate.

/43 egredi

De Patientia principum.

C A P. L.

PLERUMQUE princeps iustus, etiam malorum errores dissimulare nouit: non quòd, iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tempus correctionis expectet, quando eorum vitia vel emendare valeat vel punire.

Multi aduersus principes coniurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos male ^{exemplum} ~~interfici~~ permittit, istos non deserit. De illorum malo, bene istis facit, dum culpas quas illi faciunt, isti mira patientia indulgent.

Reddere malum pro malo, vicissitudo iustitiae est: sed qui clementiam addit iustitiae, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis ^{reparat} ~~impertit~~.

1 impendit.

/4

reparat

De delictis principum sive exemplis.

C A P. LI.

videt
DIFFICILE est principem regredi ad melius si fuerit ~~vitijs~~ implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, & à malo suo legibus coërcentur. Reges autem, nisi solo Dei timore metuque gehennæ coërcantur; liberè in præceptis prouunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus vitiorum labuntur.

6 / quisque
2 Quàto quisque in superiori cōstitutus est loco, tãto in maiori versatur periculo: & quantò splendoris honore/excelsior, tantò si delinquat peccator est maior. Potentes enim potentèr tormenta patientur. Cui etenim plùs committitur, plùs ab eo exigitur, etiam cum vsura pœnarum.

7
3 Reges vitam subditorum faciliè exemplis suis vel ædificant, vel subuertunt: ideoque principē non ~~debet~~ delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licentia. Nam rex qui ruit in vitijs, citò viam ostendit erroris, sicut legitur de Heroboam qui peccauit, & peccare fecit Israël. Illi namque ascribitur, quidquid exemplo eius à subditis perpetratur.

4 9
4 Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequuntur: ita faciliè multi praua co-

Sapient. 6. 7.

1 operet.

4. Reg. 13. 2.

rum exempla sectantur. Perique autem apud iniquos principes, necessitate magis quam voto mali existunt, dum imperijs eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum; sic pigri sunt imitari illos in bonum.

5 Sæpe unde mali reges peccant, inde boni iustificantur, dum præcedentium cupiditatem, & malitiam corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retinent.

6 Cuius peccatum quisque sequitur, necesse est, ut eius poenam consequatur. Neque enim impar erit supplicio, cuius erroris quisque par est ac vitio.

Quod Principes legibus teneantur.

C A P. LII.

1 **I**STUM est principē legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.

2 Principes legibus teneri suis, neque in se conuenit frustrare iura; quæ in subiectis constituunt, iusta est enim vocis eorum autoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.

3 Subregiminis eorum disciplina, sæculi pote-

Apud Grat.
D. 9. c. iustū
est.

neque in se
posse damare
iura quæ in

states subiectæ sunt: & quamuis culmine regni sunt prædicti, vinculo tamen fidei tenentur astricti: vt & fidem Christi suis legibus prædicent, & ipsam fidei prædicationem moribus bonis conferuent.

1 disciplina.

De Potestate principum in ecclesia.

C A P. LIII.

apud Gra in
c. Principes
23. q. 5. con-
cil. Paris. 1. c.
2. & Aquilg.
part. 3. c. 1.

1 **P**RINCIPES sæculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenet: vt per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticā muniant. Cæterum intra Ecclesiā potestates necessariae nō essent, nisi vt quod non præualet sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc ^{impleat} per disciplinæ terrorem.

2 imperet.

2 Sæpe per regnum terrenum cœleste regnum proficit, vt qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur: ipsamq; disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non præualet, ceruicibus superbiorum potestas principalis imponat: & vt ^{reuerentia} mereatur, virtute potestatis ^{impartiat}.

3 reuerentiā
mereantur,
4 impartiant.

3 Cognoscant principes sæculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à

Christo

Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax; & disciplina Ecclesie per fideles principes, siue solvatur; ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

De Iudicibus.

C A P. LIIM.

1 D delictum pertinet principum, qui prauos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt, sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

2 Bonus iudex sicut nocere cuilibet nescit, ita prodesse omnibus ^{debet} ~~debet~~. Alijs enim præstat censuram iustitiæ, alijs bonitatem iudicia sine personarum acceptione suscipit, non infirmat iustitiam auaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod ^{debet} ~~debet~~ cupiat sibi.

3 Boni iudices iustitiam ad solam obtinendam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis ^{debet} ~~debet~~ videntur: vt dum de iusto iudicio temporalia lucra non appetunt, præmio æterno contentur.

4 Omnis, qui rectè iudicat, statèram in manu gestat, & in vtroque penso iustitiam & miseri-

4 peccati.

cordiam portat: sed per iustitiam reddit peccati sententiam, per misericordiam peccantis temperat poenam: ut iusto libramine, quædam per æquitatem corrigat, quædam vero per miserationem indulgeat.

Qui Dei iudicia oculis suis præponit, semper timens tremensque in omni negotio reformidat, ne de iustitiæ tramite deuians cadat: & vnde non iustificatur, inde potius condemnetur.

De prauis iudiciis.

C. A. P. LV.

1 **N**EMINEM stultorum vel improborum oportet iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam: improbus autem per cupiditatem corrumpit ipsam, quam didicit veritatem.

2 Grauius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quàm à cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tam cupidus est in alienis, quam iudex iniquus in suis.

3 Latrones in accessis faucibus, ac latebrosis latentes insidias ponunt, isti palam rapacitatis auaritia sæuiunt.

4 Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, iudices quasi crudelissimi carnifices ciuium oppressione sua subiectorum vitam extin-

gunt

gunt. Qui enim destruant multi sunt, rari autem, qui populos legum moderamine regant.

5 Plerumque & boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, ut ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atque describitur: ipsa quidem humana specie, sed capitibus caninis, accincta, & circumdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, ut ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

6 Sæpe iudices pravi cupiditatis causa, aut differunt, aut pervertunt iudicia: nec finiunt cæpta partium negotia, quousque marsupia eorum qui causantur exhauriant. Quando enim iudicant, non causam, sed dona considerant: & sicut negligentes sunt in discussione causarum, sic eorum damno solliciti sunt.

7 Iudices pravi iuxta Prophetæ verbum, quasi lupi vespere, non relinquunt in mane: hoc est de præsentis vitæ tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vespere, futura verò mane accipitur. Et benè ait quasi lupi, quia luporum more cuncta deripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

Soph. 2. 3.
Gregor. lib.
5. exposit. in
1. Reg. c. 2.

De Verboſis & elatis Iudicibus.

CAP. LXI.

VERBOSI iudices, & elati, ut ſapientes videantur, non diſcunt cauſas, ſed aſſerunt: ſicque con-
turbant iudicij ordinem, dum non ſuo contenti officio, aliena præſumunt.

Quidam dum iudicare incipiunt, irascuntur, ipſamq; iudicij ſententiam in inſaniam vertunt.

Jerem.

De quibus rectè per Prophetam dicitur: Qui convertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat in furore iudicium mutat, cum ante profert ſententiam, quàm cognoscat.

Furor in iudice inueſtigationem veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab inueſtigatione alienatur iuſtitia.

ſeruatione.

contueri.

Iracundus iudex iudicij ræmen plenè ſcandere non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autè repulſo furore diſcutit, facilius ad con-
tuendam veritatem mentis ſerinitate conſurgit, & ſine vlla perturbatione ad æquitatis iutelligen-
tiam peruenit.

De iudicibus qui acceptione personarum, & causa amicorum subvertunt iudicium.

C A P. LVIII.

1. **N**ON est persona in iudicio consideranda, sed causa, sic enim scriptum est: Non accipias personam in iudicio. Et iterum: Non misereberis pauperis in iudicio. Qui enim consanguinitas, vel amicitiae fauore, siue inimicitiarum odio iudicium peruertunt, sine dubio in Christum, qui est veritas & iustitia, peccare noscuntur.

2. Iniqui iudices errant in veritate sententiae, dum intendunt in qualitatem personae, & exulcerant saepe iustos, dum improbe defendunt iniquos: qui autem recte praesidere studet, nec partem palpare nouit, nec cohibere a iustitia didicit.

Quibus rebus peruertitur iudicium.

C A P. LVIII.

De muneribus.

1. **Q**UI recte iudicat, & praemium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iustitiam, quam gratis impartiri debuit, acceptione pecuniae vendit.

Aug. tract. 30. in Ioann. ad illud. Nolite iudicare secundum faciem sed rectum iudicium iudicate c. 7. Leuit. 19. Deuter. 1. & 19. Prouerb. 24. Eccle. 4. 21.

64
enim

115
112
123

16

1 De muneribus.

2 vendit.

3 Bono.

4 premi.

Isai. 33. 15.
et 10.Grat. 1. 9. 3.
& Burchar.
lib. 16. c. 28.Ex Gregor.
Homil. 4. in
Euang.

5 aduersariu

6 prestare.

2 ³ Bonis male vtuntur, qui iuste pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non iustitiae defensio, sed amor ^{pecunie} prouocat. Quibus si spes nummi subtrahitur, cōfestim a iustitiae defensione recedunt.

3 Acceptio munerū prauaricatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur, Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitabit.

4 Diues muneribus citò corrumpit iudicē. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur.

5 Citò violatur auro iustitia, nulla mōq; reus peritescit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obrinet mentem censoris, amor lucri, quā aequitas iudicii.

6 Tres sunt munerum acceptiones, quibus cōtra iustitiam humana vanitas militat, id est, fauor a micitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Facilius autem peruertitur animus, rei corporeae munere, quā gratiae, laudisq; fauore.

7 Quatuor modis peruertitur humanum iudicium, timore, cupiditate, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus. Cupiditate, dum prēmio muneris alicuius corrumpimur. Odio, dum contra quemlibet ^{aduersariu} aduersa ^{inimici} molimur. Amore, dum amico, vel propinquo ^{inimici} complacere contendimus.

His enim quatuor caulis, sæpe æquitas violatur,
sæpe innocentia læditur.

De Falso testibus

CAP. LX.

F si mendacium gratis dicitur,
quantò magis si venale quæritur?
Neque enim deerit multiplex con-
uentus falsorum, si tantum præ-
sentia sit nummorum.

Testis falsidicus, tribus est personis obnoxius.
Primum Deo, quem periurando contemnit, &
sequens iudici, quem mentiendo fallit: po-
stremò innocenti, quem falso testimonio lædit.

Testibus falsis coniunctis tardè mendacij fal-
sitas reperitur. Quod si separati fuerint, examine
iudicatis citò manifestantur. Nam sicut in vni-
tate prauorum grandis est fortitudo, ita in sepa-
ratione maior infirmitas.

De fraudulencia citò reprehenditur, menda-
cium falsidicorum enim testimonium sibi non
conuenit. Unum penè crimen habent, & qui
falsitatem promittit, & qui suppressit veritatem:
quia ille obesse vult, & ille prodesse non vult.

Perior est testis, qui lædit, quam qui præstare
nolit. Nam ille malignus est, iste inuicilis.

Iniquus testis, quamuis sua falsitate corpori,

1 secundo.

2. fraudulencia
citò reprehenditur.
cum mendaciū
falsidic. sibi co-
uenit.

Unum
ne crimen
habet, et qui
veritatem
et qui suppressit
veritatem
ille obesse vult
et ipse prodesse
non vult. Si
est testis qui lædit
quia qui præstare
nolit non vult. Nam
ille malignus
ipse inuicilis.

1. *lamini conf-*
net

3 *impediat: ani-*
ma tamen ni-
hil dāns (aliā-
malis) confert.

rebusque ^{efficiat} ~~efficiat~~, animæ tamen nihil ~~peritum~~
mo maximum lucrū confert, si imperitus equa-
nimitè tulerit. Erit autem ille apud Deum con-
demnatus, qui aduersus innocentem falsum te-
stimonium, vel dicit, vel dicentibus credit. Nam
non solum ille reus est, qui falsum de alio profert:
sed & is, qui citò aurem criminibus præbet.

- 7 Qui metu potestatis veritatem occultat, eius-
dem veritatis iracundiam sibi cælitus prouocat;
quia plus pertimescit hominem, quàm diuinam
trepidat indignationem. Beatus, cuius testimo-
nio innocēs ab scelere obiecto purgatur; impius,
cuius prodicione etiam iniquus perimitur. Neq;
enim decet Christianum morti obnoxium, pro-
dere, & ad effundendum sanguinem infeliçiū
/ vocē ^{testificationis} ~~testificationis~~ præbere ^{sermonem} ~~sermonem~~. Sermo
enim / iusti ^{honoris} ~~honoris~~, tantum ad ministerium debet esse
salutis: ira ^{honoris} ~~vero~~ indignationis, & tribulationis &
immissiones per angelos malos.

4 *vocē et deest:*
sermonem.
5 *iust. hominis.*

De causidicis

C A P. LXVI.

1

EGOTIORVM forensium sectato-
res, propter proximi dilectionem,
seculare negotium deferere debent,
aut certè manente proximi charitate
negotium sequantur terrenum. Sed quia per/ra-

rum

rum est, vt inter iurgantes charitas maneat, post-
ponenda est rei causatio, vt perseueret dilectio.

- 2 Antiqui forensem eloquentiam caninam fa-
cundiam nuncupabant, eo quod caussidici in cer-
taminibus causarum, omisis quæ agunt, veluti
canes alterutrum se se lacerant, iurgiaque causa-
rum ad iniurias suas commutant.

De oppressoribus pauperum.

C A P. LXV

- 1 **P**AUPERVM oppressores tunc se
sciant grauiori dignos sententia
quando præualuerint his, quibus
nocere voluerint. Nā tantò atro-
cius futuro supplicio condemnan-
di sunt, quantò hīc fortiùs contra miserorum
vitam inualuerint.

- 2 Audiant iudices, & qui præsunt populis,
quia pro temporalibus molestijs, quas plebi-
bus ingerunt, æterno incendio cremabuntur,
testante Domino per Isaiam Prophetam. Iratus,
inquit, sum super populum meum, & dedi eos in
manu tua, non posuisti eis misericordiam, sed
aggrauasti iugum tuum valde. Descende in pul-
uere, sede, tace, & intra in tenebras. Veniet su-
per te malum, & nescies ortum eius: & irruet su-
per te calamitas, quam non poteris expiare. Ve-
niet super te repenti miseria, quam nescis.

Isai. 47.

Th. d. uer-
tu 11.

Gregor. lib.
20. Moral. c.
21.
I quam mala
patient.

3 Magis mala facientibus, ^{in malis} quam patientibus
dolere debemus. Illicnim praua faciendo in ma-
lum proficiunt: isti patiando, à malo corrigun-
tur. Deus autem per malas voluntates aliorum
in alijs multa operatur bona.

4 Malignantium hominum voluntas nequaquã
potest impleri, nisi Deus dederit potestatem.
Nam dum homines, Deo permittente, malum,
quod concupiscunt, perficiunt: ipse dicitur face-
re, qui permittit. Inde est quod scriptum est per
Prophetam: Si erit malum quod Dominus non
fecit? Verumtamen quod iniqui ~~malis~~ ^{ex voluntate} ~~ex voluntate~~
voluntate ~~idcirco~~ Deus perficiendi dat potestatem
per suam bonam voluntatem: quia de nostro ma-
lo, ipse multa bona operatur.

5 Quidam cum Dei voluntati resistunt, ne-
scientes Dei consilium faciunt: quo noueris sic
Deo subiecta esse omnia, ^{ut ipsi} qui eius dispo-
sitioni aduersantur, eius impleant voluntatem.

6 Propterea in hac vita boni iudicantur à malis,
ut iterum in illa vita mali iudicentur à bonis:
siue ut etiam sit hinc bonis temporalis afflictio, &
illic æterna remuneratio.

7 Idcirco sunt necessarij mali, ut quoties boni
offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est, quod
Assur virgam furoris sui testatur Dominus: sed
quoties ita fit, de Dei indignatione procedit; ut
Deus per illos in eos sæuiat, quos flagellando
emendare desiderat. Sed ille iustissima volun-

tare, illi verò sæpe crudeli intentione, sicut per Prophetâ de eodẽ Assur dicitur: ipse autẽ non sic arbitrat, sed ad cõterendum paratũ est cor eius.

- 8 Atrocẽ super eos diuinum furorem vëturum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim per Prophetam Deus suos ita iudicare p̃mittit aduersar os: Eos, inquit, qui iudicauerunt te, ego iudicabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi à multo sanguine suo inebriabuntur.

Isai. 49. 25.
et 26

- 9 Habet aliquem vsum, & malorum iniquitas, quòd electos Dei suis t̃moribus laniant, ac per hoc vita impiorum sibi deperit; iustorum autem non perit, sed proficit, dum eos mali p̃turbationis exercitium, ad p̃sentem odendam vitam, & futuram desiderandam erudiunt,

4 moribus.

- 10 Interdum enim prodest peruersorum prauitas vilitati iustorum, dum eos malicia sua erudiunt: & ad regna cœlorum requirenda molestia temporali impellunt. Probatur hoc exemplo Israeliticę plebis, quę tunc durius agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis vocari: & ex malis quę in Ægypto patiebatur discedere, & ad promissam patriam festinare.

Greg. lib. 16.
Moral. c. 9.

Exod. 3.

- 11 Iniqui dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis confusione tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec vincunt, tandem de suę peruersitatis infania confunduntur.

5 ostendunt.

12 Stulti contra bonos studium nocendi semper assumunt, quibus dum prosperitas elucet, iactant de suis meritis gloriantur, & bonorum atque iustorum afflictionibus detrahunt: dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiam pusillanimitate animi conuertuntur.

13 Quidam simplicium, nescientes dispensationem Dei, in malorum profectibus scandalizantur, dicentes iuxta Prophetam; Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui prauaricantur, & iniquè agunt? Qui ~~scilicet~~ hoc dicunt, non mirentur quod prauorum hominum temporalem, & caducam felicitatem aspiciunt; sed magis nouissima eorum intendant, quanta illis post hæc, æterna supplicia præparentur, dicente Propheta; Ducunt in bonis dies suos, & subito ad inferna descendunt.

De tribulatione Iustorum.

C A P. LVIII.

1 **I**VS TVS in aduersis probari se cognoscat, non deiici.

2 Viri Sancti plus formidant prospera, quam aduersa: quia Dei seruos prospera deiiciunt, aduersa vero erudiunt. Ideoque Sancti viri constantia, ita portare debet aduersa, ut frangi non queat.

3 Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quam

do

Jerem. 12. 1.

6 ergo.

Iob. 11. 13.

Greg. lib. 11.

Moral. c. 19.

7 in ipso vulgato edito.

Greg. lib. 31.

Moral. c. 23.

Idem lib. Moral. 5. c. 1.

Idem lib. Moral. 5. c. 1.

1 debent.

2 queant.

Idem lib. 20.

Moral. c. 21.

do eos affligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur æterna, quando præfenti tribulatione probantur.

- 4 Omnes vitæ huius tribulationes, a quibus comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeritèr transit.

Ex Gregor.
li. Moral. 19.
c. 4.

3 qd quidquid.

7 Nov

- 5 Qui vitæ futuræ præmia diligentèr excogitat, mala omnia vitæ præfentis æquanimiter portat; quoniam ex illius dulcedine, huius amaritudine temperat; & ex æternitate illius, breuitatem huius despicit transitoriam.

Idem lib. 5.
Moral. c. 29.

- 6 Grauari diuerso malo temporali, pro vtilitate futurorum est. Quis cum dolore grauatur, cupiditatis & luxuriæ, vitiorumque cæterorum mala non appetunt.

4 eorum est, qd
vita istius ma-
la perferunt:
quia dant do-
lore etc. Alius
C. pro quod ha-
bet: qui.

10 T. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

- 7 Plus prodesse saluti tentationes sæculi, quam prosperitates constat: nam ex prosperitate indeterius itur, ex tentationis vero dolore in melius proficitur.

- 8 Vnusquisque ad tentationes animum præparare debet. Minus enim dum speratur tentatio, grauat: durè autem præmit, si non sperata, aduenerit.

Eccle. 2. 1.
5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

- 9 Sapientis est contra omnia aduersa ante meditari; nec inueniri casus debet, quem non consilia eius præueniant.

De Amatoribus mundi.

C A P. LIX.

1 **M**UNDI amatores non solum ex
co rei sunt, quod infima pro sum-
mis appetunt: verum etiam, &
miseri per hoc, quod graui crimi-
na ad ipsa desiderata pertingunt.

2 Grauius torquetur impius, mundi aggeran-
do commoda, quam iustus tolerando aduersa.
Qui enim bona mundi diligit, velit nolit timo-
ris & doloris poenae succumbit. Quique plusquam
oportet res transitorias diligit, maiorem sibi
ingerunt dolorem reuoluntate, quam amorem
parturiebant possessae. Cum graui enim dolore
amittuntur, quae cum magno amore habentur.
Minus autem carendo dolemus, quae minus
possidendo diligimus.

3 Sciant seculi lucra sectantes, quanto sint va-
na vel aduersa quae diligit, quae etiam nec in
in hoc seculo sine contritione graui conquirunt,
& pro quibus in futuro supplicio poenas dabunt.

4 His qui in voluntate desideriorum secularium
persistunt, bene per testimonium Prophetae di-
citur, Factus est Ephraim panis subcineritius, qui
non reuersatur; id est, ita obruuntur caecitate se-
cularis amoris, ut nunquam resipiscant ad

Deum

Ex Gregor.
lib. Moral. 1.
c. 4. & 31. c.
10.

Osee. 7. c6.
Greg. li. Mo-
ral. 11. c. 7.

3 ad Dei amo-
rem

Deum amorem retorquere ⁴mentis.

- 5 Multis mortuus est mundus, ipsi tamen vicissim mundo mortui non sunt. Bona enim seculi diligunt, & tamen ipsa quę diligunt, minime consequuntur: in utroque vacui, quia & futura perdunt, & presentia non acquirunt.

- 6 Egestas est electorum quod peregrinantur à bonis sempiternis, & in hoc exilio diutius remorantur. Egestas est reproborum, quod abundant vitijs, & virtutibus vacuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod probatur per Apocalypsim Ioannis, qui contra huius mundi amatores sic ait: Dicis quod dives sum ego & ⁵locuples, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper & cæcus & nudus.

- 7 Glorię temporalis sequaces, & si nitidi sunt foris fulgore potentię, interiùs tamen vacui sunt elatione superbię: sicuti calami exterius quidem nitent, sed interius vacuantur.

- 8 Ob hoc reprobi exterius ut ⁶calami nitidi: interiùs verò vacui. Electi vero exterius quasi arborum cortices scædi, interiùs vero solidi.

- 9 Qui pretioso cultu incedunt, audiant Prophetam, quemadmodum detestatur eorum corporalia ornamenta: & quos successus habeat cultus secularis compositus, & ornatus: hoc est pro suavi odore, factorem: & pro zona, funiculum, & cætera.

- 10 Legant Prophetam diuites quorum spes opu

⁴ mentis

Idem lib. 9.
Moral. ca.

Ex eodẽ lib.
Moral. 34. c.
2. i illud Iob.
Facies eorũ
præcedet e-
gestas. c. 41.
Apocalyp. 3.
17.

⁵ locupletatus
Greg. & vulg.

Gregor. lib.
Moral. c. 4.

⁶ calami

Isai. 3. 24.

Amos. 6. 1.

lencia est, & audiant eum dicentem: Vx qui opulenti estis. Quanto enim quisque potentia maior est, tanto magis liber est ad peccandum. Nam patrimonium grande, grandis tentatio est.

11 Plus venerantur homines in hoc seculo pro temporali potentia, quam pro sanctitatis reuerentia. Suscipiunt enim quod magis sunt diuites, & quod homines sunt, omnino despiciunt.

Gregor. lib.
Moral. 10. c.
13.

12 Sunt quidam iusti qui sine læsione cuiusquam suis rebus vtuntur. Item sunt quidam diuites humiles, quos non inflat superbia rerum: veluti plerique fuerunt Sancti veteris testamenti, qui & affuebant diuitijs, & tamen humilitate pollebant. At contra, quosdam superbos diuites, rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas. Nam crimen in rebus non est, sed in usu agentis.

Greg. ibid.
Non est census in crimine, sed affectus.

7 sed voluntas in animo superbo.

Grego. ibid.

13 Est & elatio pauperum, quos nec diuitiæ eleuant, & voluntas sola in eis superba est. His etsi opes defunt, propter mentis tamen tumorem, plusquam superbi diuites condemnantur.

14 Securus vult esse diues, pauper esse non vult. Sed quomodo erit diues quietus, quem suis stimulis res ipsæ ne careantur, semper faciunt inquietum? Et ideo eligit cupiditas, inquietum esse timidum diuitem; quam securum paucosumptu contentum esse, & pauperem.

15 Bonis benè vtuntur, qui diuitijs sibi concessis in rebus salutaribus perfruuntur. Bonis malè vtun-

tur,

tur, qui aut iuste pro temporali lucro iudicant,
aut aliquid pro vanæ gloriæ appetitu faciunt. Ma-
lis malè vtuntur, qui noxias cogitationes, operi-
bus prauis perficiunt. Benè malis vtuntur, qui
luxuriam carnis coniugali honestate restringunt.
Sed sicut malo bene vt, bonum est: sic bono be-
nè vt melius est. Et sicut bono malè vt, malum
est; sic malo malè vt, pessimum est.

De diuitijs & elemosinis.

C A P. LXIII.

CAVITER in Deum delinquunt,
qui diuitijs à Deo concessis, non
in rebus salutaribus, sed in vsi-
bus prauis vtuntur. *(Aquilat)*

Nesciunt impartire pauperi-
bus, oppressis subuenire despiciunt: & inde ma-
gis augment delicta, vnde redimere noluerunt.

Hoc habet tantum bonum possessio præsentium
rerum, si vitam reficiat miserorum: præter hoc
tentatio est mundi lucrum: tantoq; maiora sup-
plicia in futurum dabunt, quanto & ipsa maiora
sunt. Potentes enim potentè tormenta patiuntur.

Terrena omnia seruando amittimus, largien-
do seruamus. Patrimonium enim retentum pe-
rit, manet autem erogatum. Diu enim cum re-
bus nostris durare non possumus, quia aut nos

Sapient. 6. >

Ex Greg. lib.
Moral. 18. c.
9.

illas moriendo deferimus, aut illæ nos viuentes deferunt.

Pro diuersitate vsus, alij de rebus mundanis pereunt, quas cupidiùs rapiunt: alij verò saluantur dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur: vel dum pro misericordiz operibus ex eis celestia bona merentur.

August. lib.
de mot. eccl.
c. 27. Grego.
lib. 19. c. 10.

6 Misericordia à compatiendo alienæ miseriz vocabulum sortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui prauè viuendo in se misericors non est. Qui enim sibi nequam est, cui bonus erit?

Greg. lib. 12.
Moral. c. 24.
1. Tunc enim
fructus elemo-
sinarum indul-
gentia conce-
ditur.

7 Nulla scelera eleemosinis posse redimi, si in peccatis voluntariè quis permanserit. Tunc autem fructus eleemosinarum indulgentiæ consequitur, quando ab scelerum opere desinitur. Verum est quod peccata omnia misericordiz operibus expurgantur, sed si iam caueat peccare qui misericordiam impetratur. Cæterum nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, ut eam sequantur peccata.

7 Non est eleemosina, quæ gloriæ magis causa, quàm misericordiz impetratur intuitu.

8 Quali enim intentione ab vno/quoq; largitur, talitèr & apud Deum recipitur. Qui ergo hîc/de bono opere laudem præsentem appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futuro non recipit.

9 Dum causa iactantia pauper pascitur, etiam ipsum misericordiae opus in peccatum conuertitur.

10 In tantum eleemosinarum opera peccata extinguunt, atque in tantum ad regnum seculi futuri proficiunt, ut etiam iudex celestis in futuro iudicio veniens, in dextera consistentibus dicat: Esuriui & dedistis mihi manducare, sitiui & dedistis mihi bibere, Holpes eram & collegistis me, nudus eram & cooperuistis me. Quibus etiam bene promittit dicens, Venite benedicti patris mei, percipite prae paratum vobis regnum. His autem quos nulla praecedentia eleemosinarum facta sequuntur, aeterni iudicis voce sic dicitur: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: Sitiui & non dedistis mihi bibere. Quibus iuste dicitur, Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

11 Qui hic misericordiam non impartit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardentis diuitis, qui in inferno ad tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima negare studuit. Quid ^{ne}tribui subtilius, quid districtius ^{ne}petere poterat? Guttae aquae ardens petijt, qui micras panis negauit. Serò diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requiescentem vidit, quem iacentem ante ianuas videre despexit.

12 Non solum qui esurienti, & sitienti, & nudo

officium

Matthaei 25.
35

Gregor. lib.
Past. curz.
part. 3. c. 22.
Lucæ 16. cap.

Ex August.
lib. 3. Enchir.
ad Laur. ca.
72.

2 hac usque:
aut in Gr. in
nulla sunt M. f.

3 adhibet

officium largitatis impendit, vel si quid aliud indigenti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis, & consolationis impartit, aut errantem fratrem charitatiue corrigendo, ad viam veritatis reuocat, aut in quibuslibet necessitatibus consilium ^{dat}, eleemosinam proculdubio facit. Nam & doctrinae vel disciplinae bonum eleemosina est, & misericordia carnali eminentior est.

13 Quicumq; non egens poscit, etiam si indigentem se simulat, ex toto illi corde comisereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis specie praferat, is tamen qui simpliciter impartit, fructum misericordiae non amittit.

Ex August.
de rectitudine
Catechi.
conuer. tom.
9.
4 abeundere.

Matth. 10. 4.

14 Quantumuis quis sit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti excusationem inopiae potest ~~pretendere~~, quando ex praeepto saluatoris etiam calicem aquae frigidae praecipimus indigenti praebere. Nam si aliud non habentes, id ipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Ceterum si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus: cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

Greg. lib. 12.
Moral. c. 12.
& Augustinus
lib. 6. to. 10.
Dux sunt eleemosinae,
&c.

15 Dux sunt eleemosinae, vna corporalis, scilicet egenti dare quicquid potueris: Altera spiritalis, dimittere a quo laesus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erunt ergo quod semper impartias, etsi non pecuniam

saltem

(saltem vel gratiam.

- 16 Non est elemosina cum murmuratione prebenda, ne comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem bene tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apostolus) Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaque ne pauper, aut cum tædio, nostra oblata suscipiat, aut ne omnino prætermisus mærens, tristisque recedat.

- 17 De rapinis alienis elemosinam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum magnum sceleris. Vnde & Salomon, Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam si quis victimet filium in conspectu patris sui. Qui enim iniuste tollit, iuste nunquam distribuit: nec bene alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

- 18 Magnum scelus est, irem pauperum præstare diuitibus; & de sumptibus inopum, acquirere fauores potentum; arenti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

- 19 Nonnunquam largitas diuitum prodiga, non ad utilitatem, sed ad elationem effunditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ gloriæ exaggerandum cothurnum.

- 20 Reprehensibilis est superflua effusio largitatis. Nam qui modum seruat, avarus nulli est, sed omnibus largus est.

Grego. Past.
cur. part. 3. c.
22.

1. ad Corinc.
9. 2.

Gregor. vbi
sup.

Eccles. 34. 24.

5. 111

Gregor. vbi
sup.

6. superba.

- 21 Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantum oportet, ut tenendo mensuram in vno, sufficiat pluribus.

7 plurimis.

1 De breuitate
huius vite.

*Quod tantum in vita est licitum operari
bonum.*

CAP. LXV.

De breuitate vite.

Ex Gregor.
lib. 8. Moral.
c. 12.

1

ANTVM enim in hac vita est licitum operari bonum allic namque non iam operatio expectatur, sed retributio meritorum.

Grego. lib. 7.
in Ezech. ho.
mil. 10.

2

Hac vita impijs longa & grata est, in oculis autem iustorum amara & brevis. Et licet vita ista brevis sit, mora tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breue sit temporis spatium, tamen viuenti parum est, amanti proculdubio longum est.

Grego. lib. 7.
Moral. c. 10.
& 8. c. 11.

3

Qui vite presentis longitudinem non de suo spatio, sed de eius fine considerat, quam sit brevis & misera satis vtiliter pensat. Vita enim presentis, quia ipsis suis incrementis deficit, brevis est: suo enim augmento perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in preterito deficit. Itē ex ipso esse brevis vita presentis ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur. Tela enim consummatur filis, & vita hominis expletur diebus singulis.

Id verbum
ex Greg. lib.
8. c. 11. Mor.

Quod

4 Quòd diu in hac vita viuitur, quæritur vtrum augmentum an rectius detrimentum dicatur. Sed quomodo possit rectè dici augmentum quod per dimensiones ætatum, ad mortis tendit detrimentum?

5 Qui vitam longam quæris, ad eam tende vitā pro qua Christianus es, id est, ad æternam: non ad istam, de qua ad erudiendum te, descendit vita æterna; id est Christus verbū carni coniunctū. Hæc est enim vita vitalis, ^{hæc est vita} ~~nam~~ ista mortalis est.

6 Mori oportet hominem in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nam verè tunc viuere quisque creditur, si secundum seculum moriens, in solo Deo viuere delectetur.

7 De mora vitæ istius, tædium patitur iustus, eo quòd ad desideratam patriam tardè perueniat; & vitæ præsentis ærumnam segrè amittat.

De exitu.

C A P. LXVII.

1 VAMVIS Sæcti ab huius vitæ ærumnis liberari se cupiāt, citò volētes exire de corpore, Dei tamen dispensatione plerūquē diu in hac vita versantur: vt per longa tolerantia experimenta, solidius eorum patientia roboretur.

2 Multi odio vitam habent, & tamen mori timeant: quod plerisque in angustia contingere solet: sicque contratio effectu, & viuendi habent tædium, & moriendi metum.

3 Sollicitè debet vnusquisque viuere, & semper

Greg. lib. 11.
Moral. c. 17.

2 tardum.

3 ærumna segrè.

1 dispensatione.

2 pro longo tolerantia, experimenta.

terminum vite sue considerare, vt de contemplatione illius, animus se semper ad alta sustollat, & huius seculi blandicias ^{cū timore} caueat. Scriptum est enim; In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua; & in æternū non peccabis.

3 hora

4 Venturi exitus ³ ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Vnde vnusquisque festinet, ne in iniquitatibus suis rapiatur, ² simulque finiat ³ vita cum culpa. (Nam inceptor diabolus, eos quos viuētes accendit ad vitia, subito morientes pertrahere ⁴ ~~trahit~~ ⁵ ~~trahit~~ ⁶ ~~trahit~~ ⁷ ~~trahit~~ ⁸ ~~trahit~~ ⁹ ~~trahit~~ ¹⁰ ~~trahit~~ ¹¹ ~~trahit~~ ¹² ~~trahit~~ ¹³ ~~trahit~~ ¹⁴ ~~trahit~~ ¹⁵ ~~trahit~~ ¹⁶ ~~trahit~~ ¹⁷ ~~trahit~~ ¹⁸ ~~trahit~~ ¹⁹ ~~trahit~~ ²⁰ ~~trahit~~ ²¹ ~~trahit~~ ²² ~~trahit~~ ²³ ~~trahit~~ ²⁴ ~~trahit~~ ²⁵ ~~trahit~~ ²⁶ ~~trahit~~ ²⁷ ~~trahit~~ ²⁸ ~~trahit~~ ²⁹ ~~trahit~~ ³⁰ ~~trahit~~ ³¹ ~~trahit~~ ³² ~~trahit~~ ³³ ~~trahit~~ ³⁴ ~~trahit~~ ³⁵ ~~trahit~~ ³⁶ ~~trahit~~ ³⁷ ~~trahit~~ ³⁸ ~~trahit~~ ³⁹ ~~trahit~~ ⁴⁰ ~~trahit~~ ⁴¹ ~~trahit~~ ⁴² ~~trahit~~ ⁴³ ~~trahit~~ ⁴⁴ ~~trahit~~ ⁴⁵ ~~trahit~~ ⁴⁶ ~~trahit~~ ⁴⁷ ~~trahit~~ ⁴⁸ ~~trahit~~ ⁴⁹ ~~trahit~~ ⁵⁰ ~~trahit~~ ⁵¹ ~~trahit~~ ⁵² ~~trahit~~ ⁵³ ~~trahit~~ ⁵⁴ ~~trahit~~ ⁵⁵ ~~trahit~~ ⁵⁶ ~~trahit~~ ⁵⁷ ~~trahit~~ ⁵⁸ ~~trahit~~ ⁵⁹ ~~trahit~~ ⁶⁰ ~~trahit~~ ⁶¹ ~~trahit~~ ⁶² ~~trahit~~ ⁶³ ~~trahit~~ ⁶⁴ ~~trahit~~ ⁶⁵ ~~trahit~~ ⁶⁶ ~~trahit~~ ⁶⁷ ~~trahit~~ ⁶⁸ ~~trahit~~ ⁶⁹ ~~trahit~~ ⁷⁰ ~~trahit~~ ⁷¹ ~~trahit~~ ⁷² ~~trahit~~ ⁷³ ~~trahit~~ ⁷⁴ ~~trahit~~ ⁷⁵ ~~trahit~~ ⁷⁶ ~~trahit~~ ⁷⁷ ~~trahit~~ ⁷⁸ ~~trahit~~ ⁷⁹ ~~trahit~~ ⁸⁰ ~~trahit~~ ⁸¹ ~~trahit~~ ⁸² ~~trahit~~ ⁸³ ~~trahit~~ ⁸⁴ ~~trahit~~ ⁸⁵ ~~trahit~~ ⁸⁶ ~~trahit~~ ⁸⁷ ~~trahit~~ ⁸⁸ ~~trahit~~ ⁸⁹ ~~trahit~~ ⁹⁰ ~~trahit~~ ⁹¹ ~~trahit~~ ⁹² ~~trahit~~ ⁹³ ~~trahit~~ ⁹⁴ ~~trahit~~ ⁹⁵ ~~trahit~~ ⁹⁶ ~~trahit~~ ⁹⁷ ~~trahit~~ ⁹⁸ ~~trahit~~ ⁹⁹ ~~trahit~~ ¹⁰⁰ ~~trahit~~ ¹⁰¹ ~~trahit~~ ¹⁰² ~~trahit~~ ¹⁰³ ~~trahit~~ ¹⁰⁴ ~~trahit~~ ¹⁰⁵ ~~trahit~~ ¹⁰⁶ ~~trahit~~ ¹⁰⁷ ~~trahit~~ ¹⁰⁸ ~~trahit~~ ¹⁰⁹ ~~trahit~~ ¹¹⁰ ~~trahit~~ ¹¹¹ ~~trahit~~ ¹¹² ~~trahit~~ ¹¹³ ~~trahit~~ ¹¹⁴ ~~trahit~~ ¹¹⁵ ~~trahit~~ ¹¹⁶ ~~trahit~~ ¹¹⁷ ~~trahit~~ ¹¹⁸ ~~trahit~~ ¹¹⁹ ~~trahit~~ ¹²⁰ ~~trahit~~ ¹²¹ ~~trahit~~ ¹²² ~~trahit~~ ¹²³ ~~trahit~~ ¹²⁴ ~~trahit~~ ¹²⁵ ~~trahit~~ ¹²⁶ ~~trahit~~ ¹²⁷ ~~trahit~~ ¹²⁸ ~~trahit~~ ¹²⁹ ~~trahit~~ ¹³⁰ ~~trahit~~ ¹³¹ ~~trahit~~ ¹³² ~~trahit~~ ¹³³ ~~trahit~~ ¹³⁴ ~~trahit~~ ¹³⁵ ~~trahit~~ ¹³⁶ ~~trahit~~ ¹³⁷ ~~trahit~~ ¹³⁸ ~~trahit~~ ¹³⁹ ~~trahit~~ ¹⁴⁰ ~~trahit~~ ¹⁴¹ ~~trahit~~ ¹⁴² ~~trahit~~ ¹⁴³ ~~trahit~~ ¹⁴⁴ ~~trahit~~ ¹⁴⁵ ~~trahit~~ ¹⁴⁶ ~~trahit~~ ¹⁴⁷ ~~trahit~~ ¹⁴⁸ ~~trahit~~ ¹⁴⁹ ~~trahit~~ ¹⁵⁰ ~~trahit~~ ¹⁵¹ ~~trahit~~ ¹⁵² ~~trahit~~ ¹⁵³ ~~trahit~~ ¹⁵⁴ ~~trahit~~ ¹⁵⁵ ~~trahit~~ ¹⁵⁶ ~~trahit~~ ¹⁵⁷ ~~trahit~~ ¹⁵⁸ ~~trahit~~ ¹⁵⁹ ~~trahit~~ ¹⁶⁰ ~~trahit~~ ¹⁶¹ ~~trahit~~ ¹⁶² ~~trahit~~ ¹⁶³ ~~trahit~~ ¹⁶⁴ ~~trahit~~ ¹⁶⁵ ~~trahit~~ ¹⁶⁶ ~~trahit~~ ¹⁶⁷ ~~trahit~~ ¹⁶⁸ ~~trahit~~ ¹⁶⁹ ~~trahit~~ ¹⁷⁰ ~~trahit~~ ¹⁷¹ ~~trahit~~ ¹⁷² ~~trahit~~ ¹⁷³ ~~trahit~~ ¹⁷⁴ ~~trahit~~ ¹⁷⁵ ~~trahit~~ ¹⁷⁶ ~~trahit~~ ¹⁷⁷ ~~trahit~~ ¹⁷⁸ ~~trahit~~ ¹⁷⁹ ~~trahit~~ ¹⁸⁰ ~~trahit~~ ¹⁸¹ ~~trahit~~ ¹⁸² ~~trahit~~ ¹⁸³ ~~trahit~~ ¹⁸⁴ ~~trahit~~ ¹⁸⁵ ~~trahit~~ ¹⁸⁶ ~~trahit~~ ¹⁸⁷ ~~trahit~~ ¹⁸⁸ ~~trahit~~ ¹⁸⁹ ~~trahit~~ ¹⁹⁰ ~~trahit~~ ¹⁹¹ ~~trahit~~ ¹⁹² ~~trahit~~ ¹⁹³ ~~trahit~~ ¹⁹⁴ ~~trahit~~ ¹⁹⁵ ~~trahit~~ ¹⁹⁶ ~~trahit~~ ¹⁹⁷ ~~trahit~~ ¹⁹⁸ ~~trahit~~ ¹⁹⁹ ~~trahit~~ ²⁰⁰ ~~trahit~~ ²⁰¹ ~~trahit~~ ²⁰² ~~trahit~~ ²⁰³ ~~trahit~~ ²⁰⁴ ~~trahit~~ ²⁰⁵ ~~trahit~~ ²⁰⁶ ~~trahit~~ ²⁰⁷ ~~trahit~~ ²⁰⁸ ~~trahit~~ ²⁰⁹ ~~trahit~~ ²¹⁰ ~~trahit~~ ²¹¹ ~~trahit~~ ²¹² ~~trahit~~ ²¹³ ~~trahit~~ ²¹⁴ ~~trahit~~ ²¹⁵ ~~trahit~~ ²¹⁶ ~~trahit~~ ²¹⁷ ~~trahit~~ ²¹⁸ ~~trahit~~ ²¹⁹ ~~trahit~~ ²²⁰ ~~trahit~~ ²²¹ ~~trahit~~ ²²² ~~trahit~~ ²²³ ~~trahit~~ ²²⁴ ~~trahit~~ ²²⁵ ~~trahit~~ ²²⁶ ~~trahit~~ ²²⁷ ~~trahit~~ ²²⁸ ~~trahit~~ ²²⁹ ~~trahit~~ ²³⁰ ~~trahit~~ ²³¹ ~~trahit~~ ²³² ~~trahit~~ ²³³ ~~trahit~~ ²³⁴ ~~trahit~~ ²³⁵ ~~trahit~~ ²³⁶ ~~trahit~~ ²³⁷ ~~trahit~~ ²³⁸ ~~trahit~~ ²³⁹ ~~trahit~~ ²⁴⁰ ~~trahit~~ ²⁴¹ ~~trahit~~ ²⁴² ~~trahit~~ ²⁴³ ~~trahit~~ ²⁴⁴ ~~trahit~~ ²⁴⁵ ~~trahit~~ ²⁴⁶ ~~trahit~~ ²⁴⁷ ~~trahit~~ ²⁴⁸ ~~trahit~~ ²⁴⁹ ~~trahit~~ ²⁵⁰ ~~trahit~~ ²⁵¹ ~~trahit~~ ²⁵² ~~trahit~~ ²⁵³ ~~trahit~~ ²⁵⁴ ~~trahit~~ ²⁵⁵ ~~trahit~~ ²⁵⁶ ~~trahit~~ ²⁵⁷ ~~trahit~~ ²⁵⁸ ~~trahit~~ ²⁵⁹ ~~trahit~~ ²⁶⁰ ~~trahit~~ ²⁶¹ ~~trahit~~ ²⁶² ~~trahit~~ ²⁶³ ~~trahit~~ ²⁶⁴ ~~trahit~~ ²⁶⁵ ~~trahit~~ ²⁶⁶ ~~trahit~~ ²⁶⁷ ~~trahit~~ ²⁶⁸ ~~trahit~~ ²⁶⁹ ~~trahit~~ ²⁷⁰ ~~trahit~~ ²⁷¹ ~~trahit~~ ²⁷² ~~trahit~~ ²⁷³ ~~trahit~~ ²⁷⁴ ~~trahit~~ ²⁷⁵ ~~trahit~~ ²⁷⁶ ~~trahit~~ ²⁷⁷ ~~trahit~~ ²⁷⁸ ~~trahit~~ ²⁷⁹ ~~trahit~~ ²⁸⁰ ~~trahit~~ ²⁸¹ ~~trahit~~ ²⁸² ~~trahit~~ ²⁸³ ~~trahit~~ ²⁸⁴ ~~trahit~~ ²⁸⁵ ~~trahit~~ ²⁸⁶ ~~trahit~~ ²⁸⁷ ~~trahit~~ ²⁸⁸ ~~trahit~~ ²⁸⁹ ~~trahit~~ ²⁹⁰ ~~trahit~~ ²⁹¹ ~~trahit~~ ²⁹² ~~trahit~~ ²⁹³ ~~trahit~~ ²⁹⁴ ~~trahit~~ ²⁹⁵ ~~trahit~~ ²⁹⁶ ~~trahit~~ ²⁹⁷ ~~trahit~~ ²⁹⁸ ~~trahit~~ ²⁹⁹ ~~trahit~~ ³⁰⁰ ~~trahit~~ ³⁰¹ ~~trahit~~ ³⁰² ~~trahit~~ ³⁰³ ~~trahit~~ ³⁰⁴ ~~trahit~~ ³⁰⁵ ~~trahit~~ ³⁰⁶ ~~trahit~~ ³⁰⁷ ~~trahit~~ ³⁰⁸ ~~trahit~~ ³⁰⁹ ~~trahit~~ ³¹⁰ ~~trahit~~ ³¹¹ ~~trahit~~ ³¹² ~~trahit~~ ³¹³ ~~trahit~~ ³¹⁴ ~~trahit~~ ³¹⁵ ~~trahit~~ ³¹⁶ ~~trahit~~ ³¹⁷ ~~trahit~~ ³¹⁸ ~~trahit~~ ³¹⁹ ~~trahit~~ ³²⁰ ~~trahit~~ ³²¹ ~~trahit~~ ³²² ~~trahit~~ ³²³ ~~trahit~~ ³²⁴ ~~trahit~~ ³²⁵ ~~trahit~~ ³²⁶ ~~trahit~~ ³²⁷ ~~trahit~~ ³²⁸ ~~trahit~~ ³²⁹ ~~trahit~~ ³³⁰ ~~trahit~~ ³³¹ ~~trahit~~ ³³² ~~trahit~~ ³³³ ~~trahit~~ ³³⁴ ~~trahit~~ ³³⁵ ~~trahit~~ ³³⁶ ~~trahit~~ ³³⁷ ~~trahit~~ ³³⁸ ~~trahit~~ ³³⁹ ~~trahit~~ ³⁴⁰ ~~trahit~~ ³⁴¹ ~~trahit~~ ³⁴² ~~trahit~~ ³⁴³ ~~trahit~~ ³⁴⁴ ~~trahit~~ ³⁴⁵ ~~trahit~~ ³⁴⁶ ~~trahit~~ ³⁴⁷ ~~trahit~~ ³⁴⁸ ~~trahit~~ ³⁴⁹ ~~trahit~~ ³⁵⁰ ~~trahit~~ ³⁵¹ ~~trahit~~ ³⁵² ~~trahit~~ ³⁵³ ~~trahit~~ ³⁵⁴ ~~trahit~~ ³⁵⁵ ~~trahit~~ ³⁵⁶ ~~trahit~~ ³⁵⁷ ~~trahit~~ ³⁵⁸ ~~trahit~~ ³⁵⁹ ~~trahit~~ ³⁶⁰ ~~trahit~~ ³⁶¹ ~~trahit~~ ³⁶² ~~trahit~~ ³⁶³ ~~trahit~~ ³⁶⁴ ~~trahit~~ ³⁶⁵ ~~trahit~~ ³⁶⁶ ~~trahit~~ ³⁶⁷ ~~trahit~~ ³⁶⁸ ~~trahit~~ ³⁶⁹ ~~trahit~~ ³⁷⁰ ~~trahit~~ ³⁷¹ ~~trahit~~ ³⁷² ~~trahit~~ ³⁷³ ~~trahit~~ ³⁷⁴ ~~trahit~~ ³⁷⁵ ~~trahit~~ ³⁷⁶ ~~trahit~~ ³⁷⁷ ~~trahit~~ ³⁷⁸ ~~trahit~~ ³⁷⁹ ~~trahit~~ ³⁸⁰ ~~trahit~~ ³⁸¹ ~~trahit~~ ³⁸² ~~trahit~~ ³⁸³ ~~trahit~~ ³⁸⁴ ~~trahit~~ ³⁸⁵ ~~trahit~~ ³⁸⁶ ~~trahit~~ ³⁸⁷ ~~trahit~~ ³⁸⁸ ~~trahit~~ ³⁸⁹ ~~trahit~~ ³⁹⁰ ~~trahit~~ ³⁹¹ ~~trahit~~ ³⁹² ~~trahit~~ ³⁹³ ~~trahit~~ ³⁹⁴ ~~trahit~~ ³⁹⁵ ~~trahit~~ ³⁹⁶ ~~trahit~~ ³⁹⁷ ~~trahit~~ ³⁹⁸ ~~trahit~~ ³⁹⁹ ~~trahit~~ ⁴⁰⁰ ~~trahit~~ ⁴⁰¹ ~~trahit~~ ⁴⁰² ~~trahit~~ ⁴⁰³ ~~trahit~~ ⁴⁰⁴ ~~trahit~~ ⁴⁰⁵ ~~trahit~~ ⁴⁰⁶ ~~trahit~~ ⁴⁰⁷ ~~trahit~~ ⁴⁰⁸ ~~trahit~~ ⁴⁰⁹ ~~trahit~~ ⁴¹⁰ ~~trahit~~ ⁴¹¹ ~~trahit~~ ⁴¹² ~~trahit~~ ⁴¹³ ~~trahit~~ ⁴¹⁴ ~~trahit~~ ⁴¹⁵ ~~trahit~~ ⁴¹⁶ ~~trahit~~ ⁴¹⁷ ~~trahit~~ ⁴¹⁸ ~~trahit~~ ⁴¹⁹ ~~trahit~~ ⁴²⁰ ~~trahit~~ ⁴²¹ ~~trahit~~ ⁴²² ~~trahit~~ ⁴²³ ~~trahit~~ ⁴²⁴ ~~trahit~~ ⁴²⁵ ~~trahit~~ ⁴²⁶ ~~trahit~~ ⁴²⁷ ~~trahit~~ ⁴²⁸ ~~trahit~~ ⁴²⁹ ~~trahit~~ ⁴³⁰ ~~trahit~~ ⁴³¹ ~~trahit~~ ⁴³² ~~trahit~~ ⁴³³ ~~trahit~~ ⁴³⁴ ~~trahit~~ ⁴³⁵ ~~trahit~~ ⁴³⁶ ~~trahit~~ ⁴³⁷ ~~trahit~~ ⁴³⁸ ~~trahit~~ ⁴³⁹ ~~trahit~~ ⁴⁴⁰ ~~trahit~~ ⁴⁴¹ ~~trahit~~ ⁴⁴² ~~trahit~~ ⁴⁴³ ~~trahit~~ ⁴⁴⁴ ~~trahit~~ ⁴⁴⁵ ~~trahit~~ ⁴⁴⁶ ~~trahit~~ ⁴⁴⁷ ~~trahit~~ ⁴⁴⁸ ~~trahit~~ ⁴⁴⁹ ~~trahit~~ ⁴⁵⁰ ~~trahit~~ ⁴⁵¹ ~~trahit~~ ⁴⁵² ~~trahit~~ ⁴⁵³ ~~trahit~~ ⁴⁵⁴ ~~trahit~~ ⁴⁵⁵ ~~trahit~~ ⁴⁵⁶ ~~trahit~~ ⁴⁵⁷ ~~trahit~~ ⁴⁵⁸ ~~trahit~~ ⁴⁵⁹ ~~trahit~~ ⁴⁶⁰ ~~trahit~~ ⁴⁶¹ ~~trahit~~ ⁴⁶² ~~trahit~~ ⁴⁶³ ~~trahit~~ ⁴⁶⁴ ~~trahit~~ ⁴⁶⁵ ~~trahit~~ ⁴⁶⁶ ~~trahit~~ ⁴⁶⁷ ~~trahit~~ ⁴⁶⁸ ~~trahit~~ ⁴⁶⁹ ~~trahit~~ ⁴⁷⁰ ~~trahit~~ ⁴⁷¹ ~~trahit~~ ⁴⁷² ~~trahit~~ ⁴⁷³ ~~trahit~~ ⁴⁷⁴ ~~trahit~~ ⁴⁷⁵ ~~trahit~~ ⁴⁷⁶ ~~trahit~~ ⁴⁷⁷ ~~trahit~~ ⁴⁷⁸ ~~trahit~~ ⁴⁷⁹ ~~trahit~~ ⁴⁸⁰ ~~trahit~~ ⁴⁸¹ ~~trahit~~ ⁴⁸² ~~trahit~~ ⁴⁸³ ~~trahit~~ ⁴⁸⁴ ~~trahit~~ ⁴⁸⁵ ~~trahit~~ ⁴⁸⁶ ~~trahit~~ ⁴⁸⁷ ~~trahit~~ ⁴⁸⁸ ~~trahit~~ ⁴⁸⁹ ~~trahit~~ ⁴⁹⁰ ~~trahit~~ ⁴⁹¹ ~~trahit~~ ⁴⁹² ~~trahit~~ ⁴⁹³ ~~trahit~~ ⁴⁹⁴ ~~trahit~~ ⁴⁹⁵ ~~trahit~~ ⁴⁹⁶ ~~trahit~~ ⁴⁹⁷ ~~trahit~~ ⁴⁹⁸ ~~trahit~~ ⁴⁹⁹ ~~trahit~~ ⁵⁰⁰ ~~trahit~~ ⁵⁰¹ ~~trahit~~ ⁵⁰² ~~trahit~~ ⁵⁰³ ~~trahit~~ ⁵⁰⁴ ~~trahit~~ ⁵⁰⁵ ~~trahit~~ ⁵⁰⁶ ~~trahit~~ ⁵⁰⁷ ~~trahit~~ ⁵⁰⁸ ~~trahit~~ ⁵⁰⁹ ~~trahit~~ ⁵¹⁰ ~~trahit~~ ⁵¹¹ ~~trahit~~ ⁵¹² ~~trahit~~ ⁵¹³ ~~trahit~~ ⁵¹⁴ ~~trahit~~ ⁵¹⁵ ~~trahit~~ ⁵¹⁶ ~~trahit~~ ⁵¹⁷ ~~trahit~~ ⁵¹⁸ ~~trahit~~ ⁵¹⁹ ~~trahit~~ ⁵²⁰ ~~trahit~~ ⁵²¹ ~~trahit~~ ⁵²² ~~trahit~~ ⁵²³ ~~trahit~~ ⁵²⁴ ~~trahit~~ ⁵²⁵ ~~trahit~~ ⁵²⁶ ~~trahit~~ ⁵²⁷ ~~trahit~~ ⁵²⁸ ~~trahit~~ ⁵²⁹ ~~trahit~~ ⁵³⁰ ~~trahit~~ ⁵³¹ ~~trahit~~ ⁵³² ~~trahit~~ ⁵³³ ~~trahit~~ ⁵³⁴ ~~trahit~~ ⁵³⁵ ~~trahit~~ ⁵³⁶ ~~trahit~~ ⁵³⁷ ~~trahit~~ ⁵³⁸ ~~trahit~~ ⁵³⁹ ~~trahit~~ ⁵⁴⁰ ~~trahit~~ ⁵⁴¹ ~~trahit~~ ⁵⁴² ~~trahit~~ ⁵⁴³ ~~trahit~~ ⁵⁴⁴ ~~trahit~~ ⁵⁴⁵ ~~trahit~~ ⁵⁴⁶ ~~trahit~~ ⁵⁴⁷ ~~trahit~~ ⁵⁴⁸ ~~trahit~~ ⁵⁴⁹ ~~trahit~~ ⁵⁵⁰ ~~trahit~~ ⁵⁵¹ ~~trahit~~ ⁵⁵² ~~trahit~~ ⁵⁵³ ~~trahit~~ ⁵⁵⁴ ~~trahit~~ ⁵⁵⁵ ~~trahit~~ ⁵⁵⁶ ~~trahit~~ ⁵⁵⁷ ~~trahit~~ ⁵⁵⁸ ~~trahit~~ ⁵⁵⁹ ~~trahit~~ ⁵⁶⁰ ~~trahit~~ ⁵⁶¹ ~~trahit~~ ⁵⁶² ~~trahit~~ ⁵⁶³ ~~trahit~~ ⁵⁶⁴ ~~trahit~~ ⁵⁶⁵ ~~trahit~~ ⁵⁶⁶ ~~trahit~~ ⁵⁶⁷ ~~trahit~~ ⁵⁶⁸ ~~trahit~~ ⁵⁶⁹ ~~trahit~~ ⁵⁷⁰ ~~trahit~~ ⁵⁷¹ ~~trahit~~ ⁵⁷² ~~trahit~~ ⁵⁷³ ~~trahit~~ ⁵⁷⁴ ~~trahit~~ ⁵⁷⁵ ~~trahit~~ ⁵⁷⁶ ~~trahit~~ ⁵⁷⁷ ~~trahit~~ ⁵⁷⁸ ~~trahit~~ ⁵⁷⁹ ~~trahit~~ ⁵⁸⁰ ~~trahit~~ ⁵⁸¹ ~~trahit~~ ⁵⁸² ~~trahit~~ ⁵⁸³ ~~trahit~~ ⁵⁸⁴ ~~trahit~~ ⁵⁸⁵ ~~trahit~~ ⁵⁸⁶ ~~trahit~~ ⁵⁸⁷ ~~trahit~~ ⁵⁸⁸ ~~trahit~~ ⁵⁸⁹ ~~trahit~~ ⁵⁹⁰ ~~trahit~~ ⁵⁹¹ ~~trahit~~ ⁵⁹² ~~trahit~~ ⁵⁹³ ~~trahit~~ ⁵⁹⁴ ~~trahit~~ ⁵⁹⁵ ~~trahit~~ ⁵⁹⁶ ~~trahit~~ ⁵⁹⁷ ~~trahit~~ ⁵⁹⁸ ~~trahit~~ ⁵⁹⁹ ~~trahit~~ ⁶⁰⁰ ~~trahit~~ ⁶⁰¹ ~~trahit~~ ⁶⁰² ~~trahit~~ ⁶⁰³ ~~trahit~~ ⁶⁰⁴ ~~trahit~~ ⁶⁰⁵ ~~trahit~~ ⁶⁰⁶ ~~trahit~~ ⁶⁰⁷ ~~trahit~~ ⁶⁰⁸ ~~trahit~~ ⁶⁰⁹ ~~trahit~~ ⁶¹⁰ ~~trahit~~ ⁶¹¹ ~~trahit~~ ⁶¹² ~~trahit~~ ⁶¹³ ~~trahit~~ ⁶¹⁴ ~~trahit~~ ⁶¹⁵ ~~trahit~~ ⁶¹⁶ ~~trahit~~ ⁶¹⁷ ~~trahit~~ ⁶¹⁸ ~~trahit~~ ⁶¹⁹ ~~trahit~~ ⁶²⁰ ~~trahit~~ ⁶²¹ ~~trahit~~ ⁶²² ~~trahit~~ ⁶²³ ~~trahit~~ ⁶²⁴ ~~trahit~~ ⁶²⁵ ~~trahit~~ ⁶²⁶ ~~trahit~~ ⁶²⁷ ~~trahit~~ ⁶²⁸ ~~trahit~~ ⁶²⁹ ~~trahit~~ ⁶³⁰ ~~trahit~~ ⁶³¹ ~~trahit~~ ⁶³² ~~trahit~~ ⁶³³ ~~trahit~~ ⁶³⁴ ~~trahit~~ ⁶³⁵ ~~trahit~~ ⁶³⁶ ~~trahit~~ ⁶³⁷ ~~trahit~~ ⁶³⁸ ~~trahit~~ ⁶³⁹ ~~trahit~~ ⁶⁴⁰ ~~trahit~~ ⁶⁴¹ ~~trahit~~ ⁶⁴² ~~trahit~~ ⁶⁴³ ~~trahit~~ ⁶⁴⁴ ~~trahit~~ ⁶⁴⁵ ~~trahit~~ ⁶⁴⁶ ~~trahit~~ ⁶⁴⁷ ~~trahit~~ ⁶⁴⁸ ~~trahit~~ ⁶⁴⁹ ~~trahit~~ ⁶⁵⁰ ~~trahit~~ ⁶⁵¹ ~~trahit~~ ⁶⁵² ~~trahit~~ ⁶⁵³ ~~trahit~~ ⁶⁵⁴ ~~trahit~~ ⁶⁵⁵ ~~trahit~~ ⁶⁵⁶ ~~trahit~~ ⁶⁵⁷ ~~trahit~~ ⁶⁵⁸ ~~trahit~~ ⁶⁵⁹ ~~trahit~~ ⁶⁶⁰ ~~trahit~~ ⁶⁶¹ ~~trahit~~ ⁶⁶² ~~trahit~~ ⁶⁶³ ~~trahit~~ ⁶⁶⁴ ~~trahit~~ ⁶⁶⁵ ~~trahit~~ ⁶⁶⁶ ~~trahit~~ ⁶⁶⁷ ~~trahit~~ ⁶⁶⁸ ~~trahit~~ ⁶⁶⁹ ~~trahit~~ ⁶⁷⁰ ~~trahit~~ ⁶⁷¹ ~~trahit~~ ⁶⁷² ~~trahit~~ ⁶⁷³ ~~trahit~~ ⁶⁷⁴ ~~trahit~~ ⁶⁷⁵ ~~trahit~~ ⁶⁷⁶ ~~trahit~~ ⁶⁷⁷ ~~trahit</~~

7 In exitu vite, anime electorum nimio terren-
tur metu, incerti vtrum ad primum, an ad
supplicium transcant.

Greg. lib. 24.
c. 17.

8 Quidam autem electi in fine suo purgan-
tur à leuibus quibusdam peccatis: quidam verò
in ipso ~~euu~~ suo hilarescunt, ex æternorum cō-
templatione bonorum.

Ibid. c. 18.

6 sine hilaresc.

9 Quamuis enim quis in hac vita sit iustus, ta-
men dum ex corpore isto egreditur pertime-
scit, ne dignus supplicio sit. Nullus est enim
homo absque peccato: nec aliquis potest de Dei
esse securus iudicio, cum etiam & de otiosis ver-
bis reddenda sit ratio.

Ibid.

10 Finem iustorum optimum, vocatio tran-
quila commendat, vt ex eo intelligantur Sancto-
rum habere consortium Angelorum, ex quo
ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

10 Prauos autem homines apostatæ Angeli ex-
cipiunt morientes, vt eis sint ipsi tortores in pœ-
nis, qui fuerunt suasores in vitijs.

11 Et si pietas pro defunctis fidelibus flere iu-
beat, fides tamen pro eis lugere verat. Illi enim
deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus
ex hac vita recipit; non quos cœlestis aula Chri-
sti latificandos includit.

12 Hic est Christianæ miserationis affectus, vt
pro vno quoque mortuo sacrificium Deo offe-
ratur. Inde est quod scriptum est: Et mortuo
ne fraudes misericordiam.

N O T Æ
ET EMENDATIONES
In Librum Tertium
SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.
CAPVT I.

DIXI IN Æ sapientia] Ex Gregor. ad verbum lib. 9. Moral. c. 17. Et in probatione testimonij Ieremias: Ego sum testis, & iudex, affert illud Esaiæ 24. Tacui, semper filii, patiens fui, sicut parturiens loquar.

Propheta] Ierem. 29. Apud Ieremiam sic habetur. Ego sum iudex, & testis. Et Gregor. lib. 9. Moral. c. 17. Codex cœnobij dela Oliua in Regno Nauarræ legit: Ego sum testis, & vindex septuaginta *et* *ego* *iudex* *testis*. Et ego testis dicit Dominus.

Miserere Domine misero Isidoro] In cod. Gotth. hæc non habentur. Codex cœnobij dela Oliua indigno Isidoro.

Ordinata] Greg. lib. 7. Moral. c. 8. exponens illud Iob: Hæc mihi consolatio est, vt affligens me dolore, non parcat. Ideò inquit, hic quibusdam parcat, vt eos in perpetuum feriat: Ideò me hic

feriat

feriat non parcendo, vt in perpetuum parcat.

Electus enim Dei] Gregor. lib. 26. Moral. c. 18. electorum namque est, hic conteri vt ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri.

Nequaquam Deus] Vide Gregor. lib. 26. Moral. c. 18. vbi differit cur quædam à Domino hic feriantur, & quædam feruentur inulta.

Quod male admisit] Gottus & reliqui M. addunt post hæc verba: proinde est quod Deus delinquenti non parcit.

In pœnis gaudere.] Greg. lib. 8. Moral. c. 41. de iustis: gaudent despici, nec dolent se necessitatibus affligi. Idem Augustin. serm. 105. de tempore, & Gregor. lib. 5. Moral. c. 1.

Neque iusto neque reprobo &c.] Ex multis locis Gregorij lib. 5. Moral. c. 1. & 26. c. 18. & li. 18. c. 7. & c. 12.

Ut secundum Petrum] C. dela Oliua vt secundū Prophetam: locus est Petri. 1. cap. 4. Tempus est inquit, vt incipiat iudicium à domo Dei. Hunc locum explicat Isidorus supra lib. 1. c. 20. senten. 2. & Augustini super psalm. 93. Tempus est inquit, vt incipiat iudicium à domo Dei, idest tempus est, vt modo iudicentur, qui pertinent ad domum Dei; si flagellantur filij Dei, quid debēt sperare serui nequissimi? Venerabilis Beda in Psal. 9. explicat Petri locum, de occulto & iusto iudicio, quod in præsentī ad purgationem exercetur in domo Dei, idest in infidelibus. Gre-

gor. libr. 26. Moral. cap. 18. vt Isidorus locum interpretatur.

C A P. II.

QUA percutimur in carne, vt emendemur; altera ex qua.] Omnes CC.M. sic habent: qua percutimur carne, vt emendemur: altera, qua vulneramur &c.

Gemino amore.] Ambrosius quomodo respiciat Deus super iustos & peccatores, libro super beati immaculati & li. 1. de Apologia David, & li. 5.

Sicut Petrum.] Respexit enim illum oculis gratiæ non corporis, cum ex Matthæo, & Marco constet Christum tunc fuisse in atrio interiore domus, Petrum verò in atrio deorsum foris. Ex August. c. 6.

Sicut dum facta Sodomorum.] Genes. 18. Dixit Dominus descendant & videbo vtrum clamorẽ, qui venit ad me, opere compleuerunt.

Trimoda ratione.] Quinque modis flagella contingunt, teste Beda, in Matthæum, & Augustino, in sermone de gratia, vel Iustis vt patientiam merita augeantur, vt Iob: vel ad custodiam virtutum, ne superbia tentet: vt Paulo 2. ad Corinth. 12. vel ad corrigenda peccata, vt Mariæ Lepra Num. 12. vel ad gloriam Dei, vt de cæco nato Ioann. 9. vel ad iudicium pœnæ vt Hero. di Act. 12. Quæ omnia hic complectitur Isidorus.

Ad damnationem.] Gregor. lib. 7. Moral. c. 10. exponens illud Ezech. 11. Tollam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.

Ad purgationem.] Idem lib. 21. c. 4. vbi probat quod iusti, dum temporalitèr flagellantur, probantur; reprobi verò qui in laboribus hominum modo non sunt, æterno anathemate condemnantur. & lib. 16. c. 16. & lib. 11. c. 21.

Ægyptus caesa est ad damnationem.] Hieron. in Nahum. c. 7. exponens illud: Non confurget duplex tribulatio, vel non vindicabit bis Deus in idipsum, videtur sentire Ægyptios non flagello damnationis, sed purgationis punitos. Sic enim inquit: Quod si vobis videtur crudelis, rigidus & cruentus, quod in diluvio genus delcuit humanum, super Sodomam & Gomorram igne pluit, Ægyptios submerserit fluctibus, Israëlitarum cadavera prostraverit in cremo, scitote idcò ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. Quem locum Magister sentent. lib. 4. Dist. 15. intelligendum censet, non prom. scilicet de omnibus, sed de illis tantum, qui inter ipsa flagella poenitentiam egerunt.

Job ad probationem.] De Iob quod de gente Idumæa duxerit genus probat Augustin. lib. 18. de Civit. Dei c. 47. & de tentatione Abraham & Tobias, & Iob, in lib. quæst. veteris & novi test. lib. 2. q. 99. de eius tentatione Psalm. 100. accepit, inquit, à Deo tentandum non opprimendum, pur-

gandum

gandum non euertendum, aut forte nec purgandum, sed probandum. Eius laudes commemorat Gregorius lib. 28. Moral. c. 1. & exponēs illud: In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum quid contra Deum loquutus est. & lib. 2. cap. 19.

Ut Paulus.] 2. ad Corinth. 12. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satan, vt me colaphizet, vbi Græcè, καὶ τὸ ὄργανόν ἐστιν ὑποκαταλύων τὴν μου σαρκίαν, ἡ δὲ οὐκ ἐστὶν ὁ σάβας οὐτὶς τὴν μου πορνείαν. Quo in loco, σάβας, est stimulus, per carnem, siue in carne: qui stimulus quomodo hic intelligendus sit, non benè inter interpretes constat. Alij libidinis affectum & motum accipiunt; vt Isidorus lib. 2. sentent. c. 39. sent. 11. Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Idem videtur sentire Gregor. in hoc loco. Alij, vt refert Hieronymus, comment. in epistolam ad Galatas corporis aduersam valetudinem quod capitis dolore solitus sit frangi & molestari: atque ita etiam Theophylactus. Thomas Aquinas, quòd fuerit iliaco morbo obnoxius. Ambrosius stimulum appellat infectionem malorum hominum, & afflictionem ab inimicis illatam. In qua sententia est Theodoretus: probat verò ex sequentibus non esse stimulum carnis corporis

infirmatatem: propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis; in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, & angustijs pro Christo. Ego existimo carnis stimulum intelligi contra dictiones & molestias à Iudæis illatas (qui erant cognati eius secundum carnem) ne euangelij doctrina incrementum susciperet; de quorum persecutione, sic ait ad Thessal. c. 2. Vos enim imitatores facti estis fratres, ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Iesum & prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur prohibentes nos gentibus loqui, ut saluæ fiant; ut impleant peccata sua semper; præuenit enim ira Dei super illos usque in finem.

Tunc delet culpam.] Tunc diluit culpam, habet M. ff. & Gregor. lib. 1. 8. Moral. c. 1. 2. Flagellum, inquit, tunc diluet culpam cum mutauerit vitam.

Ab hac vita inchoant.] Aliqui M. ff. habent in hac vita inchoant: melius; ab hac vita: sic est apud Gregor. loco supra adducto. His flagella ab hac vita inchoant & in æterna percussione perdurant.

Vnde per Moysen.] Deuter. 32. sic habet vulgata editio latina nostra: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima. Isidorus legit, ut Gregorius lib. 1. 8. c. 2. 2. usque

Achanas. q.
139. Alexandrum ærariū
fabrū & vocat
stimulū
carnis vide
locum.

ad inferos deorsum.

A quibusdam dici solet.] Ex Grego. ad verbum
- lib. 18. c. 12.

Iesus populum.] Iud. epist. 1. Quoniam Iesus
populum de terra Ægypti saluans, secundo eos
qui non crediderunt perdidit. Explanat hunc
locum Iudæ Greg lib. 10. Moral. c. 33.

Hinc est quod in Psalm.] Psalm. 108. locus ad
verbum ex Grego. lib. Moral. 10. c. 33.

Ait Propheta] est apud Esai. c. 40. suscepit de
manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis
suis. Et Ierem. 17. duplici contritione cōtere eos.

C A P. III.

SVNT nonnulli huius qualitatis.] Ferè
omnes CC. M. ff. esse nonnullos eius-
dem qualitatis homines. Codex vnus
papyraceus perantiquus: esse nōnullos eius qua-
litatis homines. Locus apud Gregor. lib. 18. Mo-
ral. cap. 13.

Corporis infirmitate.] Theodoretus q. in Ge-
nes. ex illis verbis: & ideo custodi te ne pecca-
res in me; colligit, Abimelech Regem Gararæ ne
peccaret in Sarram consilio Dei infirmitate per-
cussus.

Visitatio Dei.] Pulcrè Isidorus complexus est
visitationis in diuinis literis significationem; nā
& in malam & in bonam partem vsurpatur; in

bonam

bonam ut illud Lucæ 19. Non cognovit tempus visitationis suæ. Et Osee 4. Non visitabo superfilias vestras cum fornicatæ fuerint. Exod. 5. Visitando visitaui vos, & vidi afflictiones vestras. Et alia multa loca in sacris literis occurrunt, in quibus visitare & visitatio demonstrat Dei curam erga genus humanum eiusque providentiam, misericordiam, & beneficia hominibus exhibita. significat etiam visitare, præstare Deum quod promisit; ut in illo Genes. 21. Dominus visitaui Sarram & Lucæ. 1. Visitaui & fecit redemptionem populo suo. In malum etiã nonnunquam sumitur pro eo quod est punire, castigare, vindicare scelera aduersus diuinã maiestatem commissa. Sic Exod. 31. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum. Et Esai. 10. Visitabo super fructum magnitudinis cordis Regis Assur. & 13. Visitabo super orbem mala. Et Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. Vbi voces illæ in virga supplicij incrementum denotant. Et Osee 1. Quoniam adhuc modicũ visitabo sanguinem Iezrahel Et psal. 18. Visitationes denotant iustitiam visitationes Domini rectæ ætificantes corda. Visitationes, enim septuaginta verterunt *δικαιώματα*.

Ex peccato.] Ut est illud Pauli. 1. ad Corinth. 11. Propter quod imbecilles & infirmi, & dormiunt multi.

Qui valentiores sunt & sani. Hoc probat Au-

gustin. super Ioannem tract. 7.

Ne per vigorem sanitatis] vigorem salutis est in omnibus M. ff.

In Paulo oculis.] Actorum 9. Hunc locum ferè similiter interpretatur ad mores Gregor. lib. 33. Moral. c. 31. Et Ambros. lib. super beati immaculati; simul oculus inquit, corporis animæque sanatus.

C A P. IIII.

ON idcirco se.] Si idcirco se habet co-
dex Toletan. & cœnobij dela Oliua in
Nauarra. Cæteri cum editis consen-
tiunt quam lectionem probō.

Laudet Deum potius quam accuset.] Gotthus &
alius papyraceus Malacitanus correctus habent:
Laudet Deum potius non accuset. Cæteri M. ff.
consentiunt cum editis: quæ lectio non displicet.

Ad magnam utilitatem.] Totius sententiæ sen-
sus delumptus est ex Gregor. lib. 32. c. 3.

Quod talibus dignus sit deputaverit.] C. Tol-
tan. Latinus habet quod talia pati dignus sit re-
putauerit. Cum eo consentiunt duo CC. Mala-
citanus, & alius. Cæteri vt in editis.

C A P. V.

NDE & optat.] Vt est illud Pauli Phil. 1.
desiderium habens dissolui & esse cum
Christo. Et rursus: infelix ego homo quis me

liberabit

liberabit de corpore mortis huius. Et illud Dauid, Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est.

Nam grauius fert.] sic habet Gregorius: cum m flagella exterius tolerat, illud est grauius, quod de tentatione aduersarij in intimis portat.

Diabolus non amplius tentat electos.] Non amplius electos tentat Diabolus M. ff. De potentia Diaboli, & eius voluntate nocendi electis, rectè dixit Gregor. lib. 2. Moral. c. 10. Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas iniusta: quia à semetipso voluntatem habet, à Domino potestatem. Vnde August. super Ioan. tract. 7. c. 1. Diabolus non tentat nisi permissus aut missus.

Tentationibus suis non decipit.] Deijcit M. ff. rectè excusi.

Vnde & omnis voluntas.] Ad verbum ex Gregor. lib. 2. Moral. c. 10. & legendum: voluntas, non voluptas vt est in multis M. ff.

Diabolus non est immissor, sed inceptor potius vitiorum] sic legendum non inceptor vt habet aliquot CC. M. ff. Ex Ambros. lib. super Beati immaculati de Diabolo. Ipse est inceptor, ipse accusator, ipse in ludum introiuit. Immissor autem dixit, quia voluntate nostra vitia amplectimur; Neque ille immitit nisi homo fenestram immisioni aperiat. Vnde August. Non enim diabolus cogendò, sed suadendo nocet, nec extorquet à nobis consensum, sed petit. Homil. 12.

tom. 10. Nec obstat illud, quod est apud Ioann.
 13. Cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet
 cum Iudas Simonis Iscariotes. Non enim intras-
 set ut ait Augustin. super Psal. 136. nisi locum de-
 disset. Vnde locus interpretandus de ea missio-
 ne quæ allicit & impellit suggerendo, non de ea
 quæ efficit imperando. Locus Ioannis Græcè est
 ὅτι διαβόλος ἔδωκεν τὸν καρδιᾶν ἰούδα αἰνέοντος ἰουδαίου
 ἡ αὐτὸν παραδόντα est etiam nominis ratio habenda:
 Nam aliud est mittere, aliud. immittere.

Ut tamen oporteat.] Sic Euangelica exhortatio
 habet: simplices ut columbæ, prudentes ut ser-
 pentes. Et illud Pauli ad Rom. 16. Volo vos
 sapientes esse in bono, simplices autem in malo.
 Item illud 1. ad Corinth. 14. Nolite pueri effici
 sensibus, sed matritia parui estote.

Iuxta Prophetam.] Osee 7. sic interpretatur
 Hieron. in Oseam; Columba, lactata, siue insi-
 piens & insensata. Septuaginta ἄγνοος.

Discretio.] Tota hæc sententia cum testimo-
 nijs ex Iosue 5. & Ierem. 15. ex Gregor. est con-
 cinnata lib. Moral. 33. c. 28. & c. 22.

Multi decipiuntur à diabolo.] Ex Gregor. libr.
 34. Moral. c. 2. ubi locum Osee interpretatur &
 alienos in scriptura intelligi affirmat angelos
 apostatas Osee autem c. 7. vulgata editio habet
 & ipse nesciunt.

Quando aperta iniquitate.] Sic legunt plerique
 M. ff. quam lectionem probo non ut excusi de

aperta; Cum Gregor. lib. 6. Moral. c. 4. ita habeat (ex quo loco desumpta est sententia hæc) Antiquus namque hostis, quasi inermis vincitur, cum mala aperta suggerens humane menti, bona omnia simul destruere conatur.

Ea quæ sancta sunt destruit.] Ea quæ sancta sunt destruit, quando & qui decipitur, sua detrimenta non sentit, sed tanquam sint virtutes &c. habent omnes M. ff.

In oculis carnalium.] Diabolus mirmicæ leon dicitur à Septuaginta pro eo quod scriptum est apud Iob. Tygris perijt, eo quod non haberet prædā, est enim, inquit Gregor. lib. 5. Moral. cap. 17. formica & leo; alijsque leo est, alijs formica, vide locum.

Diabolus enim serpens est lubricus.] Coluber lubricus & tortuosus, appellatur in sacris literis. Iob 26. eductus est coluber tortuosus, & Esai. 27. Leviathan serpentem, vestem tortuosum. Tota sententia est apud Gregor. lib. 17. Moral. cap. 18.

Cuius capiti.] Videtur alludere ad illud Geneseos: Ipsa conteret caput tuum; quo docetur caput esse conterendum serpentis, hoc est primū diaboli incursum, quo intendit, ut animus dedicationem faciat, esse propulsandum.

Et tu insidiaberis calcaneo eius.] Genes. 3. Greg. lib. 1. Moral. c. 38. Calcaneum finem actionis interpretatur exponens locum Psal. 55. Ipsi calca-

neum meum obseruabant. Et in locum Geneseos.

Dei vero seruis.] Alexander primus epist. 2. Nam sicut leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret; sic diabolus non cessat circuire, & quærere, quos ex fidelibus perdat, & maximè illos, quos ardentiores in seruitio saluatoris, eique familiares inuenierit.

Non tentando possidet &c.] Gregor. lib. 3. Moral. c. 6. interpretatur illud Esai. 45. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras.

Tunc contra eos.] Est apud Gregor. lib. 3. 3. Moral. c. 18. Vbi exponit illud Iob 40. Behemoth caudam suam quasi cedrus adstringet, hoc est mouebit & agitabit, velut cedrus agitatur à vento, vel arriget membrum, veluti cedrus artecta & ingens.

Argumenta machinationum.] Totam hanc sententiam mirè versat Greg. lib. 3. 3. Moral. c. 18. & 19. & 20. vbi exponit illud Iob. nerui testicularum eius perplexi sunt.

Nullus culpam non existimet &c.] C. Gotthus; Nullus culpam existimet ex qua passionem propriam sustinet. Alius codex perantiquus: Nullus culpam non existimet quam ex compassione propria sustinet. Et statim addit omissis reliquis: Nam si compassioni credit &c. Ceteri ut in editis.

Ideo diabolus in sacris eloquijs Behemoth.] Tota

hinc sententia deducitur ex Gregor. lib. 3. Mo-
 rali. c. 20. ubi querit. cur diabolus Behemoth be-
 ostia quadrupes, cur Leviathan serpens in aquis,
 qui hanc capitur, dicatur. Quorum nominum
 rationem hic Isidorus ex Gregorio reddit, inter
 nomina autem diaboli quæ varia & multa occur-
 runt in diuinis libris, hæc tria Behemoth, Leui-
 athan, & Auis, potissima sunt. Dicitur etiam Leo,
 & Baal, Aquilo, Latro, Sathan, Cauda, Basiliscus,
 Belial, malus, tentator, canis, impius, aduer-
 sarius, alienus, lupus, exactor, aspis, homicida,
 nequissimus, malignus, paruus, asper, lucifer,
 clibanus, fortis, potestas tenebrarum, catulus
 leonis, princeps potestatis, Deus huius sæculi,
 Leo rugiens, apostata, & præuaricator, absque
 iugo, filius Belial, vt adnotauit Hieronymus.
 Esai. 28. Et ita interpretatur illud. Psal. 17. torren-
 tes iniquitatis conturbauerunt me, idest impe-
 tuosa incursiones demonis, Behemoth autem
 plurale est apud Hebræos (vt hoc obiter annotē)
 idem quod bestia eo quod vnum animal cum sit
 nex multarum bestiarum magnitudine & imma-
 nitate est coagmentatum, estq; animal terrestre,
 vastum, & eximia magnitudinis: de eo dicitur
 Iob. 40. Behemoth quem feci, tecum senum
 quasi bos comedet. Iuxta nonnullos est elephas.
 unde Ideo Leviathan } Leviathan dixerunt antiqui
 teste Hieronymo lib. 6. in Esai. c. 14. esse patrem
 diaboli; quam sententiam ipse refellit significatq;

-draconem: Vnde illud Ezech. 32. Leoni gentium
 assimilatus est, & draconi qui est in mari. Aquila
 pro dracone posuit Leuiathan: auctore Hiero-
 nimo similiter Psal. 90. dum dicitur, Conculca-
 bis leonem & draconem legitur Leuiathan. Vo-
 catur h'c cetus magnus, de quo quod à Christo
 capiendus fit mystico in Iob sermone narratur.
 Est igitur Leuiathan piscis marinus ingens, Iob.
 40. An extrahere poteris Leuiathan hamo, &
 fune ligabis linguam eius? Septuaginta ibi pro
 Leuiathan posuerunt cetum & draconem: sicut
 & in illo Iob c. 3. qui parati sunt suscitare Leui-
 athan vertunt illi cetum, & alibi draconem inter-
 pretantur, vt Psal. 103. Draco iste quem forma-
 sti ad illudendum. De creatione Leuiathan &
 Henoch habetur Esdra 4. c. 6.

In sacris eloquijs. } Iob. 3. & 40. Esai. 6. & 27.
Avis propterea nominatur. } Daniel 7. & Esai.
 34. & illud Euangelij volucres celi

Ex eo enim quod per membra sua. } Exinde
 enim, quod per membra sua: habent excusi
 Gregor. lib. 33. Moral. c. 10. ex quo est hæc sen-
 tentia: ex ipso, inquit, suarum actionum no-
 mine vocatur; cum iumentum, draco, vel avis
 dicitur.

Quomodo bonorum interitum. } Similis est inter-
 rogatio apud Gregor. lib. 33. Moral. c. 10. in fine,
 & apud Iulianum Archiepiscopum Tolet. San-
 ctiss. in Antiktimenan lib. ex Iob. interrog. 132.

Quasi in maxilla manducet.] Tota sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Iob Armilla perforabis maxillam eius lib. Moral. 33. cap. 40. & cap. 17.

Os diaboli.] Ex Gregor. dum illud Iob explicat c. 41. Ex flamma de ore eius egrēdiētur h. 33. Moral. c. 41.

Sathana corporaliter deputari.] Locum Pauli 1. ad Corinth. 5. Isidorus interpretatur de corporali traditione, vt Hieronymus & Gregor. lib. 33. Moral. c. 11. Et Anselmus; cum alij sancti patres de separatione à Christi corpore, spiritualique traditione in Sathanz potestatem intelligant. Vique sensus ecclesiasticę excommunicationis vim atque auctoritatem probat, eamque esse penam grauissimam & maximè formidandam, cum ab Ecclesia eiciat hominem, diabolique mancipium efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienum: vnde illud Pelagij PP. ad Anglię Episcopum Apostolicę auctoritatis exemplo didicimus, errantium, & in errorem nutantium, spiritus tradendos esse Sathanz, vt blasphemare dediscant & Urban. PP. C. Notandum 14. q. 3. Cassianus lib. 2. c. 16. Pauli locum intelligit de eo qui ab oratione suspenditur. Origines tamen homil. 2. ad c. 2. Iudicum, quas quia B. Hieronymus latinas fecit, et tribuuntur, explicat etiā hunc locum de excommunicatione ecclesiastica, & dupliciter hominem Sathanz tradi ostendit excom-

municationis vinculis irretitum. Sic & Augustinus de verbis Apostoli serm. 68. Omnis inquit, Christianus, dilectissimi, qui a Sacerdotibus excommunicatur, Satanz traditur. Quomodo? scilicet quia extra ecclesiam diabolus est: sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab Ecclesiastica communione remouetur.

cap. VII. *De demonibus.* Gregor. lib. 8. Moralium. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. sex modis docet somnia animam tangere, primo ventris plenitudine, secundo inanitate, tertio illusionem, quarto illusionem simul & cogitationem, quinto reuelationem: sexto cogitationem simul & reuelationem. Augustinus in lib. de diuinatione per somnium multa de somnijs, quæ demones immittunt, tradit. Sex autem illos Gregorij modos hic noster Isidorus complexus est.

Supplicia immittunt. Supplicia minantur præter M. Aliquot etiam excusi habent. Legendum oportet supplicia immittunt. Est enim Augustini paraphrasis. lib. de diuinatione per somnium cap. 3. Accipiunt enim sæpe potestatem, & morbos ulimmittere. *Humana corpora reuerberant.* Alludit fortè ad

verbera Hieronymi ob Ciceronis & poetarum
lectionem accepta, qui luentes habuisse scapu-
las, & plagas sensisse se post somnium ait, ad
Eustochium, de custodienda virginitate, & in
in apologia ad Ruffinum.

Plerumque.] Ex Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. &
lib. 17. Dialog. c. 49. Affert de quodam digne cui
diabolus per somnium longa vitæ spatia promi-
sit: qui cum multas pecunias pro longioris vitæ
stipendijs collegisset, repente defunctus est.

Qui autem.] Sententia est Aristotelis. 1. lib.
Ethic. cap. ultimo: virtute præditos per quietem
meliora habere theorematum, quam improbos.
Unde etiam Ecclesiast. 3. 4. somnia male facien-
tium vanitatem vocat sapiens.

Interdum etiam per soporem &c.] Somnia bo-
na immitti à Deo pulchrè demonstratur Ecclesia-
stici 3. 4. Et sicut parturienti cor tuum phanta-
sias patitur: nisi ab altissimo fuerit immissa visi-
ratio, ne dederis illis cor tuum. Sic Salomon in
somnia celitus diuinam accepit sapientiam 3.
Reg. c. 3. Euigilauit Salomon & intellexit, quo
egressus somnium. Aliqui hoc somnium non fuisse
naturale, sed prophetiæ dicunt, ut est illud
Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Do-
mini in visione apparebo ei, vel per somnium
loquar ad eum. In somno tamen prophetiæ vis
non ligatur, & exercitium liberi arbitrij, sed li-
berum manet. Prophetæ similiter dormiendo

erudiebatur à Deo, & de arcanis & mysticis doce-
 bantur, vt Ioseph. Nam dormiente homine in-
 tellectus eius potest in Deum ferri; cuius munus
 est percipere & iudicare. Vnde dum dormit de
 his quæ antea considerauit, aliquid percipit, &
 ratiorinatur, & argumentorum nodos dissoluit.
 Sic August. de cura pro mortuis agenda cap. 12.
 Narrat Eulogio discipulo suo: qui dum Rhetor-
 icos Ciceronis libros Carthagini interpretaretur
 in quendam locum offendit obscurum, quo
 non intellecto vix potuit dormire sollicitus, qua
 nocte somniati sibi exponere visus est quod non
 intelligebat. Hinc etiam ortum habent vene-
 rearum rerum somnia, quæ non contingunt nisi
 antea vigilantes, de illis animi vel tentantur vel
 cogitant, vt tradit August. libr. 12. super Genes.
 cap. 15. Aliquando verò intellectus mouetur in
 somno illustratione alicuius superioris & nobi-
 lioris substantiæ, ad cuius eruditionem & disci-
 plinam intellectus quiescentis est promptior &
 habilior, propter sensuum & cogitationum, &
 phantasiarum affluentem quietem, cum his tem-
 pestatibus libera, tota sibi sua sit. Cantic. Ego
 dormio cor meum vigilat. & Iob. 38. Per somniũ
 in visione nocturna quando sopor solet occupa-
 re homines, & dormiunt in lectulo suo, tunc ape-
 rit aures virorum, & erudiens eos instruit disci-
 plina. Thomas Aquinas 2. q. 95. Art. 6. Ad cau-
 sas internas animi & corporis, q̃ ex Dei reuelatio-

ne, & celesti influxu dimanant, & ad externas, quæ ex vigilia & humoris copia oriuntur; omnē somniorum rationem retulit. Similiter Hippocrates lib. de somnis.

Nonnunquam etiam.] Sic ait de se Augustinus lib. 10. Confess. cap. 30. Vigilanti illi occurrere imagines rerum; illecebrarum carentes viribus, quæ tamen in somnis usque ad consensionem animam trahebant.

Diverse sunt qualitates.] sententia hæc, & septima, est apud Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 4. Dialog. c. 18. Sex somniorum causas distinguit, ut supra diximus.

Nam sæpe quæ in die cogitavimus.] Divinæ actiones sæpe representantur in somnis, ut tradit Hippocrates, qui etiā existimavit huiusmodi somnia corporis sanitatem indicare. Simile est Africani illud somnium apud Ciceronem cui earum rerum species obijciuntur per quietem, de quibus pridie sermonem habuerat.

Salomone probante.] Eccles. 34. ita legitur: Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.] Gregorius tamen lib. 8. Moral. c. 18. ut Isidorus legit.

Quamvis nonnulla vera sint.] August. lib. 22. de Civitate c. 22. de falsitate somniorum & difficultate ea discernendi, & quo pacto animam miseram, sensumque perturbent, disserit. Plinius lib. 11. natur. histor. cap. 75. quærit; Vtrum ne

ſint aliqua præſcitta animi quieſcentis, quæq; ſiant
 ratione, & alia quæ illicvide. Et lib. 7. cap. 50. de
 publico Cornelio Rufo, qui dormiens, oculorû
 viſum amiſit, cum id ſibi accidere ſomniaret.
 Melancolicos magis vera ſomniare ait Ariſtote-
 les lib. de ſomn. & vigil. Clemens Alexand. libr. 2.
 Paſdag. c. 9. ait ea quæ ſunt vera ſomnia, reputari
 in ſobriæ animæ cogitata.

Si dixerint vobis.] Apud Marthaum. c. 23. ſic
 eſt: Tunc ſi quis dixerit Ecce hic eſt Chriſtus aut
 illic nolite credere. Idem Marc. 13. & Luc. 17.

Somnia ſimilia ſunt augurijs.] Artem auguran-
 di per ſomnia non rejicit Hippocrates lib. de
 ſomnijs apotel. 2. & 3. Ariſtotel. lib. de ſomno &
 1. vigil ſomnia reducit ad cauſas, ſigna, & accidē-
 tia. Plin. lib. 37. natural. hiſtoria. c. 10. de lapide
 cûmetrite, ait quod capiti ſuppoſitus viſa no-
 cturna oraculi modo reddat. Idem facit Am-
 phictionem interpretationis oſtëtorum, & ſom-
 niorum primum auctorem libr. 7. cap. 56. dixit
 de lauro ſuppoſita puluino quod ſomnia vera fa-
 ciat. Ab eccleſia ſomniorum interpretes dam-
 nantur concil. 2. Ancyran. c. 23. & in cap. Epi-
 ſcopi 26. q. 5.

Mentes etiã noſtræ.] Plinius lib. 28. cap. 8. à
 Democrito traditum ſcribit ſiniſtrum Chamæ-
 leontis armum qualiter ſomnia quæ velis, & qui-
 bus velis amittantur referre.

Sed tunc eſt peccatum.] Gratian. ſed tunc eſt

peccatum in animo. Sic etiam Gotth. & alij CC. M. ff. Sensus huius sententiæ desumitur ex Grego. in Epistol. ad August. Angelorum Episcopum & habetur D. 6. c. Testamentum.

Fletibus tergant.] De pollutionibus, & earum diuersitate, & causis disserit doctissimè Thomas Aquinas in opusculis de puritate conscientię & officio sacerdotis.

C A P. VII.

REQVENS oratio.] Idem Augustin. lib. de salutaribus documentis c. 28. Epistol. 1. Petri c. 4. Estote itaque prudentes, vigilate, in orationibus.

Oratio cordis est non labiorum.] Id Gregor. probat libr. 22. Moral. cap. 18. dum exponit illud Iob: Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum omnipotens audiat. Neque tamen reijcit hoc loco Isidorus vocalem orationem. Nam cum duplex in Ecclesia sit oratio. communis & priuata, communis fit in persona totius Ecclesię, & ideo est vocalis, & alta voce prolata. Probat id forma orandi à Christo Apostolis præscripta Matth. 6. Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Et infra: Sic ergo vos orabitis: Pater noster? quo in loco orationem haud dubiè in voce constituit. Et Luc. 11. apparet,

quod Dominus voce oraret. Et factum est, inquit Evangelista, dum esset in quodam loco orans, & cessavit, dixit unus ex discipulis suis ad eum: Domine doce nos orare, sicut docuit Iôânes discipulos suos & ait illis: cum oratis dicite: Pater noster. Dum oratis inquit dicite: quod omnino voce fit. Hinc concil. Toletan. tertio. c. 2. præcipitur in omnibus Ecclesijs symbolum fidei recitandum priusque orationem Dominicam voce clara prædicandam, quò fides vera manifesta sit, & testimonium habeat: & ad Christi corpus & sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant. Et concil. Tolet. 4. c. 9. Orationem Dominicam quotidie dicendam esse in publico aut privato officio decernitur, idque probatur auctoritate Cypriani, Hilarij, Augustini, Et concil. Gerundens. can. 10. dicitur post matutinas & vespertinas preces orationem dominicam proferendam. Hæc omnia & alia complura, quæ à viris doctissimis collecta sunt ad orationem publicam adstruendam spectant, cuius ratio atque natura requirit ut sit vocalis. Et inde ortum habuit Ecclesiæ cantus, quem Paulus probat ad Ephes. 5. Loquentes, inquit, vobis metipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. & ad Coloss. 3. Idem Actorum etiam 6. media nocte Paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in cu-

stodia erant. Hanc antiquam in Ecclesia cantus consuetudinem, præter multa testimonia Sæctorum Dionysij, Tertulliani, & vsus antiphonarum & responsiorum, & hymnorum, eorumque modulationem Nicephorus Apostolis tribuit lib. 18. c. 51. Sunt etiam conciliorum loca insignia vt Toletan. 4. c. 14. & 15. & Turon. 2. sub Pelagio primo & Laodic. sub Liberio c. 59. vbi statuitur quæ psallere & legere in Ecclesia conueniat, & Can. 13. psalmistarum officium præscribitur. Atque hæcenus de communi, seu publica oratione, in qua excolenda multum laborant Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & Hieronymus. Oratio verò priuata & singularis potest esse sine voce, de qua loquuntur sancti quum orationem cordis laudant, vt Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, & August. psal. 118. & Gregor. lib. Moral. c. 18. Quamuis vox cordi adiuncta excitat, & promouet plurimum interiorem animi affectum, vt qui habitat intus in pectore ipse sit & in voce, & totus homo animo & corpore Deo seruiat, & vt inquit Cyprianus, diuinis oculis placeat, & habitu corporis & modo vocis; dum Deo reddit labiorum vitulos, vt ait Oséas, & affectum amoremque animo conceptum, ex quadam redundantia, voce exprimat, vnde Paulus corde credit, & ore confitetur: & David psal. 13. lætatum est cor meum & exultauit lingua mea. Et Iob: Conceptum sermonem

tenere quis poterit? Multæ sunt commoditates, & vtilitates animi, quæ ex perfecta oratione vocali homini proueniunt. Verum si ab ea se iungas cordis affectum & intentionem, solumque sit volubilis & vaga oratio, atque verbosa, longè præstat ea quæ corde tantum fit; quod probat Cyprianus de oratione Dominica; dum ait, non passim oportere ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et Augustin. libr. de verbis Domini. serm. 18. Ne strepentes, inquit, simus vocibus, & muti moribus, & sermon. 2. de oratione. Melius est orare in corde, sine sono vocis, quam solis verbis sine intuitu mentis. Et Hierony. Cuius verba habentur de Consecrat. D. 5. c. Non mediocritè.

Nunquam est sine gemitu orandum.] Lacrymosa oratio multum valet apud Deum Gregor. libr. 10. Moral. c. 17. Ambros. multis in locis lib. super Beati immaculati & psal. 37. & Cyprian. egregiè Epist. ad Clerum & plebem de precando Deum in fine.

Mens qualem se. &c.] Ex Gregor. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud Eccles. 7. Ne iteres verbum in ore tuo.

Pura est oratio.] August. lib. de salutaribus documentis hinc meritò ait cap. 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, vt orationem puram of-

feras Domino Christo, &c.

Quando aliunde non cogitamus.] Paul. 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo mente. Vigilia etiam in oratione requiritur. Hinc Marc. 13. Videte, vigilate, & orate. Et Luc. 21. Vigilate itaque omni tempore orantes. Et 1. ad Thess. 5. sine intermissione orate. Et 1. ad Timoth. 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus. sine ira & disceptatione. Hinc etiam Hieronymus ad Rusticum de viuendi forma; Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patens corpus pariterque animus tendat ad Dominum &c.

Sed valde pauci sunt.] Probat id Augustinus in enarratione psalmi 85, Exponens illud, Quia Domine suavis es; ac miris; & adducit illud 1. Reg. Quoniam inueni Domine cor meum; ut orarem ad te.

Meus quæ ante orationem.] Ex Gregor. homil. 8. in Ezechiel. Accenditur ad compunctionem animus sed earum rerum quas egimus &c. Et lib. 10. Moral. c. 17.

Purgandus est primum animus.] Id tradit August. Psal. 33. Nam oratio, ut inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones serm. 3. de Epiphania.

Duobus modis.] Est apud Gregor. huius sententiz sensus lib. 10. Moral. cap. 18. Verum August. serm. 2. de oratione, tribus, inquit, modis orationes impediuntur, aut cum quis a Deo pe-

tit, quod suæ salutis resistit, aut cum orat, & ab
 iniquitate non cessat, aut si delinquenti in se de-
 bita non relaxat. Quod triplex malum dum à se
 unusquisque studiosius abstraxerit, securus stu-
 dio orationis incumbat, &c. Gregor. ita tunc
 igitur vere sine macula faciem leuamus, cum nec
 nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in
 nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo
 retinemus. Graui namq; mens nostra orationis
 suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut
 sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ
 seruatus dolor accusat. Existimo itaq; Isidorum
 ex Augustino, potius quam ex Gregorio hanc
 sententiam hausisse. *Juxta Domini sententiam.* Sic enim habetur
 Matth. 5. orate pro persequentibus & calumniā-
 tibus vos. Et Luc. 6. pro inimicis itaque orare in
 orationibus communibus quis ex necessitate te-
 netur, & esset peccatū inimicos excipere Thom.
 2. 2. q. 83. art. 8. specialius autem pro illis orare est
 perfectionis opus. Id probat Augustinus lib. 3.
 de verbis Domini ferm. 16. loquens de utilitate
 inimicorum, & Ambros. psal. 38. exponens illud:
 pro eo, ut diligerent me, detrahebant mihi: Ego
 autem orabam. Sic Gregor. in Epistola ad Ver-
 cellensem Episcopum lib. 10. Epistolarum epist.
 82. Euangelij plenitudo, inquit, pro calumnian-
 tibus & persequentibus nos iubet orare, ut pec-
 catis eorum veniam posculemus, &c.

Sicut nullum.] Gregorius lib. Moral. 10. c. 17. idem ait sed alijs verbis: Meri namque, ut gladius, figitur, & mucrone illius ipsi viscerum ocula perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtineat.

Petat ergo ut Apostolus ait.] Est apud Iacobū cap. 1. postulet, inquit, in fide nihil hæsitans, qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur.

Qui à præceptis Dei auertitur.] Oratio peccatoris damnatur multis in sacræ scripturæ locis; psal. 16. Auribus percipe orationem meam non in labijs dolosis. psal. 65. iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus: & psalm. 144. prope est Dominus omnibus inuocantibus cum in virtute Eccles. 7. Ante orationem præpara animam tuam: noli esse quasi homo, qui tētat Deum. Et Eccles. 3. Qui diligit Deum exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur. Prouerb. 1. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam eos, & cap. 59. Et Ierem. Thren. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco inexorabilis es. Ezechielis 8. Cum clamauerint ad aures meas voce magna non exaudiam eos. Et Osee. 7. Vx eis quoniam recesserunt à me: vastabuntur, quia præuicati sunt in me; Et subdit non clamauerūt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus

suis.

suis. Præcepta orandi traduntur à Christo Do-
 mino nostro. Matth. 6. Quum oratis &c. & 13.
 Et Lucæ 11. & 20. Et Paulus ad Philipp. 4. Nihil
 solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecra-
 tione, cum gratiarum actione petitiones vestrae
 innotescant apud Deum. Iacob 4. Petitis & non
 accipitis, eo quod malè petitis, ut in concupi-
 scentijs vestris insumatis. Sic Augustinus mul-
 tis in locis orationem peccatoris infæcundam, &
 inexcusabilem dicit, præsertim libro de vera inno-
 centia. c. 33. & in epist. ad Prob. c. 13. & Ambro-
 sius, quod orantis affectus debeat esse purus, &
 quietus, & vacuus ab omni onere delictorum, li-
 bro super Beati immaculati. & lib. 1. de Cain &
 Abel cap. 9. Cyprianus de oratione Dominica.
 Extat etiam gravis epistola Gregorij Magni ad
 Theodoricum Francorum Regem de clericis si-
 moniacis, ubi ait: Maior ergo metuenda est lo-
 cis illis calamitas, ubi tales intercessores ad locum
 regiminis adducuntur, qui Dei magis in se iracun-
 diam prouocant, quam per semetipsos placare
 debuerant. Idem c. 6. præfat. in Iob. exponens il-
 lud victimæ impiorum abominabiles Deo sunt:
 & habetur c. gravibus 3. q. 7. Bernard. super Can-
 tica sermon. 63. explicans illud: Oratio iusti pe-
 netrat cœlos. Si igitur ita est, quod orationes ho-
 minis peccatoris Deus non audit, quo pacto in-
 telligendus erit Augustinus tractat. 44. in Ioan-
 nem ad illud c. 9. Scimus quia peccatores Deus non

audit

audit illud, inquit, verbum est: Cæci adhuc inuncti. id est nondum perfectè illuminati. Nam si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. Idem Chrysostomus homil. 18. In opere imperfecto exponēs illud: Omnis qui petit accipit, siue iustus, inquit, siue peccator. Sic hæc loca discrepantia concilianda sunt & interpretanda: peccatorem in peccatum lapsum absq; affectu peccati relinquendi clamantem Deus non audit, at peccatorem humilem ex bono desiderio naturæ penitentem, & Deo se prosternentem Deus exaudit, ut inquit Thomas Aquinas 2.2. q. 83. Hoc verò non ex iustitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex pura misericordia. Obseruandæ verò sunt in hac peccatoris petitione quatuor leges, prima ut pro se petat: secunda ut necessaria ad salutem: tertia, ut piè, id est ad pietatem spectans: quarta, ut perseverantèr petat. Ac tunc oratio erit impetratoria, licet non meritoria. Hæc de peccatoris oratione adnotanda duxi, quia ad totius capitis intelligentiam maxime conducunt.

Multum apud Deum.] Ad verbum ex Gregorio lib. Moral. 18. c. 3.

Sicut phariseus.] Habetur simile exemplum apud Cyprianum de oratione Dominica, est autem oratio pharisæi apud Luc. c. 18.

Quorum oratio in peccatum convertitur.] Sic scriptum est psal. 108. de impio. Oratio eius fiat in

peccatum. Vbi Hieronymus sic ait: Pœnitentia Iudæ peius peccatū factum est. Quomodo peius peccatum est pœnitentia Iudæ? iuit & suspendio periit, & qui proditor Domini factus est hic interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia se suspendit, quàm quod Dominum prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & versa est in peccatum: Vides hæreticum orantem; vides Iudæum, vides Manichæum: licet ieiunent, licet orent, tamen oratio ipsorum vertitur in peccatum. Hęc Hieronymus: quæ omnia pauculis verbis additis & immutatis sua fecit Leo Magnus: Eadem Grego. homil. 27. in Euangel.

Ideo interdum oratio.] Ex Gregor. libr. Moral. 26. cap. 15.

Trium puerorum frigidus ignis fuit.] Ex August. in expositione psal. 68. concione 2. Habetur historia Daniel 3. Quod fuerit ille ignis frigidus apparet ex scripturæ contextu. Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & focijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omnino ignis, neq; contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Et infra dicitur, quod calor ignis non transijt per eos. Nicolaus Lyranus versat hanc quæstionem hoc loco an ignis ille fuerit actiuus, estque in ea sen-

tentia, vt existimet ignem hunc habuisse quidem ignis formam & naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute diuina cohibitum.

Oratio priuatis locis.] Loquitur de priuata oratione, de qua Christus Dominus Apostolos docuit. Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Cyprianus de oratione Dominica causam reddit, quare Christus orationi silentium & secretum indixerit. Magisterio, ait, suo Dominus secreto orare nos præcipit, in abditis & semotis locis, in cubilibus ipsis; quod magis conuenit fidei nostræ: vt sciamus Deum vbique esse præsentem, audire omnes, & videre, & maiestatis suæ plenitudine in abdita quoque & occulta penetrare. Hæc Cyprian. vide etiam Augustin. in psal. 141.

Proprium est hypocritarum.] Sic scriptum est Matth. 6. Cum oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.

Bonum est.] Oratio abscondita & abdita ad cordis salutem spectat; hymnorum & psalmorum cantus ad Christi crucifixi gloriam & honorem, vt omnis lingua confiteatur, quod Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Vnde quiantum ecclesiasticum de medio tollunt, Christi magnificam gloriam obscurant, dulce curarum leuamen euer-

tunt, ordinis Ecclesiastici hierachiam confundunt, pulchritudinem ornatumque admirabilem Christi sponsæ fœdant: deum lucem quasi è mundo tollere nituntur qui Choros ecclesiasticos ab Ecclesia abesse contendunt, sicut enim luce hac naturali cuncta splendorem, pulchritudinem, ordinem, vitamque suscipiunt, quæ in hac mundana machina continentur; sic choris ecclesiasticis omnia Ecclesiæ munia illustrantur, augentur, amplificantur, & in debito officio conseruantur. Quapropter Sancti, & antiqui patres instatuendis, componendis, ordinandisque ecclesiasticis officijs multum diuque insudarunt.

Sicut orationibus regimur.] De psalmorum laude multa Basiliius homil. 1. super psalm. Plura Ambrosius: & Augustinus totius Ecclesiæ (inquit hic in præfat. psalmorum) vox vna psalmus solemnitates decorat: psalmus tristitiam, quæ propter Deum est, emollit: psalmus etiam ex corde lapide lacrymas mouet: psalmus Angelorum opus est, exercituum cœlestium spirituale thymiam. Hæc inter alia adnotare libuit, vt intelligas veram sapientiam à patribus superioribus sæculi ad inferiores fuisse deriuatam, omniaque eorum sententijs, velut firmissimis radicibus, niti. Basiliius homil. 1. in psalmos. Vox est inquit Ecclesiæ psalmus. Hic dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio: quum tristitiam alioquin opere-

tur, sed quæ secundum Deum est, è corde lapideo ciet lachrymas: Psalmus opus est angelorum cœlestis illius rei publicæ in communi proposita functio, spirituale thymiana &c. Et quæ sequuntur pene omnia ad verbum vertit August. Ambrosius etiam laudes psalmodi doctissime commemorat in præfatione in psalmos, à quibus has sententias de psalmis Isidorus accepit.

CAP. VIII.

LECTIONIBVS *instruimur.*] Timotheum Paulus erudit. Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequens (inquit Ambrosius lib. 1. super Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. Augustinus etiam serm. 112. de tempore rom. 10. eruditè de lectione scripturarum disserit.

Melius est orare quam legere.] Orationem etiā præponit lectioni Hieronymus ad Furiam.

Qui vult cum Deo.] Ex Augustino ad verbum serm. 112. de tempore. Et ex eodem loco sententia quarta est.

Nam cum oramus Deo loquimur.] Gotthus C. Nam cum oramus ipsi, cum Deo loquimur sicque Augustinus.

Geminum est lectionis studium.] Id docet Augustinus lib. de doctrina Christiana 4. c. 4. Officium doctoris divinæ scripturæ depingens; vbi

distin-

distinguit inter sapienter dicere & eloquenter, & tria illa eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquet. ibidem c. 12. Docere inquit est necessitatis, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docendi necessitas, in rebus est constituta quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic Isidorus dixit: qua vtilitate & dignitate dicatur, vtilitas ad delectationem, dignitas ad victoriam spectat.

Lector strenuus.] Id Augustinus passim docet, præsertim psal. 11. Et libr. de opere Monachorum in fine. cap. 17.

Ad agendum.] Ad implendum, habet C. Gotthus Hieronym. comm. in Mich. c. 2. Tunc scripturæ profunt legenti, si quod legitur, opere compleatur. Idque idem laudat in Marcella vidua in eius epitaphio ad Principiam.

Corde suo reprehensus confunditur.] Hieronymus ad Principiā in epitaphio Marcellæ viduæ: Erubescit enim quamuis præclara doctrina, quā non pia reprehendit conscientia.

Unde David.] Psal. 118. Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mandatis tuis. Sic habet editio nostra Latina. August. in enarratione conc. 4. in hunc psalm. Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua, Pagninus ita: Tunc non pudore afficiar, cum respe-

xero ad omnia præcepta tua. Estque futuri temporis cum prospexero, idest cum intelligam, & comprehendam, cur illa imperaueris. Nam paucis datum est ut omnium Dei præceptorum teneant rationes, & causas, eorumque mandata diligenter exequantur.

C A P. IX.

ICVT scriptum est: Ama illam & exaltabit te.] Prouerb. 4. Arripe illā, & exaltabit te, glorificaberis ab ea cum eam

fueris amplexatus. prius dixerat Dilige eam, & conseruabit te. De assiduitate & perseverantia legendi sacras scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine de spectaculis, & August. li. 2. de Doctrina Chistiana c. 5. Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator. Quod habetur D. 19. Et in sermone mirabili 38. ad fratres in cremo. De laudibus scripturæ & diligenti ipsius lectione, Ambrosius lib. super Beati immaculati in via assiduè legendū esse docet: Beatus inquit, qui in lege Domini die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege, & quem lex erudierit, Dominus erudit, qui locutus est legem. Et epistola 3. ad Sabinum de eius studio. Hieronymus etiam ad Demetriadem in fine: Ama scripturas Sanctas, & amabit te sapientia; Dilige eam, & seruabit te:

Honora illam , & amplexabitur te . Ex quo loco videtur desumpta esse hæc sententia .

[*um eam fueris amplexatus .*] In multis CC.M. ff. deest hoc.

[*Quanto quisque .*] August. lib. 2. de Doctrina Christ.c.9. Solertiùs & diligentius in libris sacris præcepta viuendi & regulas credendi esse inuestigandas docet.

[*Sicut in lege scribitur .*] Exod. 19. & cap.34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral.c. 25. & 26.

[*Qui ab actione terrena cura .*] 1. ad Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est &c. Et infra animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis autem iudicat omnia. Nos autem Christi habemus. August. in enarratione psalm. 118. exponens illud Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde, exquirunt eum. Gregorius etiam idem optimè: & ab eo sententiam deductam existimo. libr. Moral. 23. cap. 20. & 21.

[*Nam sicut cæcus & videns .*] Simile exemplū est Apud Augustin. serm. 112.

[*Desigit .*] Gotth. C. addit: illum plus metuit diabolus quem assidue legere viderit. Quam lectionem in nullo alio M. s. inuenio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationem huius ope-

ris iussu Philippi II. Regis Catholici & pissimi ex omnibus bibliothecis Hispaniæ nactus sum.

[*Quidam habent intelligentiæ ingenium.*] August. libr. de spiritu & anima cap. 11. definit ingenium esse vim animæ, siue intentionem, qua se extendit anima, & exercet ad incognitorum cognitionem.

C A P. X.

DOCTRINA sine adiuuante Dei gratia.]

D. Hilarius in psalm. 123. in principio docet doctissime non esse sensu nostro scripturas Sanctas accipiendas, vt hæretici faciunt, sed eius dono atque ope intelligendas, qui dixit Accipite spiritum sanctum & aperuit scripturarū abstrusa, & recôdita sensa. Docet idem D. Hieronymus epistola ad Paulinū in fine. Vnde Cyprianus de vñitate Ecclesiæ, ferè in medio eos corruptores. Euangelij nominat, dum depingit hæreticorum mores elegantissime; & vt D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus.

[*Quamuis infundatur auribus.*] Videtur exponere illud psalmi. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.

C A P. XI.

NUNQUAM consequitur legendo.] Totum hoc caput desumptum est à Gregor. lib. Moral. 20. c. 9. dum exponit illud Iob: Qui rodebant in solitudine, squalientes calamitate & miseria.

Semper enim superbi legunt, querunt & nunquam inveniunt.] Sic Gregorius lib. 20. Moral. cap. 9. Quo plus appetunt, plus amittunt.

Inde isti excæcantur.] Augustin. sermon. de tempore 30. de Iudæis ita ait: apud Iudæos solas diuinas literas remansuras, quibus gentes instruerentur, illi excæcarentur.

C A P. XII.

NEQVAM legem intelligit, &c.] Diuinæ legis intellectus exterior verborum carnalis à Doctōribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Coloss. c. 2. de seductoribus scriptum. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput. Inde est apud August. frequens carnaliter intelligere, & terrena, carnalisque iustitia, præsertim in expositione epist. ad Galatas c. 3. & in expositione psal.

10. spiritualiter, inquit, legem intelligentibus sacramentum est libertatis; carnaliter autem sentientibus, si Iudæi sunt iugum est seruitutis, si Pagani aut hæretici velamen est cæcitatís: Similiter Hieronymus ad Aglasiã quæst. 10. Frustrâ inflatur Iudæus, & timet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligens, & traditionum Iudaicarû de liramenta perquirens, non tenens caput.

Sensu interioris intelligentiæ.] Vt est illud à Cælestino PP. Galliarum sacerdotibus inhibitum, qui amicti pallijs, & lumbis præcincti, in Ecclesia ministrabant, vt illud Domini præceptum: sint lumbi vestri præcincti; ad verbum implerent epist. 2. ad Episcopos Galliæ. Qui credunt, inquit, se sanctæ scripturæ fidem non per spiritum, sed per literam completuros, &c. Et hoc non solum de lege diuina, sed etiam de ciuili dictum est.

In hæresim deuoluti sunt.] Vt de Hebionitis tradit Augusti. lib. de hæret. ad quod vult Deum.

Liga testimonium.] In excusis: signa Malè ita enim Esaias 8. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Hunc locum interpretatur Eusebius Cæsariens. lib. 7. c. 3. demonstrat Euang. & Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 9. de cessatione legis Moysaycæ quasi dicat inquit: Claude legem Moyfis, & aperi legem Christi Apostolis & discipulis traditam.

Dominus dicit.] Ioann. 13. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem

habueritis ad inuicem, & ita eſt Cod. Seguntino.

Scripturas hereticis.] Legitimum ſcripturæ ſenſum & verum corruptum petere, proprium hæreticorum eſt: vt D. Petrus de Epistolis Pauli dicit Epistol. 2. c. 3. In quibus inquit ſunt difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem. Idque etiam annotauit D. Gregor. lib. Moral. 20. c. 9. Auguſtinus item in pſal. 48: con. 1. Omnia, inquit, diuina eloquia ſalubria ſunt benè intelligentibus, periculosa verò ijs, qui ea volunt ad ſui cordis peruerſitatem detorquere, potius quam ſuum cor ad eorum rectitudinem corrigere. Hinc Hieronymus illud: de ſenſu eſt hæreſis, non de ſcriptura. Idem Vincentius Lyriſenſis monachus in aureo libello aduerſus hæreſes. Vnde de vero ſenſu ſcripturæ tradendo ac retinendo multa in Conſtitut. D. Clementis inſerta ſunt. Concil. etiam Conſtantinop. 6. cap. 2. idem probatur. Idem in Concil. Lateran. 1. ſub Martino 1. aduerſus Paulum Conſtant. Epiſc. ſic decretum eſt, ſi quis non confiteatur ſecundum Sanctos patres propriè & verè, & omnia quæ tradita ſunt & prædicata, Sanctæ & Apoſtolice Dei Eccleſiæ, ab ipſis Sanctis patribus, & probabilibus & vniuerſalibus quinque concilijs, vique ad vnum apicem verbo & mente, ſit condemnatus. Et in altero Lateranenſi ſub Iulio 2. & Leone 10. ſeſſ. 10. ſub Leone: Mandamusque omnibus, qui

prædi-

prædicandi onus sustinent, quique in futurum sustinebunt, vt Euangelicam veritatem, & Sanctam scripturam iuxta declarationem, & interpretationem doctorum, quos Ecclesia Dei vel vsus diuturnus approbavit, legendoque hætenus recepit, & in posterum recipiet, prædicent, & explanent: nec quicquam eis proprio sensu contrarium vel dissonum adijciant, sed illis semper insistant, quæ ab ipsis sacrae scripturae verbis ritè ac sanè, & præfatorum interpretationibus intellectis non discordant. Quam regulam sancti patres spiritu sancto afflati nouissimo vniuersali concilio Tridentino rursus, ad coercenda petulantia huius temporis hæreticorum ingenia, tradiderunt sess. 4. August. lib. 1. 2. Confess. cap. 25. docet quomodo is sit sensus scripturae qui sit omnis Doctorum Ecclesiae, communisque sententia sit Dei sententia.

Plerumque sub nomine Catholicorum hæretici sua dicta conscribunt.] Familiare est hæreticis pestilens suum virus, non solum nomine, & auctoritate doctissimorum tegere, verum etiam venenata vesaniae suae pocula sub Apostolorum titulo insipientibus propinare, quo dulcius faciliusque ab eis hauriantur. Hinc Pauli nomine Thessalonicensibus epistola mittitur, sicut ipse innuet 2. ad Thess. 2. Neque per epistolam, tanquam per nos missam. Hinc etiam pseudepigrapha illa, liber Seth filij Noë, Scriptura Cham, Euangelium Petri, Tho-

ma, Matthia. Hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & huius generis infinita alia, vt tradit Euseb. lib. 3. hist. Eccles. c. 19. & concil. Nicen. 2. Priscilianus etiam & Dictinius, hæretici, scripturas sub nomine prophetarum, Apostolorum, & Patriarcharum publicarunt concil. Brachar. Nicephorus etiam lib. 16. hist. eccles. c. 28. asserit Apollinaris hæretici libellos Athanasio, Gregorio, & Iulio attributos; sic & Epiphanio Cypri Episcopo Iba epistolam falsò imposuerunt, vt est in concil. Niceno 2. Et Augustino articuli falsò impositi. Prosper ad obiect. Vicent. c. 13. Nostis etiam exulceratissimis temporibus, œcolampadij volumen aduersus sacramentum Eucharistiæ, Bertramio presbytero ad Carolum Magnum adscribitur: Carolo stadij opus aduersus imagines ipsi Carolo Magno: Caluini quidam liber Alcuino Caroli M. præceptoris: vt doctè adnotauit Sixtus in Bibliotheca sua.

Doctrinamque veram adulterando corrumpunt.] Sic Clementis, Dionysij, Origenis, Athanasij & aliorum nobilium Doctorum scripta deprauata ab hæreticis fuere, vt Pamphylus Martyr. Euseb. Cæsariens. Didymus, Ruffinus, & alij tradunt. Concilia etiam eidem iniuriæ fuerunt obnoxia, vt ex sexto general. concil. Constantin. act. 14. constat. An verò Origenis libri ab hæreticis (vt hoc obiter moneam) corrupti fuerunt longam Picus Mirandulanus disputationem texit.

Contra eos porro qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obtrudere audent, ita in const. Apost. statuitur: Siquis falso in scriptos libros tanquam sacros in Ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicauerit, deponitor.

Juxta Apostolica monita:] Sic habet Apostolus 1. ad Thess. c. 5. Prophetias nolite spernere: omnia autem probate.

C A P. XIII.

DEO prohibetur] citatur in collectis Gratiani Dist. 37. c. Ideo prohibetur. In tota illa Distinct. secularium librorum agitur ex decreto concil. Carthag. 4. c. 16. & Hieronym. & Raban. & Beda & Clemente.

Figmenta legere poetarum.] Paulinus Epist. 7. Negant Camenis nec patent Apollini dicata Christo pectora. De lectione Episcoporum & Sacerdotum, & quomodo iuxta Apostoli sententiam attendere debeant lectioni, exhortationi, & doctrinae, est in collectis Gratiani D. 36. c. Qui Ecclesiasticis disciplinis; & si quis vult ex Sozimo in epistol. 1. ad Hysychium: & Orig. homil. 6. ad caput 8. Leuit. Et Gregor. lib. 9. Regist. epistola 48. Desiderium Episcopum reprehendit quod grammaticam quibusdam exponeret, quia in vno se ore cum Iouis laudibus Christi laudes non ca-

piunt. Non omnia tamen poetarum figmenta
protinus Christianis interduntur, sed ea dun-
taxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nam vt
Ambros. docet lib. 3. de fide 5. Trinitatis, in prin-
cipio tom. 2. etiam in diuinis scripturis poetarum
inueniuntur colores, & similitudines, & versiculi
poetarum diuinis libris inserti sunt: Nam & gi-
gantes, & vallem Titanum prophetici sermonis
series non refugit, & Esaias syrenas, & filias pas-
serum dixit & Ieremias. Vnde August. lib. 2. de
Ciuit. Dei c. 8. improbat quidem studium trage-
diarum, & comædiarum, & poetarum fabula-
rum, sed earum duntaxat, quæ verborum ob-
scenitate compositz sunt, puerisque earum le-
ctionem interdicit. Idque non solum ipse atque
alii sancti patres, verum etiam Gentiles, qui vir-
tutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de
legibus & alij. Vide Augustin. ipsum lib. 14. de
Ciuitat. Dei.

Non in sapientia verbi.] Sic Paulus 1. ad Co-
rinth. 2. Non in persuasibilibus humanæ sapien-
tiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis,
vt fides vestra non sit in sapientia hominum,
sed in virtute Dei.

Arrogantia fastu inflatus.] Alludit ad illud Pau-
li: scientia inflat, charitas ædificat.

Vnde bene Psalmista ait.] Psal. 70. Vbi Basilus
probat Symmachi versionem, quoniam adnu-
merare nequeo. Ingreditur in potentia Domini:

quoniam

quoniam politius erat illud: Os meum annuntiabit iustitiam tuam. Hæc autem promissio, quia maior est viribus humanis subiecit: quoniã connumerare nequeo: tales enim scripturas nõ est natura mea assequuta: Attamen ingrediar in potentias Domini, vt humanæ naturæ imbecillitatem possibilem reddam. Idem Theodoretus. Augustinus, quod alij CC. habent negotiationē & de literatura hæreticorum, & negotiatione exponit. Sunt inquit, qui de omnibus literis tam sacris, quàm profanis interpretentur, vt est illud Esai. 29. Nescio litteras, quasi dicat non satis intelligo scripturas sacras, neque mysteria, quæ in eorum sensu abdita latent incognita: literaturam vocat legem Moysis in cortice & litera: cognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbaui literam occidentem intraui in potentia viuificante spiritus filij Dei: recolendas, atque annumerandas, satis mihi erit meditari, & dicere alijs Deum omnia posse; & tota ratio facti mihi erit potentia facientis.

Meliores esse grammaticos quàm hereticos.] Grammaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina iudicium vendicabant, censores doctrinæ, & styli; quorum & inanem tumorem reprehendit Auguſt. lib. de catechizand. rudibus c. 9. sedulò monendi sunt scholastici, vt humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint morum vitia, quàm verborũ

amplius deuitare. Et habetur D. 38. vnde de sensu & intelligentia diuinarum literarum, non de Grammatica certandum docet lib. 2. Doctrinæ Christi. c. 13. Rursus utile esse Grammaticorum tropos prænoscere ad intelligētiā literalis scripturæ sensus docet lib. 3. c. 29. Et d. 37. fusè sub nomine Hieronymi in 1. caput epist. ad Titum. Siquis, inquit, artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, vt rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera dijudicet, non improbamus: Geometria & Arithmetica & Musica habent in sua scientia veritatem; sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est nosse legem, intelligere prophetas, Euangelio credere, Apostolos non ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta: Clemens Alexand. Strom. 1. ex sentētia Eupolemi tradit Moysen primum fuisse sapientē, & Grammaticam primò tradidisse Iudæis, & Phœnices à Iudæis cæpisse. Idem Basilius homilia *quæ tres sūt.*

C A P. XIII.

MELIUS est enim conferrè, quàm legere.]
 August. lib. 2. soliloquiorum, non alia ratione melius veritatem quæri posse affirmat, quàm interrogando & respondendo. Et lib. 1. Academ. quæst. disput. 1. c. 3. veritatis sola

inqui-

inquisitio perfectum sapientie munus est.

Mulcum profum in collatione figura.] Augusti tradit disputandi normam lib. de utilitate credendi ad Honoratum, separatis, inquit, nugis locorum communium; res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione. configat.

Lites generat.] Sic Paulus 2. ad Timoth. 2. stultas autem; & sine disciplina quaestiones deuota, sciens quia generat lites. Et ad Titum ferè idem c. 3. stultas autem quaestiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuota, sunt enim inutiles & vanæ: ubi quaestiones multas, inerudititas, appellat Ambrosi Auctore, quæ ex contentione fiunt, & sine villo fructu disciplinæ Christianæ.

CAP. XV.

ACTIVA vita.] De vita actiua, & cōtemplatiua passim Gregorius agit, sed præsertim lib. 2. super Ezech. Homil. 14. Et lib. 5. expositio in 1. Regum cap. 15. illud: Nos enim sumus circumcisi; qui spiritui Dei seruimus. Ad Philippens. 2. Vita actiua & cōtemplatiua misericè depingitur ab Augustino præsertim super Ioann. tract. vlt. Duas itaq; vitas sibi diuinitus prædicatas & commendatas nouit Ecclesia quarum vna est in fide, altera est in specie: vna in tempore peregrina-

tionis, altera in æternitate mansionis: vna in labore, altera in requie; vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis: vna declinat à malo, & facit bonum; altera nullum habet, à quo delinet, malum; magnum habet, quo perfruatur, bonum: Et lib. 2. de verbis Domini serm. 26 & 27. Idem ferè Basilus in regularum monasticarum proemio: vbi fusè hanc materiam tractat Clemens etiam Alexandrinus li. Strom. 6. veritatem in cognitionem, & actionem partitur. Et de excellentia vitæ contemplatiuæ lib. 7. Prosper etiam tres libros de vita cõtemplatiua composuit, & discrimen vtriusq; vitæ statuit, porissimè in lib. 1. c. 1. 2.

Et licet conuersus.] Conuersus is dicitur, qui sæculo renūcians sequitur in vita perfecta Christum. Vnde laici qui sæculo renūciarunt in religione conuersi appellantur. Est enim in illis conuersio quædam cordis versio. Impositum illis nomen videtur ab illo Ezech. 33. quod Augustinus lib. de vera & falsa poenitentia ita citat: Quacunq; hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuere: Additq; August. dixit Conuersum, non tantum versum, vita viuere. Versum quidem puto, qui dolet de crimine conuersum, qui dolet de animi eius quam exposuimus varietate. Vertitur à peccato, qui iam vult dimittere peccatum. Conuertitur qui iam totus, & omnino vertitur, qui iam non tantum poenas non

timet,

timet, sed ad bonum Domini contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam vix vel rarò est tam iusta conuersio, timendum est de poenitente serò.

Viri Sancti sicut &c.] Ex Gregor. lib. 6. Moral. c. 24. Est etiam lib. 6. Epistolarum epist. 169 ad Cyriacum Episcopum. Et habetur 2. q. 1. c. in scripturis.

C A P. XVI.

De tribus vocationum generibus ab homine à Deo, & ex necessitate differit Phanutius Antonij discipulus apud Cass. coll. 3. c. 3. & similiter de tribus abrenunciationum modis eadem collat. c. 6. ac toto penè libro Ambrosius de fuga sæculi piè omnes ad mundi contemptum adhortatur.

Legimus peregrinos esse & hospites.] Paulus 1. ad Hebræos: Quia peregrini & hospites sunt super terram. Et 1. Petri 2. Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos.

Iusti qui rebus.] In hac sententia triplicem abrenuntiationem complectitur Isidorus de qua Cassianus collat. 3. c. 6. vt supra retuli.

Quasi herba vertentes.] Allusum ad illud Esaie: Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos agri.

CAP. XVII.

QUAGER, *vt ait Iob, contemnit ciuitatem.*] Est apud Iob c. 39. Contemnit, inquit, multitudinem ciuitatis, & clamorem exactoris nō audit; quē locū, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur, & Cass. coll. 17. c. 6.

CAP. XIX.

QVI *apponit scientiam.*] In vulgata edit. est, qui addit sciētiam, addit & laborē. Alij tamen legunt dolorem, vt hic noster Isidorus, rectius. Ita enim Græcè est *ἡ προσθήκη τῆς γνώσεως καὶ τοῦ πόνου.*

Hinc etiam Dominus.] In duobus CC. Seguntino, & Toletano est: Hinc etiam Dominus dixit ad eos, qui pro hoc sæculo conuertuntur, vt honorem Sacerdotalem adipiscātur: Vx vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

CAP. XX.

MALEDICTVS *qui facit opus Dei negliger.*] Vulgata editio Ierem. 48. Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulentè. Quomodo etiam legit Cassian. col. 21. de remissione quinquagesimæ c. 22.

C A P. XXII.

MIRABILITER comparatur similitudo]
Tota hæc sententia antea de prauatissima M. fl. ope nostraque diligenti est restituta.

Et maximè per cenodoxiam.] Græcorum cenodoxia Latinis est vana gloria. Cassianus voce ea frequentèr utitur Et lib. 11. de spiritu cenodoxie vanam siue inanem gloriâ vocat. Est apud Paulû etiam huius vocis vsus ad Philippen. 2. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. Nâ Græcè ita legitur *μὴ διὰ τῆς ἐριθείας, ἢ κενοδοξίας.*

C A P. XXIII.

FLEND A tamen est ruina.] Gotthus. C. Toletan. Cauendam esse iactantiam, sienda est tamen ruina, sibi quemquam magis quam Domino placere, & laudem ab hominibus comparare.

Non debet citò.] Plerique CC. citiùs legunt quam lectionem non improbo. Sic enim est apud Gregor. lib. Moral. c. 8. 35. Idcirco innotescere citiùs non debet.

Quæ de homine iungit.] In Gotthicis duobus & alijs quibusdam CC. hæc verba adduntur: iactantia oculos, quibus Deus videri poterat,

clau-

claudit. In nullo tamen excuso sunt neque in aliquot M. ss. veruntamen a Gregorio esse videntur lib. 24. Moral. cap. 28. Sic quippe in mente, inquit, superbia, sicut in oculis caligo generatur.

C A P. XXIIII.

TOTUM hoc caput ad verbum ex Augustino est de conflictu vitiorum, & virtutum, modo eius est libellus. Nā ab alijs Gregorio adiudicatur. In posidij certè siue (vt alij legunt) posidonij indice, de libris Augustini facto, qui apud me antiquissimus est ex Bibliotheca Toletanæ ecclesiæ, nulla huius mentio inuenitur.

Hypocrita simulators dicuntur.] Hypocrita hoc sonat latinis, quod simulator. Gregor. lib. 8. cap. 4. in illud Iob cap. 27. Quæ enim est spes hypocritæ. Hypocrita (inquit) Latina lingua dicitur simulator; iustus esse non appetit, sed videri. August. lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 3. elegantè vt omnia: Sunt enim hypocritæ simulators, tanquam pronunciatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis, vocatur ab eodem fictus.

Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari.] Ex hac sententia apertè colligo illud quod sæpe mihi persuasi: non solum à D. Gregorio sententias esse desumptas, sed etiam ab alijs patribus ma-

ximè verò à D. Augustino : nam tota hæc sententia est apud ipsum : libello enim de conflictu vitiorum & virtutum sic habetur : Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari. Simulatio autem & hypocrisis non committuntur nisi à malè astutis , per calliditatem valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere : Sancti non solum gloriam supra modum omninò non appetunt , sed hoc ipsum videri refugunt, quod esse merentur, &c. Ex quo siue Augustini siue Gregorij locq totum hoc caput cõpositum est. Eadem etiam ferè dicuntur à Gregorio lib. 26. Moral. c. 28. Vbi explanat illud Job. 6. 36. Simulatōres & callidi prouocant iram Dei : Cum simulatores diceret, inquit, aptè subiunxit : & callidi : Quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt , congruè simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia , quæ etiam à sensu tardioribus facîle perpetrantur, &c. Et in fi. Hæc itaque simplicibus minimè congruunt : quia si congruunt, iam simplices non sunt. Et lib. 18. Moral. cap. 4. Refugunt videri, quod sunt, & ante oculos hominum , super inducta quadam innocentie honestate se vestiunt, yndè rectè per Euangelium voce nostri Redemptoris increpantur : cum eis dicitur : Vae vobis hypocritæ ; quia similes facti estis sepulcris dealbatis ; quæ foris quidem apparent hominibus speciosa , intus verò sunt plena ossibus mortuorum , & omni

spurcitia. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis auaritia & iniquitate. Vnde constat D. Gregorium etiam à D. Augustino sententias accepisse. Huiusmodi porro nostrum ab utroque.

C A P. XXVI.

RAVDVLENTER] Tota sententia alludit ad illud psalm. 10. Quia ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Vbi legit Augustinus in obscura luna rectos corde. Et philosophatur ibi de Lunæ lumine, an habeat a se quod dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pars pilæ sit candida, dimidia nigra: an verò à Sole illustretur. Alius locus psalmi est ad quem hic Isidorus alluisse videri potest. Is est psalm. 63. Quia exacerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis imma culatū. Vbi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.

C A P. XXXII.

ONA in malum.] Vulgata editio habet: Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponit maculam: Est verò locus apud Salomonem Ecclesiastici. 11.

C A P. XXXIII.

OTIOSAM vitam agere.] Alludit fortè ad illud Augustini ad Eudoxiam Epist. 81. de his qui blandiente desidia regimen Ecclesiæ respuunt. Nec vestrum otium, inquit, necessitatibus Ecclesiæ præponatis. Idem habet contra faustum lib. 32. c. 10. Qui electus, inquit, ab Ecclesia ministerium Euangelizandi renuit, ab Ecclesia ipsa meritò dignèq; contemnitur. Idem Gregorius lib. 6. Epistolarum epist. ad Cyriacum Episcopum. Si is qui valer, omnipotentis Dei oues renuit pascere, ostendit se pastorem summum minimè amare. Vide Gregor. etiam Pastor. curæ part. 1. c. 3. De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiant.

C A P. XXXVI.

ARCVS peruersus.] Exponit illud psalm. 77. conuersi sunt in arcum prauum : Vbi Gregor. lib. Moral. 27. cap. 26. peruersum. Ex quo etiam Isidorus huius sententiæ sensum & verba accepit.

Qui benè docet & malè viuunt aequatur cereo.] Sic

est in plerisque M. fl. Qui benè docet, & malè
viuit, videtur vt cereus, alijs dum bona exponit,
ducem præstare, se verò malis suis consumere
atque extinguere.

C A P. XXXVIII.

DETERIORES sunt qui sine doctrinis
sine exemplis.] Locus erat in excusis
deprauatus qui sine doctrina, sine
exemplis, quem nos ex fide M. fl
emendauimus.

C A P. XXXIX.

PROVIDENTIA.] Hæc senten-
tia non facîle intelligitur nisi legas
Gregorium lib. Moral. 25. cap. 22.
vnde desumpta est & velut in
compendium redacta.

C A P. XLIII.

CORVVS.] Aristoteles libr. 6. de
hist. animal. cap. 5. & Gregor. libr.
30. Moral. cap. 15. vbi exponit il-
lud Iob. cap. 35. Quis præparat
coruo escam suam suam, quando
pulli eius clamant ad Deum, clamant vagâtes,

eo quod non habeant cibos? Et illud psal. 146. Quis dat iumentis escam ipsorum, & pulis coruorum inuocantibuseum; affirmant eos diuinitus nutriri, dū veluti nothi & degeneres, ob albicantes plumas à parentibus negliguntur, ferunt præterea muscarum alimento, quæ sese clamantium in ora ingerunt, prouida Dei benignitate sustentari. Idem Chrysostomus, Euthemius, alij.

C A P. XLIII.

TRIBUIT *sermo Doctori.*] Sic rectè plerique M. ss. enim Gregor. lib. Moral. 30. c. 35. Vnde hæc sententia desumitur: Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori.

C A P. XLVIII.

ROBATUR *autem hoc Apostolico exemplo.*] Paulus ad 1. Thess. cap. 2. sic inquit: Non quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs, cum possimus oneri esse, vt Christi Apostoli, Sed facti sumus in medio vestrum paruuli. Qui locus etiam à Gregor. eodem modo interpretatur. lib. Moral. 24. c. 30.

Nam ut quidam patrum ait.] Est apud Gregor. lib. 33. Moral. cap. 19. & affertur D. 13. cap. Nervi. Et ibi non est supereminet, sed omne quod hic eminet.

Viros sanctos proinde Reges vocari in sacris eloquijs.] Hinc illud Petri 1. cap. 2. & Lucæ 19. Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates: parabola etiam quæ sunt de Regibus, de iustis ferè hominibus interpretatur Gregor. libr. Moral. 11. cap. 9. exponens illud Iob 12. baltheum Regum dissoluit; qui membrorum suorum motus bene regere sciunt, non immeritò Reges vocantur.

Rectè igitur Reges illi vocantur.] Hoc Augustin. in psalm: 75. piè explicat in illud terribili apud Reges terræ: Esto Rex terræ, inquit, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquires, erò Rex terræ? Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergo auiditate imperandi ponere tibi ante oculos prouincias latissimas, qua tua regna diffundas: terram quam portas rege. Audi Apostolum regentem: Non sic pagillator quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.

C A P. LII.

EQVE in se conuenit frustrare iura.] Plerique M. s. neque in se posse damnare iura, quæ in subiectis constituunt Apud Gratian.

D. 9. cap. Iustum est in Decreto Gregoriano recens correcto: Nec in se conuenit posse damnare iura quæ in subiectis constituunt.

C A P. LIII.

ET *uenerationem mereatur.*] Est apud Gratianum 23. quæst. 5. cap. Principes ubi in Decreto correcto legitur: & ut uenerationem mereatur. Quam uenerationem in scholijs ex concilio Parisiensi sub Ludouico & Lothario lib. 2. cap. 2. CC. Gotthi perantiqui habent ut uenerationem mereatur virtute potestatis impertiat.

C A P. LV.

VT *ais quidam tanquam Scylla pingitur.*] Scyllæ rapacitatem cui rapaces iudicium ille quisquis est comparat. Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.

*Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto*

Deprehensos nautas canibus lacerasse marinis

Vide Seruium in eo loco de duplici Scylla & Virgilium ipsum de Ciri ad Messalam & Fulgentium in mythologicis.

Iuxta propheta verbum.] Locus est Sophoniæ 3. Iudices eius lupi, vespere non relinquebant in mane. Atque ita legunt M. ff.

C A P. LXII.

QVI s comparantur &c.] Aquæ significatio multiplex est in diuinis literis, vt constat ex Gregor. libr. Moral. 19. cap. 4. Vnde desumpta est hæc sententia, ad illud Iob 29. & aquis appendit mensuras, Aqua inquit, in scriptura sacra aliquando Spiritum Sanctum, aliquando scienti-
sacra, aliquando scientiam prauā, aliquando tribulationē, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorū fidei prædicamenta sequentium designare solet. August. c. 62. in prima Canonica Ioannis homil. 6. Nonne aquæ multa significant quibuscūq; locis spiritum sanctum &c. & lib. diuersarum quæstionū ad Oros. q. 51. significatur præter alia nomine aquæ omnis potus ipse quæst. in Exod. & lib. loquutionum Exodi.

C A P. LXIII.

ABUNDANT vitijs, & virtutibus vacuantur.] Alij CC. abundant diuitijs: male & præter sententiam Isidori D. etiam Gregorius vnde hæc transcripta sunt lib. 34. Moral. cap. 2. ita habet: Vnde & egestas eorum propriè dicitur; quia dum replentur vitijs virtutum diuitijs vacuantur.

Sicut calami.] Tota hæc sententia cum sequenti ex Giegor. est lib. Moral. 33. c. 4. ubi calamum vel arundinem, nitorem gloriæ temporalis significare demonstrat.

CAP. LXIII

MISERICORDIA à compatiendo.] August. lib. de mor. Eccles. cap. 27. Nam quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiam, quod miserum cor faciat condolentis alieno malo. Et lib. 9. de ciuitat. Dei cap. 9. damnat stoicorum disciplinam, eo quod non animus dolore & tristitia pro afflicto afficiatur: Quod etiam irridet Cicero pro Muræna.

Aut errantem fratrem charitatiuè corrigendo ad viam veritatis reuocet.] In nullo M. s. hæc apparent. Vide August. lib. 3. Enchir. ad Laurent. cap. 72.

Dimittere à quo læsus extiteris.] Alij codices; dimittere ei, à quo læsus extiteris: quæ lectio germana est: ita enim Augustinus homil. 6. tom. 10. Dux sunt elemosinæ, vna cordis, alia pecuniæ: elemosina cordis est dimittere ei à quo læsus est.

Vnde Salomon qui offert.] In vulgata edit. Eccles. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu

patris D. Gregor. libr. past. curæ part. 3. cap. 22.
 aliter affert hoc testimonium: Qui immolat, in-
 quit, sacrificium de substantia pauperis quasi
 qui &c. Isidorus itaque pro substantia pauperum
 dixit de rapina pauperum. Quod vnde hauserit
 dubium est, Græcè sanè legitur *ἐκ χρημάτων πτωχῶν*,
 idest ex diuitijs, siue facultatibus pauperum.

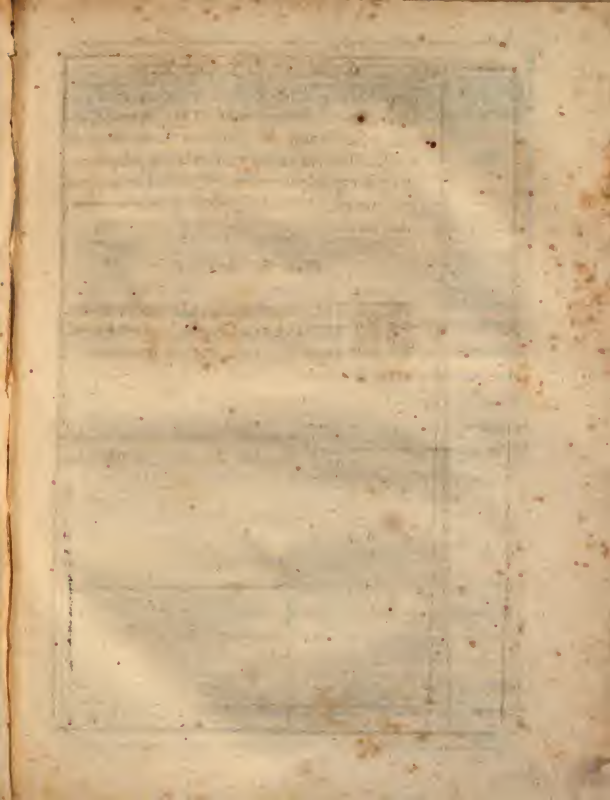
C A P. LXVI.

L V S T I *lauant manus.*] Lauantur manus.
 M. ff. atque ita Gregor. libr. 18. Moral.
 capit. 13. vnde hæc est sententia ad
 verbum.

F I N I S

INDEX SENTENTIARVM,

In quo prior numerus paginam, alter sententiam Sancti
Ihsidori vnde desumpta est sententia indicat.

A

NGELORVM nomen
officij non nature est. 11.1
Angeli natura sua mutabi-
les sunt. 11. 1.
Angeli ante omnem crea-
turam facti sunt. 12. 3. 17
Angeli eulux, & sapientia

dicantur. ibid.

Angelica conditio quo modo differat a
conditioe hominis. 13. 6.

Angeli ab Angelis in potestate distant
25. 14.

Angelorum nouem esse ordines. 25. 15.

Angeli mali quamuis sanctitatem, non ta-
men angelicæ creaturæ viuacem sen-
sum amiserunt. 26. 17.

Angeli boni semper in Deo gaudent, non
in se. 25. 16.

Angeli mali ad ministerium vindictæ, boni
ad ministerium salutis deputati sunt. 26. 18.

Angelorum apparent de superno aere cor-
pora sumunt. ibid. 19.

Angeli non solum singulis gentibus, sed
etiam singulis hominibus præpositi cre-
duntur. ibid. 10. & in seq.

Angeli an videant Deum. 27. 12.

Angeli, & anima principium habent, non
tamen finem. 31. 3.

Anima non est pars Diuinæ substantiæ, nec
prius est quam corpori miscetur. 31. 4.

Anima non est homo, sed corpus. 31. 2.

Anima quo modo mutabilis. 33. 6.

Anima natura sua multum splendore habet.
33. 7.

Animus longè est à Deo, qui in oratione co-
gitationibus sæculi est occupatus. 286. 8.

Animus quo modo præparandus ante ora-
tionem. ibid. 9. & 10.

Animus qualem se in oratione offert; talem
post orationem se conferuet. 285. 6.

Animus noster celestis est. ibid. 7.

Animæ omnes virtutes edacitatis vitio de-
struuntur. 230. 10.

Anima vita corporis, vita animæ Deus. 31. 1.

Amicitia est amicorum societas. 315. 2.

Amicitia, & prosperas res dulciores facit, &
aduersas communiōe temperat. 315. 4.

Amicus verè amatur, si non pro se, sed pro
Deo ametur. ibid. 5.

Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tẽ-
pore abolitur. 317. 4.

Amicitia beneuolentia, & non beneficio co-
lenda. 317. 1.

Amicitia plerumq; vel ex necessitate, vel in-
digena nascitur. ibid.

Amicitia tantum in rebus bonis habenda
est. 318. 1.

Amicum, qui despicit aduersitate percussum
Diuinæ iustitiæ sit contrarius. 326. 3.

Amicorum discordia plerumque nunquam
postea maiorem charitatē parit. 329. 4.

Aliquando non oportet animo esse humi-
liores subiectis. 341. 2.

Antichristus quis dicendus. 66. 1.

Ad Deum non per locorum spacia, sed per
affectum bonum, vel malum iur, vel ab
eo receditur. 175. 1.

Aliud est non peccare amore Dei, aliud ti-
more supplicij. 186. 1.

A sentiendo sententia dicitur. 193. 10.

Ad virtutes difficile confurgimus, ad vitia
sine labore delabimur. 211. 1.

Aduersus impetus vitiorum contrariis vir-
tutibus est pugnandum. 213. 3. & in seq.

Aduerterium antequam perpetraretur in ope-
re, iam exstat in cogitatione.

Auaritia, & pecuniarum amor omnium vitio-
rum pessima. 226. 3.

Arrogantes nunquam legendo perfectam
scientiam consequuntur. 296. 2.

Acceptabilior est sensibus lectio tacita quàm
aperta. 302. 9.

Actiua vita quo modo à cõtemplatiua differat, & quid ad cõtemplatiuam conferat. 303.1 & in seq.
 Alienos esse à Deo quibus hoc seculum ad omne commodum, prosperatur. 306.2.
 Arbitrium liberum sine gratia Diuina nihil boni potest. 154.4. & in seq.
 Admissa quisque sic deficiat, vt iterum flenda non committat. 180.4.
 Aduersus conuicia linguæ fortitudo adhibenda est patientiz. 200.24.
 Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitijs vt maiora vtilius caueantur. 207.5.
 Acceptio munerum præuaricatio veritatis est. 368.3.
 Adam, & Eva an simul creati. 30.3.
 Adam, & Eua an ad imaginem creati sint. 30.4. & seq.
 Amicus fraudulenter cito per aduerſa patet. 326.1.
 An pro fidelibus flendum sit. 387.11.

B

Bonorum exempla multum profunt ad correctionem mortalium. 166.1.
 Bonum est propria delicta semper habere ante oculos. 191.1.
 Bene sibi conficius non meruit alienæ linguæ mendacium. 202.9. & in seq.
 Bonum agere nihil prodest, cui malum est admixtum. 211.5.
 Boni operis inchoatio non debet cito propalari. 317.8. & in seq.

C

Christi incarnatio pacem, inter homines, & angelos fecit. 28.24. & in seq.
 Christus quo modo agnus, leo aut serpens esse dicatur. 9.1.
 Christus in forma serui, seruus, & in eadem hominum Dominus. 36.3.
 Christus vnus, & idem in humanitate, & deitate est. ibid..4.
 Christus quo modo à Patre, & Virgine matre differat. 37.5. & in seq.
 Christus in coelum ascendens abest carne, sed præſens est maiestate. 40.17.
 Christus non tantum à patre, sed etiam à Spiritu sancto missus est. 41.4.
 Christus via est. 52.4.
 Communio corporis, & sanguinis nihil pro-

dest ijs, qui sceleratè viuunt in Ecclesia. 56.7.
 Crescit sanctorum gloria dum debita damnentur impij pœna. 75.3.
 Caritas in dilectione Dei, & proximi constat. 152.7.
 Cognitio vnde dicatur. 35.6.
 Cuius doctrinam quisque sequitur eius, & filius dicitur. 50.6. & in seq.
 Confessio hominis non est humanæ virtutis. 153.2.
 Conuersi cuiusque profectus triplex. 159.7.
 Conuersus conducit loci mutatio. 166.7.
 Compunctio cordis quid. 169.1.
 Compunctio duplex. ibid..3.
 Canis conuersus ad vomitum est pernitens ad peccatum. 179.2.
 Culpa cito corrigitur, quæ cito cognoscitur. 190.10.
 Cogitationes nostræ malæ nos occidunt. 193.4.
 Cogitationes malæ suggestionis præuenire non est nostræ arbitrij, est tamen in nobis ne diutius in animo hæreant. 193.8. & in seq.
 Continentia datur à Deo. 223.1.
 Castitas securitas est mentis, & sanitas corporis. 223.5.
 Coniugia, & potestates per se bonæ sunt per ea vero, quæ cetera ea sunt, mala existunt. 225.14.
 Cupiditas, omnium malorum mater est. 226.4. & in seq.
 Cibandus est venit vt continuat animam non vt corrumpat.
 Ciborum non qualiteratem, sed cupiditatem esse cauendam. 231.12.
 Concordia malorum contraria est concordia bonorum. 328.2.
 Casus cuiusque tanto periculosior est, quanto prius altior fuerat. 333.5.
 Capite languente cetera corporis membra inficiuntur. 338.4.
 Coruus dum suos pullos videt albi coloris non nutrit. 345.5.
 Crimen in rebus non est, sed in vsu agentis. 378.12.
 Creator ex creaturis cognoscitur, & quomodo. 62.2.
 Creatura nulla mala est. 19.2.
 Creata non sepius à Deo visa, & laudata. 17.16.
 Conuersus quis dicendus. 436.15.

Christianus figmenta poetarum legere non
debet. 199. 2. & in seq.

Cito est ignoscendum ei qui veniam petit.
324. 3.

Corde ore, & factis loquimur. 199. 19. &
in seq.

D.

Deus summum bonum est. 1. 1.

Dei immortalitas eius est incommuta-
bilis. 1. 2.

Deus opus, & non consilium mutat. 2. 4.

Deus non est aliud à sua pulchritudine, aut
magnitudine. 2. 5.

Deus cur mala esse permiserit. 19. 5.

Deus simplex quo modo dicendus. 2. 6.

Deus cœlum, & terram implet, non ut ab ijs
contineatur, sed ut ea contineat. 3. 1.

Deus cum sit vnus, vbique tamen est totus.
ibidem.

Deus quo modo in omnibus, & extra om-
nia. 3. 3.

Deus quo modo perfectus. 4. 4.

Deus non est localis, & tamen localiter in
sanctis suis ambulat. 4. 5.

Deus quo modo quantitatem, aut qualita-
tem habere dicitur. 4. 6.

Dei essentia quo modo sciri dicitur. 5. 2.

Deus nostro tantum, loquendi, vsu zelare,
aut dolere aut moueri dicitur. 7. 1.

Deus quo modo infirmitati humanæ con-
sultat. 8. 2. & in seq.

Dei os vniuersus eius est. 10. 3.

Dei vestigia, quæ. 11. 4.

Deus pro creatione mundi non est mutatus.
14. 3. & in seq.

Deus in corde respicit fidem. 149. 6.

Dei dilectio mori comparatur. 151. 4.

Dei præcepta, qui continent, Deum non di-
ligit. 151. 9.

Deus interdum nobis peccantibus sua dona
non distrahit. 153. 1.

Deus dicitur auferre ab homine donum,
quod non habuit, id est, quod accipere nõ
meruit. 156. 13. & in seq.

Deus virtutes Sanctorum nobis adimitan-
dum proponit. 162. 3.

Deus vnuquemque de suo fine, non de vita
præterita iudicat. 176. 6. & 8.

Deus nonnullis ira despicit, ut deplorare
mala sua non possint, etiam si velint. 177.
1. & in 5.

Deus quæ deserit dæmones suscipiunt. 177. 3.
Dei iram dum viuimus vitare possumus.
185. 8.

Deus parit impijs in hac vita, & non parit
electis, non tamen parit impijs. 163. 6.

Deus quem diligit plus corripit, si pecca-
uerit. 163. 10. 12. 13.

Deus tribus modis quos voluerit, percutit.
164. 3.

Deus plerumque flagellat hominem ante
peccatum ne malus sit. 169. 4.

Diuina persecutio omnis aut est emenda-
tio præsentis vitæ, aut initium poenæ se-
quentis. 166. 7.

Dei visitatio, nec semper in bonum, nec sem-
per in malum fuit. 168. 3.

Dei seruum sine intermissione legere, orare,
& operari oportet. 312. 5.

Dei seruus nulla aduersitate frangitur. 63. 1.

Deo cuncta parent, hominibus vero latent.
157. 2. & in seq.

Diabolus cur animal, aut serpens, aut alius
esse dicatur. 176. 25. & in seq.

Diabolus intrare in montem alicuius, &
inhabitare sunt diuersi. 177. 16.

Diaboli esca electa bonorum interitus.
178. 28.

Diaboli os verba eius sunt. 178. 30.

Diaboli verba sunt eius inspirationes oculi
et ibid.

Diabolus nunquam cessat aduersus homi-
nem iustum. 179. 32. & in seq.

Diabolus quo modo homines in somno ve-
zare solcat. 180. 1. & in seq.

Diabolus cogitationes curarum secularium
ingerit quando orantem inspexerit. 186. 12.

Dæmones cum luxuriosis, & superbis maio-
rem familiaritatem habent. 188. 4. & in
sequen.

Diabolus non amplius tentat electos quam
Dei voluntas permittit. 171. 3.

Diaboli omnis voluntas iniusta est, pote-
stas tamen omnis iusta. ibid. 4.

Diabolus non est immisor, sed incensor po-
tius vitiatorum. 172. 5.

Diabolus sanctos omnes non tenendo pos-
sedit, sed tenendo persequitur. 174. 16.

Diabolus cum acris fuit, cum se virtute Di-
uina expellendum cognoscit. 175. 17.

Diabolus eodem modo hic homines decipit
quo prius parentes in paradiso. ibid.
20. & in seq.

Diabolus prius de cœlo cecidisse creditur,

quanti homo crearetur. 23. 7.
 Diabolus quare non petit veniam. 23. 9.
 Diabolus, & homo per superbiam cccide-
runt. 23. 8.
 Diabolus ante omnem creationem angelo-
 rum conditus est. 22. 4.
 Diabolus inter angelos principatum ha-
 buit. 22. 5.
 Diabolus tanto erit crudelior quanto pro-
 prius finis mundi est. 67. 8. & in seq.
 Duo sunt circa dilectionem proximi confi-
 deranda. 32. 5. 1.
 Doctoris vitio vera doctrina sepe vilescit.
 336. 1. & in seq.
 Doctores, qui bene docent, & male viuunt
 sunt tanquam 25 tinniens. 337. 4. & in seq.
 Doctores per quos iustitia docetur, ipsi sa-
 pius grauius peccant. 338. 1.
 Doctoris predicatio operibus confirman-
 da. 335. 1. & in seq.
 Doctor Ecclesiasticus doctrina, & vita cla-
 rius esse debet. 335. 1.
 Doctor bonus humilitate seruat disciplinam
 & per eam non incurrit superbiam con-
 tra malos. 341. 1.
 Doctores iracundi disciplinæ modum im-
 maniter crudeliter cōuertunt. 341. 1.
 Doctores superbi vulnerare potius quam sa-
 nare norunt. 342. 6.
 Doctrina vna eademque non est omnibus
 adhibenda. 344. 1. & in seq.
 Deteriores sunt qui vitam, & mores cor-
 rumpunt quam qui fortunas deripiunt. 339. 5.
 Doctores boni debent prius laudare quam
 corrigere eos, qui corrigendi sunt. 346. 8.
 Dispensator nō debet esse prodigus. 384. 21.
 Diu hic viuere verum augmentum an de-
 trimentum sit dicendum. 385. 4.
 Dies prior factus angeli sunt. 16. 13.
 Duplex damnatorum pena est. 7. 1.
 Debilitas nimia corporis etiam animæ vi-
 res frangit. 237. 15.
 Diues securus esse non vult, pauper vult.
 378. 14.
 Diuites, qui bene, aut male vtantur bonis.
 378. 15.
 Diuites grauius Deum offendunt, qui diui-
 tijs male vtuntur. 379. 1. & in seq.
 Diuisio, & pugna in hominis anima po-
 na peccati est. 30. 8.
 Dum vnus corripitur, plurimi emendantur,
 sicut per vnus licentia plurimi pericli-
 tantur. 352. 14.

E

Elccmosinæ opera peccata extinguunt.
 381. 10.
 Elecmofina multis modis fit. 381. 11.
 Elecmofina vna corporalis, spiritualis alre-
 ra. 382. 15.
 Elecmofina de rapinis fieri non debet.
 383. 17.
 Elecmofinis nulla peccata redimuntur si in
 peccatis quis voluntariè permanferit.
 380. 7.
 Elecmofina non est, quæ gloriæ magis gra-
 tia quam mifericordia impartitur. ibid. 8.
 Eloquentia forensis canina est facundia.
 371. 2.
 Et si pietas pro defunctis fidelibus flere iu-
 beat, fides tamen verat. 387. 11.
 Ecclesiæ gemina est pulchritudo, geminæ
 quoque tribulationes. 47. 1 & in seq.
 Ecclesia cur ea miracula non faciat, quæ sub
 apostolis faciebant. 64. 2.
 Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, ne-
 sciat. 132. 2.
 Exempla sanctorum quam vim habeant.
 169. 12.

Filijs Dei perfecta natiuitas nec cepit ef-
 se, nec desit. 36. 1.
 Fidei symbolum, & Dominica oratio par-
 uulis pro tota lege sunt habenda. 54. 1.
 Fides non vi, sed ratione, atque exemplis
 suadetur. 149. 4.
 Fides sine operibus vana. 149. 8.
 Fide tantum multi Christiani sunt, opere
 non sunt. 150. 13.
 Fraus, & desidia in omni bono opere sunt
 formidanda. 165. 3.
 Fornicatio carnis adulterium est, fornica-
 tio animæ seruitus idolorum est. 221. 18.
 Fornicationis vitium maximum scelus. 221.
 21. & in seq.

G

Gemina est prædestinatio. 156. 1.
 Graniter delinquant qui sibi loquentes
 iurare faciunt. 204. 7.

H.

Hypocrita verba sanctorum habet, vi-
 tam non habet. 319. 1.

Hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti non esse querunt, sed tantum videri cupiunt. ibid.

Hypocritæ dupliciter damnantur. 310. 5. Hypocritæ non semper latent, nam quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt. 320. 6.

Hypocritæ in occulto mali sunt, & bonos se palam ostendunt. 321. 7.

Hypocritâ iustus arguere prohibetur. ibi. 8. Homo quo modo factus ad imaginem Dei. 10. 1.

Homo quo modo alter mundus esse dicitur. 13. 1.

Homo, & mundus cum crescere videntur, vterque minuitur. 14. 2.

Homines non sunt odio habendi, sed eorum vitia. 323. 1.

Hominis profectus donum Dei est. 153. 3.

Homo potest omnia fugere præter cor suum. 194. 2.

Homo, qui malè agit quamvis humana iudicia subterfugeat, iudicium tamen conscientia sua subterfugere non potest. ibid. 3.

Hominis oculus intentio est eius operis, & qualis est intentio tale, & opus. 195. 1. & in seq.

Homo non virtute, aut sensu corporis, sed ratione ceteris animantibus præstat. 33. 1.

Homo omnium rerum naturam continet. 29. 1.

Homo propter peccatum traditus est diabolo. 30. 6.

Hæretici, qui dicendi, & quam ob causam hæresis sit. 48. 7. & in seq.

Hæreticorum bona opera ijs nihil profunt. 49. 2. & in seq.

Hæreticus, & paganus quo modo differant. 50. 4.

Hæreticis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur. 55. 1.

I.

Ieiunium est perfectum quando exterior homo ieiunat, & interior orat. 134. 1.

Ieiunantibus occulta mysteria celestium reuelantur. ibid. 2.

Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta demoniorum. ibid. 3.

Ieiunium viuificat animam, & occidit corpus. 235. 4.

Ieiunium, & elemosina in abscondito fieri amant. 235. 7.

Ieiunium cum bonis operibus Deo acceptabile. ibid. 8.

Ieiunas benè, qui à malis actibus, & mundi abstinet ambitionibus. ibid.

Ieiunium spernitur, quod vespere delictijs compensatur. 136. 10. & in seq.

Ieiunium immoderatum esse non debet. ibid. 13.

Infirmiæ triplici de causa accidunt corpori. 168. 4.

Iter piorum impeditur si vicia iniquorum non diuidatur. 328. 2.

Iniqui, & peccatores ministerium sacerdotale asscqui prohibentur. 334. 1.

Indocti, & imperiti à sacerdotali officio prohibentur. ibid.

Iudices prauis magis lacerat pauperes quam crudelissimi hostes. 364. 2.

Iudex, nec stultus, nec improbus esse debet. 364. 4.

Iudex in manu stateram gestare debet. 363. 4.

Iudices boni plerumque prauos ministros habent. 365. 5.

Iudices prauis tantum de præsentis vitæ eommoda, non etiam de futuris cogitant. 365. 7.

Iudices prauos præferre principum est delictum. 363. 1.

Iudices quidam irascentes iudicij sententiam in seuitiam vertunt. 366. 2.

Iudex furiosus verum non attingit. ibid. 3.

In iudicio non persona, sed causa confideranda. 367. 4.

Iudicat rectè, qui præmium non ab homine, sed à Deo expectat. 367. 1.

Iudex non à paupere, sed à diuite facile corripitur. 368. 4.

Iudices facilius perdunt munere, quàm gratiæ, aut laudis fauore. ibid. 6.

Iudicium humanum, timore, cupiditate, odio, aut amore pervertitur. ibid. 7.

Iudices pro molestijs quas plebi inferunt æterno incendio cremantur. 371. 2.

Impius grauius torquetur aggerendo commodum, quam iustus tollerando aduersa. 376. 2.

Ingenium quid. 425. 3.

Infantes operæ non autem cogitatione sunt innoxij. 35. 5.

Infantes in materno vtero cum matre baptizari

pitari non possunt, & quare. 56. 5.
 Inchoatio pacis sanctorum est in hac vita,
 sed non perfectio. 68. 1. & in seq.
 Iudicij diem nouit Christus quamuis disci-
 pulos scire noluit. 69. 1.
 Iustitia iusti ad examen districti iudicis nō
 est secura. ibid. 7.
 Iustitia nostra apud Deum peccatum est.
 ibidem.
 Ignis gehennæ partim lumen habet, partim
 non habet. 72. 12. & in seq.
 Iacer huius, & futurę vitę miseriam multum
 interest. 72. 4.
 Inchoantibus præmium promittitur, sed
 perseuerantibus datur. 158. 1.
 Indulgentia peccatorum ubi, quando &
 qualibus datur. 163. 3.
 Iustus quisque esse incipit cum seipsum ac-
 cusat. 171. 1.
 Irrisor est, & non poenitens, qui adhuc agit,
 quod poenitet. 179. 1.
 Iustitię quędam pars est suam iniquitatem
 abscondere, & de ea erubescere. 186.
 3. & in seq.
 Interdum, quod mali sumus necessitate
 potius quam voluntate exiitimus. 188. 1.
 & in seq.
 Iurandi yfium dom facimus, perjurij crimen
 incurrimus. 203. 2.
 Iuramentum non est obseruandum quo ma-
 lum incaute promittitur. 204. 10.
 Iuramentum Dei, quid sit. ibid. 11.
 Inopes nascimur in hac vita, inopes reces-
 suri sumus de hac vita. 227. 8.
 In lectione, non verba, sed veritas est aman-
 da. 300. 9.
 In vita contemplatiua deesse licet, non
 autem in actiua. 304. 4. & in seq.
 Interdum ordinaria discretio est dum ne-
 gatur parenti, quod præstatur extraneo.
 313. 5.
 Iactantia tam in dictis, quam in factis est ca-
 uenda. 316. 11.
 Inuidus sicut, & superbus membrum est dia-
 boli. 321. 3.
 Inimicus omnis est cauendus, sed maximē is
 qui videri non potest. 323. 2.
 Imperiti sicut loqui nesciunt, ita tacere non
 possunt. 197. 3.

L.

Lectio sanctorum scripturarum gemi-
 num fructum confert. 292. 4.
 Lector strenuus potius ad agendum, quā
 legit, quā ad sciendum promptus.
 292. 6.
 Lex Dei præmium habet, & poenam legen-
 tibus eam. 292. 7. & in seq.
 Lectio eget auxilio memoriz. 302. 1.
 Latens sape venena circumlinita molli ver-
 borum. 323. 4.
 Libido tunc magis quæritur, dum videtur.
 319. 8.
 Libido proxima est ventri. 219. 4.
 Libidinis ignes ciborum fomite increscunt.
 230. 17.
 Lex est via per quam itur ad Christum.
 44. 1.
 Lex diuina triplici sentiendi est modo.
 46. 11.
 Liuior alieni boni suum punit auctorem.
 321. & in seq.

M.

Mali sibi similes defendunt. 332. 12.
 Melior est subiecta seruus quam
 elata libertas. 354. 3.
 Magis mala facientibus quam patientibus
 dolere debemus. 372. 7.
 Mali necessarij sunt, vt quoties boni offen-
 dunt, flagellentur ab illis. 372. 7.
 Mundus multis est mortuus, ipsi tamen non
 sunt mortui mundo. 377. 1.
 Moyses primus sapiens grammaticam tra-
 didit iudeis a quibus Phœnices didice-
 runt. 434. 1. 16. & in seq.
 Misericordia vnde dicta. 449. 7.
 Materies ex qua factus est mundus origi-
 ne non tempore res ex se factas præcef-
 sit. 14. 6.
 Materia quo modo in formis vocatur. 15. 7.
 Miracula non pro fidelibus, sed pro incre-
 dulis sunt. 65. 3.
 Magnitudo signorum fiet sub Antichristo,
 nunc & quare. 66. 4.
 Multi in die iudicij ex ijs perire possunt, qui
 nunc electi esse videntur. 74. 7.
 Multi verum inquirunt, sed pauci inueniunt.
 147. 9.
 Mali Dei dona ad suam damnationem ac-
 cipiant. 155. 11.

Multi

Multi vitam sine crimine habere possunt
sine peccato non possunt. 182. 1.

Mendaces faciunt, vt nec vera dicentibus ijs
credatur. 101. 1.

Mendacium peius nonnunquam meditari
quam loqui. 101. 6.

Mens bona ad malum, nec p[re]mijs, nec ter-
rore vincitur. 203. 2.

Mens ad contemplandum Deum non po-
t[est] esse libera que desiderijs mundi in-
hiat. 216. 2.

Monachi summa virtus, humilitas: summum
vitium superbia est. 311. 1. & in seq.

Malum a diabolo non est creatum, sed in-
uentum, & quo modo. 18. 1.

Malum non est natura, quia nocet. 19. 2.

N.

Non debet vitia aliena corrumpere, qui
vitijs seruit. 329. 1.

Nonnulli, qui corrigi nolunt, corrigentium
vicia detrahunt. 331. 1.

Non sunt promouendi ad regimen Eccl[esi]-
s[ie], qui vitijs subiaceant. 332. 1.

Non debet honoris ducatum suscipere, qui
nescit subiectis trami[s]q[ue] melioris vite
præire.

Nihil peius est quam per potestatem liber-
tatem peccandi habere. 355. 5.

Non multa scire, sed bene viuere beatum
facit. 148. 14. & in seq.

Non peruenitur ad veram beatitudinem, ni-
si per fidem. 148. 1.

Nescire simpliciter ad ignorationem, no-
luisse autem scire ad contumacem super-
biam pertinet. 181. 6.

Nihil peius quam culpam cognoscere, &
non desistere.

Nullus homini tam importunus est exactor
quam venter. 131. 14.

Nihil tam noxium quam vt animus seruiat
ventri. 219. 3.

Nec quid nimis. 237. 16.

O.

Oprandum, vt boni sint concordēs,
discordes verò mali. 318. 2.

Omnis, qui supereminet plus mœroribus
afficitur, quam honoribus gaudet. 355. 3.

Oculus, vt seipsum non videt, sic nec ani-
mus. 24. 3.

Omnis, qui secundum Deum sapiens est, bea-
tus est. 146. 1.

Omnis sapientia ex scientia, & opinione
consistit. 147. 10.

Omnis noua conuersio adhuc pristinæ vite
habet commixtionem. 162. 7.

Obseruantia magna circa cordis custo-
diam est adhibend[um]. 193. 8.

Oratio frequens victorum impugnationem
extinguit. 184. 1. & in seq.

Oratio cordis est non labiorum. 285. 4.

Orandum cum gemitu. ibid. 5.

Oratio, quæ pura. 285. 8.

Oratio duobus modis impeditur. 286. 11.

Orantis qualis debet esse affectus erga Deum.
287. 15. & in seq.

Oratio opere, & opus oratione suscenda.
287. 18. & in seq.

Oratio quando in peccatum conuertitur,
288. 21.

Oratio electorum interdum in p[re]sturis
eorum differtur, & quare. ibidem. 22. &
in seq.

Orantes multi cur interdum non exaudian-
tur. 289. 26.

Oratio priuatis locis opportunius funditur.
290. 27.

Orantis multiplex sermo eam non concil-
iat Deo, sed pura sinceraque intentio.
ibid. 29.

Oratio in p[re]senti tantum vita pro reme-
dio peccatorum effunditur. 291. 34.

Oratio quo modo a psalmis differat. ibid.

Oratio, & lectio quo modo differant. ibid.
4. & 2.

Oculus dexter scandalizans vita contem-
platiua est. Duo oculi in facie vita acti-
ua, & contemplatiua in homine sunt.
305. 11.

P.

Plerumque diligit homo in alio, quod
odit in seipso. 326. 6.

Plerique correptionem suam officium cha-
ritatis esse existimant, plerique contra
330. 5.

Plerique sacerdotes sux utilitatis magis cau-
sa quam gregis p[re]esse cupiunt. 334. 5.

Pro malo merito plebis auferunt doctrina
p[re]dicationis. 346. 1. & in seq.

Propter peccatum primi hominis humano
generi poena est illata seruitutis. 353. 3.

Potestatis insigne non est utile, nisi bene geratur. 355.5.
 Princeps iustus plerumque malorum errores dissimulat. 359.1.
 Principem redire ad melius est difficile si fuerit vitio implicatus. 360.1.
 Plerique apud Principes necessitate magis quam uero mali insunt. 361.4.
 Principem suis legibus obtemperare iustum est. 361.1.
 Peccatum quicunque sequitur alterius, necesse est, ut & eius poenam consequatur. 361.6.
 Pauperum oppressores tanto acrius condemnantur, quanto fortius miseros opprulerunt. 371.1.
 Prauitas peruerforum aliquando prodest iustis. 373.10.
 Pauperes quidam sunt elari, quos non diuitie eleuant, sed sola voluntas in ijs superba est. 378.13.
 Psalmorum laudes. 420.1.3. & in seq.
 Pauperum rem praestare diuitibus magnum scelus est. 383.1.
 Peccator omnis in poenitentia duplicena sctum habere debet. 171.5.
 Poenitentiam tantum in hac vita patet libertas. 171.9. & in seq.
 Poenitentiam quis digne agit. 172.7.
 Peccare est ad mortem ire, desperare est in Infernum descendere. 175.2.
 Peccatum duobus modis committitur. 180.1.
 Peccatum quatuor modis committitur in corde, & totidem in opere. ibid. 2.
 Peccatum tribus modis geritur. 181.3. & in seq.
 Peccatum tanto maius, quanto maior, qui peccat habetur. 183.6.
 Peccatum saepe alterius peccati causa est. 184.3. & in seq.
 Peccata quidam veniunt de ira Dei. ibid. 6.
 Peccatum non solum facere, & diligere grauissimum est. 187.2.
 Peccatum cauere melius est, quam emendare. 188.1.
 Peccatum animae antequam committatur, grauius pertimescitur, & quo modo committatur.
 Peccati recordatio apud iustum facit exdium animae. 191.2.
 Peccati recordatio seruo Dei quanta esse debet. ibid. 3.

Peccati causa duplex. 191. & in seq.
 Peccare manifeste, maior est culpa quam occulte. 185.1.
 Per sensus carnis morbus irreptit mentis. 196.1. & in seq.
 Peccator omnis superbus est. 197.1. & in seq. 197.
 Periurare non poterit, qui iurare non appetit. 203.1.
 Prima materies luxuriae est saturitas panis. 228.2.
 Peccamus quando voluntate, aut cupiditate defectimus, ubi violenter impellimur, & si flagitium non est, miseria tamen est. 230.34.
 Peccatum non esse quando nocturnis imaginibus illudimur, sed si antequam illudamur cogitationis affectibus praeueniamur. 233.13.
 Psallendi utilitas quanta. 293.1. & in seq.
 Peccata non possunt ei remitti, qui in se peccanti debita non remittit. 314.3.
 Peccata manifesta non sunt occulta correctione purganda. 355.13.
 Patrimonium grande, grandis tentatio est. 373.10.
 Pro factis Diuinis plerumque dicta ponuntur, & quare. 45.9.

Q.

Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deum sibi tardius placat. 32.4.5.
 Qui se non dignum ad episcopatum existimat, locum eius, qui dignus est non preoccupet. 333.3.
 Qui regimen Sacerdotij contendit appetere, videat an eius vita honori sit congrua. ibid. 4.
 Qui alijs praestit non solum autoritate, sed etiam humilitate clarescat. 343.1.
 Qui docendi munus habent malum periculi subeunt, si contra dicentibus veritati resistere noluerint. 347.1.
 Qui corrigere potest, & dissimulat, alieno errori consentit. 347.5.
 Qui blande castigantur, & non corriguntur, acrius arguendi sunt. 351.1.1.
 Qui in nostris delictis clementes sumus, erga alios rigidi esse non debemus. 353.30.
 Qui appetit honores saeculi, & hic, & in futuro vacuus inuenitur a rege. 355.2. & in sequen.

- Qui

Qui in hoc seculo bene imperat, sine fine regnat. 356.6.

Quanto quisque in superiore loco constitutus est, tanto in maiore periculo est. 360.2.

Qui meru veritatem occultat, diuinam probocat. 370.7.

Quidam cum Dei voluntati resistent, nescientes Dei consilium faciunt. 372.5.

Qui sibi nequam est, nulli bonus esse potest. 380.6.

Qui hic misericordiam non impertit, illic pietatis fructum non inuenit. 381.11.

Quare in libris quidam obscura, quidam aperta reperiantur. 45.6.

Quibus diuinitas Christi ostenditur, ad gaudium demonstratur. 70.8.

Qualem quisque conscientiam rulerit, ealem & iudicem habebit. 71.9.

Quæ supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. 147.9.

Quo modo ad Deum conuerti debemus. 161.3.

Quisque dum ad cognitionem Dei accedit, magis se grauari impulsu viciorum agnoscit. 163.2. & in seq.

Quæcunque velociter ad profectum tendunt, celeriter finiuntur. 211.4.

Qui desiderio cupiditatis exesunt, statu diabolice inspirationis videntur. 218.10.

Qui laeditur pro lædente orat. 287.13. & in seq.

Quanto quisque ad artem conscendit, tanto magis ad eum ars ipsa descendit. 294.3.

Quod obscurum est, aut dubium, conferendo cito percipitur. 301.2.

Quæ sæculi amatoribus chara sunt, sancti vt aduersa figunt. 306.1.

Qui ad hoc conuersionem sanctitatis prærendit, vt alijs quandoque præsit, Christi discipulus non est. 311.3.

Qui immediate altiora scrutatur, ab intentione veri obtunditur. 319.17. & in seq.

Quatuor sunt affectiones, quibus mens in salubri tædio pungitur. 170.3.

Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur. 168.10.

R.

Rex, qui in hoc seculo bene imperat, sine fine regnat. 356.6.

Regium nomen sicut rectè faciendo obei-

netur, ita peccando amittitur. 356.7.

Rex quasi vnus ex subiectis esse dicitur. 356.8.

Reges agnoscant se esse mortales. ibid. 9.

Reges bonos esse munus Dei est, malos vero, sceleris est populi. 357.11.

Reges quanto honore sunt sublimiores, tanto mente humiliores esse debent. ibid. 12.

& in seq.

Reges prodesse populo non obesse debent. 358.3.

Regnum coeleste sæpe proficit per regnum terrenum. 363.2.

Rectores a Deo iudicandi sunt, a suis autem subditis nequaquam, nisi a fide defece-

runt. 340.3. & in seq.

Raro nocet homini ab extraneis si suum, non idem. 343.3.

Reus est quisque se iudice, qui vitia, & accusat, & perpetrat. 305.4.

S.

Sæpe per honores quorundam mutatur, & mores. 327.6.

Sæpius per quos iustitia docetur, per ipsos grauius peccatur. 338.1.

Sicut bonus pastor super oues, ita bonus Sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet. 349.5.

Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos, aut ignorantes non erudiat, aut peccantes non arguant. 349.1.

Sacerdotes arguendi, qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt. 350.6.

Sancti viri non appetunt curas occupationum secularium. 331.3.

Sacerdotes boni populi delicta debent deserre. 350.7.

Strutus, vel improbus index esse non debet. 364.1.

Sancti viri plus formidant prospera quam aduersa. 374.2.

Scelus magnum est rem pauperum præstare diuitibus. 381.18.

Sollicitè debet quisque viuere, & semper terminum vite sue considerare. 385.3.

Somniorum diuersæ species, & vnde. 281.6. & in seq.

Somnia similia sunt augurijs. 283.10.

Semina quanto tardius exeunt tanto ad frugem cumulatius crescunt. 289.22.

Sancti viri in hoc sæculo peregrini. 306.4. & in seq.

Semetipsum abnegare est voluntati propriæ renunciare. 309.2.

Sæpe vanam gloriam contemnendo in aliud vitium inciditur. 307.4. & in seq.
 Sola miseria caret inuidia. 321.4.
 Spiritus sanctus creator est. 41.1.
 Spiritus sanctus patris, & filij, & inde vnum sunt essentialiter. ibid. 42.3. & 43.2.
 Spiritus sanctus omnia dona non modo pro bis, sed etiam improbis distribuit. 42.7. & in seq.
 Scriptura sacra communis est, & paruulis & perfectis. 44.4. & in seq.
 Scripturæ sacræ xpe ea, quæ futura sunt, quasi facta essent, narrat, & quare. 45.6. & in seq.
 Sapiens secundum seculum, stultus est secundum Deum. 146.4.
 Sciens bonum, & non facienti, peccatum est illi. 147.11.
 Sine charitate nemo ad beatitudinem peruenire potest. 15.1.2.
 Spes vana est eorum, qui malè agere non desinunt. 152.10.
 Securitas negligentiam parit, & hæc incautum quemque reddit. 174.7.
 Superbia regina est, & mater omnium vitiorum. 214.8. & in seq.
 Superbia, qui instantur, vento pascuntur. 215.4.
 Superbia ibi cadit, ubi nascitur. 216.8.
 Sicut clauus clauum trudit, ita sæpe recordatio ardoris gehennæ ardorem excludit luxuriz. 222.23.
 Sanitas est perniciofa, quæ hominem ad inobedientiam perducit. 169.7.
 Sine charitate nemo ad beatitudinem peruenire potest. 151.2.
 Seniores plebis prius docendi sunt, ut per eos infra positi facilius doceantur. 345.7.
 Sub veteri testamento minoris culpæ erant peccata, & quare. 53.2.
 Sermones vani in ore Christiani esse non debent. 197.5 & in seq.

Tanto quisque se veritati vicinior, quanto se esse longius ab ea fuerit arbitratus. 319.16.
 Testes falsi non deerunt, si præsentia fuerit numerum. 369.1.
 Testis falsidicus tribus personis est obnoxius, Deo, iudici, & innocenti ibidem. 2.
 Testibus falsis coniunctis tarde mendacij falsitas reperitur. ibid. 3.

Tribulationes omnes huius vitæ aquis prætereuntibus comparantur. 375.4.
 Tribulationes sæculi plus profunt quam prosperitates. ibi. 7.
 Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. 379.4.
 Tempus non pertinet ad ea, quæ supra cælum sunt. 1.1.1.
 Tempora in solo animo reperiuntur. 13.4.
 Temporalia perpetua, & sempiterna, quo modo differant. 32.3.
 Trimodum est genus conuersionis ad Deum. 159.7.

V.

Vitia omnia possunt à simplicibus perpetrari, hypocritis non potest. 320.3.
 Veritas molestia est iniquis, & amara disciplina iustis. 330.8.
 Vitius cæteris sensibus præstantior, & quanto cuiusque sensus organum superius est, tanto sensus ipse nobilior habetur. 34.2.
 Vir sanctus nõ debet vitrò se offerre in agone pro certamine iustitiæ. 63.3.
 Vitale est multa scire, & rectè viuere. 147.13.
 Verè sapit, qui rectè, & secundum Deum sapit. 198.11.
 Vulnera mentis aperta cito exhalant, clauis nimis exulcerant. 200.28. & in seq.
 Vera sæpe præmittitur, qui falsa dicturus est. 201.2. & in seq.
 Vitium ex vitio sicut virtus ex virtute gignitur. 206.2.
 Virtus qua quis malè vitur interdum vitia gignit. 208.1. & in seq.
 Vitia quædam speciem virtutum præ se ferunt. 209.1. & in seq.
 Vitia sunt prius extirpanda quam virtutes inferendæ. 212.6.
 Virtus qualiter sine humilitate, & charitate in vitio deputatur. 216.5.
 Virginitas nuptijs præferenda. 222.2.
 Virginitas geminum bonum est. ibid. 3.
 Virginitas securitas mentis est, & sanitas corporis. 223.5.
 Virginitas si labit, nullatenus reparat. 224.6.
 Virgo carne, & non mente nullum præmiũ habet. ibid. 7.
 Virgines de suis meritis gloriantes hypocritis comparantur. 224.11.
 Ventrem, qui nimis pascunt, sensum mentis obtundunt. 229.6.